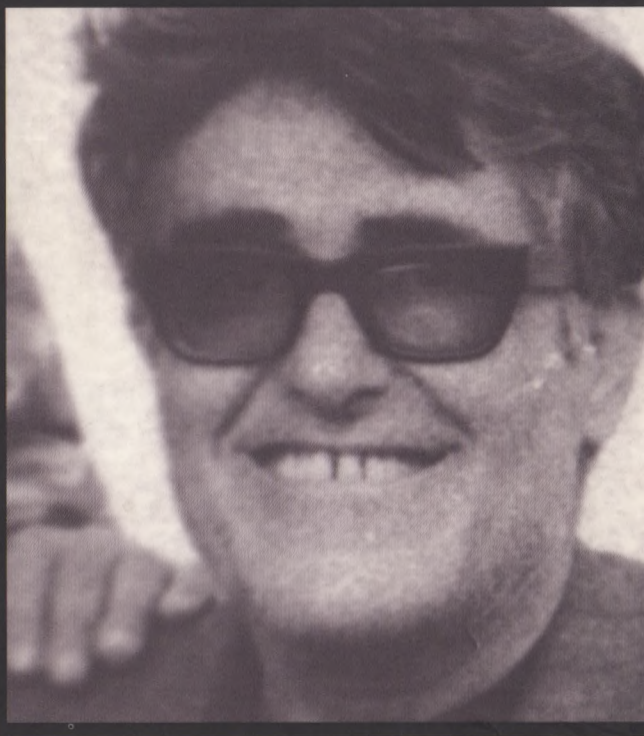
Şiirimizin Işıklı Irmağı

Enver Gökçe

Hazırlayan: Mehmet Özer

Evrensel
Basım
Yayın

Hazırlayan
Mehmet Özer

Şiirimizin Işıklı Irmağı

Enver Gökçe

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamer Hatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın – 290

ŞİİRİMİZİN IŞIKLI IRMAĞI
ENVER GÖKÇE

Hazırlayan
Mehmet Özer

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Birinci Basım
Şubat 2006

ISBN 975-6106-13-1

Baskı
Ayhan Matbaası
(Yüzyıl Mah. Massit 5. Cad. No: 47 Bağcılar 0212.629 01 65)

Şiirimizin Işıklı Irmağı

Enver Gökçe

İÇİNDEKİLER

Önsöz *Mehmet Özer* *11*

Enver Gökçe Kimdir?
Yaşam Öyküm 17
Sanat ve Sanatçı Üzerine 33

Enver Gökçe ile Yapılan Söyleşilerden...
Enver Gökçe ile Bir Konuşma *Suphi Kenan Demirci* 39
Enver Gökçe ile Söyleşi *Tahir Abacı* 47
Zaman Zaman İçinde Işık Duman İçinde *Esen Yel* 51

Enver Gökçe İçin Yazılanlardan
Enver Gökçe Şiiri *Mehmet Ergün* 59
Enver Gökçe *Orhan Suda* 79
Enver Gökçe'ye Merhaba *Arif Damar* 82
Enver Gökçe Üstüne Konuşma *Asım Bezirci* 94
Enver Gökçe'yle *İhsan Atar* 100
Enver Gökçe'nin Takma Adı *İhsan Atar* 114
Enver Gökçe ile Bir Nice Yıl *İlhan Başgöz* 117
Enver Gökçe'nin Şiirinde "Hapishane" *Nihat Taydaş* 132
Enver Gökçe ve Şiiri *Metin Turan* 145
Enver Gökçe'nin Eğin Türküleri *Pertev Naili Boratav* 154

Enver Gökçe'nin Ardından Yazılanlardan
Ölüm, Adın Kalleş Olsun *Kemal Sülker* 159
Ölüm, Adın Kalleş Olsun *Remzi İnanç* 162
Enver Gökçe'nin Acılı Büyük Yaşamı *Mehmet Bayrak* 167

Enver Gökçe'nin Akdeniz'i Seyrettiği Yerde
Onunla Söyleşir Gibi *Metin Demirtaş* 172
Anadolu Acısı Bir Şair Enver Gökçe *Vecihi Timuroğlu* 181
Şiirin Işığa Dönüştüğü Yerde *Muzaffer İlhan Erdost* 195
Enver Gökçe Merhaba *Zihni Anadol* 198
Yok Edilmiş Bir Halk Cevheri; Enver Gökçe *Nihat Behram* 200
Bigüzel Adamdı O da Binip Gitti Ölüm Atma *Fikret Otyam* 205
Bir Şiir... Bir Şair... Birkaç Anı... *Adnan Satıcı* 210
Umudu İşkencede Bir Şair *Hüseyin Atabaş* 214
Halkın Şairi Enver Gökçe *Öner Yağcı* 217
Enver Gökçe Güzelliği *Özgen Seçkin* 220

Enver Gökçe İçin Yazılan Şiirlerden
Can Yücel 229
A. Kadir 230
Metin Demirtaş 230
Ahmet Ada 231
Veysel Öngören 232

Enver Gökçe Şiiri'nden
Kirtim Kirt* 233

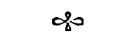
Çeviri Şiirleri'nden
Hayyam Rubaileri 1, 2, 3 236
Oğulları Ölen Analara Türkü *Pablo Neruda* 237

Önsöz

Mehmet Özer

Enver Gökçe için yazmaya başladığımda, Nikola Vaptsarov'u düşündüm. Bulgar halkının onuru. Gözleri namluların gözlerinde, "özgürlük uğruna dövüşenler ölmez" şarkısını söyleyen Nikola'yı. Sonra Miguel Hernandez; İspanya'nın ışıklı şarkısı, hücre duvarlarına "benden selam söyleyin başaklara" yazdıktan sonra aramızdan ayrılan Miguel. Çıplak bir kılıç gibi yalın Fransız yurtseveri, partili aydın Gabriel Peri. "Gerçek yaşamda seyirci yoktur, herkes katılır yaşama" diyen Julius Fuçik. Şili halkının özgür şarkıcısı Victor Jara. Toplama kamplarında, ölümün koynunda yaşarken bile "güneş bir gün mutlaka doğacak Fransa'nın üstüne" müjdesini veren Desnos...

Gelip durdular hiç tükenmeyen gülümsemeleri ile karşımda. Ve bizim Enver Gökçe.

Enver Gökçe hiç aklıma düşmedi / aklına düşürmek, unutulmuşu geri çağırmaktır / hiç aklıma düşmedi. 1978 yılında Rize Çay Üreticileri Mitingi'nde "bir mermi de benden aslanım"la başlayan dostluğumuz, *Dost Dost İlle Kavga* ile sürdü. Sürgünde, hapishanelerde soluğu hep yanımda oldu. Üniversite amfilerinde, fabrika işgallerinde ve meydanlarda binlerle birlikte okudum şiirlerini.

Enver Gökçe'nin han köşelerinde, hapishanelerde, sürgünlerde, hastalık ve açlık içinde süren yaşamı, ne yazık ki, kimsesizler yurdunda sona erdi. Bize yıldızlı bir şiir nehrinden sevinçler bırakarak aramızdan ayrıldı. Yaşadığı tanımsız acılara rağmen, küstüğü düşleri değil, kendi deyimiyle 'satılmış provokatörler'dir.

Yaşamı boyunca sosyalizme inandı. Mahkemelerde Marksizmi savundu. Edebiyatta sınıf tavrını savundu ve üretti. Resmi ideolojiye biat eden ya da suskun kalan edebiyatçılara "ben sınıf edebiyatı yapıyorum" tavrıyla karşı çıktı.

Enver Gökçe partizan bir şairdir. Yıllarca yok sayılması, unutturulmak istenmesinin ardındaki temel neden budur.

Bir başına orman kalabalığı, hayatımızın ve aşkımızın şairi Enver Gökçe, bugün yok sayılan, "elveda" denilen işçi sınıfının şairidir. Bireyciliğin, umutsuzluğun dağ dağ büyüdüğü yıllarda asla umutsuz değildir Enver Gökçe...

"Dünyanın / Yarısı / Kızıl / Çağla / Yarısı / Kan / İrin / Ve / Çok / Şükür / Hayvanlar / Gibi / Sürüp / Çıkarılır / Faşizm / Harlı / Yangınında / Devrimin..."

Ağır yaralar taşır Enver Gökçe, sessizliği gittikçe çoğalır, ama içinde yürüyen bir halkın ayak sesleri vardır. "Ayakları çıplak / Bir çığırtkan gibi / Avaz avaz / Haykırırım hâlâ / Ayaklar baş olacak / Ayaklar baş / Haydi ha..."

Enver Gökçe ile ilgili bir çalışma yapmaya karar verdiğimde, bu heyecanımı birçok kişiyle paylaştım. Çok iyi olur demekten öteye gitmedi destekleri. Nâzım Kültürevi'ndeki yoldaşlara söylediğimde, yanıtları tereddütsüz oldu. Görev sayarız!.. Bu görev, bir geleneğin ısrarlı sürdürücüsü olma kararlılığıydı.

Çalışmalara başladık. Açıldı sandıklar. Çıktı naftalin kokulu anılar, şiirler ve yazılar. Hiç kimse elinden geleni esirgemedi. İhsan Ağabey, Ayten Abla, Metin Demirtaş, Remzi İnanç, Vecihi Timuroğlu, Şükrü Erbaş, Hüseyin Atabaş, Adnan Satıcı, Metin Turan,

Özgen Seçkin... Herkes nesi varsa çıkardı zulasından, kattı kolektif çalışmamıza.

Sibel, Hayrettin ve Ozan'ın uykusuz geceleri çoğaldı dizgileri ve düzeltmeleri yaparken. Yazılarım kitabımıza aldığımız kimi yazar dostlarımıza ulaşamadık. Hoşgörülerine sığınıyorum. Sevgiyle, sevinçle herkese teşekkür ediyorum.

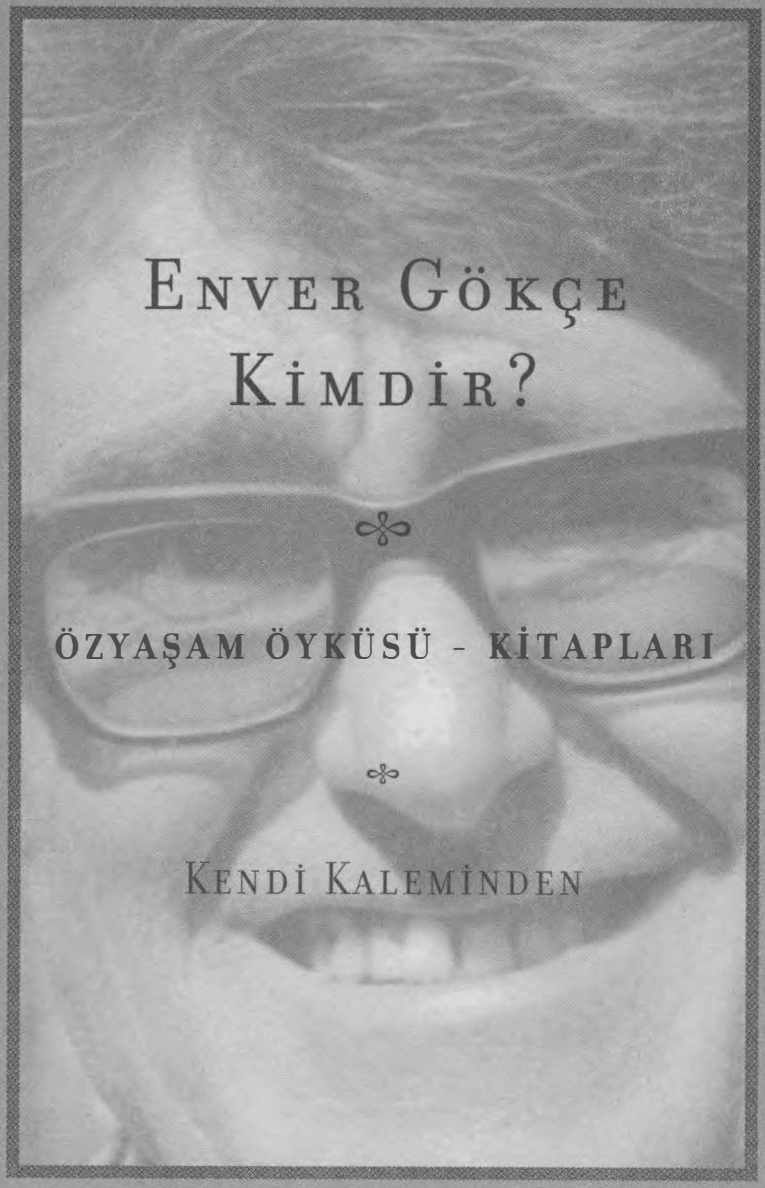
Enver Gökçe'nin omzundaki dost elleri, Enver Gökçe'nin bulutlar arasından sızan gün ışığını andıran gülüşlerini çoğaltacak.

Enver Gökçe dostlarını ışıklı bir nehirden yıldız toplamaya davet ediyorum. Sevgiyle.

Ankara / 2001

Öğrencilik yılları

Enver Gökçe Kimdir?

Özyaşam Öyküsü - Kitapları

Kendi Kaleminden

Huzurevi

Yaşam Öyküm*

>> Gurbet Yurdumuzdur Bundan Böyle

1920 yılında doğmuşum.

Ankara'ya gelişimiz çok soğuk, hemen hemen kışın yeni başladığı bir zamana rastlar. O zaman dokuz yaşındayım. Yağmurlu bir günde köyden ayrıldık. Arapkir'e, ordan da Hekimhan-Kangal yoluyla Sivas'a kadar kara yoluyla ve kış vaktinde yolculuğumuzu sürdürdük.

Ulaşım yolları iyi değildi. Hatta o koşullarla zor ilerliyorduk. Ve hayvanlarla geliyorduk. Hanlarda yata kalka. O zaman uzun bir yolculuktan sonra, on bir günde Ankara'ya gelebildik.

Ankara yeni kurulabilen on beş bin nüfuslu küçük bir kasaba görünümündeydi. Şehir bugünkü Ulus ve Ulus'taki heykel çevresinde ve Samanpazarı denen yer etrafında, Ankara Kalesi'nin çevresinde toplanıyordu. Bundan böyle burada yaşayacaktık.

>> Okul Yaşamı Başlıyor

Derken 929 yılında o zamanlar, Ankara'da Hüseyin Avni isminde bir zatın yönettiği hususi bir ilkokul vardı. Oraya paralı gidip okunuyordu. Okullar yeni başlamıştı. Ben gecikmiştim zaten. Bu okula kayıt oldum. İlkokulu burada okudum ve bitirdim. 935 ve 936 yıllarında Cebeci Ortaokulu'na devam ettim. Lise tahsilime gene Ankara'da Gazi Lisesi denen ünlü

* Enver Gökçe'nin Ankara Seyranbağları Huzurevi'ndeyken not tutturarak yazdırdığı yaşam öyküsünün metni, dönemin 12 Eylül sonrasına ve hastalığına denk gelmesi nedeniyle redaksiyondan geçmemiştir.

okulda devam etmiştim. 939 yılında öğrenimimi tamamladım.

Bu yıllarda yeni yeni okuyor, tat alıyor, gelişiyor ve kendimi yetiştiriyordum. Ta ilkokuldayken bu sevgi içimize atılmıştı. Celalettin Tevfik Bey adlı bir öğretmenimiz vardı. Bu öğretmen bana kendi derslerinde eski şairlerden (N. Kemal ve başka şairlerden) ünlü şiirleri okur ve okuturdu. Bana şiirin güzelliklerini anlatırdı. Bu öğretmene karşı, bana okuma sevgisi aşıladığı için, saygım büyük olmuştur. Yine Gazi Lisesi'nde edebiyat derslerine Fevziye Abdullah ve İsak Refet gelirlerdi. İsak Refet edebiyat hocamız oldu. Bu hocalar beni yönlendirdiler edebiyata. Ben de mümkün mertebe faydalandım. Bu hazırlıklarla üniversite yaşamına başlamış oldum. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Türkoloji adlı bir bölüm vardı. Burayı seçtim.

>> Devrimci Düşünce ve Derneklerle İlişkiler

İşte üniversiteye devam etmem sırasında, daha doğrusu devrimci fikirlere olan yakınlığım dolayısıyla, fakültenin ilk yıllarından itibaren, bazı derneklere ve yayınlara yöneldim. Bunlarla bağlantı kurdum.

Ülkü dergisi adlı ünlü Halkevi dergisinde çalışmaya başladım. Görevim, düzeltmenlik ve dergi çıkarma tekniği üzerineydi. O zaman dergiye Ahmet Kutsi Tecer ve Bedrettin Tuncel yön veriyorlardı. İdare kısmında Ahmet Serdaroğlu adlı sevdiğim bir insan çalışırdı.

Dergiye Nurullah Ataç, Ahmed Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer zaman zaman uğrarlar ve konuşurlardı.

Ben bu arada, gene Ankara'da çıkan bir dergide, bir şiir yayımlamıştım. Bu şiir Ahmet Kutsi Tecer tarafından görülerek beğenilmemiş (bu şiir, *Köylerim* adlı ve *Dost Dost İlle Kavga* adlı kitabımda yayımlanan şiirdir), bana Ahmet Kutsi Tecer tarafından şiirin çok kötü olduğu söylendi. Benim şiiri bırakarak düzyazı yazmam istendi. Ben de o zaman Ahmet Kutsi Te-

cer'e "ben daha kötüsünü de yazarım" diye güya esprili olarak cevap vermiştim.

>> Sanat Yaşamında Yeni Arkadaşlar

Ülkü'de birkaç yeni arkadaş tanıdım. Bunlardan bir tanesi Sefer Aytekin'di. O zamanlar çok devrimci bir rol oynayan Sefer Aytekin hayatımda unutamadığım insanlar arasındaydı.

O zamanlar Ankara'da bulunan Arif Damar (Arif Barikat) ve bugün de edebiyatımızın bilinen kişilerinden Mehmet Kemal de benim ilk edebiyat arkadaşlarımdır. Mehmet Kemal'le aynı mahallede otururduk. Benim ilk arkadaşlarımdan birisidir. Yine Ceyhun Atuf Kansu da daha ilkokul çağında, belki de ilk tanıdığım en eski arkadaşlarımdan birisidir. Kendisiyle hususi bizim mektepte beraber okumuştuk. Bu arkadaşlardan sonra şair Niyazi Akıncıoğlu'nu tamdım. Bunlar "On Beşinci" Yıl isimli kahvenin devamlı sakinlerindendi.

>> Öğretmen Öğrenci İlişkileri

Belirli hocalar dışındaki hocalarla ilişkimiz her şeyden önce bir talebe hoca münasebetinin dışına çıkmazdı. Yani siyasi bakımdan yahut diğer yönlerden herhangi bir fikir alışverişinde bulunmak olanaksızdı. Yalnız devrimci hocalarımızdan, Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes ve karısı Mediha Berkes'le aramız gayet iyiydi.

>> İşçi Arkadaşlar

O sıralar gene dergi ve gazete çıkarırken birçok matbaacı, mürettip işçi arkadaş tanıdım. Ve sonra bir tanesini hiç unutamam. Bu Hasan isimli bir işçidir. Ve sonra adına Mürettip Hasan isimli bir şiir yazdım. Çok iyi, Anadolu halkından bir gençti Hasan. Hasan'la daha sonra 951 büyük tevkifatta da karşılaştık. Onu da tutup getirmişlerdi. Zavallı Hasan beş seneye mahkûm olmuştu ve veremdi de. Sonunda çok yaşamadı zaten.

>> Dergicilik Yılları ve Kararlı Bir Tavır

O zamanlar gençtik, sıhhatliydik tabii. Her işi benimseyerek yapıyorduk. Bu yüzden bizim derginin dışında mesela Ant dergisinin çıkışında, ortaya getirilişinde büyük yararlarım olduğu doğrudur. Ve bu işleri hiçbir şey beklemeden, kendiliğinden ve tabii olarak yapıyorduk.

Sanatçılık ilişkilerimiz gelişmeye başladı.

Ben gençliğimde de kesin olarak içki taraftarı değildim. Bu yüzden o zamanki ünlü Ankara meyhanelerinden hiçbirine gitmedim, gitmezdim. Ve arkadaşlarımı da bu yerlere gitmekten men ettim.

Yine bu devrede ünlü halk ozanları, Âşık Ali İzzet, Âşık Veysel, Habib Karaaslan gibi temiz şairlerin hepsiyle teker teker tanıştım, ilgilendim. Onların gerçekten temiz bir halk yüzleri vardı. Ve bu taraflarıyla az çok ilgilendim ve temaslar kurdum.

O gün iki şey vardı ortada benim için. Bir yanda "Garip" hasta sanat anlayışı, diğer yanda dinamik halk edebiyatının yüzü. Bunlar karşı karşıya getirilince ben elbette ki kendi sınıfımdan gelme halk ozanlarından taraftım. Bu yüzdendir o devrede bu şairlerin yanında olmam. Nitekim halk ozanları bu işte gerçek yerlerini göstermişler ve her zaman doğrunun, güzelin yanında olmuşlardır.

Biz tavrımızı belirlemiştik.

945 yılında, yani "Garipçilerin" edebiyatımıza egemen oldukları bir dönemde çağdaş bir dergi yayımlamaya ihtiyaç duymuştuk. Bu devir henüz toplumcu akımı güçlendirmeye çalıştığımız bir devreye rastlar. Orhan Veli ve arkadaşları o zaman devrimci şiirleri yok sayan ve yozlaştıran bir çalışma içindeydi. Ve bu sebeple biz Ant çevresinde, küçük bir topluluk da olsak, devrimci sanat sorumluluğunu üstlenmiştik. Daha evvelden Yeni Edebiyat dergisi tarafından yürütülen akımın mümessili olarak karınca kaderince çalışmalarımızı sürdürüyor-

DTCF önü, soldan ayakta üçüncü Enver Gökçe

duk. Bu devrede biz, bir avuç devrimci genç tarafından ele alınan anti-faşist ve devrimci bir gençlik ve onun devrimci sanatı etrafında yeni bir akımın mümessili toplumcu sanatı ortaya çıkarmayı amaçlayan gençlerdik denebilir.

Bizim varlığımız aslında önemsizdi, küçüktü, ama doğruydu. Biz bu doğrudan dolayı bir aradaydık.

>> Burjuvazinin Sanat Silahşörleri

Bu sırada Nurullah Ataç ve arkadaşları bizim bu durumumuzdan habersiz gibi görünüyorlardı. Rahmetli Nurullah Ataç yalnız kendi dar çevresinde ve Orhan Veli etrafında yaygara koparıyordu.

Bu devredeki edebiyat çalışmalarımızın yararlı olduğu kanısındayım. Buna rağmen onların bu tavrı yüzünden birçok yetenekli genç körelip gitti. Hatta denebilir ki Nurullah Ataç ve arkadaşları bu devrede bizim bu sınıfsal karşı koymamıza, güçlenmemize, bilemeden yardım etmişlerdir.

O günkü tavrımızın sadeliği ortadadır.

>> Türkiye Gençler Derneği Kuruluyor

948 yılında, o zaman anti-faşist bir dernek kurmuştuk. Türkiye Gençler Derneği davası denildi bu davaya. Bu derneğin yüz elli kadar üyesi olmuştur. Ve harp sonrası devresinin bir parçasıdır.

Dernek her türlü anti-faşist ve demokratik fikirli genci bir araya getiriyordu.

Derneğin Ankara Denizciler Caddesi'ndeki bir ahşap evde merkezi vardı. Faaliyetleri arasında halka her türlü yardım vardı. Örneğin, halkın hasatına bilfiil iştirak etmek, katılmak gibi faaliyetler bunlar arasındaydı.

Hatırladığıma göre, o zaman dernek, içlerinde ben de olmak üzere, sekiz on üyesiyle İstanbul-Ankara arasında bir yürüyüş tertip etmişti. Bu Ankara-İstanbul yolculuğu beş altı gün sürdü ve tamamlandı.

>> Turancılar Rahatsız Oluyorlar

Derneğin birçok yapıcı işe yönelmesi, Ankara çevresinde bulunan ırkçı Turancıları rahatsız etmeye başladı. Dernek fakülte ve Ankara çevresinde yaygınlaşmaya başlamıştı. Bu nedenle ırkçı Turancılar derneğin gidişine karşı birtakım eylemlere giriştiler. Gösteri yapmaya başladılar. Derneğin yıkılması etrafında tehditler çoğaldı.

Biz o zaman safça, yirmi otuz kişi, bir odacık yerde toplandık ve elimizde sopalarla gelenleri bekledik.

Turancıların etkinliği çoktu o zamanlar.

Turancılar saldırdı. Dernek yıkıldı birkaç saat içinde. Kitaplar yırtıldı. Sokaklara atıldı. Dernek üyelerinden yakaladıkları birkaç kişiyi dövdüler. Fakat dernek faaliyetine devam etti. Dernek etrafında birtakım provokasyonlar aldı yürüdü.

>> Dernekçilik Tutuklulukla Sonuçlandı

Sonucunda dernek üyelerinden iki kız arkadaş, biri Mela-

hat Kürşat, diğeri Nural ve ben, Mehmet Kemal, Şevki Akşit tevkif edildik. Gerekçe olarak dernek üyelerinin komünizm propagandası yaptıkları ileri sürülüyordu. Bu yüzden tutuklandık. Ankara cezaevine götürülüp tıkıldık.

Üç ay devam eden sorgudan sonra hiç kimseyi mahkûm edemediler. Hepimiz beraat ettik. Böylece üç ay boşu boşuna geçti.

>> Yaşayan Anıların Şiirleri

Bu devre hapishanede birkaç tane şiir yazdım. "Görüşmeci" isimli şiir bu devrenin mahsulüdür. Görüşmeye arkadaşlarım, kendi ailemden kız kardeşim gelirlerdi. Bu şiiri daha sonra "Görüş Günü" adıyla yayımladım.

GÖRÜŞ GÜNÜ
Bugün görüş günümüz
Dost kardeş bir arada
Telden tele
Mendil salla el salla
Merhaba!

İzin olsun hapishane içinde
Seni
Senden sormalara doyamam
Yarım döner cigaranın ateşi
Gitme dayanamam

Gene bu devrenin anısı olarak "Fakültenin Önü" adlı şiir, bu gösterilerden sonra yazılmıştır.

FAKÜLTENİN ÖNÜ
Fakültenin yanı demirden köprü
Fakültenin önü bir sıra kavaktı
Biz bir garip yiğit kişiydik
Bütün hürriyetler bizden uzaktı
Faşistler camlara yürüdüler

Kürsüleri kırdılar, höykürdüler
Tığ teber şahı merdan
"Tanrı Dağı kadar Türktü bunlar
Hıra Dağı kadar müslüman"
Ve de kanlı bıçaklı düşman

Gökler ışıyordu yer yer
Ortalık ala şafaktı

Bu şiir de olayları günü gününe yansıtan en iyi bir şiirimdir.

>> Yüz Umut

Bu sırada memlekette büyük bir umut başlamıştır. Demokrat Parti memleket için büyük bir ümittir. Ve Türk halkı da Demokrat Parti madrabazlarının peşinden gitmektedir.

Benim kişisel durumumsa, fakülteyi bitirmişim, iş arıyorum. O zaman Milli Eğitim Bakanı olan Tahsin Banguoğlu benim üniversiteden hocamdır. İş için müracaat ediyorum. Bana verilen cevap bir sürü bahaneden sonra yine de beklememdir. Nihayet işten ümidimi keserek başka bir ekmek parası kazanmak için yeniden çeşitli işlere girişiyorum.

Bu arada İstanbul'da Yurtlar Müdürlüğü'nde bir işe talibim. Neticede Yurtlar Müdürlüğü'nde yönetim memurluğu işini alıyorum.

>> Memurluğa Girer Girmez

Yurtlar Müdürlüğü'nde görevime 1950 yılının içinde, Ekim ayına doğru başladım. İlk görevim Çarşıkapı öğrenci yurtlarıydı. Daha sonra çalışmalarım beğenilmiş olacak ki, birçok yurt kuruluşunda görev aldım. Çarşıkapı'dan sonra Yıldız Teknik Okulu Yurdu'nda yeni görevime başladım. Bu arada kısa bir müddet için Denizcilik Yurdu'na ve tekrar Kadırga Öğrenci Yurdu'na atandım. Bu devre benim hayatımda çok önemli bir devredir.

>> 951 Büyük Tevkifatı

Bu devre 951 tevkifatının başladığı devredir. 951 tevkifatı İstanbul'da Ekim ayında başlatıldı.

Gazetelerden okuduğumuza göre, Sevim Tarı isminde bir kadın Paris'e giderken yakalanmış. Bunun üstünden bir süre geçti. Bundan sonra, buna dayalı olarak tevkifat başlamıştı. Ben de birkaç öğrenciden sonra Eylül'e doğru tutuklandım. O zaman Kadırga Öğrenci Yurdu'nda bulunuyordum. Daha önce yurt binasında kaldığım odanın arandığını, didik didik her tarafın araştırıldığını görmüştüm. Bu olayın üzerinden bir hafta geçti ki, tutuklanma günüm geldi.

>> Devrimciler Bir Bir Tutuklanıyor

O zaman İstanbul 1. Şubesi gelip geçici hapishane olarak kullanılıyordu. Teker teker o günün devrimci ve demokrat fikirli gençleri alelacele tutuklanıyordu.

Aşağı yukarı tevkifat için bütün hazırlıklar bitmiş olacak ki, büyük darbe indi. TKP Tevkifatı denilen meşhur 951 Tevkifatı olayı başlamış oldu. Bu tevkifatta alışılmış birçok yıldırma yöntemleri uygulandı.

Gene tabutluklar, falakalar ve her türlü insanlık dışı işlemler yapıldı ve sonuçta yüz altmış sekiz insan askeri mahkemede yargılandı. Gereği şekilde hepsi de cezalandı. Ben şahsen bu davada hiçbir fayda görmediğim için avukat bile tutmadım. Ayrıca birçok genç, hapishaneden tanıdığım insanlar da savunmalarını kendileri verdiler. Epeyce direndik. Fakat sonuç olarak şunu söyleyeyim, yüz altmış sekiz kişi, bu davada hepsi hüküm giydiler. Bunların isimleri ve aldıkları cezalar yayımlanmıştır.

Ben savunmamı kendim yaptım. Hatırladığıma göre o zaman çok iyi bir savunma hazırlamıştım. Yapılan isnatları reddettim. Bazı arkadaşlarımla olan temaslarımın kanuni olduğunu, gizli bir örgüt tarafından yönetilmediğimi iddia ettim. Fakat kaale alınmadı.

Ben savunmamın özünde Marksizmi ..... İstediğimi beyan etmiştim. Mahkeme bildiğini okudu. Sonuçta yedi seneye mahkûm edildim. Ayrıca bu cezanın üçte bir bölümlük kısmı kadar da sürgün cezam vardı. Böylece mahkeme sonuçlandı ve herkesi cezaevlerine dağıttılar.

>> Mapushaneler ve Sürgün

İlk toplandığımız yer İstanbul 1. Şube'den sonra Harbiye Cezaevi'ne, tekrar İstanbul 1. Şube'ye ve Yıldız'daki Güvercinlik adı verilen eski bir binada tutuklu kaldık. Böylece iki yıl 1.Şube, bir yıl da...

İleri cezaevleri statüsüne göre bütün Türkiye hapishanelerine dağıtılmış olduk. Son parti Adana Cezaevi'ne gönderildik. 1. Şube'de kaldığım zaman içinde işkence yapıldı. Havasız ve hatta ekmek ve su bile verilmediği günlerde iki yıl 1. Şube'nin ünlü odalarında gün geçirdik.

Bu arada içerde, birçok kanunsuz işlemlerin yapıldığı doğrudur. O sırada ruhi depresyon geçirenlerin ve intihara yeltenenlerin sayısı da oldukça kabarıktır.

Adana'ya kadar parmaklarımızdan ve ellerimizden kelepçeli olarak getirildik. Siyasi koğuşa yerleştirildik. Adana'da Zeki Baştımar, Mihri Belli, Şevki Akşit de bulunuyordu.

Yedi yıl Adana'da tamamlandı. Adana Cezaevi'nden sürgün yerime gönderilmek üzere salıverildim. Sürgünü geçireceğim Çorum'un Sungurlu kasabasına geldim.

Her gün Sungurlu'nun bir karakolunda ispat-ı vücut ediyorduk, kendimizi gösteriyor ve imza atıyorduk. Kalacak yerimiz yoktu, iş yoktu. Halimiz Allaha kalmıştı. Böylece sürgünümüz günlerce devam etti.

Neden sonra ordan başka bir yere, iş bulabileceğim bir yere naklimi yaptırmayı istedim. O zaman Sungurlu Mahkemesi'ne başvurarak Ankara'ya naklimi istedim. Böylece sürgünün bir kısmı Ankara'da geçti.

>> Mapushane Günlerimiz

Hapishanede herkes kendine göre bir işle meşgul olurdu; günlük hapishane hayatımın dışında benim işim gene sanat oldu. Şiirle uğraşıyordum. Bu arada benim önemli yapıtlarımdan birisi olan "Yusuf ile Balaban"ı yazmaya başladım. O devrelerde böyle bir şiir çalışması yapacağım belliydi. Birtakım sıkıntılar başlamıştı ve şiirin ilk mısraları dökülmeye başladı. Ve; "Zaman akar, zaman geçer / Zaman zindan içinde" dizeleriyle başlayan şiir kafamda şekillenmeye başladı. Ve sonuçta otuz şiirlik bir destanı kısa bir müddet içinde, zannederim bir ay içinde bitirmiş oldum. Destan böylece tamamlanmış oldu. Ben de rahatlamıştım ama, asıl iş bu parçaların dışarıya çıkarılmasıydı. Neticede o işi de başardım. Destan sağ salim dışarıya çıktı. Fakat daha sonra ayni titizlik destanın saklanmasında gösterilmedi. Ve eser tamamen bugün elimden çıktı. Kayboldu. Bugün

Metin İlkin, İhsan Hasırcı, Enver Gökçe

destanın elimde kalan parçaları arasında sonradan "Başlangıç, Uy Kirpi Kız Kirpi, Bu Balabanın Dünyadan Göçtüğüdür. Ve Kirtim Kirt" adlı son bölüm kalmıştır.

Destanı birçok arkadaşım okumuştur. Dışarda da okunmuştur. Elden ele geçtiğini de öğrendim, hatta destanı Ahmet Arif de okumuştur.

Hapishanede günlük çalışmalarımın arasında Fransızca da önemli bir yer tutar. Orhan Suda ile o zaman aynı ranzada kalıyorduk. Bana dil bakımından çok yararları dokunmuştur. Orhan Suda ile her gün ranzanın etrafında günümüzü geçirirdik. Ve çalışmalarımız bitince, akşamları volta atardık. Böylece günler akıp geçti.

O zaman edebiyatla uğraşan Hilmi Akın, Arif Ünal (Ahmed Arif) ve ayrıca saz çalışmalarına devam eden Ruhi Su ve Devlet Tiyatrosu'ndan, şimdi rahmetli Ulvi Uraz ve Kemal Bekir gibi ünlü sanat adamları bulunuyordu. Şükran Kurdakul da o zamanlar tutulup getirilmişti. Sonuçta o da üç sene sekiz aya hüküm giydiği için cezasını geçirmeye çalıştı aynı hava içinde. Değerli bir gençti.

>> İstanbul ve 27 Mayıs

Süleyman Ege ile İstanbul sokaklarını, Beyazıt'ı karış karış her gün gezer dolaşırdık. Adnan Menderes'e karşı yürütülen miting ve gösterileri izlerdik. İşte tam bu sırada, yani 28-29 Nisan'da Beyazıt'ta birtakım gösteriler yapıldı. Aynı gün de Turan Emeksiz'in öldüğü, yahut da ertesi gün, Beyazıt meydanı hınca hınç doluydu. Turan Emeksiz herkese gösteriliyordu. Benim bu olayı anlatan "Turan Emeksiz" adlı şiirim bu devrede yazılmıştır.

Bu gösteriler her gün devam ediyordu.

Bizler de birkaç işçi arkadaşla habire Beyazıt meydanının etrafında dolanıp duruyorduk.

>> Yeniden Sürgün

Bir gün evimden alınarak götürüldüm. Olaylardan korkan eski yöneticiler ve Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı bir liste yapmış. Bu listede adımız vardı. Tutuklandık. Bizim kendi istediğimiz bir yere, ama sıkıyönetim dışında herhangi bir bölgeye gitmemiz teklifi yapıldı. Ben o zaman, kendi memleketim diye, bildiğim ülke diye ve bunca uzun süren hapislik ve sürgünlükten sonra biraz nefes alırım diye Erzincan'ı seçmiştim. Zaten Ankara, İstanbul ve İzmir dışında bir yer seçmemiz gerekiyordu. Böylece Erzincan'a gitmeye karar verdim. Uzun bir yolculuktan sonra Erzincan'a geldim. Birkaç günüm şurda burda gözaltında tutularak geçti. Yollarda bir değişiklik olmadığı için, köyüme çok zahmetli gelebildim.

O zamanlar köyden birkaç kişi bu işe sevinmez göründülerse de, çoğunlukla halkım tarafından gayet iyi karşılandım. 27 Mayıs devrimi başladı. Köyün radyosundan devrimin yapıldığı okundu. Menderes'in de yakalandığı okundu.

Bundan sonradır ki, şuraya buraya sürülen arkadaşlar da özgürlüklerimize kavuştuk. Böylece ikinci sürgün bitince hayat kavgasının içinde kaldık.

>> Küçük Bir Gazetede Düzeltİcİlİk

Eskiden beri tanıdığım Fethi Giray bir günlük gazete çıkarmaya başlayınca ben de iş için müracaat ettim. O zamanlar için küçük bir parayla gazetenin düzeltmenlik görevine başladım.

Bu gazete küçük tirajlı bir reklam gazetesiydi. İsmail Gençtürk'ün her haliyle bir memleket çocuğu olduğu belliydi. Biz onunla altı ay kadar beraber çalıştık. Nihayet gazete 963 yılına doğru kapandı.

Bu arada bozulan sağlığımın tedavisi için kaplıcalara gittim. Haymana, Kızılcahamam ilçelerindeki kaplıcalardan şifa aradım.

Gazete kapanınca yeniden işsiz kaldık.

>> Dünyanın Büyük Ozanlarından Biri: Neruda

Pablo Neruda çevirilerini sürdürüyordum.

Neruda bilindiği gibi dünyanın en büyük şairlerinden birisidir. Şiirle uğraşmam dolayısıyla Neruda'ya eğilimim gün geçtikçe artıyordu. Neruda çarpıcı ve büyük ozandır. Dünyayı ve insanları seven birisi. Başından da büyük olaylar geçmiştir. Gizli yaşadığı, sürgünde kaldığı yıllar olmuştur. Büyüklüğü biraz da buradan gelmektedir. Benim ona ilgim de bu bazı yakınlıklarımızdandır.

>> Yeniden İstanbul'un Arkadaşlığı

İstanbul'a gittim. Daha önceleri de gitmiş olmama rağmen, İstanbul'u pek tanımıyordum. Yerleştim. Hatta Menekşe'den bir ev de tuttum. Birçok çalışmam olacaktı. Çevirileri de hızlandırmıştım.

Ant dergisiyle de bir ara ilişkim oldu.

Bir spor dergisinde de düzeltmen olarak çalışıyordum.

Bu dönemde en önemli iş diyebileceğim çalışmam, Meydan Larus'taki çalışmamdır. Bu işi bana Yaşar Kemal bulmuştu. Yaşar Kemal eski bir dosttu. Çevresi de genişti. Bu iş beni çok rahatlattı.

Bu iş kısa sürdü. Sakıncalılığımızdan dolayı dergiyle ilişiğimiz kesildi. Bu kararı bana o zaman derginin önemli bir yönetmeni olan Günay Akarsu isimli arkadaş tebliğ etti.

İstanbul'da çocuk yayınları yapan bir yayınevi vardı. Bu yayınevinin Dünya Masal ve Efsaneleri adlı bir dizisi vardı. Çin, Hint, eski Mısır gibi dünya uluslarının masal-efsane koleksiyonlarını çevirdim. Yedi sekiz kitap tutuyordu. Basılmak üzere hazırlıklar yapılmıştı.

Ekonomik sıkıntılar baş gösterince, kendi köyüme yerleşmem gerekiyordu. İstanbul'a veda ederek kendi köyüme yerleştim. Kitapların basılıp basılmadığı konusunda bilgi alamıyordum. Bir kazık daha atılıyordu bize.

Her yıl kış aylarında köyümde bulunuyordum. Yazları gezebileceğim zamanlarda dışarıya çıkıyordum. Ankara, İstanbul gibi şehirlere geliyordum.

>> Ben Sanattan Ne Anlıyorum

Ben sınıf edebiyatı yapıyorum.

Türk halkının, hayatın her döneminde aktif olan, güzel olan, büyük olan bu halkın sanatını yapmaya çalışıyorum.

Bence sanat her şeyden önce bu sınıfın yaşam kavgasındaki gücünü kudretini ortaya koymasındadır.

1940 yılına gelinen zamanlarda Türkiye'de çeşitli sanat görüşleri var olmuştur. Bilhassa endüalist sanat biçimine karşı ve toplumcu yanı olan cereyanlar bu devrede etkili olmuştur. Gayet tabii olarak bu toplumcu yanı kuvvetli olan akımın içindeydim. Ve içinde olacağım. Hani eski bir söz vardır: İnsan nasıl yaşarsa öyle düşünür. Bu çok doğrudur. Yani düşünceni, yani bilincini onun sosyal hayatı, sosyal pratiği belirler. İnsana, kendi çevresinde olan ilişkilere gene diyalektik bir bakışla açıklanabilir. Sanat ise, daha karmaşık bir olaylar zinciridir. İyi, başarılı bir eseri meydana getirebilmek için önce sosyal bir içerik, sonra da estetik bir kılıf zorunludur.

Sosyal içeriği ve estetik yönü kuvvetli eserler ancak başarılı olur. Ben büyük sanatçılarda bu içeriğin ve estetik yanın kuvvetli olduğunu görmüşümdür. Örneğin, Nâzım'da ve Neruda'da bu sosyal ve estetik yönler bir bütün halinde ortaya konmuştur. Güzel ve kuvvetli olmak burdan gelmektedir.

Bir sanatçının doğru devrimci bir yönde bir şeyler verebilmesi için, pratik ve teori arasındaki işbirliğini daima göz önünde tutması gerekir. Dünyayı ve olayları ancak diyalektik metodun ışığında kavrayıp yorumlayabiliriz.

Sanatla, bilinçle duyarlık arasında tam bir uyum olmalıdır. Ne salt bilinç, ne salt duyarlık tek başına yeterli değildir. Bir sanat eserinden, devrimci sanattan söz ettiğimizde, devrimci

bir görüş açısından hareket ediyoruz. Yani dünyamızı insanca yaşanacak bir hale getirmek için şiiri ve sanatı sosyo-politik bir mücadelenin tamamlayıcı araçları olarak görüyoruz.

Baştan bakıldığında asıl mesele, insanın görüşlerinde kararlı olmasını meydana getirmiştir. Sadece namuslu olmak da yetmez. Sonuna kadar hem namuslu, hem de sapına kadar bilinçli olmak şarttır. Gerçek sanatçı, pazarlıkların, küçük hesapların insanı değildir ve olamaz da.

Şimdi benim yapmak istediğim bir iş var. 951 Tevkifatını yazma. Eğer sağlığım el verirse, ömrüm vefa ederse, 951 Tevkifatının destanını yazacağım. Bunun için kafamda bazı tasarılarım var. Eğer bu işi başarabilirsem çok mutlu olurum.

>> Genç Sanatçı Arkadaşlar

İyi bir sanatçı olmak için önce, kendi halkını sevmesi, daha doğrusu bu halkın içinden, bu halkın en devrimci sınıfına bağlılık göstermesi, içtenlikle bunu yapmak şarttır.

Hayatı tüm yönleriyle seveceksiniz.

İyilik kötülükleriyle, pisliğiyle, fakat seveceksiniz.

Suyunu, dağını, toprağını, çevreyi de kendisi kadar, her şeyini seveceksiniz. Bunu sevdiğiniz sürece, bunları yapıtlarınıza geçirebildiğiniz ölçüde büyük ve yol gösterici olacaksınız.

Ben, Türk halkının içinden çıkmış, halkımızın özelliklerini yapıtlarında yansıtmaya çalışan genç sanatçı arkadaşlarımı şimdiden kutlarım.

Ankara 1977-1980. Bütün Şiirleri.

Sanat ve Sanatçı Üzerine

Enver Gökçe

Bugün şairi ve şiiri eski anlayış ve tariflerin çerçevesinden kurtarmak zamanı gelmiştir. Bir sanatçıyı –insanlığını inkâr demek olan– sosyal realiteden tecrit edip, onu "buud-u mücerrette (soyut boyutta)" bir yaratık saymak ve sanatçının yarattığı eserleri "ilahi bir marifet, bir ihsan, bir dad-ı hak (yaratılış özelliği)" telakki etmek, belirli bir sosyal topluluğun görüşlerini yaymaktan başka bir şey değildir.

Tabiatı ve cemiyeti bir realite olarak almayan, tabiat ve cemiyet hadiselerini, insan ve akıl üstü izahlarla, mantık dışı endişelerle kavramaya çalışan bir felsefe anlayışı sanat ve entelektüel hayatımıza adamakıllı işlemiştir. Kafaları bu pisliklerden kurtarmak ve her şeyden evvel bir insan olan, tabiata ve cemiyete sımsıkı bağlı bulunan sanatçının sosyal varlığını ortaya koymak lazımdır.

Sanatçıyı sosyal problemlerin, halk hayatının, sosyal davaların dışında görenler menfaatleri icabı, rahata alışık olanlardır; sosyal terakkinin (ilerlemenin, gelişmenin) hızlandırılmasından korkanlardır; taşlaşmış, yosun tutmuş değerleri muhafaza etmek isteyenlerdir; mariz melankoliklerdir. Oysaki hayat bütün hareketi, aktivitesi, ileri atılışlarıyla diri, canlı ve değişiktir. Hayat dinamizmine can katan, yaşamayı öven, kötülükleri protesto eden, insanlığımızı yükselten sanatçılardan huylananlar, onları fildişi kulede tutmak istiyorlarsa, korktukları içindir.

Ressam olsun, müzisyen, aktör, romancı, şair olsun, genel olarak ortaklaşa bir işçilikleri vardır. Renkle, sesle, kelimelerle, artistik-sosyal bir dünya kuruyorlar. Hayatımızı yazmış-çizmiş oluyorlar. Bir heykele dokunmak istemişizdir, bir bakış bizi kılıç gibi bölmüştür. Bir çift sözle yumrukları sıkmış veya ağlamaktan yığılıp kalmışızdır. Çırılçıplak bir bozkır manzarasında belki ölüm, belki yaşamak arzusu duymuşuzdur. Bir tablonun, bir resmin, bir şiirin, bir bestenin bize ettikleri böyle şeylerdir. Sanatçı yaşadıklarımızı bize yaşatıyor, düşündüklerimizi bize düşündürüyor. Sanatkâr kişi, bizi, en güzel, en çirkin, en unutulmaz şekilde, en dokunaklı, en reel şekilde hikâye ediyor; insanoğlunun hayatı, macerası, esprisi yaşatılıyor; sanatçı yaşadığımızı doğruluyor.

İnsan nasıl yaşarsa öyle düşünür. Sanatçı bizi düşündürmüşse, öyle yaşamıştır. Ve bizleri de o türlü bir yaşayışa ve düşünceye çağırıyor.

İnsan yaşayışının mahiyeti ve sanat eserlerinin ortak özelliği budur.

İnsanoğlu ise, sosyal terakkinin çeşitli konaklarında bir başka türlü yaşamış, bir başka türlü düşünmüştür. İstihsal (üretim) araçlarının, teknolojinin her değişmesinde yeni bir cemiyet nizamı (toplum düzeni) ortaya çıkmış ve bu cemiyet tipine uygun düşen bir düşünce tarzı meydana gelmiştir. Her sanat eseri devrin sosyal-ekonomik şartlarına uygun bir muhteva (içerik) ve estetik anlayışı yaratmıştır.

Asrımızın cemiyet tipi, bölümlü bir cemiyet tipidir; mütecanis (homojen) olmayan, sosyal grup ve zümrelerin (katmanların) çatışmalar içinde geliştiği ve bu sosyal grup ve zümre çatışmalarının gittikçe keskinleştiği bir cemiyet tipidir. Bu cemiyetin fikir ve aksiyon realitesi, zıddiyetler taşımaktadır. Bundan dolayı, bu tip bir cemiyetin temayüllerinin çeşitli yönlerde dal budak salması mevcut sosyal-ekonomik şartların bir neticesidir.

***

Bugünkü genç Türk şiiri, asırlardan beri sürüp gelen eski şiirimizin son kalıntılarıyla yan yana. Fakat eski şiiri saf harici ede ede (dışlayarak) inkişaf ediyor (gelişiyor). Bizim, artık insana tövbe dedirttiren ve altı asır süren bir klasik şiirimiz vardır. Kendi şartları içinde büyük söz üstatları da yetiştiren bu cansız, insansız ve mücerret (soyut) olan şiirimizden kurtulmak için bir asırlık bir fikir ve sanat yolu da zorla katedilmiştir (geçilmiştir). İdealizm ve idealizmin klasik şark edebiyatında önemli bir unsur olan "tecritçilik (soyutlama)" bizim halk edebiyatımıza ve yeni edebiyatımıza dahi adamakıllı damgasını vurmuştur.

Tanzimat'tan bugüne kadar olan fikir ve sanat hayatımızdaki gelişmeler ve yenilikler inkâr edilemez. Bununla beraber yeni bir Türk şiiri ve romanı vs. ancak demokratik cumhuriyet inkılabından sonra tabii macerasına yönelebilmiştir. Bugün Türk şiirinde ve şairleri arasında eski sanat kıymetleri ile yetişenler, hâlâ eskiyi terennüm edenler, hâlâ "asil ve mümtaz (soylu ve seçkin)" sayılan, enfüsi (öznel), ferdiyetçi (bireyci) mırıltılarla kalem çalanlar vardır.

Bugün şiirimizde halk davalarına karışan, sosyal hayata saçının her teliyle bağlı olan sanatçılarımız vardır.

Bugün şiirimizde eski söyleyişi, eski dünya görüşünü atan, hayata bilfiil iştirak eden sanatçılarımız, hümanist kültürü, insanlığın daha iyi bir geleceğe olan imanını haykıran şairlerimiz vardır.

Bugün hâlâ fikir ve sanat hayatımızda önemli mevkileri ve imkanları olan sosyal mürteciler ve sahte sanatçılar vardır.

Fakat, her şeye rağmen genç Türk şairleri inkılapçı bir sanat anlayışına varmışlardır. Şiir gökten yere inmiş, sokağa, "agora"ya çıkmıştır. Günlük hayat, müşahhas (somut) olan hayat, sosyal hayat, ızdırap hayatı, ümit bağlanan şeylerin hayatı genç şairlerimizin yeni ilham kaynaklarıdır. Genç şairleri-

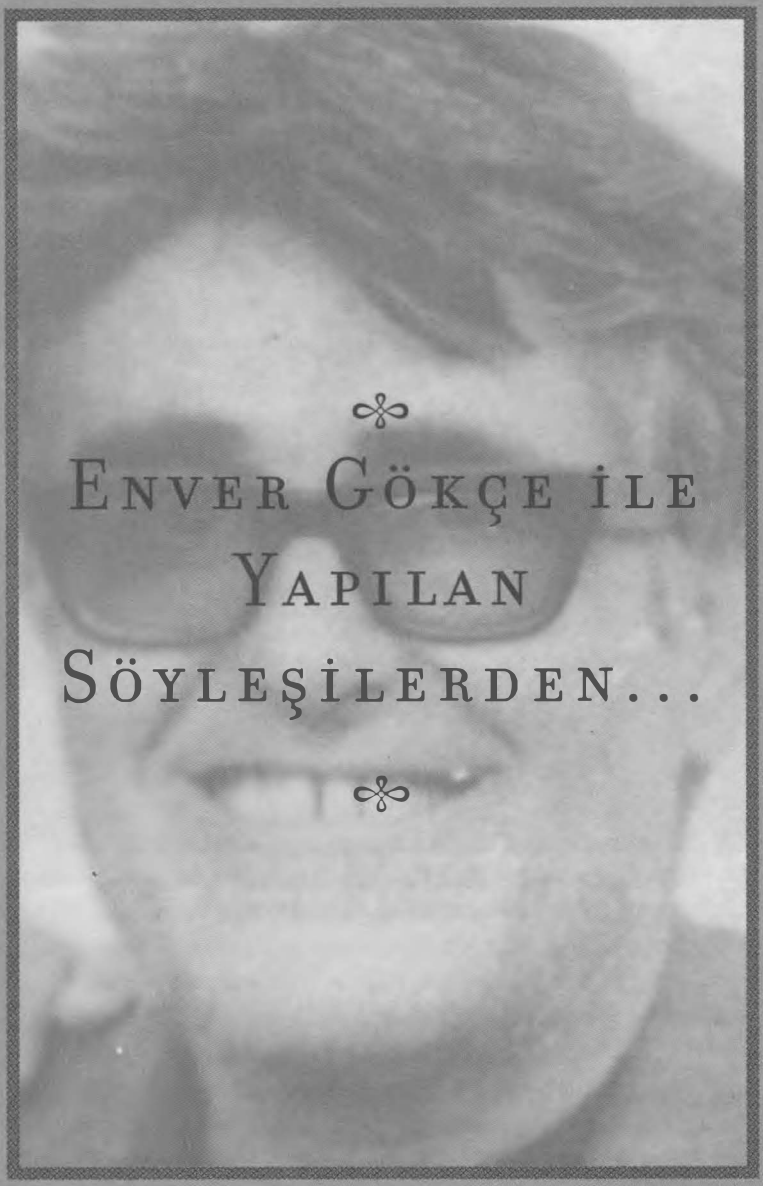
mizin çoğu, halkçı, demokratik bir muhteva (içerik) ile beraber yeni bir estetik de kurmuşlardır. Eski edebiyatımızın laf cambazlığı, eski dilimizin mollalığı, eski estetiğin şarklılığı yıkılmıştır.

Kadim şiirin son kalıntıları tasfiye ediliyor, eski şuaranın (şairlerin) meydan-ı suhanda (söz alanında, edebiyatta) söyleyecek tek beyitleri kalmıyor. Bugünün şairleri hayat örsünde döğüle döğüle, pişe pişe günlük ferdi temayüllerden (kişisel eğilimler) de kurtulacaklar ve sanatımız daha yüksek milli ve hümanist bir karakter alacaktır.

Bu fikir ve aksiyon asrında, sosyal terakkinin, insanlığın saadeti yollarında; insanın fert olarak ödevi ne ise, sosyal toplulukların, teşkilatların, politikacıların ödevleri ne ise, sanatçının da ödevi odur. Sosyal terakkiyi hızlandırmak, köhnemiş realiteleri değiştirmek, insanın insanca yaşamasını sağlayacak şartları hazırlamak ve bu sosyal görevde bilfiil vazife almak, hayata bilfiil iştirak etmek.

Hayatımızın ve aşkımızın şarkısını söyleyen şair, hakkımızı koruyan şair, milletimizden yana olan şair, hümanist şair, barışçı şair, bizleri birbirimize sevdiren şair, kötülüklerin yok edilmesi için savaşan şair, meydan senindir. Sanatın ve düşüncen gerçek olsun.

Yeryüzü, Sayı 3, 15 Kasım 1951

Enver Gökçe ile Yapılan Söyleşilerden...

Remzi İnanç, Ece Ayhan, Pertev Naili Boratav ve Enver Gökçe
Seyranbağları Huzurevi, 24 Nisan 1981

Enver Gökçe ile Bir Konuşma

Suphi Kenan Demirci

1-) Şiirlerinizin yayımlandığı 1943-1945 dönemi dergilerine göz gezdirdiğimizde, şiirimizde farklı olanaklara sahip iki akımın omuz omuza yürüdüğünü görüyoruz. Bu akımlardan birincisi Orhan Veli ve arkadaşlarının temsil ettiği Garip akımı, diğeri ise, toplumsal sorunlara ağırlık tanıyan toplumcu, gerçekçi ozanların temsil ettiği toplumcu gerçekçi akım, biliyorsunuz. Genel olarak düşündüğümüzde, siz, ikinci akım içerisinde yer alıyorsunuz. Ama daha ilk bakışta şiirleriniz bu akım içerisinde yer alan ozanların şiirlerinden ayrılıyor. Her şeyden önce siz, şiirlerinizde halkın söyleyiş olanaklarından ve bu arada da halk dilinden geniş ölçüde yararlanıyorsunuz. Çoğunun aksine siz, güncel olanın tutsağı olmuyorsunuz şiirlerinizde. Evreninizi güncel olarak sınırlamıyor, özgül olanı yansıtırken evrensel olanı kucaklıyorsunuz. Kanımca hem güncel olanı vermek, hem de evrensel olana açılmak, özel olarak, şiir için oldukça zor. Bu açıyı nasıl yakaladınız?

- Bence şiir, her şeyden önce, bir dil sorunudur. Türk dilinin bütün kollarını inceledim. Türkmence, Kırgızca, Karaimce, Göktürk ve Oğuz lehçeleri ve İstanbul ağzı... bunlar arasındadır. Ayrıca gene dilimizin güzel örneklerinin bulunduğu Dede Korkut gibi destansı halk hikâyelerini de saymak gerekir. Ben

isterdim ki, şiirlerim halkımızın bir türküsü, bir "hoyrat", bir "elâ gözlü", yahut bir "bozlak" gibi ezgili bir şekilde de okunabilsin. Ta ilk zamanlarda, şiire ilk başladığım zamanlarda bile, bu düşüncede idim. Bu yolla şiirlerimin daha bir etkin ve vurucu olma niteliğine varabileceğini sanıyordum. Bütün çabalarım bu yönde gelişmiştir. Şiirde halk söyleyiş olanaklarından faydalanma ve yararlanma çok olağandır. Benim gibi halkın içinden çıkmış bir ozan için ise, hepten olağan...

Gelelim güncellik sorununa...

Bence güzel olanı vermekle evrensel olan değerlere açılmak, bir çelişki taşımaz. Geriliğin oluşumunda emperyalizmin birinci dereceden işlevi olduğunu kabullenirsek, bütün geri bıraktırılmış toplumlar için gene geçerliğe sahip birtakım temaların ortaya çıktığını görürüz. Bu temalar evrenseldir. Ama onları işlemekle bir sanatçı evrenselliğe ulaşamaz. Kendi gerçekleriyle onları yoğurup yansıttığı zaman bu şansı elde edebilir. Ama bu da yeterli değildir. Gelgeç dönemlerde ortaya çıkan durumlarla sanatçı evrenini sınırlarsa, yine evrensel olana ulaşamaz. Çünkü o gelgeç dönem ortadan kalktığı takdirde, o dönemle koşullanmış ürünleri herhangi bir şey ifade edemez. Bu nedenledir ki güncellik sorunu bir hayata bakış sorunu oluyor. Günceli verirken evrenseli yakalamak diyalektik öğretiyi eylem metodu olarak kabullenmek demektir.

2-) Son günlerde yeniden yeniden gündeme alınan ve öteden beri tartışma konusu olan bir bilinç-duyarlık ilişkisi sorunumuz var. Kimilerine göre, belli bir sınıfın sanatını yapabilmek için yaşantı ve o yaşantının belirlediği sınıfsal duyarlığın herhangi bir önemi yoktur. Onlara göre asıl olan bilinçtir. Siz, yaşadığı günleri bu günlerin tutsağı olmadan şiirleştirmiş bir ozan olarak bu konuda ne dersiniz?

- İnsan nasıl yaşarsa öyle düşünür. Yani düşüncesini (bilincini) onun sosyal hayatı, sosyal pratiği belirler. Bir sanatçının

doğru, devrimci yönde bir şeyler verebilmesi, yaratabilmesi için pratik ile teori arasındaki birliği daima göz önünde tutması gerekir. Dünyayı ve olayları ancak diyalektik metodun ışığında kavrayıp yorumlayabilir. Sanatta bilinç ile duyarlık arasında tam bir uyum olmalıdır. Ne salt bilinç, ne de salt duyarlık tek başına yeterli değildir. Biz sanattan, sanat eserinden söz ettiğimizde, devrimci bir görüş açısından hareket ederiz. Yani dünyamızı insanca yaşanacak bir hale getirmek için şiiri ve sanatı sosyo-politik bir mücadelenin tamamlayıcı araçları olarak görürüz. Bu açıdan bakıldığında asıl mesele insanın bir bütün halinde kavranılması ve bu bütünselliğin dile getirilmesidir. Sadece namuslu olmak da yetmez. Hem namuslu, hem de sapına kadar bilinçli olmak şarttır. Gerçek sanatçı pazarlıkların, kuşkuların, küçük hesapların insanı değildir.

3-) Şiirlerinizin yeniden yayımlanması, edebiyat çevrelerinde olduğu kadar, okur arasında da büyük ilgi uyandırdı. Bu arada Soyut ve Yansıma dergilerinde şiirlerinizi ve kişiliğinizi yücelten yazılar yayımlandı. Bunlar iyi, hoş şeyler tabii... Ama zihnimi kurcalayan bir şey var: Bu yazıların yazarları, yazılarından anladığımca sizi yakından tanıyan ve bundan da büyük kıvanç duyan kişiler. Yani, yaşı henüz çile doldurduğunuz yıllara bile değmemiş bizim kuşak gibi sizinle daha yeni yüz yüze gelmiş değiller. Şiirlerinizi biliyorlar. Dahası, 1969 yılında yayımlanan kitabındaki şiirlerinin büyük çoğunluğunu zihnimize kaydettiğimiz Ahmed Arif'e ustalık yaptığınızı bile biliyorlar. Öyleyken, özel bir konuşmamızda da belirttiğiniz gibi, hakkınızda, İzmir'de çıkan bir gazetede yayımlanmış bir yazıdan başka, tek bir yazı yayımlanmamış bugüne kadar (Necatigil'in sözlüğünde de adınızın bulunmadığını belirtelim bu arada). Kimseyi suçlamak istemem ama, adınız etrafında aşağı yukarı 30 küsur yıl süren suskunluğun bugün birdenbire açık bir ilgiye dönüşmesini nasıl açıklarsınız?

- Bu soruyu adı geçen yazarlara sorsaydınız elbette daha iyi ederdiniz. Bugün böyle konuştuklarına göre herhal dünya iyiye dönmüştür. Ben de "hangi dağda kurt öldü" diye soruyorum kendi kendime. Ben hayatta kimseye hocalık, akıldanelik etmedim. Ustalık yapmadım. Ahmed Arif bugünkü yerine bilinen yetenekleriyle oturmuştur. Hiçbir şey bu gerçeği örtbas edemez. Yalnız "kendi göbeğimi kendim kestim, kasaba minnet etmedim" dediğine göre, kendini aşiret töresine bu kadar bağlı sayan ve bunu ballandıra ballandıra bir marifetmiş gibi söyleyen Ahmed Arif'e, kendi yiğitlik zagonu adına sorarım: "Aç zulanı, göster restini. Gökten zembille mi indin? He canım sen getir üstünü."

4-) Gelenekten yararlanmak sorunu öteden beri tartışılan bir sorun. Ama hep kurumsal açıdan ele alınmış. Pratik cephesine değinilmekten, geleneksel deyiş biçiminden yararlanmayı deneyen kimi ozanlarımızın sürüklendiği başarısızlığın nedenlerini irdelemekten genellikle kaçınılmış. Sizin şiirleriniz bu açıdan ele alındığında oldukça başarılı. Geleneksel söyleyiş biçimlerinden yararlanırken zorlamaya ya da herhangi bir yapaylığa düşmemişsiniz. Ortaya koyduklarımız gerçek bir sentez... Sanırım, bir yaşantı sorunu bu. Ne dersiniz?

- Gelenekten her zaman için yararlanılabilir. Kimi ozanların bu deneylerde başarısızlığa uğramaları sanımca, onların halkla göbek bağı kuramamış olmalarından ileri gelmektedir. Türkünün ya da ağıtın halk yaşamı içerisindeki yerini ve işlevini bilmeyenler, bunlardan yararlanarak ortaya gerçek sentezler koyamazlar. Dünya görüşleri ne kadar olumlu olursa olsun, birer özentiden öteye gitmez çabaları.

5-) Şiirleriniz şöyle bir gözden geçirildiğinde sizin birim olarak dizeyi değil de, dizelerin oluşturduğu öbekleri aldığınız görülüyor. Bu özel kurgu, sanırım ilk kez sizin tarafınızdan uy-

gulanmış... Bu kurgunun sizce şiire sağlayacağı olanaklar nelerdi? Daha doğrusu, böyle bir kurguya yönelmekle yaratmayı amaçladığınız "özel bir etki" var mı?

- Başta da söylediğim gibi, şiirlerimin bir memleket türküsü, bir "bozlak", bir "hoyrat" gibi okunmasını isterken, onların bir senfoni bütünlüğü göstermesini arzu ederim. Bu nedenle, sizin söylediğiniz gibi şiirsel birimi dizede değil, öbekte yoğunlaştırmayı hedef aldım. Herhalde bu noktayı görmüş oluyorsunuz. Bunda, yani böyle bir kurguda gözettiğim amacı şöyle belirleyebilirim: Ben bu tür kurgunun şiirin daha uyumlu olmasını sağlayacağı kanısındayım. Tıpkı senfonide küçük seslerin büyük bir ses uğultusu içinde toplaşıp kaynaştığında oluşturduğu uyum gibi... Öyle sanıyorum ki bu da, şiirin daha çarpıcı olmasını sağlıyor.

6-) Ta başından beri ozanlarımızın yakasını sıyıramadıkları iflah bilmez bir hastalık var: "Ben merkezli bir şiir" oluşturmak. Yanlış anlaşılmasın. Bu sözlerimle ozan şiirlerinde kendinden söz etmemelidir demek istemiyorum. Ama bunun belli bir haklılık kazanması için ozanın "ben"den "biz"e doğru açılması gerekir sanırım. Sizin şiirlerinize bu açıdan baktığımızda, bu olumsuzluktan sıyrılmış olduğunuzu, kendinizden söz ettiğiniz şiirlerinizde bile başarılı bir biçimde "biz"e doğru açıldığınızı görüyoruz. Evrensellik açısından bu konudaki düşünceleriniz?

- Şiirde "ben"den başlayıp "ben"de biten bir tema evrensel bir nitelik taşımaz kanısındayım. Gerçek şiirde şair bu "ben"i yok etmeli, "biz"e doğru açılmalıdır. Bunu yaptığı ölçüde, kişisel yaşam deneyimlerinden yola koyulmuş da olsa, geneli ilgilendirecek şiirler ortaya koyabilir. Koyabildiği ölçüde de özgül olanı zorlar. Bundan başka "ben" toplumcu ve devrimci ozanlar için hiç de itibar edilecek bir şey değildir. Gerçek toplumcu şair odur ki, "ben" derken daima "biz"i kasteder. Tikel

olgularla uğraşırken bile onları genel olanla iç-içe verir. Zaten devrimciliğin ilk koşulu da budur: "Ben"in tutsağı olmaktan sıyrılmak, kendini "biz"e adamak. Ben toplumcu bir ozan olarak şiirlerimde hep bu anlayışı sürdürdüm. Çünkü "biz" her şeyin özünü teşkil ediyordu ve "ben" de "biz" tarafından belirleniyordu. Biz'i "ben"lerin bir toplamı olarak almak sakat bir görüştür ve bütünselliğe aykırıdır. Bir şiirimde bu gerçeği şu şekilde ifade etmeye çalışmıştım:

Biz olmasak gökyüzü, biz olmasak üzüm,
Biz olmasak üzüm göz, kömür göz, elâ göz;
Biz olmasak göz ile kaş, öpücük, nar içi dudak;
Biz olmasak ray, dönen tekerlek, yıkanan buğday,
Ayın onbeşi;
Biz olmasak Taşova'nın tütünü, Kütahya'nın çinisi,
Yani bizsiz
Anne dizi, kardeş dizi, yâr dizi
Güzel değildir.

Hal böyleyken şairin kalkıp da kendi "ben"inin tutsağı olup çözümlemelere girişmesi bir çeşit uyku sayıklamasıdır. Hastalıklı bir dünya görüşünün ifadesidir. Ama kişi kalkıp da "ben"i "biz"in belirlediğini kabullenince iş değişir. Onun ortaya koyacağı ürünlerde sözünü ettiği "ben" artık toplum-üstü bir varlık değil, "biz"in bir simgesidir. Yine kendi şiirimden örnek vereceğim:

Ben küçük Yusuf'um Çit Köyünde
Çapak çapak elâ gözlerim;
Kıl keçim kısır, annemin memesi yara,
Benim saçlarım belik belik,
Bıyıklarım burma burma
Gözlerim kara kıyma renginde ama
Erzincan oynamış ağlamışım
Irgatlık etmişim el kapısında
Dolu vurmuş bahçelerimi

Çekirge inmiş tarlalarıma

Şimdi bu şiirde sözü edilen "ben" bir birey olarak Enver Gökçe değildir. Belli toplumsal koşulların ürünü olan insanların, yani "biz"in simgesidir. Diyeceğim, elbette ki "biz"e doğru açılmayan bir "ben merkezli" şiir, olumlu karşılanamaz. Kendi "ben"inin tutsağı olan bir insan toplumsal içeriğe açılamaz da ondan...

7-) "Yusuf ile Balaban" adlı uzun şiirinizin, hemen hemen bütün bölümleri kaybolmuş bildiğimce. Bu şiirinizde tek bir tema üzerinde mi duruyordunuz? Bize bu konuda biraz bilgi verir misiniz?

- "Yusuf ile Balaban" adlı denemeyi 1953 yılında yazmıştım. Denememde, Balaban adlı bir ağanın topraksız köylüler üzerindeki baskısını ve bu baskıya tahammül edemeyerek ağayı öldürüp mahpusa düşen bir köylüyü (Yusuf'u) anlatmıştım. Ağayı öldüren köylü (Yusuf) mahpusa düştükten sonra, toplumsal gerçekleri öğrenir; bilinçli bir insan haline gelir. Destanın elde kalan bölümlerinden birinde (Kirtim Kirt'te) bu oluşum yansıtılmıştı. Destan, doğayı ve insanı diyalektik bir gelişim içerisinde anlatan parçalarla sona eriyordu.

8-) Şiir yazdığınız dönemde dergilerde boy gösteren diğer toplumcu gerçekçi ozanlarla (Rıfat Ilgaz, A. Kadir, Niyazi Akıncıoğlu... gibi ozanlarla) şiir yönünden olan ilişkilerinizi açıklar mısınız?

- Akıncıoğlu, çok takdir ettiğim bir ozandı. Ama, son durumunu kesinlikle bilmiyorum. Toplumsal yönü çok kuvvetli olan Rıfat Ilgaz'ın şiirlerini, estetik açıdan zayıf bulurum. A. Kadir'e gelince... Sevdiğim, beğendiğim ozanlarımızdandır.

E. Gökçe; Dost Dost İlle Kavga;
Yücel Y., 1. basım 1973, İstanbul

Enver Gökçe köylüleriyle

Enver Gökçe ile Söyleşi

Tahir Abacı

- Siyasal baskılar, tutukluğunuz ve devrimci sanat üzerindeki baskılar gibi nedenlerle şiiriniz uzunca bir süre yeni kuşaklara ulaşamadı. Aynı şekilde kimliğinizin, yaşam öykünüzün de yeterince bilindiği söylenemez. Bu konuda anlatacaklarınız?

- 1920 yılında Erzincan'ın Kemaliye (Eğin) ilçesine bağlı Çit köyünde doğdum. Bir vesileyle Ankara'ya gidişimiz sayesinde, ilk, orta, lise ve üniversite öğrenimimi yapabildim. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Türkoloji Bölümü'nü bitirdim. Şiirlerim ise 1943'ten sonra "Yurt ve Dünya", "Ant", "Gün", "Söz", "Yağmur ve Toprak" gibi dergilerde çıktı. Bir ara Ant dergisinin yönetimini yürüttüm. İlk kez 1948 yılında tutuklandım. Üç ay yattıktan sonra beraat ettim. İstanbul'da Kadırga Öğrenci Yurdu'nda yönetici olarak çalıştığım bir sıra, 1951 yılındaki tutuklamada tekrar içeri alındım. Yedi yıl hapis cezasına ve iki buçuk yıl Sungurlu'da sürgünlük cezasına çarptırıldım. Bu dönem içerisinde yazmış bulunduğum, fakat yayımlanmamış olan yüze yakın şiirim yitiklere karıştı. Bunlardan bazıları belki hâlâ emniyet dosyalarında duruyordur. Cezam bittikten sonra sürekli işsiz kaldım. Kimi zaman düzelticilik, çevirmenlik, ayak işleri gibi işler bulduysam da sürekli bir işim olmadı. Bir ara İstanbul'a yerleşmek niyetindeydim, ancak herhangi bir iş bulamadım. Şimdi köyümde oturuyorum.

- İlk şiirlerinize 1943 yıllarında, Halkevi dergisi olan Ülkü'de rastlanıyor. "Dost Dost İlle Kavga" adlı kitabınızda yer vermediğiniz bu şiirlerinizde, o dönemin ideolojisinin bir yansıması olarak halkçı temalar görülüyor ve halk edebiyatından etkiler ağır basıyor. Oysa aynı dönemle birlikte "Ant", "Gün", "Yağmur ve Toprak" gibi sosyalist eğilimli dergilerde çıkanlar bambaşka örnekler. Sizdeki bu değişimi, daha doğrusu gelişim sürecini başlatan sanatçı kişiliğinizi etkileyen olgu ve olaylar nelerdir?

- İlk şiirim 1943 yılında "Yurt ve Dünya" dergisinde çıktı. Ankara'da çıkan bu dergide yer alan şiirim, "Köylülerime" şiiridir. Sözünü ettiğiniz bir halkçı akım, gerçekten o günün koşullarına uygun olarak vardı. Fakat benim devrimci diye nitelendirdiğimiz şiirlerim de vardı. O dönemin koşulları, siyasal ortamı içinde her ikisini birden yaymaya çalışıyordum ve bu düşüncemize de ters düşmüyordu. Benim sosyalist bir formasyona girişim, çok eski yıllara, 1936 yıllarına dayanır. Bu sıralar "Aydabir" ve "Resimli Ay" dergilerinde Nâzım Hikmet'in şiirleri ve Sabahattin Ali'nin hikâyeleri çıkardı. Ben, bu iki sanatçıya büyük şeyler borçluyum.

- 1940'larda ortaya çıkan sosyalist şairler kuşağının uzun bir suskunluk ve bir tür yasaklama döneminden sonra bugün yeniden ve büyük bir coşkuyla kitlelerle buluştuğunu, eserlerinin birbirinin ardı sıra yeni basımlar yaptığını izliyoruz. Sizin de 1943-51 arası dergilerde çıkan şiirlerinizden sonra uzun bir süre adınızdan söz edilmediğini görüyoruz. Ancak 1973 yılında kitaplaşan o döneme ait ürünleriniz kısa zamanda yankısını buldu ve kitap bugün 3. basımına ulaştı. Bu gelişmeler konusundaki düşüncelerinizi söyler misiniz?

- 1950-65 arası, dediğiniz gibi bir tür yasaklama dönemi olmuştur. Bunun yanı sıra, yeni bir tür unutturma da sosyalist sanatçılara, demokratik düşünceli yazarlara karşı etkili olmuş-

tur. Çünkü adı geçen dönemdeki siyasal gelişmeler malûmunuzdur. Bu dönemde ilerici-demokratik hareketin, sosyalist hareketin yediği darbe, sanat alanına da yansımış ve ürünlerimiz etrafında bir yasaklama ve suskunluk çemberi örülmüştür. Bugün halkın demokratik hak ve özgürlükler konusunda yeni mevziler elde etmesi, öyle sanıyorum ki, sosyalist sanatçılara karşı da bir ilgiyi başlatmıştır. Bizler halkın verdiği mücadele için yazmaya çalıştık. Eğer ürünlerimiz bugün halka ulaşabiliyorsa, bu bizi sevindirir.

- Şiirlerinize baktığımızda halk edebiyatını çağdaş bir yorumla özümlediğiniz, gerek içerikte gerek biçimde bunun olumlu etkilerini taşıdığınız gözleniyor; sanatçıyla halk arasındaki ilişkiler hakkında düşündükleriniz nelerdir? Halk kültürünün değerlendirilmesi konusunda devrimci sanatçının tavrı ne olmalıdır?

- Sanatçı ne körü körüne bir halk hayranlığına, dalkavukluğuna, kuyrukçuluğuna kapılmalı, ne de ona tepeden bakmalıdır. Halkın sınıflardan oluştuğu unutulmamalı ve halka ışık tutacak bir sanat yapmanın yolunun devrimci sınıfları sömürü çarkından kurtaracak bilimsel öğretinin iyi ve doğru kavranmasından ve bu uğurda kavga verilmesinden geçeceği bilinmeli. Halk kültürüne, folklora gelince, kullanmasını, değerlendirmesini iyi bilen bir sanatçı için bu zengin bir kaynaktır.

- Halk edebiyatından ustalıkla yararlanıyorsunuz. "Panzerler Üstümüze Kalkar" adlı kitabınızda da aynı özellikleri görmekteyiz. Çoğunlukla tek sözcükten oluşan mısralar kurmaktasınız. Giriştiğiniz bu deneyimden amacınız nedir?

- Evet, böyle bir deneye giriştiğim doğrudur. Şiiri daha basitleştirmekle, halkın daha kolay anlayabileceği bir tarzı denemiş bulunuyorum. Yalnız okurlarıma, bu şiirleri okurken aceleci davranmamalarını, şiirin gerçek vurgusunu ve seslerini

kavrayabilmek için biraz daha dikkatli okumalarını salık veririm. Can Yücel'in gecede "Meri Kekliğim" şiirini okuyuş biçimi, bence ideal bir okuma şeklidir. Böylece şiirin gerçek özelliği vurgularla daha iyi ortaya çıkmakta ve benim şiir yapısını yalınlaştırarak yapmak istediğim daha iyi anlaşılmaktadır. Sanıyorum, benim gerçek sesim yeniden ortaya çıkmaktadır.

- Pablo Neruda'dan yapmış olduğunuz çeviriler konusunda söyleyecekleriniz?

- Neruda çok büyük bir ozandır. Onun cidden mükemmel olan şiirlerini de çevirilerim arasına kattım. "Deniz", "Anlatalım", "Analara Türkü", "Pedro Valdivia'nın Kalbi" adlı şiirler gerçekten dünya edebiyatının en usta örnekleri sayılabilir. Halkların sevdiği ve şiirlerinde halk tarzını uygulayabilmiş nadir ozanlardan birisi olan Neruda'ya layık bir Türkçe için elimden gelen çabayı harcamıştım.

- Son sorumuz sağlık durumunuz üzerine.

- Romatizma, kalp, damar sertliği gibi rahatsızlıklarım var, hatta sempatiktomi ameliyatı geçirdim. Ancak, Türkiye'de gördüğüm tedavi yeterli olamadı. Son günlerde tansiyon düzenim de bozuldu. Yurtdışına tedaviye gitmek istiyorum, ama bugüne kadar pasaport alamadım.

Milliyet Sanat Dergisi, sayı: 238, 1 Temmuz 1977

Zaman Zaman İçinde Işık Duman İçinde

Esen Yel

1977 yılının kötü bir Mayıs günü. Sultanahmet alanı topsakallılarla, berelilerle, hacı takkelilerle dolu. Yeşil renkli pankartlar özellikle göze batıyor. Özde dinsel içerikli sloganlar çınlatıyor ortalığı. Halk, Ayasofya'ya ikinci kez "feth"e gelmiş olan bu kalabalığın uzağından geçip gidiyor işine.

Kalabalığa pek yaklaşmadan ilerliyorum. Ara sokaklardan birinden inip Yerebatan caddesine geçiyorum. Az sonra... Evet az sonra bir sanatçıyla buluşacağız... Yok canım. Hilton'da falan değil... Yerebatan caddesinin üçüncü sınıf otellerinden birinde. Turist Otel'de...

Turist Otel'in altındaki kahvede buluyorum onu. İkinci ya da üçüncü görüşmemiz bu. Köşedeki, örtüsü aylardır yıkanmamış bir masada yalnız başına oturuyor. Kalın camlı gözlükleriyle eğilmiş bir şeyler okuyor.

Yaklaşıyorum. Selamlaşıyoruz. Nedense ses çıkarmamaya çalışarak bir sandalye çekiyorum. Saygıyla elini sıktığım bu sanatçının üzerindeki giysilere takılıyor gözüm: Kirli, ütüsüz. Orhan Kemal'in bir kitabındaki sözü anımsıyorum acı acı: "Bizi ayakkabısız bırakanlar utansın."

Daha önce konuştuğumuz gibi hemen kalkıyoruz kahveden. Yedikule'ye benim kaldığım eve... Bir taksi tutamıyorum. Cebimde çok az bir para var. Giriyorum koluna. Ayaklarını

sürükleye sürükleye yürüyebilen bu büyük sanatçıyı Sirkeci Garı'na dek yürütüyorum... Sultanahmet alanından gelen sesleri duydukça gülüşüyoruz...

.....

Kahvede başladığımız söyleşimizi evde sürdürüyoruz...

.....

SORU: *Yaşamınızın ilk yıllarından kısaca söz eder misiniz?*

YANIT: 1920'de Erzincan'ın Çit köyünde doğmuşum. Annemin adı Hanife. Bir de kız kardeşim vardı, Hatice. Hatice ablamın Ankara'da evlenişi nedeniyle, 929 yılında ailece Ankara'ya göçtük.

SORU: *Öğrenim durumunuz?*

YANIT: Tüm öğrenim yaşamım Ankara'da geçti. İlk, orta, lise, üniversite. İlköğrenimimi "Hususi Bizim Mektepte"te yaptım. Ortaokulu, Cebeci'de bulunan bir ortaokulda, liseyi de Ankara Gazi Lisesi'nde bitirdim. Daha sonra Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Türkoloji Bölümü'ne girdim. Fakülteyi 1948 yılında bitirdim.

SORU: *Hemen çoğu 1940 kuşağı sanatçıları gibi siz de, sizden sonraki kuşakların gözünden kaçırılmaya çalışıldınız. Ama artık yapıtlarınız, sizden sonraki kuşaklarca biliniyor. Bu "gözden kaçırılma" çabalarının asıl nedeni, politik yaşamınız. Bu bir gerçek. Biraz da pratik yaşamınızdan söz eder misiniz?*

YANIT: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeyken Ankara'da, Türkiye Gençler Derneği adıyla ilerici bir dernek kuruldu. Ben de bu derneğin kurucuları arasındaydım. Derneğin siyasi bir amacı yoktu. Bu arada fakültede bir dernek daha kurulmuştu. Çalışmalarını yakından izliyorduk. Bu derneğin faaliyetleri de demokratikti.

1948 yılında bir tevkifat oldu. Beş kişi tevkif edildik. Anka-

ra Cezaevi'nde üç aylık bir tutukluluk devresi geçirdikten sonra mahkemece beraat ettirildik. Türkiye Gençler Derneği, 1950 yılına kadar faaliyetini devam ettirdi. Sonra dernek üyelerinin bir kısmı Ankara dışındaki başka şehirlere gitti. Böylece dernek kendiliğinden kapanmış oldu.

1950 senesinde ben de iş aramak için İstanbul'a geldim. İlk vazifem, Yurtlar Müdürlüğü'nde küçük bir memurluk oldu. Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu zamanında. Bu adam (Banguoğlu) üniversiteden de benim hocamdı. Çarşıkapı'da bir öğrenci yurdunda memurdum. Aynı yıl, Yıldız Öğrenci Yurdu'nun kuruluşuna katıldım. Ve sırasıyla Denizcilik Yurdu'nda (Ortaköy), Kadırga Yurdu'nda çalıştım.

Ardından 1951 Tevkifatı başladı. İki yüze yakın kişi bu tevkifatta yakalandı. Birçok aydın, işçi ve sanatçı, (...) gizli bir partiye dahil oldukları gerekçesiyle mahkemeye verildiler. İki yıl süren ilk tahkikat sırasında birçok anti-demokratik işlemlere maruz kalan bu iki yüze yakın insan içinden 168 kişi (...) hüküm giydiler. (...) Bu tevkifatta iki yıl İstanbul 1. Şube'de, iki yıl Harbiye Askeri Cezaevi'nde yattım. Hapislik bitince Çorum'un Sungurlu kazasına sürgün gönderildim. Tam iki buçuk yıl sürgün... 1960'ta tamamlandı. Bu sırada 27 Mayıs Hareketi başladı. Daha doğrusu, 27 Mayıs öncesi hareketler... Bu arada polis kimi "demokratik" düşünceli kişileri toplayıp herhangi bir yere sürgüne yolladı. Mahkeme kararı filan olmadan. Ben de Erzincan'a sürüldüm. Sürgün 27 Mayıs tarihinde sona erdi. Serbest bırakıldık. Bu sıralarda çok sevdiğim kız kardeşim Hatice'yi yitirdik. O arada Ankara'da bulunuyordum. Ankara Telgraf isimli bir gazetede düzeltmen olarak çalışıyordum. Ondan sonra 1966 yılına kadar, daha önce sözünü ettiğim Yurtlar Müdürlüğü'nde memur olarak çalıştım. Bundan sonra İstanbul'daki işimi bırakarak köyüme yerleştim. Bu arada "sempatiktomi"den ameliyat oldum. Romatizmam da vardı. Yıllardır çekerim romatizmayı. Kaynağı hapishane...

SORU: *İlk şiirleriniz 1940'larda yayımlanmaya başladığı halde, sizi ancak 1968 yılında Asım Bezirci'nin çıkardığı bir antolojide tanıma olanağı buldum. Sanırım pek çok okurunuz da sizi geç tanıdı. Daha önce de söylediğim gibi bunda politik yaşamınızın rolü büyük. Geçirdiğiniz güç yaşam koşulları fazla ürün vermenizi etkilemiş. Ancak bugün edebiyatımıza malolmuş şiirlerinizin geleceğe kalacağı konusunda eleştirmenler birleşiyorlar. Sanat yaşamınızla ilgili neler söyleyebilirsiniz?*

YANIT: Şiir çalışmalarım 1940 yıllarında başladı. Bir ara Ankara'da çıkan "Ülkü" dergisinde çalıştım. Bu ara birkaç tane şiirim ve her türlü yazım (bir tanesi kendi köyümü tanıtan bir yazı) çıktı bu dergide. Dergi, Ahmet Kutsi Tecer ve Bedrettin Tuncel'in çıkardığı bir dergiydi. Sonra "Yurt ve Dünya" dergisinde de bir şiirim yayımlandı. "Meydan", "Yağmur ve Toprak" dergilerinde de şiir ve yazılarım çıktı. Sonra daha başkaları...

Benim şiirlerimde bütün halk türkülerinin ve halk ozanlarının etkisi büyük olmuştur. Sonra ben şiirlerimde, bu halk türkülerinin çarpıcı güzelliğine çok dikkat ederim. Herhalde şiirlerimin bu şekilde türküye yakın, alımlı gözükmesinde, bu görünüşün ağır basmasında halk türkülerinin etkisi vardır.

Beni şiire ilk teşvik eden, Halil Aytekin'in kardeşi Sefer Aytekin'dir. (Şimdi patron oldu. Madenci). 1938, 1939 senelerinde Nâzım'ı okudum. Divan edebiyatının bütün büyük şairlerini okudum. Ses yapıları yönünden Fuzuli, Necati, Rasih, Nedim gibi şairleri takdir ederim. Sabahattin Ali'yi okudum. Şiirleri de güzeldir.

Dost Dost İlle Kavga'da sözü edilen destanı, 1953 senesinde İstanbul Harbiye Cezaevi'nde yazmıştım. O zaman bin bir güçlükle dışarıya çıkardığım bu destan maalesef sonradan kayboldu. Eldeki dört şiir, ezberimde kalan şiirlerdir.

SORU: *Bir okurunuz olarak bütün şiirlerinizi beğeniyo-*

rum. Destandan kalan şiirler de çok etkileyici. Ancak Dost Dost İlle Kavga'nın başında yer alan "Başlangıç", beni çok etkiledi. Bu dizeleri elyazınızla yazmanızı istirham etsem...

YANIT: Tabii. Memnuniyetle.

BAŞLANGIÇ
Zaman akar, zaman geçer
Zaman zindan içinde;
Biz mapusta gürül gürül yatardık
Yılan, çıyan içinde.
Getirdiler ite kaka bir yiğit,
Ayak çıplak
Ak bir mintan içinde
Işık duman içinde
Ve râviyan-ı ahbâr
Ve muhaddisân-ı rûzigâr
Söyle rivayet
Ve hikâyet ederler kim;
Ben-i âdem zor bezirgân içinde
Vardı bir Balaban.

SORU: *Zülfü Livaneli, Dost Dost İlle Kavga adlı şiirinizi bestelemiş. Gerçekten güzel. Serbest ölçüyle yazıldığı halde, yapısı gereği olarak tıpkı halk şiirleri gibi saza gidiyor. Bunun dışında bestelenen şiirleriniz var mı?*

YANIT: Benim bildiğim, "Bir Milli Kurtuluş Türküsü" Timur Selçuk tarafından; "Görüş Günü", "Oy Nidem" adlı şiirler de Sadık Gürbüz tarafından bestelendi.

SORU: *Yeni çalışmalarınız var mı?*

YANIT: Pablo Neruda'dan yeni şiirler çeviriyorum. Bu arada 1951 tevkifatının destanını yazmaya çalışıyorum. EPOPE-İLLEGAL olacak destanın adı. Destanın ağırlık noktasını, Demokrat Parti döneminin çağdışı tutumu oluşturacak.

NOT: *O günlerde Enver Gökçe'nin 35. sanat yılının kutlama hazırlıkları yapılıyordu. Bir bakıma yarım kaldı söyleşimiz. Birlikte fotoğraf bile çektiremedik. Daha ileri bir tarihte yeniden buluşup daha ayrıntılı bir yazı yazacaktık. Fotoğraflarını da getirecekti bana. Ancak hemen o tarihlerde tedavi için Bulgaristan'a gitti. Sonra da Ankara'ya yerleşti. Bir daha görüşme olanağı bulamadık. Yarım kalmış da olsa, bu söyleşiyi yayımlamayı bir görev sayıyorum.*

Aralık 1981, Edebiyat'81, sf. 46, sayı: 10

Enver Gökçe İçin Yazılanlardan...

Fotoğraf: Çerkes Karadağ

Enver Gökçe Şiiri

Mehmet Ergün

Enver Gökçe şiiri denince, "Ölüm, adın kalleş olsun" dizesi geliyor usuma ilkin. Bence, sanatıyla yaşantısını özdeşleştirmiş, sanatını yaşamının aynası kılmış bir ozan olan Gökçe'nin şiiri, bu dizeye indirgenebilir. Gerçi bu dize, Gökçe şiirinin tüm özelliklerini yansıtacak bir nitelikte değil. Ama gerçeklik karşısında takınmış olduğu tutumu, dolayısıyla da ürünlerinin özünü ve bu özü biçimleyişinin niteliğini kavramakta çıkış noktası olarak alınabilecek bir nitelik taşımaktadır. Bu anlamda, şiirinin anahtarıdır. Bu dizede kendini açığa vuran tutum, bu dizenin çağrıştırdıkları, ürünlerinin tümüne yayılabilir inancındayım.

Dizede söz konusu edilen olgu, doğal karşılanması gerekmesine karşın insanoğlunun bir türlü benimseyemediği "ölüm"dür. İnsanoğlunu en çok düşündürmüş, üzerinde sayısız sözler söylenmiş bir olgu... Gerek bizde, gerekse dünyada pek çok sanatçı tarafından ele alınmış ve değişik biçimlerde işlenmiştir. Sanatçılar, dünya görüşlerine göre bu olgu karşısında tutum takınmışlar, takındıkları tutumla dünya görüşlerini açığa vurmuşlardır. Burada sözü, "ölüm karşısındaki tutumu kişinin tüm toplumsal ve bireysel özelliklerini yansıtır" demeye getirmek istemiyorum. Ama ölüme, "hoş geldi, safa geldi" diyecek yüreğin herkeste bulunmayacağı da bir gerçek. Ancak belli bir dünya görüşüne yaslanmış olan insanların yapabilecekleri bir yiğitlik bu. "Ölüm, adın kalleş olsun" dizesi, bu açı-

dan önemli bence. Ozanın dünya görüşünü, ideolojisini ve düşüncesiyle davranışı arasındaki ilişkileri açığa vurması yönünden...

Enver Gökçe, "Ölüm, adın kalleş olsun" demekle ölüme karşı duruyor. Ölümü sindiremiyor. Öfkeleniyor ve söver gibi haykırıyor: "Ölüm, adın kalleş olsun." Burada göze ilişen en önemli yan, doğal bir şey olan ölüm olgusuna karşı koyuşunda, onun, burjuva-küçük burjuva ozanları gibi bir yakınma içerisinde bulunmayışıdır. Salt bu da değil. Küçük burjuvazinin ekonomideki iğretiliğinden ileri gelen, Mart havası gibi bir anı bir anını tutmaz bir tutumda, "Ölümse ölüm, n'olacak yani?" biçiminde bir böbürleniş de yok bu dizede. Birtakım şeyleri hesaplayan, neye, ne için karşı durduğunu çok iyi bilen bir insanın tutumu söz konusu.

Gerçekten de, mutluluğu bireysel olanda değil de, toplumsal olanda arayan, bulan bir tutumla soruna yaklaşan Gökçe, böyle bir karşı koyuşa, ölümün, özlediği şeyleri gerçekleştirme kavgasından kendini uzak tutacağı için girişmiştir. Yani işin içerisinde en küçük bireysel yan yok. Güzel günleri göremeden ölmenin hüznü değil de, güzel günlerin oluşturulma kavgası içerisinde eriyememenin hüznü dile getirilmiştir bu dizede. Bu, yeni ahlak anlayışıdır. Mutluluğun yeni bir öz, yeni bir anlam kazanmasıdır. Bireysel planda, bireysel ilişkiler planında mutlu olamamak: toplumsal yapılanmanın sınıfsal niteliği gereği, emekçi kesimin yaşamı acılar içerisinde geçerken, o acılara karşın mutlu olmayı denememek; acıların son bulması için bir kavgayı omuzlamak bu kavganın beraberinde getirdiği, getireceği çekilerle mutlu olmak; kendi bireyselliğini aşmak, sesini kitlelerin sesine katmak ve kitlelerin sesini kendi sesiymiş gibi algılamak... Bu mutluluk anlayışını dışarıdan bakanların anlamasına, kavramasına olanak yoktur. Evrene bambaşka bir açıdan bakmanın doğal sonucu olan yepyeni bir ahlak anlayışıdır çünkü.

Buradan şu sonuca varmak olanaklıdır: Gökçe'nin dünya

görüşü, insanın yaşamını bir nesne olarak görmesini sağlayan, kendi etkinliğiyle özdeşleştirmesini önleyen bir dünya görüşüdür. Öyle bir dünya görüşü ki, "dağlara taşlara kâr eden bir türkü"dür söylemesini bilenin dilinde. Kendini aşikâr ettiğinde, "Gül gülistan içinde" görülecektir her şey. Dağlarda "broy broy" denecektir. "Güneşte güneşlenilecektir." Bu dünya görüşünü adlandırmayacağım. Gökçe'nin şiirlerini okuyan okur, bu dünya görüşünü kolaylıkla adlandırabilir.

"Ölüm, adın kalleş olsun" dizesinde somutluk kazanan tutum, böyle bir tutum işte. Böyle bir dünya görüşüne yaslanan sanatçının sanatı kendisiyle tanımlamaya kalkışan, sanatın amacının kendisi olduğunu savlayan-savunanlarla aynı konumda bulunmaması doğaldır. Dahası doğal olan, onlarla karşıt konumda bulunmasıdır. Nitekim Enver Gökçe de, sanatı başlı başına bir amaç olarak almamakta, görmemektedir. Büyük bir amaca ulaşmakta bir "araç" olarak almakta, görmektedir. Ancak kapitalist düzenin "araç"a kazandırdığı içerikten çok daha ayrı nitelikte bir araç...

Nedir Gökçe'nin gerçekleşmesine katkıda bulunmak istediği, sanatını bu yolda bir "araç" olarak kullandığı büyük amaç?

Gökçe'nin gerçekleştirilmesi yolunda mücadele verdiği, şiirini o yolda bir "araç" olarak kullandığı büyük amacı, şiirlerinden yola koyularak saptayabiliriz. Ve şiirleri dize dize gözden-gönülden geçirildiğinde görülür ki, sömürüsüz, sınıfsız, baskısız, savaşsız... bir dünyadır Gökçe'nin özlediği. "Kardeşçe hayat"tır gerçekleşmesini dilediği...

Sanatı kendisi ile tanımlayıp amacının kendisi olduğunu savlayanlara karşı çıkan Enver Gökçe, sanatçının sanatını işte bu büyük amaca adaması gerektiğine inanmaktadır. Şiirleri bu bakışın ürünüdür. Enver Gökçe, 1951'de, Yeryüzü dergisinde yayımlanan bir yazısında, bu düşüncesini ve yaşama geçirilmesinin koşullarını şu sözlerle dile getirir: "Bu fikir ve aksiyon asrında, sosyal terakkinin, insanlığın saadeti yollarında; insanın fert olarak ödevi ne ise, sosyal toplulukların, teşkilatların, politikacıların

ödevleri ne ise, sanatçının da ödevi odur. Sosyal terakkiyi hızlandırmak, köhnemiş realiteleri değiştirmek, insanın insanca yaşamasını sağlayacak şartları hazırlamak ve bu sosyal görevde bilfiil vazife almak, hayata bilfiil iştirak etmek."

Enver Gökçe'nin bu noktaya gelişi, çok kısa süren bir "geçiş evresi"nden sonra olmuştur. Halkevleri'nin merkezi yayım organı olan "Ülkü" dergisinde, kısa bir zaman süren çalışma devresinde, halkçı içerik taşıyan bir şiiri ile ("Bir Alıp Satıcı Gönül", Ülkü, sayı: 54, s. 8, 16 I. Kanun 1943) bir de köy yazısı ("Çit Köyü", Ülkü, sayı: 36, s. 8, 16 Mart 1943) yayımlandı. Bu kısa dönemden sonra, yukarıda betimlediğimiz anlayışta şiirler üretmeye başladı ve Enver Gökçe Şiiri ortaya çıktı. Sonradan yazdıkları arasında yüz yüze geldiğimiz ironik-halkçı iki şiiri ("İbrahim" ve "Gök Mustafa") bu evrenin uzantısı olarak düşünebiliriz.

Yukarıda altını çizdiğimiz bakış açısına ulaştıktan sonra Enver Gökçe, şiiri, gerçekleşmesini dilediği büyük amaç doğrultusunda bir silah gibi kullanmaya başlamıştır.

***

Enver Gökçe, öncelikle, gerçekleşmesini dilediği büyük amacı, yani "kardeşçe hayat"ı yaşama geçirecek gücün altını çizmeye, o güce duyduğu güveni vurgulamaya çalışır. Gökçe, bu gücü, insanı insan yapan özellikte bulur. O, yaşamın gerçek özünün nerede saklı bulunduğunu kavramıştır. Şiirlerinde bu özün türküsünü söylemiş, onu, "kardeşçe hayat"ın oluşmasını önleyen koşulların ayıklanmasını sağlamak için devinime geçirmeye çalışmıştır. 15.07.1946 tarihli Gün'de yayımlanan "Dost" adlı şiirinde yer alan dizelerde, sözünü ettiğimiz olguyu tüm çıplaklığı ile yansıtır:

"Biz olmasak gökyüzü, biz olmasak üzüm
Biz olmasak üzüm göz, kömür göz, elâ göz;
Biz olmasak göz ile kaş, öpücük, nar içi dudak;
Biz olmasak ray, dönen tekerler, yıkanan buğday

Ayın onbeşi;
Biz olmasak Taşova'nın tütünü, Kütahya'nın çinisi,
Yani bizsiz
Anne dizi, kardeş dizi, yâr dizi
Güzel değildir..."

Bu dizelerde, bütünüyle, her şeyin özünün değer yaratan emek olduğu ve emeğin yokluğunda insanın türsel özelliğini yitirip doğanın etkisi altında kalacağı vurgulanıyor. İnsanı hayvanlardan ayırarak insan kılan bu özün, insansal bütünlüğü bozan ilişkilerin aşılmasında da itici güç olmaması düşünülemez. Bu bilince ulaşan her kişi, bireysel varoluşun içerisinde bocalamaz; insansal bütünlüğü bozan, onu koyu bir yabancılaşma içerisine sürükleyerek türsel özelliğinden koparan her türlü ilişkiye korkusuzca karşı kor. Direncinin kaynağı ise, sözünü ettiğimiz yaratıcı öz, yani işçi sınıfı ve onun yandaşlarıdır. Ve Gökçe de, bir devrimci ozan olarak bu öze seslenir hep. "Dayan dizlerim dayan!" derken ondan güç alır. Direncini dirimsel kılar. Ve sırasında, atacak taşı kalmayınca, çıkarıp kan içindeki yüreğini çarpar kötünün kafasına... İşte bu nedenledir ki, bir ön yaklaşım olarak, Enver Gökçe'nin, "insanlığın kurtuluşu" ve "kardeşçe hayat"ın gerçekleşmesi için emekçilere duyulan inancın ozanı olduğunu söyleyeceğim.

Gel gelelim insanı hayvanlıktan kurtaran bu öz acımasızca sömürülmekte; yaratıcılar, yarattıklarını kullanamamaktadırlar. Yukarıdaki inancı taşıyan bir kişinin bu duruma tepki duymaması düşünülemez. Nitekim bir şiirinde, emekçilere şu soruyu yöneltmekten kendini alamaz: "Söyle türküler yadigârı kardeş / Söyle ağrılar yadigârı kardeş! / Neden alınterleri / Nimetler, haklar haram oldu sana..." Oysa bu dünyada "El değmediğimiz, nice doyumlu / Sıcak, ölümsüz ve kederli şeyler vardır..." Ama sömürü temeline yaslanan toplumlarda, yalnızca varlığı "bilinen" şeylerdir onlar. Bu duruma, yukarıda da belirttiğim gibi tepki duymamak olanaksızdır. Nitekim Gökçe, bir şiirinde, "Kınadık,

yüz çevirdik, düşman kesildik / Şol aşkı bilmezlenenlere" der. Bu odaktan bakıldığında, Enver Gökçe'nin, bir "öfkenin" ozanı olduğu görülür. Bu öfke haklı bir öfkedir. Çünkü sömürüye, eşitsizliğe, baskıya... kısacası insanca olmayan durumlara karşıdır. Bu nedenle de bireysel değil, toplumsaldır. Çünkü geneli ilgilendiren durumlara karşı bir tepkidir. Bu öfke edilgin değil, etkindir. Çünkü içedönük değil, dışadönüktür.

Gökçe'nin içeriğini belirlediğimiz öfkesinin kaynağı bellidir: İnsanı insan kılan özün acımasızca sömürülmesine duyulan tepkinin ürünüdür. Kaynağı belli olduğu için doğrultusu da bellidir: İnsanı insana kul eden bir sisteme ve o sistemin ürünü olan hastalıklara: eşitsizliğe, savaşa, baskıya, zulme... karşıdır. Burada nihilistçe ya da anarşistçe değil, yıkmak istediğinin yerine koyacağı şeyin ne olduğunu bilen devrimci tutum söz konusu. Çünkü Gökçe, "Acılar görmüşüz, geceler görmüşüz, ölmeyi görmüşüz" derken neyin ve kimlerin uğruna bunları "gördüklerini" belirtmiştir.

"Uğruna çekilen
Derttir, mihnettir
Senden yana olduğumuz sebeptir
Kardeşçe hayat!
(Oy Nidem)

... bir yanda
Yüzyıllar boyu saflarında
Yangınlar çıkardıklarımız
(Vatandaş)

Kimlerdir bunlar? Terli atlet fanilalılar, Buca'lı işçiler, hasatçılar, mürettipler... yani bilcümle yaratıcılar... Demek oluyor ki Gökçe'nin öfkesi ezilen, sömürülen yığınların öfkesidir. Dizelerine onların öfkesini döküyor Gökçe. Dizelerinde onların öfkesini yansıtıyor. Bu olgu, beraberinde, bir diğer olguyu, umudu getirecektir kuşkusuz. Niye mi? Nihilist olmayan her öfke, hak-

lı bir umuda yaslanır da ondan. Tepki duyan, ancak tepkisi nihilistçe ya da anarşistçe bir nitelik taşımayan her kişi, dönüştürmeyi amaçladığından yerine koyacak bir şeye sahiptir. Onun yaşama geçmesi için mücadele verirken, göğüs gerdiği tüm acılara karşın uğrunda mücadele verdiği ülkünün bir gün gerçekleşeceğini umması ve kavgaya inanması şarttır. Bu inan yoksa, tepki dışa dönük bir nitelik taşısa bile, beraberinde kötücülüğü getirecektir. Buradan da Enver Gökçe şiirinin bir diğer özelliğine yaklaşıyoruz: Enver Gökçe, inançla beslenen haklı bir umudun ozanıdır. İnançla beslenen umut, bir beklenti değil, yaratılması gereken bir şeydir. Bu umudu dile getiren şiirler ise, bir bekleyişin habercisi olamaz. Bir kavganın çağırıcısı olur. Oysa tepki duyan ancak tepkisinin doğrultusu belli olmayan ya da tepkisinin gereklerini yerine getirecek konumda bulunmayan küçük burjuva ozanların şiirlerindeki umut bir beklentidir. Şiirleri de bir bekleyişin habercisidir. Buna karşılık Gökçe'nin şiirleri bir bekleyişin habercisi değildir. Bir kavganın çağırıcısıdır. Bu nedenledir ki "Şiddetin sabahı yakındır" demekle yetinmez. Ardından, "Dayan dizlerim dayan"ı da getirir. Işıltılı gündüzleri "Acıların darağaçlarının ve kelepçelerin" karşılığı olarak ister.

Gökçe'nin öfkesinin güdücülüğünü yapan umut, beraberinde yarın inancı ile geleceğe güveni getirir. Bu öğelerin temeli ise, iyimserliktir. Enver Gökçe Şiiri'nin bir diğer özelliğine yaklaşıyoruz böylece: Enver Gökçe, iyimserliğin ozanıdır. Ancak Gökçe'nin iyimserliği temelsiz, dayancasız değildir. Evrene diyalektik açıdan bakmanın ürünüdür. Bu iyimserlik, salt toplumsal gidişteki gerekirciliğe yaslanmaz. Aynı zamanda istemli karışımı da içerir. Gökçe'nin şiirlerinde yansıyan umut, yarın inancı, geleceğe güven hep bu iyimserlikten kaynaklanır ve bu iyimserlik temeli üzerinde yükselir. Yani onun yansıtmaya çalıştığı iyimserlik koşullu, koşula bağlı bir iyimserliktir. Bu özelliği, şiirini kavramak bakımından önemli. Onu, sosyalizmi küçük burjuva yaşam koşulları içerisinde benimsemekle yetinen ozanlar-

dan ayıran en önemli yan burada uç verir: Diyalektiği bir eylem kılavuzu yaparak yaşama bakamayıp, yaşamı diyalektiği doğrulamakta bir araç olarak kullananların zıttına o, diyalektiği bir eylem kılavuzu olarak alıp yaşama bakmaktadır. Bu nedenle de, gerçekliği devrimci gelişmesi içerisinde yakalayıp, doğru ve tarihsel bakımdan somut bir biçimde yansıtarak insanda maddesel dayancası bulunan, koşula bağlı bir iyimserlik, kavgaya ve geleceğe inan duygusu yaratmaya çalışıyor. Çünkü o çok iyi bilmektedir ki içerideki adamın ha deyince zinciri kırması (Kirtim Kirt) bir dizi sürecin sonunda olmaktadır. Devran öyle bir vakte erişecektir ki içerdeki adam, ancak o zaman ha deyince zinciri kıracaktır. Bu gerçeği "Dost"ta daha çarpıcı bir biçimde dile getirir: "Gel günlerim gel de dol / Gel Aydınlım, İzmirlim / Gel aslanım Mamak'tan / Erzincan'dan Kemah'tan / düşmanlar selâm ister / Gözden, gezden, arpacıktan!"

Demek oluyor ki Gökçe'nin iyimserliği, toplumsal gidişin gerekirciliğine ya da emekçiye duyulan kuru güvene yaslanan bir şey değildir. Bu inanç, toplumsal gidişi hızlandıracak örgütlü güce duyulan güvenden kaynaklanıyor. Nitekim "Oy Beni" adlı şiirde, son derece güç, çekilesi olmayan bir yaşamı betimlerken "Vay ne hal olmuş memleket / Vay ne hal olmuş vatan!" diye yerinirken karamsarlığa kapılmaz. Umudunun, iyimserliğinin kaynağım vurgular:

> Güzel yarim İstanbul'dan ne haber?
> Dil-Tarih'ten, Emekçi'den, Sendika'dan?..
> Şiddetin sabahı yakındır
> Dayan dizlerim dayan

"Dil-Tarih", "Emekçi", "Sendika"... o dönem koşullarını bilen için neyin simgesi oldukları ve neyi çağrıştırdıkları açıktır. Bu nedenle de o: "Sana selam olsun / Zincirin, zulmün kâr etmediği / Kırbacın kâr etmediği / Büyük tahammül!.." der. Geleceğin güzel günlerinin yaratılması için, yoluna baş koyduğu yığınlara seslenir. Onların taşıdıkları yaratıcı özü devinime geçir-

meye çalışır. Bu da Enver Gökçe'nin, dolayısıyla da şiirlerinin bir diğer özelliğine ulaştırır bizi: Gökçe, bir kavganın ozanıdır. Şiirleri de, kavga şiirleridir. İnancın beslediği bir umutla, "kalk düğüne gidelim" der gibi, yoluna baş koyduğu yığınlara seslenir: "Topla Antep'i, Çukurova'yı / İzmir'i, Urfa'yı, Konya'yı / Haydi ha / Ne durursun Munzur!"

"Ellerimiz ellerimizde... gidiyoruz" der coşkuyla... Bütün kederli ezgileri ümide kurban eder. "Buz tutmuş eller" için, "açık ve Türkiyeli avuçlarını sıcak" tutar... "Fakültenin Önü", "Bir Milli Kurtuluş Türküsü", "Turan Emeksiz" gibi şiirlere bir de bu açıdan bakmak gerekir.

***

Enver Gökçe'nin dünya görüşünü, dünyayı ve sanatı algılayışının niteliğini, onun dolaysız dışavurumu olan ve şiirlerinin temelini oluşturan öğeleri, bir dizesinin yarattığı çağrışımlardan yola çıkarak ve olgusal desteklemelerle sergilemiş bulunuyoruz. Bu öğeler: emeğin temelliği, yaratıcı yığınlara güven, dışa dönük (etkin) bir öfke, umut, geleceğe güven, yarın inancı ve iyimserliktir. Bu öğeler, Gökçe'nin el attığı bütün temaları işlerken dizelerinin arasından sıyrılıp öne çıkmaktadır. Olguları kendi özgül yapılanmaları içerisinde dile getirirken, bakış açısının doğası gereği, bu öğeler açığa çıkmaktadır. Bu nedenle de onun şiirleri boyun eğmeyi değil, karşı koymayı, kötücülüğü değil, iyimserliği, umutsuzluğu değil, umudu, yılgınlığı değil, direnmeyi... getirmektedir.

Gökçe, yukarıdaki sonuç ortaya çıkacak biçimde işlediği konularını özgüllükleri içerisinde yansıtırken evrensel yanlarını da açığa çıkarır. Bu gerçekliği bütünselliği içerisinde görmenin, kavramanın sonucudur. Tekil olanda geneli yakalamak ve yansıtmaktır. Bu nedenle de o halkımızın özlemlerini dile getirirken insanlığın özlemlerine açılır:

"Ben, bizden olan bütün insanların dostu;

Adı, haritalarda bile bulunmayan
Bir köyündenim Anadolu'nun,
Güzel şeylere hasrettir memleketim,
Güzel şeylere hasrettir bu dünya..."

Salt Türkiye halkının türküsünü değil, halkların türküsünü söyler. Bu da ona, yukarıda da belirttiğimiz gibi, özgülde evrenseli, tekte geneli yansıtma olanağını sağlar. Avrupa'da sürdürülen anti-faşist mücadele ile 40'lı yılların Türkiyesi arasında koşutluklar kurmasına yol açar:

"Sana selam olsun
Hürriyetlerin meçhul olduğu dünya
Canım Türkiye
Memleketimiz!.."

Bu koşutluğun getirdiği çağrışımlarla da, Avrupa'daki mücadeleyi anlatırken Türkiye'deki mücadeleye çağrı yapar. Bu iç içelik çerçevesinde, Türkiye dışı oluşumları anlatırken Türkiye'yi; Türkiye'deki oluşumları yansıtırken de Türkiye dışı oluşumları dile getirir. Gökçe'yi Gökçe yapan niteliklerden biri de budur!

***

Enver Gökçe, bir dargeçit döneminin ozanıdır. Bu dergeçite damgasını vuran temel olgu, faşizmdir. Faşizmin niteliklerini göz önünde bulunduracak olursak, bu dönem içerisinde ayaklar altına alınan değerlerin neler olduğunu görürüz. Bir kavga ozanı olan Enver Gökçe'nin bu değerlere yaslanmaması, onları geri tepen bir silah gibi faşizme karşı kullanmaması düşünülemez elbet.

Faşizmin "yürürlükten kaldırdığı" değerler nelerdir?

Özetle söyleyecek olursak, emekçi sınıfların yararına olabilecek her şeyi: demokratik gelişmeyi, örgütlenmeyi, düşünceyi, düşünce özgürlüğünü, özveriyi, yoldaşlığı... "yürürlükten kal-

dırır" faşizm. İnsanları büyük bir çarkın dişlileri, bir sürünün üyeleri durumuna getirmeye çalışır. Savaş kışkırtıcılığını, ırkçılığı... yaygınlaştırmaya çalışır.

İşte Enver Gökçe, faşizmin "yürürlükten kaldırmaya" çalıştığı bu değerleri geri tepen bir silah gibi faşizme karşı kullanmıştır. Irkçılığa karşı kardeşliği, savaş kışkırtıcılığına karşı barışçılığı, demokratik gelişimin setlenmesine karşı demokrasiyi... savunan şiirler yazmıştır. Faşist gelişimin sonunda doğması olası yılgınlık, edilgenlik, kötücülük... gibi durumlara karşı direnişi, mücadeleciliği, iyimserliği... getirmiştir.

Gökçe'nin bu tutumu, kuşakdaşları ile ortak olduğu yan. Ama bir yanı var ki Gökçe, o yanı ile kuşakdaşlarının büyük bir kesiminden kopuyor: Dargeçit döneminin koşulları ile evrenini sınırlamamak, dolayısıyla da özgülü yansıtırken genel olana açılabilmek... Bu, şiirinin bugün de yaşar olmasını sağlayan en önemli etken.

Gerçekten de Gökçe, döneminin özgül koşulları ile evrenini sınırlamış olsa idi, yani II. Dünya Savaşı koşullarının gündeme getirdiği konuları işlemekle kalsaydı, dönemi içerisinde işlevi olmuş bir şiirin sahibi olabilirdi çok çok. Ama, dönemin özgül koşullarının belirlediği oluşumları dile getirirken temel olanı atlamaması, onun bugün de yaşıyor olmasını sağlamaktadır.

"Kardeşlik Acıları"nı düşünelim.

Enver Gökçe, bu şiirinde, savaşın yıkımlarından, hürlük, kardeşlik çırasından söz eder. Yani özgül koşulların belirlediği durumu dile getirir. Ama bu kazanımların, şiirini adadığı büyük amaç için yeterli olmadığını da bilir. Demokratizm-sosyalizm bağlantısı içerisinde, birden:

> "Yeterli değil bana
> Zaferlerin
> Yıllardır gece hücumlarına
> Sokak savaşlarına katlandığım..."

diyerek bitirir şiirini. Faşizmin çöküşünü alkışlarken, diyalektik

materyalist dünya görüşüne yaslanan bir insan olarak savaşımın son bulmadığını, kazanılan zaferlerin insanlığın kurtuluşu demek olmadığını vurgulayıverir. Bu, nesnel gerçekliğin özünün, yani temel ve belirleyici olanın kavranılmasının bir sonucudur.

Yine "İlk Adım'da, "şorul şorul giden kan pahası" doğan yeni dünyanın muştusunu verirken: "Dumdum kurşunuyla vursalar da / Her zaman böyle döğüşeceğiz / Gırtlak gırtlağa, diş dişe, tank tanka / Demokrasi için / Eşitlik ve hürlük uğruna..." der. Demokrasi için mücadeleyi, eşitlik ve hürlük mücadelesi ile bütünleştirir. İşte Enver Gökçe, şiirlerini ilk yayımlayışından bu yana geçen otuz yıl gibi uzun ve "anlamlı" bir suskunluk döneminden sonra yabancılamamamız, kendimize, günümüzde mısra düzen nice ozanın(!) şiirlerinden daha yakın bulmamız bundandır.

***

Enver Gökçe'nin şiirleri, dil ve yapısal özellikleriyle de kuşakdaşlarından kalın çizgilerle ayrılmaktadır. Ayrılma noktalarının irdelenmesine geçmeden şu olgunun altını çizmekte yarar görüyorum: Gökçe'nin kuşakdaşları yani A. Kadir'ler, Rıfat Ilgaz'lar, Cahit Saffet Irgat'lar, Ö. F. Toprak'lar... daha çok izleyici ozan görünümündedirler. Nâzım Hikmet'in yarattığı geleneğin izleyicileri...

Kuşkusuz bu ozanların "izleyicilikleri", kendi şiirlerini yazmalarını önlememiştir. A. Kadir'in o yalın ama basit olmayan, her türlü yazın oyunundan arınık, süssüz anlatımı ile Rıfat Ilgaz'ın gerçekliği ironinin odağından vermeyi denemesi... bunun göstergesidir. Enver Gökçe de bu geleneğin dışında düşünülemez. O da, Nâzım Hikmet'in şiire kattığı olanaklardan geniş ölçüde yararlanmıştır. Bu noktada o da kuşakdaşları ile kesişmektedir. O da izleyici bir ozan konumundadır. Ancak arada ince bir ayırtı (nüans) var. Kuşakdaşları, söz konusu geleneğin sınırları içerisinde kalarak şiirlerini kurmaya, kendi seslerini ge-

Öğrencilik yılları

tirmeye, özgünleşmeye çalışıyorlardı. Gökçe bununla yetinmiyor. Söz konusu geleneğin sınırları içerisinde kalarak şiirini kurmayı, sesini getirmeyi, kısacası özgünleşmeyi denemekle kalmıyor. Sınırlarını da genişletmeye çalışıyor. Gökçe'nin şiirini devrimci şiirimizin odaklarından biri kılan yan da budur!

Kuşakdaşlarının izledikleri ve Gökçe'nin de dışında düşünülemeyeceği geleneğe, Nâzım Hikmet'e, şiir geleneğimiz içerisinde bir başlangıç bulmak olanaksız gibi. Gerçekten, Cemal Süreya'nın da belirttiği gibi, "Nâzım Hikmet'in çıkışını kendinden önceki bir Türk şairine bağlamak güç. (...) Onun şiiri Türk sanatı içinde yeni bir öz girişimi getirirken yeni bir biçimi de sunuyor." Başlangıçta biçimce Rus fütüristlerinin, özellikle de Mayakovskiy'nin izlerini taşır bu gelenek. Ama Nâzım'ın şiirinde, eski şiirin, divan ve halk şiirinin de sesi vardır. Ve Nâzım, özü en vurucu, en çarpıcı biçimde dile getirebilmek için hiçbir kayıt tanımadan, ulusal ve evrensel değerlerin hepsinden yararlanmış; geleneksel duyarlığın taşıyıcısı yapmıştır.

İzleyicileri bu çok yönlü, çok boyutlu şiirin getirdiği olanaklarından yararlanırken, sınırlarını genişletmeyi denememişlerdir. Dahası bu olanakları sonuna dek kullandıkları bile söylenemez. Kuşakdaşlarının bu tutumuna karşılık Gökçe, şiire sağladığı geniş olanaklardan yararlanmakla birlikte, bu geleneğin sınırlarının dışına çıkmayı denemiştir. Bunu da, duyusal yönü yitmemiş sözcüklere yaslanan bir şiir geliştirerek gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Gerçekten de Gökçe'nin şiirlerinin iç dinamiklerin yarattığı ürünlerden kaynaklandığına tanık olmaktayız. Halk türkülerinden, Pir Sultan'ın deyişlerinden, Köroğlu'nun yiğitlemelerinden, Karacaoğlan'ın güzellemelerinden... Karacoğlan'ın güzellemelerinde gözümüze ilişen incelikli anlatımla, Köroğlu'nun deyişlerinde yüz yüze geldiğimiz tok sesin bir bileşkesi gibidir şiirindeki ses. Kullandığı sözcükler, halk şiirinde yüzyüze geldiğimiz gibi tek tek ele alındıklarında da şiirsel ağırlıkları olan sözcüklerdir (Zulüm, mahzun, evliya, kul, yaren, aşikâr etmek, kâr etmek... v.s.). Duyusal yönleri, kavramsal yönlerine ağır basmaktadır. Ancak Gökçe, onları kullanırken, içeriklerinin sınırlarını genişletir. Bu odaktan bakıldığında, onun halk şiirinden yararlanışının öykünüsel bir nitelik taşımadığı görülür. O, halk şiir geleneğinin bir sürdürücüsü değil, yeni koşullarda bir bireşimcisidir. Geleneksel kalıplar içerisinde sıkışmış; halk sanat ürünlerinin olanaklarından yararlanırken, değişik toplumsal koşullarda yaşadığını usundan çıkarmamıştır. Kimi şiirlerinde kullandığı halk türkülerinden alınma bölümler bile, onun yorumu ile bambaşka bir nitelik kazanmış, yalıtılmış olarak düşünüldüklerinde anlıkta canlandırdıkları anlamı yitirmişlerdir. Şöyle de diyebiliriz: Gökçe'yi halk sanatından yararlanmaya iteleyen etken, yansıtmayı amaçladığı gerçekliği en eksiksiz ve duyabilir bir biçimde sunma kaygusudur. Sözün kısası, vurgulamaya çalıştığım gibi, Gökçe, gerçek bir bireşimcidir. Yığma bir şiirin sahibi değildir.

İşte Gökçe, kapitalist gelişimin sonunda duyusal yanı köre-

len, kavramsal yanı öne geçen (ağır basan) sözcükler yerine, insan-doğa iç içeliğinin sonucu duyusal yönü ağır basan sözcüklere yaslanmakla, izleyiciliğinin kuşakdaşlarının izleyiciliğinden temelde ayrılmasını sağlamaktadır.

Enver Gökçe'yi bir "odak" durumuna getiren bu önemli ayırtıyı (nüansı) belirttikten sonra, kuşakdaşlarından dil ve yapısal yönden ayrılmasını sağlayan özelliklerin irdelemesine geçebiliriz.

Enver Gökçe, duyusal yönü yitmemiş sözcüklere şiirini yaslamanın yanı sıra, imgeyi, sesi, imge-anlam, ses-anlam uyumunu ve bunların dolaysız sonucu olan "bütün güzelliği"ni önemsemekle de kuşakdaşlarından ayrılmaktadır.

Belirttiğimiz gibi Enver Gökçe, imgeyi önemseyen bir ozan. Ancak imgeyi amaçlaştıranlardan değil. Vermeyi amaçladığını duyulabilir-kavranabilir bir biçimde sunabilmek için araçlaştıranlardan. Bu nedenle imgelerinin salt bir gözalıcılığın, şaşırtıcılığın, çarpıcılığın... ve bunların sonucu olarak da bir doyumun taşıyıcılığını yapmalarının yanı sıra, bir anlamın taşıyıcılığını yapmalarına da özen gösteriyor. Bu nedenle de imgeleri, özü somutlayıcı bir işlev yerine getiriyorlar. "Gelmeyen Bahar"da yer alan "Açar mı dört bahardır kanayan çiçek"teki "bahar" ve "çiçek" imgelerinin çağrıştırdıkları buna örnektir. Yine "Memleketimin Şarkıları"nda yer alan "Memleketimin şarkıları kadar acı çektim" dizesi... ve benzeri dizeler, anlamı deriştirerek yoğun bir biçimde dışa vurmasına yardımcı olmaktadırlar. Gökçe, süreçler ya da nesneler arasındaki algısal ilişkilerden kaynaklanarak, özü daha duyulabilir kavranabilir bir biçimde sunmaktadır.

Gökçe'nin imgeyi amaçlaştırmaması, anlamı daha belirgin bir biçimde sunmak, sunabilmek için araçlaştırması, dolu dizeler kullanmasını önlemiş; güzel bir imge uğruna şiiri sakatlama sakıncası ile yüz yüze gelmesini engellemiştir. İmge ile anlam arasındaki bu işlevsel bağ, yığma bir şiir oluşturmasını önle-

miştir ("imge-anlam uyumu").

Gökçe, imgeyi, anlamı güçlü bir biçimde dışa vurmak amacı ile kullandığı için imgeleri hem özerk, hem de bağımlı bir nitelik taşımaktadır. Özerklikleri, yalıtılarak düşünüldüklerinde de birtakım şeyleri çağrıştırmalarından ileri gelmektedir. Bağımlılıkları ise, gerçek anlamlarını bütün içerisinde bulmalarından... Bunun sonucuna geçmeden, bir örnek üzerinde, söylediklerimizi somutlamaya çalışalım:

"Gel günlerim gel de dol
Gel Aydınlım, İzmirlim,
Gel aslanım Mamak'tan
Erzincan'dan Kemah'tan
Düşmanlar selâm ister
Gözden, gezden, arpacıktan!.."

Buradaki "Gel günlerim gel de dol" imgesi, tekil olarak düşünüldüğünde, anlığımızda bir görünümün canlanmasına neden olmaktadır. O da, askerlik ya da tutukluluk günlerinin son bulması dileğidir. Diğer bir deyişle, birtakım kayıtlar altında geçen bir yaşam biçiminin son bulmasına duyulan özlemdir gelen gözümüzün önüne. Ancak bu imge, son iki dize göz önünde tutularak değerlendirildiğinde, anlamsal değişikliğe uğramaktadır. Anlıkta bambaşka görüntülerin canlanmasına neden olmaktadır. Niceliksel birikimin niteliksel dönüşüme yol açması, diğer bir deyişle devrimsel dönüşümün gerçekleşmesi yolundaki özlemi duyumsatmaktadır bize. Burada, her iki olgu arasındaki algısal ilişki ile söz konusu dönüşüm gerçekleştirilmektedir. Sonuçta imge, hem özerk, hem de bağımlı bir nitelik kazanmakta; gerçek anlamını ise, bütün içerisinde bulmaktadır.

İmgenin bu doğrultuda kullanılması, Gökçe'nin şiirinin bütün güzelliğine sahip olmasını sağlayan etmenlerden ilki. Diğeri ise, kullanılışıyla ilintili. Sesin hem uyum içerisinde, hem de özü daha vurucu kılacak bir biçimde kullanılmasıyla ilintili...

"Sessel uyum"a iki noktadan bakmak gerekiyor.

İlki, Gökçe'nin sesi, "şiirsel" diye adlandırabileceğimiz bir havanın ortaya çıkmasını sağlayacak bir biçimde kullanması.

İkincisi ise, bu havanın bütün şiir boyunca sürmesini sağlayabilmesi, "şiir birim"leri "ses-anlam" bütünlüğü (uyumu) içerisinde kaynaştırabilmesi...

Gerçekten Gökçe, bir yandan sözcükleri sıralayışı ile olsun, ses benzerliklerinden, uyaklardan yararlanması ile olsun, "konuşma dili"ni, "şiir dili" katına ulaştırmayı ve "şiirsel"i yakalamayı başarırken, diğer yandan da "şiir birim" olarak düşündüğü dize kümeleri (öbekler) arasında, anlamın açığa çıkmasını sağlayacak nitelikte bir işlevsel bağ kurarak, bu havayı, şiir boyu sürdürebilmektedir. Öbekler arasında gözetilen bu ses ve anlam uyumu ("dışsal uyum") şiirlerinin "bütün güzelliği"ne ulaşmasını sağlamaktadır. Geçmeden, bunun, şiirlerine, öbeklerin anlamlarının toplamından daha zengin bir anlam, seslerinin toplamından da daha zengin bir ses kattığını –kazandırdığını– ekleyelim. Bu, Gökçe'nin şiirlerinin "yapısal" özelliklerinin en önemlisidir. Gökçe, bu noktadan kendisine yönelttiğim soruya verdiği karşılıkta şunları söylemişti: "... şiirlerimin bir memleket türküsü, bir 'bozlak' bir 'hoyrat' gibi okunmasını isterken, onların bir senfoni bütünlüğü göstermesini arzu ederdim. Bu nedenle, (...) şiirsel birimi dizede değil öbekte yoğunlaştırmayı hedef aldım. (...) Bunda, yani böyle bir kurguda gözettiğim amacı şöyle belirleyebilirim: Ben bu tür kurgunun şiirin daha uyumlu olmasını sağlayacağı kanısındayım. Tıpkı senfonide küçük seslerin büyük bir ses uğultusu içinde toplaşıp kaynaştığında oluşturduğu uyum gibi... Öyle sanıyorum ki bu da, şiirin daha çarpıcı olmasını sağlıyor..." Bu özellik, aynı zamanda, şiirlerini gözle değil de, bağıra bağıra okumayı zorunlu kılan etmenlerin ilkidir –ikincisine az sonra geleceğim–. Bu yapılmadığında, sesli okuma sırasında ortaya çıkan "arka plan" sesi kaybolur.

Gökçe'nin "bütün güzelliği"ne ulaşmasını sağlayan ve sesin

kullanımıyla ilintili olan diğer nokta da, sesle öz arasında sağladığı uyumdur ("içsel uyum"). Bu uyumun kaynağı, sözcüklerle (sesle) öz arasında kurduğu işlevsel bağdır. "Sevgi" ile "öfke"nin ses yönünden aynı nitelikler taşıyan sözcüklerle ifade edilememesidir. "Sevgi"nin, "incelik"in "haykıran"; "öfke"ninse "uysal" sözcüklerle dile getirilememesidir. İşte Gökçe, şiirlerini kurarken bu noktayı göz önünde bulunduruyor. Sesle öz arasında uyum bulunmasına dikkat ediyor. Bu da, şiirlerinin "bütün güzelliği" kazanmasını sağlıyor. Bunu örneklerle somutlayabiliriz.

Gökçe, "Görüş Günü" adlı şiirinde, görüşme anının duygularını dile getirir. O anın üzünçlü havasını, sözcükleri ses ağırlıklarını tartarak kullanmakla duyumsanır kılmayı başarmaktadır: "Bu gün görüş günümüz / Dost kardeş bir arada / Telden tele / Mendil salla el salla / Merhaba! / İzin olsun hapishane içinde / Seni / Senden sormalara doyamam / Yarım döner cigaranın ateşi / Gitme dayanamam" Buna karşılık, niteliğini irdelediğimiz öfkeyi dile getirdiği şiirlerinde ise, sessel yoğunlukları fazla sözcükleri kullanmaktadır. Bu da, şiirlerindeki ses tonunun yükselmesine yol açmaktadır. Başka türlü olması da olanaksızdır. Çünkü öfkenin uysal biçimde dışlaştırılması düşünülemez. Gökçe'nin şiirlerini bağıra bağıra okumayı zorunlu kılan ikinci etmen de budur. Yoksa tatlarına ve derinliklerine ulaşılamaz: "Tank paletleriydi alanda dönen / Kusan namlulardı, kalleş ölümcül / Ve vuran ve kıran ve haykıran."

Ancak şu gerçeğin altını yeniden çizmeyi gerekli görüyorum: Ses pekliği, Gökçe'de bir amaç değildir. Vermek istediğini etkileyici bir biçimde dile getirmek için sarıldığı bir araçtır. Sesteki peklik, sözcüklerden değil, özden güç alır. Yaşam yoksulu küçük burjuva ozanlarının şiirlerinde yüz yüze geldiğimiz ve 'öz'den değil de, sözcüklerden güç alan erkeksi sese karşılık, Gökçe'nin şiirlerinde karşımıza çıkan erkekçe sesin kaynağı da budur. Görüldüğü gibi Gökçe, şiiri kurmakta kullanılabilecek tüm öğeleri,

dünya görüşünün yedeğine vermiş durumdadır. Özü en iyi biçimde sunabilmek için imgesel anlatıma başvurmuş, ses öğesine yaslanmıştır. Bu tutumu, kimi şiirlerinde daha da ileriye götürmüştür. Vermek istediğini salt anlatısal planda değil, anlatımıyla da somutlaştırmaya çalışmıştır. Kendi deyimi ile, "doğayı ve insanı diyalektik bir gelişim içerisinde anlatan" öğelerle dolu olan "Yusuf İle Balaban" adlı destanından elde kalan parçalarda, değişimin sürekliliğini, sözcüklerin kullanımıyla duyumsanır kılar:

"Ve döne döne ateş
Döne döne madde
Gökler yarıla dürüle
Dağlar savrula dürüle
Kırıla döküle yıldız
Sular evrile çevrile
Döğüşe döğüşe madde
Değişe tokuşa madde..."

Görüldüğü gibi bu parçada, bir soluk soluğalık vardır. Bu da, verilmek istenenin salt kavranmasını değil, aynı zamanda duyumsanmasını da sağlamaktadır. Gökçe'yi kuşakdaşlarından yapısal düzlemde ayıran noktalarla, şiirlerinin yapısal özellikleri de böyle...

***

Enver Gökçe, devrimci şiirimizin temel taşlarından biridir. Hatta devrimci şiirlerimizdeki boyutlanmaları:

a-) Nâzım Hikmet'in,

b-) Enver Gökçe'nin

çevresinde oluşan boyutlanmalar olarak da belirlemek olanaklıdır. Boyutlanmaların ilki, yukarıda da belirttiğim gibi, Rus fütüristlerinden kaynaklanan ve "yeni bir öz girişimi getirirken yeni bir biçimi de sunan", diğer bir deyişle yepyeni bir gelenek yaratan bir atılımdır. İkincisi ise, ilk boyutlanmanın şiire sağladığı olanaklardan geniş ölçüde yararlanmakla birlikte, halk

kültürüne, halk şiirine geniş ölçüde yaslandığı için, değişik koşullarda ve bir üst düzeyde girişilmiş bireşim denemesidir. Ne ki Enver Gökçe Şiiri'nin bugüne değin bir bilinmeyen olması, kökleşmiş bir şiir geleneğinin devrimci bir bakışla çağın ve ülkenin sorunlarını dışlaştırmakta kullanılması deneyinin Ahmed Arif çevresinde oluştuğu kanısını yaygınlaştırmıştı. Oysa bu boyutlanmanın ana halkası ve deyim yerinde ise odağı Enver Gökçe'dir. Onun şiiri Ahmed Arif şiirinin hazırlayıcısıdır. Bunu dil ve teknik yönden somutlamak ayrı bir yazının konusu. Ben, belirgin bir etkilenime dikkati çekmekle yetineceğim burada:

"Saçlarına
Kızıl güller takayım
Salın da gel,
Bir o yana
Bir bu yana!"
(Enver Gökçe)

"Saçlarına kan gülleri takayım,
Bir o yana
Bir bu yana..."
(Ahmed Arif)

Ancak bu, kimi ince hesaplıların yaygınlaştırmaya çalıştıkları gibi, Ahmed Arif'in söz konusu çizgiye hiçbir şey katmadığı anlamına gelmez. Bu konuda söz Enver Usta'nındır: "Ahmed Arif bugünkü yerine bilinen yetenekleriyle oturmuştur. Hiçbir şey bu gerçeği örtbas edemez."

Çözümlememizi noktalarken, yeniden vurgulayalım:

Enver Gökçe, Türkçemizin büyük ustası, devrimci şiirimizin yüzakıdır.

Not: Bu yazı, "Dost Dost İlle Kavga"nın Kasım 1973'te yapılan ilk basımı için hazırlanan ve sonraki basımlarında korunarak yer alan yazının gözden geçirilmiş biçimidir.

Enver Gökçe

Orhan Suda

Enver Gökçe
Çit köyü halkından
Aşutka
Kemaliye

Enver Gökçe "kardeşçe bir hayat" için yola çıktı. Elli üç yıllık ömrü bu "kardeşçe hayat" uğruna verdiği mücadelenin izlerini taşır. Onu yakından tanıyanlar, mapuslarda onunla yatanlar bilirler: Enver Gökçe, harabelerde açan çiçeklerden güller devşiren bir devrimcidir. "Yılan çıyan içinde gürül gürül yatan" bir şairdir. Ne çıkış noktasında, ne de sonraları popülist şiirin kıyısından bile geçmemiştir. Sanatını devrime adamış şairlerimiz içinde bir mihenk taşıdır Enver Gökçe. Kendi başından geçenleri mızmız bir sesle, kendi kendine anlatan "sigaralı, rakılı, bol sıkıntılı" ya da popülizm batağına saplanmış sözde devrimci şiirler onun kitabında yer almaz. Bir evrenselliğin, yeryüzünün dört bir yanında hep beraber söylenecek büyük bir dünya senfonisinin bilinçli, yiğit ve usta işçisidir. "BİZLER" vardır onun şiirlerinde, "BEN" dediği bile BİZ'dir.

"Gel günlerim gel de dol / Gel Aydınlım, İzmirlim / Gel aslanım Mamak'tan / Erzincan'dan, Kemah'tan / Düşmanlar selâm ister / Gözden, gezden, arpacıktan!.." derken, bin yıllık hasretimizi dile getirir.

"Vakterişti ay karanlık gecede / Anamdır yatan Of'unan / Kıpır kıpır ağrısı şuracığında / Karnının en yumuşak yerinde-

T.C.

Vilâyeti : Erzincan
Kazası : Kemaliye
Nahiyesi : Dutluca
Mahalle : .....
veya köyü : Çit
Sahife 21 cilt No 2 Hane no

Adı ve Soyadı : Mustafa enver Şakce
Babasının adı : Mehmet
Anasının adı : Hanife
Doğum yeri ve tarihi : Çit 1336
Medenî hali : Bekâr
İşi : serbest meslek
Tabiiyeti : T.C.
Niçin verildiği : Seyyahat ve tedavi için
İkamet adresi : Çit Köyü Dutluca, Kemaliye

Hüviyetim hakkında yukarıda yazılı suallere yazılan cevapların doğru olduğunu ve tarafıma yapılacak tebligatı yazılı adresde kabul eyleyeceğimi ve yerimi değiştirdiğim takdirde yeniden ikametgâh senedi tanzim edeceğimi taahhüt ve imza ederim 11/8/1976

Hüviyet sahibinin imzası

Yukarıda fotografı yapıştırılarak tasdik edilen Mustafa enver Şakce'nin hüviyeti ve bu ikametgâh senedi tasdik olunur.

11/8/1976

Muhtar

Muzaffer dündar

Nurol Köy Kütüphanesi : İstanbul

Fakirlik kağıdı

dir" dizeleri Yusuf'un dünyaya gelişini müjdeler. Topraksız köylüler üzerindeki baskısına dayanamadığı için ağayı öldürüp mapusa düşen YUSUF, Enver Gökçe'nin devrimci niteliğinin ete kemiğe bürünmesidir.

1953'te Harbiye'deki askeri Cezaevi'nin üç no'lu koğuşunda yatan, aynı zamanda hem YUSUF, hem de Enver Gökçe'dir. Demokrat Parti'nin ağır baskısı bir kabus gibi çökmüştür ülkemizin üzerine. Sansaryan Han'ında iki yıl hücre hayatı yaşayan Gökçe, artık bir daha kurtulamayacağı akut romatizmaya yakalanır. Ona yapılanlar, ilerde BİZLER'e yapılacak olanların bir örneğidir. Ama o, "Dost Dost İlle Kavga" der hiç yılmadan. *Yusuf ile Balaban Destanı* kafasında şekillenir. Devrimci bilincin yeşerişini belgeleyecektir artık. Ranzasına bağdaş kurup o incecik yazısıyla destanı kağıda dökmeye başlar. En çok da geceleri, yılanların, çıyanların uykuya vardığı sırada yazar. Otuz beş gün sonra, "Yusuf ile Balaban" upuzun bir destan olup çıkar. Bugün bu destandan elimizde kalanlar bile Enver Gökçe şiirinin evrenselliği hakkında bize çok şey öğretmektedir.

Son elli yıllık şiirimizin bir dökümünü yaptığımızda Enver Gökçe'nin şiirleri apayrı bir özellik gösterir. İnsanlardır, insanların kardeşçe yaşamalarıdır onun "berceste mısraı..."

Şiirlerini onlar için, yani şehir ve köy emekçileri için yazar. Şiir varılmak istenen devrimci özü pırıl pırıl yansıtmaktadır. Bilinç-duyarlık ikilemi diye bir şey yoktur onun sanatında. Bilinç de, duyarlık da bir büyük sentez içinde kaynaşmıştır. Hep aynı sevdadır, yani "kardeşçe hayat"tır özlemini çektiğimiz. Şiir, bu amaca ulaşmak isteyenleri coşturan, onları yücelten bir büyük şarkıdır. "Bizim de caddelerimizde bayram olacaktır..." "Yarin yanağından gayrı her yerde ve her şeyde hep beraber olabilmek" içindir bütün çektiklerimiz.

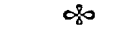
Devrimci şiirimizin yaşayan en mütevazı işçisi Enver Gökçe bu kitabında bütün şiirlerini sunuyor sizlere*. Hapisten çıktığında, köylüleri, ta Eğin'den kalkıp onu görmeye gelmişlerdi. Yün çorap, atkı, kazak getirmişlerdi. Çok duygulanmıştı. Demek, şiirler hedefini bulmuştu. YUSUFLAR çoğalıyordu artık.

* Enver Gökçe, *Dost Dost İlle Kavga*, Yücel Yayınları, 1. basım, 1973, İSTANBUL

Enver Gökçe'ye Merhaba

Arif Damar

Ben berceste mısraı buldum
Hey ömrümce söylerim
Gözden gezden arpacıktan olsun
Hey ömrümce söylerim
Bizsiz Ilgaz'ın çam ormanları güzel değildir
Hayda günlerim hayda
Sırtını düşmana verdikçe Murat dağları güzel değildir
Dost dost ille kavga

Enver Gökçe'nin, 1945 yıllarında yazdığı bu şiir böyle coşkun uzar gider. Aradan "bir rubu asır"dan çok zaman geçti. Bütünü değilse de daha birçok parçaları aklımda. Yeni Adımlar dergisi, gecikmiş bir görevi yerine getirdi. Enver Gökçe'nin 1945 yılında Ankara'da çıkan Ant dergisinden üç şiiriyle birlikte *Yusuf ile Balaban Destanı*'nın 30 parça şiirden meydana geldiğini öğreniyoruz. Bu destanın yitmesi karşısında Türk şiiri adına ne kadar dövünsek azdır. Şiirde, yalnız sanatsal kaygı, biçim arayanlar bile bu 3 şiiri okuyunca benim gibi derinden üzüleceklerdir. Yazıma o şiirlerden bir parça aktarmak istedim. Bu iş çok zor, olanaksız gibi bir şey. Öyle dengeli bir bütünlüğü var ki şiirlerin. Ne olursa olsun, "Kirtim Kirt"den diyalektik gelişmeyi belirten bir bölümü alıyorum:

Ve döne döne ateş
Döne döne madde
Gökler yarıla dürüle
Dağlar savrula dürüle
Kırıla döküle yıldız
Sular evrile çevrile
Döğüşe döğüşe madde
Değişe tokuşa madde
Öyle bir vakte erdi ki devran
Döne döne esir
Döne döne gaz
Döne döne atom
Döne döne madde
Vuruşa vuruşa madde
Ve zaman değişe değişe
Yosun titreşe, yeşilleşe
Işık dura değişe
Öyle bir vakte erdi ki devran
Ha dedi kırdı zincirini
İçerdeki adam

Enver Gökçe'nin yakında kitabı çıkacak, en eskilerle birlikte bu şiirler de okurların eline değecek. Ben bu yazımda, bu can kardeşimden, büyük arkadaşımdan söz ederken onun o erişilmez alçakgönüllüğüne, gösterişten kaçınmasına, iri sözleri kuşkuyla karşılayan sağduyusuna saygılı kalmaya çalışacağım.

Şiirler kitaplaştığı zaman herkes bir yargıya varacaktır. Toplumcu şiirin gelişme çizgisi daha doğru olarak saptanacaktır. Ayrıca ben de bu konularda Fethi Naci gibi düşündüğümü saklamayacağım.

"Toplumcu, devrimci gibi sıfatları bol bol kullanmak pek o kadar önemli değil. "Bilimsel Görüş" dediğimiz şey, şairin toplumsal gerçekliği, tarihsel oluşumu tanımasına yardımcı

olur, şairi birtakım genel yanlışlıklardan kurtarır o kadar. "Bilimsel görüş"ten daha fazlasını beklememeli bir şair; çünkü bu görüşün şiire sanatsal bir katkısı olmaz, kötü bir şiiri güzelleştiremez. Çünkü ancak "biçim"le var olabilir şiir; bunun da "devrimci kuram"la değil, insanlığın ruh birikimiyle, ulusal kültürle, şairin özgün yaratıcılığıyla ilgisi vardır.

Yolu belli bunun: İnsanlığın kültür mirasını eleştirel bir gözle incelemek, özümlemek. Ayrıca yurt gerçeklerini tanımak. Ama daha önemlisi sanatçının yaşamı ile düşüncesini birleştirmesi.

Bunun için "toplumcu" gibi, "devrimci" gibi koruyucu sıfatlara sığınmadan düpedüz "şiir" yazmak gerekir. Çünkü "şiir" gerçek şiir koruyucu sıfat gereksinmez..."

Ben, yanlış bir anlamaya yol açmaması için biraz daha açıklayacağım bu düşünceleri: Örneğin, büyük usta Nâzım Hikmet için toplumcu şair, Orhan Kemal, Yaşar Kemal için toplumcu romancı demiyoruz, şair-romancı diyoruz.

1945-47 yıllarında bizlere "Gerçek şair" denirdi. Bugün bu sıfat hiç kullanılmıyor. Biraz da anlamsız, giderek gülünç bile. Belki diyalektik materyalist ile idealist sıfatları daha yerinde olur. Fazıl Hüsnü Dağlarca istediği kadar toplumsal konuları işlesin, toplumcu sayılamaz. Çünkü, Dağlarca 1947'de Amerikan emperyalizminin simgesi Missouiri savaş gemisinin Türkiye'ye gelişini selamlayan, toplumsal sorunları materyalist bir görüşle ele almaz, bir bileşime gitmez. Nâzım, "Piraye'ye Mektuplar"ında toplumcudur. Ama Dağlarca, "Kızılırmak Kıyıları"nda toplumcu değildir. Bilindiği gibi Nâzım'ınkiler aşk şiiri, Dağlarca'nınki, Anadolu'nun yoksulluğunu, bırakılmışlığını betimleyen bir şiir.

Bu konuyu uzattık belki, asıl konumuza, Enver'e dönelim.

Enver Gökçe'yi, açıklamama yardımcı olması, düşüncelerime ışık tutması yönünden genç bir sanatçının, Demir Özlü'nün (son aylarda dergilerde çıkan en önemli yazı bu bence) kendi

yaşam deneylerinden çıkardığı, yer yer bir özeleştiri niteliğine bürünen "Edebiyatın Aşıldığı Yer" adlı yazısından oldukça büyük bir aktarma yapacağım:

"Gündelik hayattaki kavganın içinde olması gerektir yazarın; oysa bizdeki alışkanlıklar tam tersine, yazar (bir kere nasılsa yazar olmuştur) gündelik yaşamın dışında kalması gerektiğine inanmıştır, ya da boş bir üstünlük duygusu ile, kendini gündelik yaşamın üstünde duyuyordur; çevredeki sözde kültürlü arkadaşları da besler bu duyguyu: Senin işin bu değil derler, sen karışma, sen git yazını yaz, bak elinde ne güzel bir silah var. Burjuva idealizmlerinin yazara yüklediği boş bir imtiyazdır bu; metafiziktir, yazarın öteki insanlardan ne çok farklı özellikleri vardır, ne de kazanmayı, başlangıçta hak ettiği "imtiyazlar"ı vardır; gerçekten, tasını tarağını toplayıp, gündelik kavganın dışına çıkan yazardan da, öyle iyi, önemli bir yapıt... vb. de çıkmaz. Yazdığı yapıtlar da boştur, yoktur içinde bir şey. Burjuva yazarı gündelik kavganın dışında kalarak "derinlikle" (derin şeylerle) karşılaştığını, onlara varacağını, vardığını sanır; oysa felsefi derinlik de, insana değin bütün derinlikler de gündelik kavganın içindedir; gündelik yaşamla kavga bütün derinliklerle, insana değin şeylerin birleşme alanıdır. Soyut bir "derinlik" yoktur (burjuva sınıfının yükselme çağlarında belki vardı, çağımızda yoktur), "derinlik" düşüncesi, burjuva idealizminin bir uydurması olmuştur, bu bakımdan da, bu düşünce budalalıktır. (Şu iki yıllık toplumsal çalkantı içinde ve baskı döneminde, bu olaylar hiç yokmuş ya da kendi dışındaymış gibi davranan yazarın yapıtları onun için değersizdir, boştur. Erdal Öz'ün, olayın içinden gelen son hikâyeleri onun için değerlidir.)

Burjuva sınıfı, gündelik yaşamın bütünlüğünü (çeşitlilik içinde bir bütünlük) kabullenmek istememektedir; gene burjuva düşüncesi bütüncül değil parçacıdır; o, ideolojisi gereği, her şeyi ayrı bir yere koymak, her şeye ayrı bir anlam vermek

ister. Çünkü "her şey" bütünlense, "her şeyin" arasındaki bağlar ortaya çıkarılsa, ortaya çıkan gerçeğin, diyalektik materyalist bir gerçek olmasından korkmaktadır. Bu gerçek, burjuva sınıfının işine gelmediği için, her şeyi parçalı görmektedir. Burjuva sınıfının, yazarı da öteki insanlardan farklı, ayrıcalıklı bir varlık göstermek istemesi bundandır. Ona göre yazar, ayrı, üstün, ayrıcalıkları olan, bir çeşit derinlikler avcısıdır. Burjuva, yazarı bu türlü üstün ve ayrıcalıklı bir yaratık olarak göstermeye çalışır ama; gerçekte ise, kendinden küçük ve aşağı görür onu, burjuvanın gereksinme duyduğu güvenlik duygusu ile, konformite düşüncesine aykırı gelen yanları vardır (tabii, burjuva sınıfını eğlendirmeyi iş edinmiş yazarlardan söz etmiyorum). Öte yandan, burjuvanın eğlenmeye de gereksinmesi vardır, bir bakıma, aristokrasinin saray soytarıları yerine koymak ister yazarı. Başka tepkileri de var tabii burjuvanın; kendinde ayrıcalıklar görmeyen, yalın, sade, işçi sınıfının yanında, bir işçi gibi çalışan yazar ürkütür onu, bu da yerinde bir düşüncedir; gerçekten de bu çeşit yazar, burjuva sınıfının karşısına geçmiştir, burjuva sınıfı, elinde, bir ölçüde etkin silahlar bulunan yeni bir düşman daha kazanmıştır.

İşte gündelik kavganın (bu kavgaya insani, ekonomik, politik bütün uğraşılar dahildir) içindeyken de edebiyatı aşar gider yazar, bir süre için ya da bütün bir yaşam boyu (bizde pek akla getirilmek istenmeyen bir şey öyle ya, yazar ayrıcalıklarını bırakıp neden girsin gündelik kavgaya). İşte Erdal Öz'ün durumu bunun bir örneğidir; ama o kavgadan, yazarlığı açısından kazançlı çıkmıştır. Her şeyini yitirerek de çıkabilirdi; gerçekten bu mücadelenin büyük tehlikeleri vardır; zaten onun için, kendilerinde, başlangıçtan ayrıcalık "vehmedenler" biraz da bunun için girmiyorlar bu mücadeleye; girenler de gerçekten kendilerinde ayrıcalık "vehmetmiyorlar". Elbette insanlık için verilen kavga, bazı dönemlerde yazarlığın dışına çıkmayı gerektirir, işte bunu yapan kişi, dışta kalıp "budalaca" derin-

likleri bulan kişiyle ölçülemeyecek kadar yücelir; doğruca da insani olana yaklaşmış olur. Pratiktir bu, gerçekten de bütün düşüncelerin kaynağı –isterse bunlar sanatsal düşünceler olsun– gündelik pratiktir..."

Demir Özlü yazısının bundan sonraki bölümünde bir Yunanlı yazarı da örnek gösterdikten sonra: "Artık dünyası politikadır, artık düzenin bir parçası değildir."

Sorun galiba bu: "Düzenin parçası olmamak..."

İşte Enver Gökçe, (Yansıma'daki yazısında onun, ta 22 yıl önce, bu konularda düşündüğü, bugün bile yadsınamayacak doğrulara vardığı görülüyor) Nâzım Hikmet gibi, "boş imtiyazları" bir yana itmiş, "bir süre" için değil, "bütün yaşam boyu", "edebiyatı aşmış" şiirlerindeki "felsefi derinlik", "kavganın içinden" gelen, "işçi sınıfının yanında" yaşamı ile düşüncesini birleştirmiş bir ozan.

Nâzım Hikmet "... kavganın yazarlığı açısından kazançlı çıkmıştır." Enver, iki yılı Sansaryan Hanı'nın karanlık hücrelerinde geçen 7 yıllık "mapus", üç yıllık sürgün ve sonra bugüne kadar uzayan büyük yalnızlığı, sağlığını büyük ölçüde yitirmesi, yazdıklarının çok azının elimizde kalmasıyla, Nâzım'dan bile daha çok memleketi, halkı için çile doldurmuş, kendinden daha çok vermiş, bunun karşılığında hemen hemen hiç gün görmemiş bir ozandır.

İçerde, ozanlığı, yazarlığı göz önünde tutularak bir ayrıcalık görmemiş, etkili bir arayanı soranı olmamış, "düzenin parçası" olan desteklerden, kendisine bir esin kaynağı olacak, avutacak bir eşten, bir incelikten bile yoksundur. Dışarıda geçen (bugün 53 yaşında) yılları da içerdekilerden daha parlak değildir. "Anadolu'nun haritalarda yeri bile olmayan bir köyünden" çıkıp, en yüksek eğitimi gördükten sonra Yeni Adımlar'da, Yansıma'da okuduğunuz yazıyı şiirleri yazmış kültür, hüner, bilgi yeniden köyüne sığınmak zorunda kalmıştır. Orada da ağır çifti, döner harmanı yoktur, iki dönüm kurak tarla-

dan başka.

Oysa, istese "edebiyatçı", sanatçı olamaz mıydı? Olanlardan hiçbir eksiği yoktu.

"Sanat ve Sanatçı Üzerine" adlı yazısını verirken adının konmamasını istedi. Yazı, "Yeryüzü" adıyla yayımlandı. O sırada "edebiyatı aşan" işlerle uğraşıyordu. O'nun için önemli olan bir doğrunun, bir gerçeğin söylenmesidir. İster o söylesin, isterse bir başkası.

Enver Gökçe'yi 1944 yıllarında Ankara'ya yerleşmek üzere gittiğimde tanıdım. İlerici dergilerde bir iki şiirim çıkmış, elimde de birkaçını Yansıma'nın bu sayısında gördüğünüz beş altı şiirim vardı. O yıllarda bizim için en önemli sorun savaştı, 2. Dünya Savaşı. Demokrasi cephesinin yenilgisi gibi bir durumun, Yeni Nizam'ın, insanlık için "1000" yıllık bir kölelik olduğunu, bütün insanoğlunun yazgısının söz konusu olduğunun bilincindeydik. Cephelerde savunulan Heraklit'ten, Homeros'tan tutun, insanoğlunun yüzakı Dante, Shakespeare, Volter, Diderot, Tolstoy, Brothasen, Puşkin vb., dehalar özgür düşünce, eşitlik, kardeşlik, yani kaba kuvvete, cehalete hayranlığa karşın, insanoğlu, insan onuruydu. Cephelerden gelen haberleri, "tebliğleri", geceyarısı tebliğlerini sanki savaş yurdumuzda oluyormuş gibi dört gözle, dişlerimiz kenetli izliyorduk. Ama artık faşizmin sonu yaklaşıyordu. Demokrasinin yengisinden çok şey bekliyorduk. Enver'le duygularımız ortaktı. Ama ne yalan söyleyeyim, o zamanlar, Enver Gökçe'yi ilk tanıdığım zamanlarda, ilginç bulmadım. Daha önce tanıdığım şairlere benzemiyordu. (A. Kadir'e, Rıfat Ilgaz'a bile) Köyden çıkmış, köyle ilgisi süren başka şairlere de benzemiyordu. Anadolu bozkırlarının kıraçlığı yüzünde, ellerinde, bakışında, konuşmasında, davranışlarında hiç bozulmadan, olduğu gibi duran bu büyük arkadaşımı tanıdıkça sevdim. Oysa o, "Yaşayan Çöl" gibi ne eşsiz güzelliklerle yüklüydü. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde öğrenciydi; ben bir devlet işletmesinde küçük bir memurdum.

Fakültede değerli hocalar yerlerindeydi: Pertev N. Boratav, Berkes'ler, Dr. Behice Boran, Azra Erhat, Nusret Hızır vb., sayıları yüzleri bulan anti-faşist öğrenciler (yapılan ilk talebe seçimlerini sol öğrenciler kazanmıştı), üniversite dışında, Sabahattin Ali, E. Türk Eliçin, Muvaffak Şeref, Niyazi Ağırnaslı gibi ağabeylerimiz, Nâzım'ın, Adnan Cemgil, Enver Gökçe'nin, Rıfat Ilgaz'ın şiirleri, Ruhi Su'nun türküleri, toplu geziler, bir şenliktir gidiyordu.

Enver, İlhan Başgöz, bir ara yakın bir arkadaşlık kurmuştuk. O zamanlar da çok alıngan olan benim yüzümden bu yakınlık sürmedi.

Sonra Ant dergisinin yazı kurulunda öteki arkadaşlarımızla birlikte, gene bir araya geldik. Enver'i daha yakından tanımak olanağını buldum.

1. sayısı 15 Mart 1945, son sayısı 1 Ağustos 1945'te (10 sayı) çıkan İlk Yaprak, 15 günlük olan bu derginin yazı kurulu oldukça kalabalıktı. Sefer Aytekin, Suat Taşer, Ö. F. Toprak, İlhan Başgöz, Enver Gökçe, İbrahim Erden (Köyle) ve Arif Barikat. İçimizden en yaşlı Sefer Aytekin, en genç de bendim. Demokrasiyi savunuyorduk. Demokratik ilkeleri önce kendi aramızda gerçekleştirmek çabasında olmaktan başka, daha doğru ne olabilirdi. Gerçi, demokrasiyi aşan görüşlerimiz vardı. Ama bu görüşlerimizi öne sürmek zamansız, yersiz, yanlıştı. O zamanın ozanlarından şiirler istedik. (Ulus gazetesi de sanat-edebiyat sayfası yapıyordu.) Necati Cumalı, Ulus'tan "telif hakkı" aldığını, ama Ant'a karşılıksız vereceğini belirterek, bir şiir verdi. Bu şiir 2. sayıda yayımlandı. Halk Partisi'nin organı "Ulus"un, sanat sayfasını bilinçli olarak yaptığı, genç yazarların Ant'a katılmalarını engellemek çabasında olduğu ortadaydı. Bir ölçüde başardı da bunu. Ant'da şiirleri çıkan şairlerden hiçbiri Halk Partisi'nin açtığı şiir yarışmasına katılmadılar. Gerçi Ant'ın kalabalık bir yazı kurulu vardı ama, derginin asıl yükünü, "günlük kavgayı" Enver Gökçe yapıyordu. Dizgi,

baskı, düzelti, dağıtım gibi "pratik" işler. O günkü tutumumuz, görüşümüz, çoğu Ant'çıların öncüsü olduğu 1946'da kurulan Türkiye Gençler Derneği'nin tüzüğünde belirlenecektir. "Demokrasi aleyhtarı faaliyeti olmayan, yaşı 30'u geçmemiş her Türk vatandaşı" Derneğe "üye" olabilirdi. Bu tutumun yerindeliği, Dernek kurulduktan (1946) kısa bir süre sonra üye sayısının üç yüzü aşması, eylemlerinin geniş yankı uyandırmasından ürkerek, sağcıların, iktidar tarafından kışkırtılıp, Derneği basmaları (kitaplığındaki yüzlerce kitap parçalandı, yırtıldı, ayaklar altında çiğnendi), 1948'de içlerinde Mehmet Kemal ve Enver Gökçe'nin de bulunduğu beş altı üyenin tutuklanmasıyla (yani egemen çevrelerin "gazab"ını üstüne çekmesiyle) saptanabilir. Edebiyatçılardan Derneğe üye olanlar arasında Cahit Sıtkı Tarancı "fahri" (Cahit Sıtkı, Nâzım Hikmet için yazdığı: "Memleketin en yavuz evladı / Nâzım Ağabey hapislerde çürür" diye biten şiirini o sıralarda yazdı), Ceyhun Atuf Kansu, Fethi Giray vardı. Bu derneğin, emekçi savaşa katkısı konumuz dışında. Ahmed Arif de yüzlerce genç gibi, anti-faşist eğilimlerinden ötürü Derneğe katılanlar arasındaydı. Kendisiyle tanışmamızda şiirlerinin olduğunu söyledi. Birkaç şiirini okudu. Şiirlerinde: "... biraz Haşim, biraz Tanpınar, biraz Tarancı ve çokça da acemilik..." Ben kendisine, sadece, düşünceleri, yaşamıyla şiirleri arasındaki çelişkiyi belirtmekle yetindim. Ahmed Arif'e, onun gelişmesine, şiirini devrimci savaşa adamasına, bunda, Koca Enver'in onur payına değineceğim.

1944'ten 1947'nin 14 Temmuzuna kadar Ankara'da yaşadım. Bu arada beş altı ayım Kars'ta, İstanbul'da geçti.

Ankara'da kaldığım yıllar, çoğu öğrenci olan yurdun dört bir yanından gelmiş arkadaşlarla eski Hergele Meydanı'ndaki Kırşehir Hanı'nda yatıp kalkıyorduk. Boş vakitlerimizi de, aynı Meydan'daki 15. Yıl Kahvesi'nde geçirirdik. Aramızda kimler yoktu! Kemal Sadık Gökçeli (Yaşar Kemal), bizim Sakallı Celal'imiz: Muhiddin Ağabey (Gökçek), Orhan Kemal'le ilgili

anılarda da adı geçen Yelfe İhsan Hasırcı, Arkeolog Nezih Fıratlı.

Ö. F. Toprak, İlhan Berk de 15. Yıl'a gelenler arasındaydı. İlhan Berk devrimci çevremizdeki coşkudan etkilenerek şiirlerine toplumsal öz yüklemiş, *İstanbul, Günaydın Yeryüzü* adlı kitaplarında toplamıştır.

Enver Gökçe Eğinli'ydi. Eğin'den hiç duymadığımız, bilmediğimiz türküler getirdi. O zamanlar, o da ben de şiirlerimizi ün salmak için yazmıyorduk. Birçok şiirimi yayımlamadım. (1956'da bu düşüncem değişti. Şiir bütün koşullar içinde yayımlanmak için yazılmalıdır. Yayımlanmayan bir şiir yaşanmamış demektir.) Param olunca, o zaman edebiyatçıların geceleri geçirdikleri Şükran Lokantası'na gider, şiirlerimi okur, onların beğenmesini de isterdim. Enver'in Şükran'a bir kere bile ayak bastığını hatırlamıyorum. O halk ozanlarıyla, Âşık Veysel, Ali İzzet Özkan, Habip Karaaslan, Talibi Coşkun'la ahbaplık ederdi.

Çoğu küçük burjuva olan o yazarların, bize gelmesi düşüncesindeydi.

Reşat Şemsettin bakan olunca Tercüme Bürosu'nda antidemokratik bir hava esmesi yüzünden, Orhan Veli, Fahir Aksoy ve Mübin'le birlikte "istifa ettiği" gün, 15. Yıl'a geldiler. Ben kalkıp karşıladım. Fahir, Orhan Veli'nin bu ilerici davranışını müjdeledi. Bir yere gidip birkaç kadeh atarak, bunu kutlamamızı önerdi. Bende, içki içebilecek para yoktu. Enver'e sordum, öteki arkadaşlara sordum, hiçbirinde de yoktu. Utandık. Bugün bile bu üzüntümü –Orhan'ın sevincini bizimle bölüşmek isteğini, yerine getirememenin– içimde duyuyorum.

1947 Ekim ayında asker oldum. İstanbul'dan Erzurum'a giderken Ankara'daki arkadaşlarıma telgraf çektim. Tren, Ankara istasyonuna girince, içlerinde Enver Gökçe'nin de olduğu birkaç arkadaşın beni beklediklerini gördüm. Bana verebilecek bir şeyleri yoktu. Enver cebinden bir kurşun kalem çıkardı: "Al

bunu," dedi. Bu yaşa geldim bundan değerli bir armağan aldığımı hatırlamıyorum

1948'de tutuklandıklarında, o kalemle yazdığını bir şiiri –hava değişimi almış İstanbul'a gidiyordum–, Sivas'ta rastladığım Fahir Aksoy'a verdim. İçinde:

...."Süngünün beyazına vuran güneş
Demir parmaklıklara da vurmuştur
Ben nöbetten
Onlar geceden kurtulmuştur."

gibi dizeler vardı. Kayboldu o şiir. Enver'in, her türlü gösterişten kaçınan Enver'in bir tek fantezisini unutamam: "Enver Gökçe-İşsiz" diye bir kartvizit bastırmıştı. Aramızdan romancılar, şairler, gazeteciler, avukatlar, öğretmenler, velhasıl her uğraşıdan kimseler çıktı. Bir tek eleştirmenler, çıkaramadık. Bir Asım Akşar vardı. O da Rıfat Ilgaz'ın, *Yarenlik* adlı şiir kitabı üstüne yazdığından başka yazı yazmadı. "Edebiyatı aşan" işler, geçim kavgası onu yazarlığın dışında bıraktı.

1949'da İstanbul'dan Ankara'ya geldim. Kalacak yerim yoktu. Ahmed Arif'le Hilmi Artan (şair), Derneğin –çeşitli baskılar yüzünden üyeleri dağılmış, "istifa etmiş". Gelen giden yoktu– odalarında yatıp kalkıyordu. Ben de orada kaldım. Enver'in kapısı, sofrası eskisi gibi gene açıktı. Anası, anamız, ablası ablamızdı (ikisi de göçtü. Nur içinde yatsınlar. Toprakları bol olsun). Orada kaldığım birkaç ay içinde Ahmed'le arkadaşlık ettik. Eski Ahmed değildi. Enver'den çok etkilenmişti. Enver de: "Arif, Ahmed iyi şair oldu! Çok iyi şair..." Nasıl seviniyorduk.

Bu yazıma başlık seçerken çok düşündüm. "Enver Usta" diyebilirdim. O eski, Sait Faik'in "Mercan Usta"sı gibi, artık yaşlanmış, yetiştirdiği ustaların ara sıra gelip elini öpmek istedikleri, onun elini vermediği, giderlerken arkalarından gülümseyerek bakan, bununla yetinen, bu kıvançla yüzleri aydınlanan –gelişen kapitalizm bu ustaları sildi süpürdü– ustaları düşünerek. Ama, bu bana değil, Ahmed Arif'e düşerdi. Benim us-

tam Nâzım'dı.

Enver Gökçe, bir ozanda bulunması gereken bireycilikten bile kendini kurtarmıştır. Şiirin bile güzeli yazılsın da yeter ona, kendisi yazmamış ne çıkar.

1950'de bir ara götürüldüğüm Sansaryan Ham'ndan artık sağ çıkamayacağımı düşündüm. 25 yaşındaydım. Bütün yaşamım, yaptıklarım geçti gözümün önünden. Belki dedim, birkaç şiirimle adım kalır. Oysa, devrimcilerin ölmezliğini de bilmez değilim.

1954'te yargılanırken, kimlik saptama sırasında da "şair" olduğumu belirttim. Enver bunu söylemedi.

Enver Gökçe şimdi İstanbul'da. Halktan yana sanatçı deniliyor. Enver, bundan da üstün, halk'tır, Anadolu'muzdur. "Topraktan öğrenip", "kitap"lı bilendir. Halkımız, Anadolu'muz İstanbul'a gelince nerde eyleşir? Bir han odasında, bir kenar kahvede.

"Bedrettin gibi taşır yükü."

Yansıma Dergisi, Ağustos 1973

Enver Gökçe Üstüne Konuşma

Asım Bezirci

Sayın dinleyenlerim,
Sevgili kardeşlerim;

Çok heyecanlıyım, bazı sürçmelerim olursa hoş karşılansın. Aynı zamanda çok mutluyum, çünkü Enver Ağabey gibi seçkin bir sanatçının 35'inci yıldönümünde konuşmak beni hem coşturuyor, hem de sevindiriyor. Onun için, bu geceyi düzenleyen genç arkadaşlara kendi adıma teşekkür etmek istiyorum.

1968'deydi, May Yayınevi benden bir antoloji hazırlamamı istemişti. Adı *Dünden Bugüne Türk Şiiri* olacaktı. Antolojiyi hazırlarken –toplumcu olsun olmasın– sanatında değer gördüğüm şairlerimizin ürünlerini de eski dergilerin tozlu yapraklarını arasından çıkararak kitaba aldım. Kitap yayınlandıktan sonra 1969 Varlık Yıllığı'nda bir yazı çıktı. Yazı Doğan Hızlan'ındı, şöyle diyordu: "Nice gençler bu Antolojide yer alan İlhami Bekir Tez, Niyazi Akıncıoğlu, Hasan Basri Alp, Enver Gökçe, Fethi Giray adlarını ilk olarak duyduklarını söylediler." Bunun anlamı şuydu: Şiirimizin nice değerli sözcüsü toplumun halk yararına değişmesini istedikleri için, egemen sınıfların ideolojisi ve çıkarlarıyla çatıştıkları için yıllarca edebiyat antolojilerinden, tarihlerinden, yıllıklarından, basınından, radyosundan uzak bırakılmışlardı. Doğan Hızlan'ın satırları egemen sınıfların devrimci yazarlar üzerinde nasıl amansız bir baskı, sansür ve gölgeleme yaptığını apaçık ortaya koymaktadır.

Ama, Tevfik Fikret'in bir şiirinde söylediği gibi, "Geceler tulû-ı haşre kadar sürmez," bir gün karanlık yırtılır.

Enver Gökçe'nin şiirleri, Ant, Gün, Söz, Meydan dergilerinde yayımlandığı yıllar üniversite öğrencisiydim. İkinci sınıfta bilinçlenmiştim. Ancak birkaç şiirini okuyabilmiştim. Çünkü yazdığı dergiler peş peşe kapatılmıştı. Şiirlerini bulup okumak başlı başına bir sorundu. Onları yıllarca sonra okuduğum zaman enikonu çarpıldım, büyülendim. Hemen birkaçını antolojime aldım. Ardından Enver Gökçe'nin bütün şiirlerini derlemeye karar verdim. Dergilerin, gazetelerin tozlu yaprakları arasında onların gömülü kalmasına gönlüm razı olmamıştı. Gerçi, Enver Gökçe'nin şiirleri yayımlanalı yıllar olmuştu. Ama yeniden okuyunca, sanki bugün yazılmışlar gibi geldi bana. Gerek kendi bireysel yaşantımın, gerekse çevremde gördüklerimin Enver Gökçe'nin şiirlerinde yankısını buluyordum. Demek ki şiirler eskimemişti. Hâlâ canlı, dipdiriydi. 1967'den sonra on yıl daha geçti. Yine Enver Gökçe'nin şiirlerini okuduğumda aynı canlılığı buluyorum onlarda. Bunun sebepleri bence şudur:

Enver Gökçe geçicideki sürekliyi, günceldeki yaşayanı bulup şiirine koyabilmiştir. Başka türlü söylersek, Enver Gökçe, topluma, yaşadığı ülkenin gerçeklerine geleceğin gözüyle bakmıştır. Devrimci bir görüşle bakmıştır. Toplumda, çevresinde olup bitenlerin en özlü olanını, en temel olanını yakalayıp şiirine koymuştur. Bu koyuş şunu da göstermektedir: Enver Gökçe'nin şiirlerinin yayımlandığı günden bugüne kadar toplumumuzda birtakım değişmeler olmuştur, fakat bunlar temele inmediği için, parmak basılan gerçeklerde bir değişme olmadığı için Enver Gökçe'nin şiirleri hâlâ yaşamaktadır. Nâzım Hikmet'in bir şiirinde geçer:

"Ne ah edin dostlar, ne ağlayın!
Dünü bugüne,
bugünü yarına bağlayın!"

Enver Gökçe'nin şiiri dünü bugüne, bugünü yarına bağlayacak perspektifle, devrimci görüşle kaleme alınmıştır.

Enver Gökçe'nin şiirinde bulduğum ikinci özellik şu: Enver Gökçe ulusalla evrenseli birleştirmesini bilmiştir. Şiirlerini Ant dergisinde yayımladığı sırada, dünya kanlı, alevli bir savaşın içindeydi. Enver Gökçe bu savaş yüzünden hem insanlığın uğradığı yıkımları, hem de kendi ülkesinin çektiği sıkıntıları dile getirdi. İkinci Dünya Savaşı demokrasilerin, halk demokrasilerinin de faşizme, emperyalizme karşı savaşıydı. Enver Gökçe de şiirleriyle bu savaşta yerini aldı. Yurdunda da emperyalizmin, faşizmin yardakçılığını yapan birtakım kara güçler vardı. Enver Gökçe bu kara güçlerle de savaştı. Başka bir deyişle evrenselle ulusalı bir arada görmenin, kaynaştırmanın yolunu buldu. Bunu bir örnekle vermek istiyorum:

Şimdi, göz aydın etme zamanıdır.
Yeni bir dünya doğuyor.
Şorul şorul giden kan pahası.
Müjdeler, müjdeler olsun
Yeni bir dünya doğuyor
Zincir seslerinden
Verem basillerinden uzakta...
Büyük ölülerini bağrına basıp
Yaralı insanlarımız
Kahramanlarımız konuşuyor:
"Hani kardeşlerimiz vardır ya
Bu dünyada.
–Kız kardeşlerimiz, annelerimiz, şairlerimiz–
Domdom kurşunuyla vursalar da
Her zaman böyle döğüşeceğiz:
Gırtlak gırtlağa, diş dişe, tank tanka
Demokrasi için,
Eşitlik ve hürlük uğruna"
Bir mermi de benden aslanım
Bir mermi de benden

Güngör Gençay, Metin İlkin, Enver Gökçe

Bir mermi de benden
Zafer topları, mübarek namlular!

Bu okuduğum parça da gösteriyor ki, Enver Gökçe kendi ülkesinde, dünya savaşının bir eri gibi kalemiyle çarpışmaktadır. Emperyalizme ve faşizme karşı barış, kardeşlik ve özgürlük için savaşmaktadır. Savaş bugün de sürüyor. Dünyanın dört bucağında, geri bırakılmış ülkelerde, sömürgelerde halklar emperyalizme, faşizme karşı, kurtuluş için savaşıyorlar. Enver Gökçe'nin şiirleri bu yüzden günceldir, yaşamaktadır.

Enver Gökçe'nin bir başka özelliği de yerellikle ulusallığı birleştirmesidir. Enver Gökçe Erzincan'ın Kemaliye ilçesinin Çit köyünden çıkmıştır. Bir köylüdür, halktan bir insandır. Üniversitede öğrenim görmüş, aydın olmuş, fakat hâlâ halk gibi yaşamaktadır. Halktan biridir, halkın simgesi olmuştur. Nitekim, Enver Gökçe'nin şiirlerini okuyanlar, Çit köyünün ger-

çeklerini, sesini, duyarlığını, renklerini görmekle kalmaz, onun Anadolu'nun, Türkiye'nin bir parçası olduğunu da görürler.

Enver Gökçe bu yerel gerçekliğe, ulusal bir gerçekliğin parçası olarak bakmasını bilmiştir, yani yerelle ulusalı, özelle geneli başarıyla birleştirmiştir. Onu yalnızca kendi köyünün şairi olmaktan çıkaran, ulusun şairi olmasını, halkın şairi olmasını doğuran etkenlerden biri, sanıyorum ki, budur. Şimdi bunu belgeleyen kısa bir parça okuyacağım:

Ben, bizden olan bütün insanların dostu;
Adı, haritalarda bile bulunmayan
Bir köyündenim Anadolu'nun
Güzel şeylere hasrettir memleketim,
Güzel şeylere hasret bu dünya.
Yıllardır, kanda ve ateşte mısralarım
Yanan şehirlerin,
Ağır tankların tekerleri arasında.
Biliyorum,
Yaylım ateşlere girişmiştir gönlümüzce
Pasifik kıyılarından Volga'ya kadar.
Benim arzumanım kaldı
Hürriyet boylarında tank oynatanlarda.
Bütün kıtalarda
Tulû arzda, islam içinde, küffar içinde
Mülhit, mümin ve vatanseverim.

Bu parça da göstermektedir ki Enver Gökçe köyünden söz ederken, ülkesinden ve yurdundan söz ederken, aynı zamanda bütün dünyadan söz etmektedir. Yani yerellikle ulusallığı, ulusallıkla evrenselliği yan yana yürütmektedir.

Enver Gökçe'nin yaşarlı olmasını sağlayan bir sebep de onun halk kültüründen ustaca yararlanmasıdır. Enver Gökçe, folklorun, halk dilinin, halk şiirinin zengin verilerini devrimci bir görüşle eleştirerek özümlemiş, ondaki değerli, diri yanları kendi şiirine aşılamıştır. Bundan ötürü, onun şiirini şehirdeki

işçi gibi köydeki ırgat da okuyup anlar, sever. Demek ki onun şiirleri insanlar arasında sınır çizmiyor. Bu, halk kültürünü bilinçle, halkçı bir görüşle değerlendirmenin sonucudur.

Enver Gökçe'nin şiirini yaşarlı kılan özelliklerden birisi de, onun, estetikçe yetkin bir düzeyde oluşudur. İlerici bir dünya görüşüne yaslanması, toplumcu / gerçekçi bir açıdan çevresine bakması ve bu bakışı estetik yetkinlikle birleştirmesi onun şiirini sağlam temellere oturtmuştur.

Başta da söylediğim gibi, Enver Gökçe'nin şiirlerini eski dergilerde okudum, antolojime aldım, fakat dayanamadım, tuttum hepsini derledim. Bir yayınevine götürüp verdim. Yazık ki 12 Mart'ta sıkıyönetimin balyozu şiirlerin kaybolmasına yol açtı. İçimde bir sızı vardı. "Bu şiirler güzel" diyordum, "bunların yayımlanması gerek..." Sonunda bir yayınevi derlediğim şiirleri *Dost Dost İlle Kavga* adıyla bastı. Kitap büyük bir ilgiyle, coşkuyla karşılandı. Kısa sürede tükendi, ikinci basım yapıldı. Bu, gerçek bir devrimcinin, iyi bir sanatçının varması gereken sonuçtu.

Enver Gökçe'nin şiirleri bundan sonra da yaşayacaktır. Çünkü, Enver Gökçe çektiği acıya, işsizliğe, yoksulluğa, hastalığa, baskıya karşı sessizce dayanmıştır. Enver Gökçe'nin "ben" dediğini göremezsiniz. Hep "biz" der. Onun şiiri kendi "ben"ini "biz"in potasında eriten sıcak bir yüreğin şiiridir. Aynı zamanda direncin de şiiri olduğundan, direnenler yaşadıkça onun şiiri de yaşayacaktır. Yaşasın direnenler! Yaşasın namuslu kalemini, yüreğini, sağlığını cömertçe işçi sınıfının kurtuluş kavgasına verenler! Yaşasın Enver Gökçeler!

Temele Gül Dikenler, sf., 112. Evrensel Basım Yayın, Ekim 1997

Enver Gökçe'yle

İhsan Atar

André Gide: "Anı yazmak, ölümün elinden bir şeyler koparmaktır" der. Anı, yaşanmış olayları duyurmak için yazılan bir yazın türüdür diye de tanımlar.

Yazdıklarım, Enver'le birlikte olduğumuz yıllarda belleğimde kalanlardır. Elbette bellek, zamanla erozyona uğrar. Bu erozyonun artmasını önlemek, "zamanın elinden erozyonu kurtarmak ve bir şeyler koparmak" için bu işleve giriştim.

Anılar-konular zincirinin halkalarını gereğince yalın, ama gerçekçi tuttum. Suçlamadım kimseyi. Varsa, bu ne belleğimin yanıltması, ne de gerçeklerin saptırılmasıdır. Olayların kendisidir.

(Bir gerçeği belirtmeliyim, bu işleve Muzaffer İlhan isteklendirdi. Toplum Kitabevi'nde rastlaştık. Remzi, Eğin Türküleri konusunu açtı. Sonra yeni şiirlerinin varlığı-yokluğu ile Neruda'nın yeni çevirileri üzerine söyleştik. Bazı durumlar vardı.

Muzaffer İlhan: "İhsan, Enver'le yakınlığınızın bu denli olduğunu bilmiyordum, yazsana" dedi. "Şurdan bir defter alayım" diyerek ayağa kalktı. Oturttum: "Defter de, kâğıt da var" dedim. 17 Aralık 1981, Perşembeydi.

(Muzaffer İlhan eyvallahladı, çıktı. Az sonra da ben eyvallahladım.)

(Akşam anılar-konular birbirini kovalamaya başladı.)

Enver'le birlikteliğimiz, zamanlamada üç bölümdür:

a. 1957-60 Dönemi: Yakın olduğumuz yıllar.

b. 1960-74 Dönemi: Ankara dışında görevli bulunduğum; Ankara'ya gelişlerimde, İstanbul'a gidişlerimde birlikte bulunduğumuz süreler.

c. 1974-81 Dönemi: Yakın olduğumuz yıllar.

>> 1957-60 DÖNEMİ

Enver'i 1957 yılının yazında sözlümlerde tanıdım. İlhan Hoca'yla (Başgöz'le) buluşacaklarmış, onlara gelmişti ablası Hatice'yle. İlhan Hoca evde yoktu henüz.

Girince, Bedriye (sözlüm) ve Hatice Abla "Hoş geldin" dediler. Bedriye: "Enver, arkadaşımız; İhsan, İlhan'ın öğrencisi," diye tanıştırdı. Hatice Abla, Bedriye'yi sıkıştırdı: "Kız, doğrusunu söylesene..." "Aman Hatice Abla," dedi bizimki kızarak.

İlk kez yüz yüze gelmiştik. Ama, 1951 öncesi, 51 olayları ve sonrasıyla tanıyordum onu. Sansaryan Hanı, Harbiye, Adana ve Çorum, tüm bu süreçteki olayları Hatice Abla ve Bedriye'den dinlemiştim.

Bu tanışma çok kısa sürede dostluğa, can yoldaşlığına dönüştü. Ya ben onlara, Denizciler Caddesi Çalışkanlar Sokak'taki eve gidiyordum, ya da o, Bedriyelere geliyor; konuşuyor, çıkıp dolaşıyorduk.

Bir olayı aktarayım:

İlhan Hocalardan çıkmış, yürüyerek evlerine gidiyorduk. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'yle, eski Kız Teknik Öğretmen, şimdiki Kız Meslek Lisesi'nin arasındaki yoldan Denizciler'e çıkacaktık. Kolumda yola dönmeye birkaç adım kala sarsıldı. Yolu geçerek bulvara çıkan kişi de bize baktı, bakışını yüzümüzden ayırmadan yanımızdan geçti. Sıtmalı gibi titreyen onun koluna bu kez ben girdim:

"N'oldu?"

"Tanımadın mı?"

"Yoo! Tanımıyorum."

"Süleyman....."

Diğer ikisini de çok duymuştum. Birisi de yine milletvekiliydi.

***

Bedriye'yle anlaşmış, nişan yapacaktık. 7 Eylül 1957 günü onda bulunan yüz lirayla Anafartalar Kapalı Çarşı'daki kuyumculardan birine gitmek üzere yola koyulduk. Giderken, "Bu paraya altın alamazsak, gümüş alalım" diye kararlaştırdık.

99 liraya altını aldık. Bedriye'yi eve bırakıp, mutluluğumu duyurmaya ve akşamki aile arasında yapılacak nişana davete Enver'e gittim (ablası ve yeğeni memleketteydiler).

"Bedriye'yle nişanlanıyoruz, ikimizin adına nişana çağırıyorum."

Küçük, üstü kitaplar, dergiler, kâğıtlarla dolu masadan kalkıp sarıldı:

"İkiniz için de sevindim."

Yarım Coca Cola şişesini uzattı:

"Demlen ağabey."

Nişanda çok içen ikimizdik. Gençlerden biri:

"Gün ağarmak üzere. Var mısınız, günü Kocatepe'den doğuralım?"

On, on iki kişi Halk Sokak'taki evden çıktık. Türküler söylüyorduk. Tuna Caddesi'nden Mithat Paşa'ya yönelmiştik. Kıvırcık Hikmet'le Zafer, Ağgül türküsüne başladılar:

"Ağgül seni camekânda görmüşler
Rüyamda seni bana vermişler..."

Bedriye:

"Ağgül'ü Hatice Abla söylemeliydi" dedi. (Hatice Abla yerel ezgisi, güzel sesiyle gerçekten çok güzel söylerdi bu türküyü.)

Kocatepe'ye tırmanırken, çatlak, ama duygulu koro:

"Odalarda yanan mangal kömürü
Mevlam sana versin uzun ömürü
Vefasız duvara vurma çamuru
Yağmur yağar emeklerin zay'olur..."

ile noktalıyordu türküyü.

Ben nişanlıma, Enver bana yaslanmış, günü doğdurmuştuk Kocatepe'den.

***

Geçmişin yüklü acısı yeğnileşmeye, kendi de toplanmaya başlamıştı. Ablasınca korunmuş kitapları, dergileri, şiirleri bölümlemeye uğraşıyordu. Neruda'nın çevirisini yapmaya kavilenmişti. Neruda'yla ilgili kaynaklar, Fransızcayla da nesneler topluyordu.

Uğraşdayken esmer, kendinden uzunca, saçları dökülmeye yüz tutmuş yakın arkadaşı Ahmed Arif sık sık gidip geliyordu. Onunla tanıdım Ahmed Arif'i. 1960'da Ankara'dan ayrılıncaya dek Enver Gökçe-Ahmed Arif arkadaşlığının sıkı sürdüğünü biliyorum.

Bir saptama yapayım:

Sütakı mektup kağıdına elle yazılmış, okunaklı (Gökçe'nin değildi) "Demdir Bu" şiirini verdi Enver bir gün. Okudum. Bana:

"Sevdin mi?"

"Çok sevdim."

"Ahmed Arif'in," dedi.

(Vurguluyorum: Ahmed Arif'in de şiirinin adını "Demdir Bu" olarak anımsaması gerekir. Hasretinden Prangalar Eskittim adı altında şiirlerini topladığında, anılan şiirin adı "Hani Kurşun Sıksan Geçmez Geceden" şekliyle değiştirilmiştir.)

***

Yeni Ufuklar'ın Şubat 1958, 69. sayısındaki "İp Özengi Tahta Kılıç" yazımı okumuş:

"Halk deyimiyle olduğu kadar, Rıfat Ilgaz'dan alınan dizelerle de yazının içeriği bütünleşmiş. Halkın dilini, deyişlerini bilinçle kullanmalı" demişti.

Aynı derginin Mart 1958 (70.) sayısındaki "3.5 Aydınlar" yazımı da okumuş:

"Ülkücü diyalektik kavramı yerinde bir seçim" demişti. D'alabert, Diderot, Voltaire üzerine konuşmuş; ansiklopedistlerin katkılarından söz etmiştik.

Beni konuşturuyor, kendisi az katılıyordu. Sürekli yazmaya isteklendiriyordu.

***

1959 yılının güz sınavlarıydı. 57'den beri girip girip çakıyordum. Üç dersten. Yine çakmıştım. Fakülteden yürüyerek, Anafartalar üstünden ona gittim. Parasızdım, iki yıllık da evliydim. Coca Cola içiyordu. Mutluydu. Sefer Aytekin'e "Mustafa Gökçe" adıyla *Mısır Masalları*'nı çevirmiş, Sefer de 12x16 boyutundaki iki formalık çeviriden beş adet, bir de 20 lira vermişti. (Sanırım dam'dan sonra emeğinin ilk karşılığıydı.)

"Otur, geliyorum" deyip indi. İki şişe Coca Cola'yla döndü. Kutladık kazancını.

>> 1960-74 Dönemi

Şevki'yle barıştıktan sonra, İstanbul'a gittiğinde ya Şevki'lerde kalırdı ya da Cağaloğlu'nda Yelfe İhsan'ın boya-baskı atölyesinin karşısındaki küçük otelde. (Yaşar Kemal'lerde kaldığı da olmuştur. İstanbul'da en rahat ettiği günler o küçük otelde kaldığı günlerdir. Adını anımsayamadım.)

İstanbul'da akut romatizma depreşmiş, üstelik ayak parmaklarındaki mantar hastalığı da yaygınlaşmıştır. Enver'e ilk tedavi Şevki tarafından yaptırılmıştır. Doktor parasını, palto-

sunu satarak karşılamıştır.

Şevki'nin kışın paltosuz kalışı ve yaptıklarını, Yelfe İhsan'ın yaptıklarını, arkadaşlık değerlerini hiç unutmamıştır. İlk kez anlattığını anımsıyorum. (Yelfe, Çukurova'da ağaçların ince sürgünlerine konup, o ince sürgüden o ince sürgüne konan bir kuşmuş. İhsan'a bu adı Orhan Kemal takmış. İhsan kendisi anlattıydı.)

***

1967 yılbaşını Ankara'da geçirmeye gelmiştik. Uğradım. Merhabalaştık, öpüştük. Kısa, kesik konuşmalardan sonra:

"İhsan, Mehmet Kemal'in *Acılı Kuşak*'ını okudun mu?"

"Okumadım."

"Okumalısın."

68 Ocağında aldım, okudum. Daha sonra *Sürgün Alayı*'nı... 1940 kuşağını tanıdım; çektikleri acıları, Enver'i daha iyi anladım.

***

Karımla Ayten'e (yeğenine) uğradık. Evdeydi. Yüzünde mutluluk ayan beyandı. "Nasılsın, iyi misin?" diye alışkanlık gönül sormasından sonra salondan çıktı. Bir kitapla döndü. Kitabın kapağını açıp, kısa yazarak uzattı. Açtım: "İhsan-Bedriye arkadaşlara / Dost / dost / ille kavga / 14.XI. 973" yazmış, imzalamıştı.

O, karımla söyleşirken, yapıtın sayfalarını çevirmeye başladım. Orhan Suda'yı okudum.

"Orhan nerelerde?" diye sordum. Yanıtlamadı. Sonra:

"Orhan nasıl?" diye karşı soru sordu.

"Kısa ve Sen'i tanıyanın değerlendirmesi."

"Özlü. Biz'i vurgulaması önemli."

Ayrıldık. Alışveriş yapmamızı önerdi karım. "Sen alışverişini yap, eve gidip şiirleri okuyacağım," dedim.

Suphi Kenan Demirci'nin Enver'le konuşmasını okudum.

Bu konuşmanın 3. soru ve yanıtlarından burkuldum.

Geri ona gittim. Şaşırdı:

"Hayrola, çeçe."

"Enver, Suphi Kenan Demirci kim? Ahmed Arif'le ilişkilerin nasıl?"

"Suphi, arkadaş."

"Ahmed Arif?..."

Sorumun arkasını tıkadı:

"O yanıtta hepsi var."

"Sorundan tedirginsin ve de kızgınsın. İkisi arasında dürüstsün. Yanılıyor muyum?"

"Doğru! Ahmed Arif iyi ozandır, söyledim."

"İlişkileriniz?"

Yanıt yoktu. Ahmed Arif'in gidip gelmediğini biliyordum. İplerin: "Aç zulanı, göster restini. Gökten zembille mi indin? He canım sen getir üstünü" derekesinde koptuğunu bilmiyordum.

Bu konuda dünyaya elveda dediği güne dek konuşmadık. Şimdi aktaracağım genelleme dışında. (Belirtmeliyim: Bilgi Kitabevi'nden içeri girerken Ahmed Arif de çıkıyordu. Karşılaştık bir gün. Tanımadı. Belki gerçekten tanımamıştır. 1960'tan beri görmedik birbirimizi çünkü.)

Bir gün: "Bir Milli Kurtuluş Türküsü" şiirinin Türk Solu'nda yayımlananla kitabında değişik olduğunu, dergideki: "Hey be" dizesinin, kitabında: "Haydi ha!" olarak değiştiğini; "İzmir'i, Urfa'yı, Konya'yı" dizesinden sonra gelen dizenin kitabına alınmamış olduğunu söyledim.

"Aynı işi Ahmed Arif de yapmış, 'Demdir Bu'yu, 'Hani Kurşun Sıksan Geçmez Geceden' olarak değiştirmişti," dedim.

"Ozan, ortamına, koşuluna göre şiirin özünü yaralamadan adında, dizesinde değişiklik yapamaz mı? Bir Milli Kurtuluş Türküsü'nde olduğu gibi, Oy Beni'nin I ve II. bölümlerinde birinci dizeyle, I. bölümün son dizesini değiştirmek zorunda kal-

dım" deyip, *Dost Dost İlle Kavga*'nın 4. basımını açarak, el yazısıyla yaptığı değişikliği gösterdi. I ve II. bölümlerin: Oy nidem, nerelere gidem" dizeleri: "Türkiye yaşanmaz oldu"; bölümün son dizesi: "Kardeşçe hayat" da "Kolektif hayat" olarak düzeltilmişti.

***

Hayyam'ın Rübailer'i üzerinde uzundur çalışıyordu.

"Hayyam nasıl gidiyor?"

"İyi, toparladım. Bilmem basılır mı? Sabahattin Eyüboğlu'nun çevirileri çıktı da."

"Kuşkunda haklısın. Çok önceleri Vasfi Mahir Kocatürk'ün, sonra A. Kadir'in, Eyüboğlu'nunkini de Çan Yayınları'ndan okudum. A. Kadir'inki çok iyiydi. Eyüboğlu'nunkiler de iyi."

"Vasfi Mahir'inki var mı sende?"

"Var."

"Getirsene."

"Olur."

Götürdüm.

Kuşkusunda, yineliyorum haklıydı. Önceden üç değişik çeviri çıkmıştı. Paraya da gereksinimi vardı. Bu kuşkudan ötürü, *Dost Dost İlle Kavga*'nın 2. basımıyla birlikte çıkardı Rübailer'i.

Hayyam'ı da Neruda gibi insana dönük olduğundan, bağnazlıkları yıkıp geçtiğinden seviyordu. Ondan öğrendim, dünya dilleri içinde en çok Fransızcaya çevrildiğini Hayyam'ın.

>> 1974-81 Dönemi

1974 Temmuzunda zamanın iktidarı Ankara'ya müşavir atadı. Sık sık görüşür olduk yine.

Anılan yılın güzünde, küçük Yeni Rakı alıp bize gittik.

Pilli pikabı orta-masasına açtım. Z. Livaneli'nin plağını

koydum, dinliyoruz. Sıra, "Dost" adlı şiirin "Gel Günlerim" adıyla türküleştirildiği bölüme gelince, iki dirseği iki dizinde, çenesi elleri arasında dinlerken dikleşti. Kalktı, orta-masasının (sehpanın) yanına diz çöküp dayandı ve türküyü dinledi. Uzunçaların bir yüzü bitince:

"Güzel söylüyor, güzel çalıyor. Sazı güzel..."

Bir buçuk kadeh içti. Yarım kadehin sonunu aldı:

"Gel Günlerim'i bir daha dinlesek," dedi. Dinledik. Dinginleşmiş, gönenmişti.

1977 ilkyazı, yeğeninde *Panzerler Üstümüze Kalkar*'ı daktilo ediyor. (Yazko Edebiyat'ın Ocak 1982 sayısında da değindim.)

"İyi ki geldin. Daktilosuyla asıllarını karşılaştırsana."

Gerekeni yaptık. Yorulmuştu. Yazayım dedim, karşı çıktı. Çocuğuna düşkün ana, şiirlerini kendisi kundaklamak istiyordu.

Burada asıl vurgulamak istediğim Meri Kekliğim üstünedir. Kendisine sordum; "Önce: 'Meri / Kekliğim / Yeter / Çektiğin...' diyorsun hep. Bitirirken: 'Meri / Kekliğim / Yeter / Çektiğim...' Birinci tekil şahısı, ikinci tekil şahsa dönüştürmen niye?"

"Yalnız ben çekmiyorum ki..."

Bu söyleşide görünenle gözetleneni de tartıştık onunla.

(Yazko Edebiyat'a gönderdiğim anılarda da son dizeyi "çektiğin" yerine, "çektiğim" diye yazmışım ben de. Enver de daktilosunda birinci tekil şahıs eki kullanmış, aslındaki ikinci tekil şahıs ekine dönüştürmüştük. Yapıtın 1 ve 2. baskılarında da "çektiğin"dir.)

***

Hastalık bastırmış, mantarlaşma çoğalmış, baldırları morarmış olduğundan hastaneye yatırılmıştı.

27 Haziran 1977 günü Cumhuriyet gazetesinde Doğan

Hızlan "Toplumcu, Gerçekçi Enver Gökçe'nin Şiirleri" başlığıyla bir yazı yayımlamıştı. Gazeteyi o gün götürdüm. Okudu, bir dirilik, canlılık geldi üstüne. Sevecen coşkuyla:

"BİZ... Evet BİZ. Canım dişimde, dişim tırnağımda buna ulaşmak istedim."

"Ulaştın."

"Alınteri, ağu yiyenleri bilinçle, duyarlılıkla topluma yansıtmalıyız, değil mi?"

"Elbette."

"Sağol İhsan!"

"Değmez," dedim, sağolu, gazeteyi götürdüğüm için mi, yoksa düşüncelerine katıldığım için mi aldığımı kestiremedim. Sordum.

"İkisi için de" dedi.

"Kendinde halkı dile getirmek, herkes olmak. Büyük olay değil mi?" dediğimde yanıt vermedi. Bence Gökçe'nin halkçı alçakgönüllüğü burdadır. Bu suskunlukta. Başkalarının suskunluklarında karşılaştığım kurnazlığa onda hiç rastlamadım.

(Tıp Fakültesi'nden Doktor İbrahim Bey'in canla başla, mesleğinin, uzmanlığının tüm olanaklarını kullandığını, Enver'in ona gönül borcu duyduğunu yazmak zorundayım.)

***

Enver'in hastalığı "onulmaz" bir durum almıştı. Hastalığının Bulgaristan'da tedavi edileceği saptanmıştı; Türkiye Yazarlar Sendikası gerekli işlemlere başlamıştı. Ankara'da Fikret Otyam da pasaport işlemleriyle uğraşır aktaydı.

30 Haziran 1977 günü üç ay geçerli pasaport alındı. Aksamalardan ötürü gecikmeli olarak, Eylül ortalarında Sofya'ya vardı. Gitmeden bir hafta kadar önce yeğeni 480 DM.lık döviz aldı.

Pasaportu 1978 Mart sonuna kadar temdit edildi (uzatıldı).

Kendisinin anlattığına göre, 6 kişilik bir odada gerekli teda-

vi titizlikle gördürüldü. İyileşme de başladı. Ama yalnızlık, tedavi gördüğü ülkenin dilini bilmezlik rahatsız ediyordu kendisini. Bilal'in aramaları da yeterli değildi.

Konuşmamızda:

"Tam iyileşmeden niye döndün?"

"İster dil bilmezlik de, ister yalnızlık yorgunluğu... Bunlardan tedirginleştim dersem yalan olmaz."

"Yanında refakatçı bulunsa rahat olur muydun?"

"Sanmıyorum. Dil konusu önemli, dil konusu. Bir de disiplin. Disiplinsizdim anlayacağın."

"Fransa'da tedavi görseydin, huzurlu olur muydun?"

"Bilemiyorum."

(Biliyordu aslında. Enver'i tanıyanlar biliriz –zaman zaman hepimiz de olağandır– yılların getirdiği tedirginlik, savrukluk, eskilerin diliyle "nev'i şahsına münhasır"dı o da.)

Sıkıldı konuşmadan:

"Çıkalım," dedi. Toplum Kitabevi'ne gittik.

(Serpil, hastanede ziyaretine gitmiş, "Görünce Serpil bacıyı hem şaşırdım, hem sevindim" demişti.)

***

Varlı-yoklu günlerinde, yakınlarının çoğunca yalnız bırakılmıştır. Öyle ki, bazıları ta gavur ellerindeki Uzun İlhan kadar onun yakınına gelememişlerdir.

İlhan Hoca her geldiğinde onu aramış, arkadaşlığının gereğini yapmıştır. Enver de çok kereler:

"İlhan buralarda olmalıydı," demiştir.

İlhan Hoca'nın söyleyecekleri vardır, elbette söyleyecek. Okuduğumuzda gözlerimizi çilerten mektubunu tıpkı aktarıyorum:

"1 Şubat 1979

İki gözüm kardaşım:

Huzurevinden yazdığın mektubu aldım: Kimseye yük olma-

dan öz özüne yaşayacak bir yerin olduğuna sevindim, ama kardaşım bir de üzüldüm ki sonra. Yaralarının kapanmamasına, eşin dostun dışına düşmene yandım kardaşım. Hayatın şu kalleşliğine bak. 'Felek bizi ayırdı, her birimiz bir yerde', kimin aklına gelirdi günlerin böyle tez, böyle kalleş geçeceği. Senin böyle yataklara yapışıp kalacağın. Ama kardaşım sevinilecek bir yanı da yok değil işin. 'Sol memenin altındaki cevahir' yürek daha pırıl pırıl. Çeviri derdinde, mısra aramada, şiir dökmede. Ot gibi gelip ot gibi göçenlere bakınca, sen edebiyat tarihimizde yerini yaptın. Bir gün göçersen, kalanlar türkülerini, o güzelim türkülerini söylemeye devam edecekler. Nerede bir yoksulluk varsa, nerede bir zulüm varsa, orda senin türkülerin insanlara güç verecek, umut verecek. Gerisi durüge bimi hayat, temmet! (Gerisi hayatın korkulu yalanı, bitecek –İ. A.) Nasıl olsa hepimiz geldik gidiyoruz. Gah germ ile gah serd ile. (Kimi zaman soğukla, kimi zaman sıcakla –İ. A.) Senin payına da çok çekmek düştü kardaşım. Sana dayan kardaşım, derim. Dayan, dolayına yenilme ha! Benim Eğin'in Çit köyünden Çileli Kardaşım Enver Gökçe. Kızlara belli etmeden âşık olan, geceleri Dil Tarih'in çimenlerinde yatıp yuvarlanan ve Hatip Çayın kenarında, taze somun peynirhelva ile rakı içen kardaşım benim; şair doğmuş, şair yaşamış, şair ölecek –gecinden– kardaşım. Ağrılar yadigârı kardaş. Gözlerinden öperim.

Veysel'i gönderiyorum; Şubat 20'ye doğru Ankara'da birkaç gün kalacağım. Elbet gelir seni görürüm.

Uzun İlhan..."

Ankara'ya geldiğinde, "Beraber gidelim," dedi. Eski iki arkadaş yanında gerekmeyeceğim durumlar olur düşüncesiyle gitmedim. Görüştüler.

İlhan Hoca'nın Veysel'le ilgili ne gönderdiğini bilmiyorum. Ama, kitaplığımda bulunan İstanbul Maarif Kitaphanesi'nce hazırlanmış Âşık Veysel –Hayatı ve Şiirleri ile Melodi Plake-

vince hazırlanmış "Âşık Veysel –Kendi Sözünden ve Sazından" uzunçaları istedi. Götürdüm. Veysel üzerine çalıştığını bilmiyordum. Huzurevini yeğeniyle boşaltırken bulamadık.

***

Neruda'nın ilk baskısını:

"Bedriye İhsan Dostlarıma / Sevgilerimle. /
20.1.961" diye imzalayıp vermişti.

İlk baskı 1961'de Düşün Yayınevi'nce basılmış, Mustafa Gökçe adıyla yayımlanmıştı. *Mısır Masalları*'nın çıktığı yıla dönmüştü düşüncelerim.

O zaman 1960 öncesiydi. Neruda'nın yayımlanışı ise, çiçeği burnunda 27 Mayıs Devrimi'nin özgürlük günleri. Kurcalıyordu kafamı. Üzerinde konuşmak, Kızılırmak Yayınevi'nce yapılan 3. baskıyı armağan ettiğine denk geldi:

"Neden ilk baskıda Mustafa Gökçe adını kullandın?"

"Enver Gökçe'yle Neruda'ya bela olmamak için."

Bu yanıtı alınca:

"Niye ayak diretiyorsun?"

"Evrensel ozan, Nâzım gibi, Lorca gibi. Şili'yle birlikte Güney Amerika'yı etkiler şiirleri. Sonuna kadar götüreceğim işi."

Sonunu getirdi mi bilmiyorum ama, kendi anlatımıyla yenileriyle yüze yaklaştı çevirileri. Yenilerini bilmiyorum, eski çevirilerinden yalnız *Almeria* adlısı, A. Kadir'in *Dilden Dile* yapıtında da bulunuyor. (Neruda ile Hayyam çevirileri üzerinde durmak istiyorum, ilerde. Tartışmamız oldu, yabancı dilden çevrilen şiirlerin dilimizde şiirleşmesi üzerine.)

***

Enver, ablasının 19 Mayıs 1963'te ölümünden sonra umulmadık sarsıntı geçirdi. Her şeyiydi ablası. Arkasından yakın arkadaşlarının ölümü. Son iki-üç yıl dışında geçinemediği eniş-

tesinin ölümü de sarstı onu. Camiye ve mezarlığına götürmedim kendisini. Enistesinin üstüne kapanıp ağlaması ve kötüleşmesi bu önleme götürdü beni.

Asım Akşar'ın ölümünden sonra konuşurken, Sevinç'e de, Asım'a da gidemediğimden yakındığımda:

"İhsan, susarak anmak, anarak yaşamak zorundayız. Biley taşımız bu," demişti. O da anarak yaşamı bıraktı, gitti. Acıyı apansız hızlı bıraktı, gitti."

Bütüne gitmek için belleğimin elverdiğince geçmiştekileri birleştirmeye uğraştım. Herkes bildiklerini toplarsa; yeri değişip özü değişmeyen, sürecek olan Enver Gökçe kişiliğine karşı görevini yapmış olur.

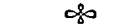
Niceleri gibi, Gökçe'nin ürettiklerinden de gelişenler, gelişenlerin ürettiklerinden gelişecekler olacaktır. Toplumsal gerçek olduğu kadar, Enver Gökçe dinamiğinin de sonucudur bu. Susmuş, ama dinamik bir soluğun sonucu. Severdi al, sarı çiçekleri. Selam dostlarına, sevenlerine. Burcu burcu.

Yazko Edebiyat, sayı: 17, Mart 1982

Enver Gökçe'nin Takma Adı

İhsan Atar

Sanırım 1958'di. Enver'le evlerinden yürüyerek, Çankırı Caddesi'ndeki (şimdiki Emperyal Otelin karşısı) Halil Aytekin'in kitap tecimevine gittik. H. Aytekin'i Yağmur ve Toprak, Forum dergilerinin okuru olarak tanıyordum.

Bizi tanıştırdı. Hoş-beşten sonra H. Aytekin:

"Bizim Forum'da Mehmet Avaz olarak Eğin Köylerini yazsana" dedi. E. Gökçe:

"O işin üstesinden Harmandallıoğlu gelir. Beceremem," diye yanıtladı.

Harmandallıoğlu imzasıyla yazılanların H. Aytekin'e ilişkin olduğunu o gün öğrendim. Enver'in Mehmet Avaz takma adıyla yazı ve şiir yazdığını da yine o günkü anıların yinelenmesinden bilgilendim.

***

Bir gün:

"Niye Avaz soyadı" diye sorduğumda:

"Bir çeşit romantizm, istersen önlem say... Avaz'ın anlamını bilir misin?

"Bilirim. Bizde, avazın çıktığınca ünle, sözü çok kullanılır."

Mehmet'in sesi olarak seçmişti Avaz'ı.

Bu konuşmamızda ayrıca:

"İlhan'ın (Başgöz'ün) Yağmur ve Toprak'taki yazılarına attığı imzayı biliyor musun?" diye de sordu.

"Ali Balım'ı biliyorum."

"Yok. Yağmur ve Toprak'ta M. Naci Çimenli'yi kullanırdı."

Takma ad kullanmak, tek parti döneminin, 1940 kuşağının solcu tanınanlarına dayattığı bir seçimdi. (Enver Gökçe=Mehmet Avaz, Arif Damar=Arif Barikat, Halil Aytekin=Harmandallıoğlu, İlhan Başgöz=M. Naci Çimenli gibi.)

***

Enver Gökçe, 1950'lerin çok partili (Demokrat Parti) döneminde Güvercin Kitap'ın Kemalettin Kamu ve Ömer Bedrettin Uşaklı adlı sayılarını Mustafa Gökçe adıyla hazırlamıştır.

Acıdır. 27 Mayıs 1960 burjuva demokrat darbesinden sonra yayınlanan (Aziz Nesin'in Düşün Yayınevince) Pablo Neruda'dan ilk çevirilerinde de Mustafa Gökçe adını kullanmıştır.

Çünkü, 27 Mayıs'ta da arkadaşları gibi E. Gökçe de doğduğu köyde ikamete mecbur tutulmuştu.

***

Yazımı bir anıyla noktalıyorum:

Yıl 1958. İlkyazın Nisan ayı. Bulutlu/güneşli günlerden biri. Gençlik Parkı'nda oturuyoruz. Karşımızdaki banka esmer güzeli, orta yaşlı bir bayan oturdu. Sigarasını yaktı ve bize baygın baygın göz atmaya başladı. Enver'de olumsuz bir huzursuzluğun başladığını sezinledim. Ona: "Enver, şu bayana baksana, insanın gözlerine davetiye çıkartıyor," dedim.

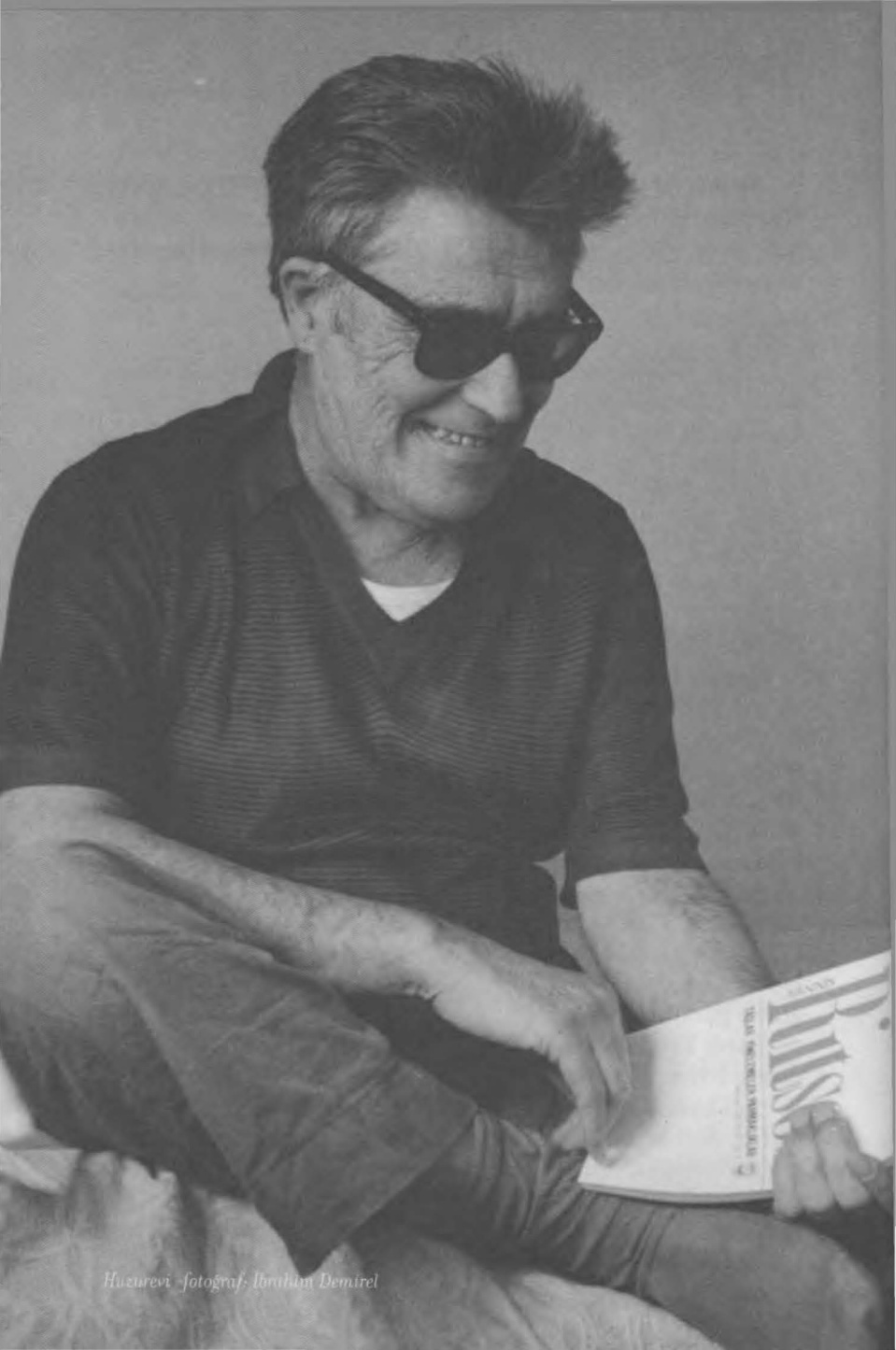
Bana kızgın kızgın baktı ve fırladı.

Gençlik Parkı'ndan çıktık, Opera'mn karşısındaki yoldan Denizciler Caddesi'ne yürüyoruz. O zamanki Dışişleri Bakanlığı'nın arkasından yaşlı ve şişman birisi çıktı ve hızla binanın araba parkı kısmına girdi.

Enver katılırcasına gülüyor. Şaşkınım. "Niye gülüyorsun?" diye sordum.

"Şu bakanlığın araba parkına kaçan kişi var ya, o polistir. Gafur. Bizi hep izlerdi. Demek ki izlenmem için yine onu görevlendirmişler," diye açıklama yapıyor, kahkahasını içine göndererek gülüşünü sürdürüyordu.

Çorum / Sungurlu sürgününden Ankara'ya dönmüştü ama, sakıncalı olmaktan kurtulamamıştı.

Huzurevi -fotoğraf- İbrahim Demirel

Enver Gökçe ile Bir Nice Yıl

İlhan Başgöz

Enver'le epeydir yazışamıyorduk. Mektuplarıma ya iki satırla karşılık veriyor, ya hiç vermiyordu. Son haberini Pertev Hoca'dan almıştım. Enver'i huzurevinde ziyaret etmiş. Oturup eski günleri anmışlar, benim de kulaklarımı çınlatmışlar. Enver iyi imiş, yaraları kapanmış. Ayten'in evine kadar yürüyormuş. İyimserlikle, umutla dolu. *Eğin Türküleri*'ni yayına hazırlamaktaymış. Hoca böyle yazıyordu. Ben de, ne iyi diyordum, yaza Ankara'ya varırım, Enver'i huzurevinden alır, Kocatepe'ye doğru yürürüm. Aramızda büyüyen sessizliği belki bu sefer kırarız. On beş yıl var ki, yani Enver hasta olalı beri, ne vakit buluşsak karşılıklı susuyoruz. Saatlerce iki söz etmeden bakışıyoruz. Enver eskiden de az konuşurdu. Ama hastalıktan sonra, bana öyle gelir ki, Enver düşünemiyordu da.

Eğin Türküleri Enver'in üniversiteyi bitirme tezidir. Uzun zaman bulamadık, kayıptı. Sonra, onun el yazısı ile, yarım bir kopyası benim arşivimden çıktı. Ben daktiloya geçtim. Hoca bir önsöz yazacak, bir kitap olarak yayımlanacaktı. Bu tezin hoş bir hikâyesi vardır. 1946 yılındayız. Dil Tarih'te ileri-geri, sağ-sol çatışması doruğuna çıkmış. Dernekler kuruyoruz, dergiler yayımlıyoruz, öğrenci seçimleri kazanıyoruz. Bakanlık emrine alınan "solcu" hocalarımız için toplantılar, mitingler, yazılar...

Kimsenin ders çalışmaya ne vakti, ne isteği var. Ha babam etsek dünyayı yerinden oynatacağız kanısındayız. Gençlik. Enver üniversitenin son sınıfına gelmiş. Bir diploma alsın diye sıkıştırıyoruz. Belki diploması bir işe yaramayacak, nasıl olsa öğretmenlik vermeyecekler. Ama okulunu bitirememiş dedirtmek de istemiyoruz. Enver Eğin Türküleri'ni tez konusu seçiyor. Bildiği türküleri yazıyor; annesinden ve Ankara'ya göçen hemşerilerinden Eğin Elagözlüleri topluyor. Bir kısa önsöz, bir bibliyografya. Tezi tamamlıyor. Ben Pertev Hoca'nın asistanıyım. Hoca'nm işinde nasıl titiz ve dikkatli olduğunu biliyorum. Hoca hatır gönül tanımaz. Enver'e, "Bu tezi verme" diyorum, "üç günde yazılmışa benziyor..." Enver dinlemiyor. Hoca nelerle cebelleştiğimizi bilmiyor muymuş? Türkü ile uğraşacak vakit mi imiş? Biraz halden anlasınmış. Tezi götürüp veriyor. Ama Hoca halden anlamıyor. Enver'in tezini geri çeviriyor. "Yaptığı işi ciddiye almasını öğrensin," diyor. Enver bu yüzden bir yaz bekledi. Tezi yeniden yazdı ve üniversiteyi gecikmeli bitirdi.

Amerikalıların hindi günüydü. Geçen ayın 26'sı filan. Üniversitemiz kapalı. Uçakla da olsa, Türkiye'den buraya gelen gazeteler, ancak 5-6 günde gelir. Aklıma nerden esti bilmem, kitaplığa uğrayıp Türkçe gazetelere bakmak istedim. Epeydir gazeteyi her elime alışta korkuyorum. Kötü haberler geliyor memleketimden. Bizim kuşak "göç davulunu" vurarak, teker teker dünyadan ayrılıyor. Geçenlerde Asım'ın ölüm haberini okudum. Bu değerli aydın, ömrünü, ekmek parası kazanmak uğruna harcadı. İki satır yazamadan göçtü. Son mektubunda Pertev Hoca, "kocadık İlhancığım" diyordu. Cumhuriyet gazetesinin ilk sayfasında Enver'in resmini gördüm. İyilik haberlerine öyle inanmışım ki, ilkin belki bir kitabı filan çıkmıştır diye düşündüm. Meğer ölmüş Enver. Gurbetteyim. Dalgın dalgın yolları arşınlamaktan başka bir şey yapamadım. Cenazesine katılamadım, tabutunu tutamadım Enver'in, toprağının önünde saygı ile eğilemedim. Bundan olacak, Enver ölmemiş gibi. Eskisinden daha diri, daha canlı bende. Haftalardır hep

onunlayım. Gündüz hayalimde, gece düşümde. Böyle ölüm mü olur? "Ne canibe gitsem bile peşimde."

Yıl 1940. Dil Tarihteyim. Dil Tarih dedikleri bir büyük yapı, bir şanlı yapı. Türk Dili kitaplığının önünde Enver'le karşılaşıyoruz. Gözlüklü, kısa ve tıknaz. Bıyıkları ile gülen, tatlı bir oğlan Enver. O vakit bir gözünün takma olduğunu bilmezdim. Şuna bak, bugün bile neden olduğunu bilmiyorum. Sormayı akıl etmemiştim. Ama bu yüzden Enver çürüğe çıkarıldı, askerlik yapmadı. Eğin'in Çit köyündenmiş. Ben de Gemerek'tenim. Edebiyat öğrencileriyiz. Dilimizde Karacoğlan, Yahya Kemal, Orhan Veli, Mehmet Akif birbirine dolaşık. Hemen kaynaşıyoruz. On yıl Ankara'da içtiğimiz su ayrı gitmeyecek. "Kalem yazmaz bir nice sevda." Umutların, acıların, deli gibi sevinmelerin ve zulümlerin içinden beraber geçeceğiz. 1950 yılında yollarımız ayrılana kadar, her Allahın günü, ya Enver benim kapımı "failatün"ün, bir uzun bir kısa ve iki uzun darbesi ile vuracak, ya ben onunkini. Tıkırtılardan gelenin kim olduğunu anlayacağız.

1940 yılının baharındayız. Kocatepe o vakit küçük ve şirin bir ağaçlık. Baharda ılık toprağın üstüne oturdun mu, bozkırın Ankara'yı çevreleyen tepelerini yemyeşil görürsün. Daha gecekondular konmamış bu tepelere. Ağaçların dibine uzanıp Enver'le Dağlar ve Rüzgâr'ı okuyoruz. "Burada bahar açmıyor / yıldızlar ışık saçmıyor / geçmiyor günler geçmiyor." Enver Gökçe halk türkülerini iyi bilirdi. Küçük ama tatlı ve dokunaklı bir sesi de vardı. Çok üstelersek bize Eğin Elagözlüleri söylerdi. Uzun nefes isteyen bu gurbet türkülerini sürdüremez, sigara içtiğinden nefesi tez kesilirdi. Ancak Enver'in sanatında halk şiirinin etkisi doğrudan olmadı. Araya Sabahattin Ali'nin bu küçük, ama içli koşmaları girdi. Enver bu koşmaları çok sevdi. Gördü ki, çağdaş bir yazarın dilinde koşma diyelim, hapishane duygularını yolunca anlatmada işe yarıyor. İlk koşmalarını Enver bunun üzerine yazdı. Bunlar köy insanının fukaralığını, çaresizliğini yansıtan kısa şiirlerdi. Yakın zamanlara

kadar bunlardan bir dörtlük aklıma gelirdi. Şimdi hiçbirini çıkaramıyorum. Ama bu koşma taklitçiliğinden Enver tez sıyrıldı. Sonra yazdığı şiirlerde, bu ilk denemelerinden imgeler, söz kalıpları yer alacaktır. Enver koşmayı terk eyledi ama, halk türküsünün yalın anlatımını ve arı Türkçesini bulmuştu bir kez. Bu kaynağı sanatında sonuna kadar kullandı. Bitirme tezini Eğin Türküleri'ne ayırdı. Dede Korkut Hikâyeleri'ni bugünkü dille yeniden yazdı. Birkaç da masal yayımladı. Yeri gelmişken söylemeliyim: Benim, Salim Şengil'in çocuk kitapları dizisinde yayımlanmış masal kitaplarım vardır. Bunlarda İlhan Dumanoğlu takma adını kullanmıştım. Onlardan biri *Öksüz Oğlan*'dır. Bu kitaptaki "Usta Nazar" ve "Şehzade ile Üç Turunçları" başlıklı masalları Enver yazmıştır. Tümden onun kaleminden çıkmadır bu masallar. Bu dizinin bütün kitapları yanımda yok. Onun için tek tek tarayamadım. Belki öbür kitaplarda da Enver'in masalları vardır. Salim bilir bunları. Enver'in eline üç-beş kuruş geçsin diye, bunları benim kitabıma koymama ses çıkarmıyordu. Birisi bu masalları okursa, Enver'in kaleminden çıkanlarla, benim yazdıklarımı kolayca ayırabilir.

Kocatepe ondan sonra bizim uğrak yerimiz oluyor. Nice kitapları, daktilo edilmiş çevirileri ve broşürleri orada, Enver'le birlikte okuyoruz. Hepsini Enver bulup getiriyor. Nerden buluyor diye sormuyorum. Kitaplıklardan olmadığı belli.

İki yıl evvel yeniden geçtim Kocatepe'den. Enver'i ziyaretten dönüyordum. O güzelim park yok. Yerine lök gibi bir cami oturtmuşlar. Bu beton yapı yalnız ağaçları ve ılık toprağı ezmemiş, çevresindeki evleri de yerle bir etmiş. Hiçbirisine nefes aldırmıyor. Cami dediğin bir ince yapıdır. Çevresindeki evleri, ağaçları, çeşmeleri ve meydanları ellerinden tutar da yüceliklere doğru sürükler. Bu caminin dört yanını gez, ne kapısı belli, ne bacası. Hapishane penceresine benzeyen gözlerini belerte belerte, taaa Ziya Gökalp Caddesi'nden geçen insanların üstüne üstüne abanıyor.

1942 yılına Enver'le Divan şiiri delisi olarak giriyoruz. Ho-

camız Abdülbaki Gölpınarlı. Yeşile çalan saçları ve edalı yürüyüşü ile Baki Hoca coşkulu bir adam. Sınıfımızın çoğunluğu kız. Baki Hoca kızlara ateş püskürür, derste hep onlara taş atar. Bunun nedenini o vakit bilmiyoruz. "Gelmeyin benim dersime," diyor, "alim mi olacaksınız, sanatkâr mı olacaksınız?" Yanlardan bir ses karşılık veriyor: "Neden olmayalım Hocam?" Baki Hoca karnını şişirerek gebe taklidi yapıyor: "Kızım çatlarsınız, kızım patlarsınız, kızım ikiye ayrılırsınız da ondan." O vakit Enver'le dehşet gülmüştük. Halbuki bu kız arkadaşımız bugün aynı fakültede profesör.

Baki Hoca iyi şiir okur. Aruzun ezberlemeyi ne kadar kolaylaştırdığını bilmiyoruz daha. Baki Hoca'nın bu kadar şiiri aklında tutmasına şaşırıyoruz. Bir dersimizi Nef'i dolduruyor: "Bir elde lale renkli kadeh, bir elde sevgilinin büklüm büklüm zülfü." Elbet "Nesim-i nevbahar" da eksik değil. Başka bir gün Fuzuli'nin hasta sevi'si ile doluyuz. "Bu kırılmış gönülde keşke bin tane can olsaydı da, her biriyle sana yeniden, bir defa daha, kurban olsaydım." Sonra Baki geliyor, "Kılıç gibi yeryüzüne taraf taraf, saldın demir kuşaklı cihan pehlivanları." Divan şiirini seviyoruz. Ama Nef'i'nin böbürlenmesi, Baki'nin gümbürtülü sesi, Fuzuli'nin umutsuz sevgisi bizi pek sarmıyor. Sonra Nedim gelip baş köşeye oturunca iş değişiyor. Nedim tepeden tırnağa İstanbul. Nedim hovarda adam. Sevisinde de insan, üzüntüsünde de. Üstelik İstanbul Türkçesini çok iyi biliyor. Halk şiirine de yakınlığı olmalı. "Bildiğini elden koma" diyor, "Ay aydın hesap belli" diyor. "Tepeden tırnağa dek" diyor, "Baş üzre yerin var" diyor. "Gönlü su gibi aktı" diyor. Onun "Serimde gene bir dağ-ı heves, bağrımda başım var" diye şiire girmesi bana hep Yunus'u hatırlatmıştır. Nedim'e bayılıyoruz. O vakit Nedim Divanı daha yeni yazı ile yayımlanmamış. Eski yazı ile olanları da ele geçirmek zor. Bulunsa bile ateş pahası. Ben tutup Nedim Divanı'nı, baştan sona, yeni yazıya çekiyorum. Koca bir dosya oluyor. Enver'le Nedim Divanı'nı ezberliyor, bir zaman Nedim'in dilinden konuşuyoruz.

"Bir iki peymane ile etti sergerden bizi, ah o sahpa satıcı, akl alıcı kafir kızı." "Dahi bir yıldır yanından ayrılalı dayesi, sevdiğim gönlüm sürüru, ömrümün sermayesi." "Pek rica ederim unutma güzel başın için." Nedim bu kadar tatlı konuşan bir adam. Şu kadar yıl sonra bile aklımdan çıkmamış. Kendimi zorlamasam sayfaları Nedim'in şiirleri ile dolduracağım. Nedim'i bugün de seviyorum. Enver de severdi. Bir iki gazel yazdı. Bir gazel de ben yazdım. Şimdi aklımda yalnız bir dize'nin sonu var, "iman mı var, ne soran?" Elbet de, olmayan bir sevgiliye yazılıyordu gazellerimiz.

Divan şiirinin etkisi Enver'de kolay sezilmez. Bunun nedeni genç kuşakların Divan şiirini iyi bilmemeleridir. Halbuki, bu şiirin ses ve söz dünyasını iyi tanıyanlar, Enver'in bu yanını anlamakta güçlük çekmezler. Enver "gönlümüzce", "evvel madde, ahir fikir", "şol aklı bilmezlenenler", "hayal etmesi zor", "ben berceste mısraı buldum" derken sadece Divan şiirini usta söyleme geleneğini yansıtmaz, onun sözcükleri ile de konuşur. Divan şiiri Enver'e sözcükteki şiir yükünü bulmada çok yardım etti. Bir bilmece oyunu kurmuştuk. Divanları tarar, karşıdakinin görmediği, bilmediği bir çiftdize (bey) ayırırdık. Ondan en güzel sözcüğü çıkarır, birbirimizden bu sözcüğü bulup yerine oturtmasını isterdik. Aruzun yardımı ile oraya yakışan bir sözcük bulmak kolay olurdu. Ama bir tek söz vardı ki, o gelip, yüzük taşı gibi yerine oturmadıkça, "şah beyit" şahlığını bulamazdı. Burdan yola çıkıp, şiir yükü yoğun sözcükler aradık. Köy adlarında aradık, haritalarda aradık. En çok pınar adlarında bulduk. Alim pınarı, Gülüm pınarı, Kekik pınarı, Yavşanlı pınarı, Kanlı pınar... Bunları yan yana koymak bile coğrafyamızdaki güzelliği görmeye yetiyordu. Enver'in şiirine "Aydın tütün tarlaları, Manisa bağları, Karadeniz'in Rumelikarı tütünü" bu aramadan geçerek girmiştir.

Fikir gelişmemiz bizi Divan şiirine karşı çıkardı. Ama bu şiirin çiftdizelerini hep sevdik. Onlarda insan duygularının bulun-

madığı savı doğru değildir. Pek ince ve pek güzel anlatılmış insan duyguları bu şiirde vardır. Ama her şairde beş on çiftdize. Sayıları çok değildir. Bundan başka, büyük Divan şairleri usta söylemenin, sözü şiire çevirmenin gizine ermişlerdir. Genç kuşak sanatçıları bu şiiri sadece okumalı ve anlamalı değil, nicelerini ezber de etmelidir. Ben uzaktan elime geçen bir şiiri okuyunca şairinin Divan edebiyatını bilip bilmediğini kestiremiyorum. Bilenler daha yumuşak daha kıvrak söylüyorlar sözü.

1945 yılı idi. Baki Hoca Divan şiirini abartmalı biçimde yeren bir kitap yayımladı: Divan Edebiyatı Beyanındadır. Bu edebiyatı çok iyi bilen birisinden gelen kitap bizi etkiledi. Divan şiirinden artık söz etmez olduk. Zaten o yıllarda Dil Tarih'in koridorlarında başka bir güçlü şiir dalgası esmeye başlamıştı. Bursa Hapishanesi'nden geliyordu. Nâzım Hikmet ilk şiirlerindeki soyut, ideolojik havayı bırakmış, *Memleketimden İnsan Manzaraları*'na eğilmişti. Her gelen şiirini ezber ediyor, dikkatle kopya ederek saklıyorduk. Divan şiirinin selvi boylu güzelleri, bizim dilimizde de yerini, "Arap kısrağının üstünde taze, yeşil selvi gibi, ince uzun duran" yiğitlere bıraktılar. Nâzım'ın şiiri Enver'i şaşırttı. Yaptığı işe güvenini sarstı. Uzun zaman şiir yazamadı. Enver, "Usta her şeyin en iyisini söylemiş, başka ne yazılır artık?" diyordu. Bu duralama ne kadar sürdü bilmiyorum. Ama, bu eziklikten Enver'i Dede Korkut Kitabının kurtardığını biliyorum. Pertev Hoca askerden dönmüştü. Halk edebiyatı dersleri veriyordu. Tutuk bir konuşması vardı. Başladığı cümleleri bitiremeyecek gibi gelirdi bize. Ama her dersin sonunda ne kadar yeni şeyler öğrendiğimize şaşardık. Üstelik de hiçbir cümlesini yarım bırakmadı. Enver'le masal derlemeye giriştik. Sonra Sabit Müdami'den, Dursun Cevlani'den halk hikâyeleri yazıyor, fakültede bir halk edebiyatı arşivi geliştiriyorduk. Bu çaba bize masalın, tekerlemenin, halk hikâyesi anlatımının dilini ve deyimlerini tanıttı. Dede Korkut'u Enver o vakit okudu. Sanatçı sezişi ile hemen ondaki yi-

nelemenin, iç uyakların, arı Türkçenin ve bir destan soluğu içinde verilen yalın insan duygularının tadına vardı. Yeniden şiir yazmaya koyuldu.

Enver Gökçe halk şiirinden, Divan şiirine, Nâzım'dan Dede Korkut'a, masaldan tekerlemeye kadar uzanan bu birleşimi 1943'lerde tutturdu. Şiir yükü yoğun sözcükler seçmede, bunları dizelemede, destelemede Enver bu geleneklerin hepsinden fayda gördü. Ustaca söylemenin yoluna girmişti. Daha 23 yaşlarındaydı. Verimli şiir yazma yılları ancak yedi yıl sürdü. Sanatını daha da geliştirecek, en olgun eserlerini verecek çağa girmişti. Harbiye mahpusuna düştüğü vakit 30 yaşında idi. Yazık ki böyle başlayan ve uzun süren çileli hayat ve hapislik Enver'in yalnız sağlıklı yaşamasının değil, şiir ve sanatçı hayatının da sonu oldu. Onun 1960'tan sonra yazdığı şiirleri ve söylediklerini okudum. Hiçbiri Enver değil bunların. Çalışamayan, okuyamayan ve en kötüsü artık düşünemeyen bir adamın kesik kesik sözleri bunlar. Enver'i genç yaşında budadılar.

Aramızda Enver'in şair olarak tanınması, sevilen ilk şirini yazması ve dizelerinin dilimize düşmesi 1942'lerde oldu. Muzaffer Şerif Amerika'dan dönmüş. Dil Tarihte sosyal psikoloji dersleri vermeye başlamıştı. Tanınmış bir Amerikan üniversitesinden pek parlak bir doktora almış, Amerika'da kalma önerilerini elinin tersiyle iterek memleketine dönmüştü. İzmir taraflarından, genç, efe yapılı bir adamdı. Hoca-öğrenci ilişkilerinde Amerikan eğitiminin en tatlı yönünü almıştı. Bize arkadaş gibi davranıyordu. Enver ile derslerini izliyoruz. Hoca bize duymadığımız deneyler anlatıyor. Amerika'da bebekleri toplamışlar. Kıskançlıktan, sen-bencilikten, dövüş-çekişten uzak bir çevrede yetiştirmişler. Çocuklar bu kötü duyguları bilmeden yetişebiliyorlarmış. İnsanoğlunu doğuştan kötü sayan görüşler doğru değilmiş. Bu duygular insana yaşadığı çevreden geliyormuş. Üstün ırk diye bir şey yokmuş. Biz o vakte kadar sosyoloji adına, yarım yamalak Durkheim okumuşuz: Klanlar birleşir boy olur, boylar bir araya gelir aşiret olur, aşi-

retler birleşir millet olur. Millet dediğin bir maşeri varlıktır. Ne demek olduğunu şimdi bile anlamadığım kuru bir ezberleme. Ama Muzaffer Hoca bize yeni bir bakış açısı veriyor. Öğrendiklerimizi hemen çevremize aktarıyoruz. Günlük sorunlarımıza yeni deneylerin ışığında bakmaya başlıyoruz. Hoca'nın dersleri dolup taşıyor. Eski felsefe ve mantık doçentleri derslerinde öğrenci bulamaz oluyorlar. Hocamızı muhbirliyorlar. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Ankara ve İstanbul'da örfi idare vardır. Hocamız örfi idarece tutuklanıyor. Sefer de, Asım da, Nabi de beraber. Hapse atılıyorlar. Olay en çok Enver'i vuruyor. Uykularını yitiriyor Enver. Ne vakit Enver'e uğrasam sigara tablasını izmaritlerle dolu buluyorum. Geceden kalma. Enver'i uyku tutmadığı belli. Bir gün Dil Tarih'in kantininde karşılaşıyoruz. Yürüyelim diyorum. Bana hoca ve arkadaşlar için yazdığı bir şiiri okuyor. Bu şiir de, Enver'in kaybolan şiirleri arasındadır. Ama ben aklımda kalan yerlerini YAZKO'ya yolladım. Şiir, "sizden uykusuz geceler boyunca içtiğim sigara paketlerinin acısını alacağım," diye biter. Ben tanığım bu uykusuz geçen gecelere.

İki ay sonra Muzaffer Hoca'yı ve arkadaşlarımızı salıveriyorlar. Suçlu değillermiş. Sonra öğreniyoruz ki, Hoca hapiste iken Amerika'dan bir davet almış. Kendine profesörlük vererek onurlandırıyorlarmış. Bir gün derste idik. Hoca'yı çağırdılar. Geri döndü, "Çocuklar kusura bakmayın kıramayacağım birisi çağırmış, dersi kesmek zorunda kalıyorum," dedi. Meğer devrin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü çağırıyormuş. Kendisine profesörlük ve kürsü başkanlığı verilmesini önermiş, Türkiye'de kalmasını istemiş. Divan şairinin dediği gibi, "Mesihi, gökten insen sana yer yok, yürü var gel Arap'tan ya Acem'den". Hoca çok kırılmıştı. Kalmadı. Karlı bir Ankara gününde Hava Yollarının otobüsü ile, Muzaffer Beyi Amerika'ya yolcu ettik. Otobüste Enver Eğin türküleri söylüyor, "Gurbete gidişimdi", biz de kavuştukları tekrar ediyorduk. "Oy na na..." Hoca Amerika'da çalıştığı bilim dalının sayılı

isimlerinden biri oldu. Onun deneylerini ve kitaplarını okumadan sosyal psikoloji öğrenilmez. Şimdi emekli. Ama kırgınlığı bir türlü geçmedi. İki mektup attım, bir de telefon ettim. Görüşmenin yolu yok. Evinde Türkiye'den söz ettirmiyormuş. Kırgınlığın bu kadarı da olur muymuş? Yıllar sonra İndiana Üniversitesi'ndeki derslerimin birinde idi. Okul yeni açılmıştı. İlk derse giriyordum. Ön sırada kısa boylu, bembeyaz tenli, kara kaşlı, kara gözlü bir kız oturur. Rengi bu kadar açık olmasa, bu kız Anadolu'dan diyeceğim. Kaşının, gözünün karasında bizden bir sıcaklık var. Adını soruyorum. Ann Şerif demez mi? Babanızın adı da Muzaffer Şerif değil mi, diyorum. Kız şaşırıp kalıyor. Kızcağız nerden bilecekti ki bir karlı günde, babasını Eğin türküleri ile uğurladığımızı. Ann'ı Türk kültürü ile ilgilendiremedim. Japonca öğrendi. Nerde şimdi kim bilir?

Enver'le yollarımız 1949 yılında ayrıldı. O İstanbul'a gitti. Ben Tokat Lisesi'ne öğretmen atandım. Birlikte geçirdiğimiz bu dokuz yılın bir tek günü Enver'siz değil. Halkevlerinde beraber çalışıyoruz. Ülkü dergisinde beraberiz. Ant'ı ve Yağmur ve Toprak'ı çıkaranların içindeyiz. Hiç unutmam, bir gün Ant'ın kurşunlarını taşıtacağız. Yazılar dizilmiş, bir hamal arıyoruz. Ulus Matbaası'na gidecek. Kime sorsak matbaanın yerini bilmiyor. Adını duymamış, en sonunda biri, ben biliyorum diyor. "Matmane değil mi, Urus matmanesi?" Enver'le ödümüz kopuyor. İster misin adam yazıları yüklensin, Urus Sefaretinin kapısını çalsın. Bunu size yolladılar desin. Ondan sonra sen ayıkla pirincin taşını! Uzun zaman şaka konusu oldu bu Enver'le aramızda. Haa, matmane, Urus matmanesi der gülüşürdük.

Başka bir gün Kayaş'ta Enver'le ekin biçiyoruz. Türkiye Gençler Derneği'nin üyeleri ile beraber. Kızlı, erkekli 70 kişi, fukara köylülerin ekinini biçip kaldırmaya kararlıyız. İçimizde ekin biçmeyi, orak tutmayı bilen bir Enver'le ben varız. Ama gün devrilirken gene de koca tarlayı biçip deviriyoruz. 'Gelecek hafta da bizim tarlaya buyurun' diyenlerin sözlerini hiç

unutmam: "Siz Enstitü talebesi misiniz?"

Bir gün Dil Tarih'in konferans salonundayız. Pertev Hoca'nın üniversite konferans serisinde bir konuşması var. Ama bilim düşmanları toplanmışlar, gelip konuşmayı basacaklar, hocayı dövecekler diye duyuyoruz. Haberi arkadaşlara ulaştırıyoruz. Salonun ön sıraları bizlerle dolu. Kalabalık geliyor. Ama konuşmayı tatil eden rektör Şevket Aziz Bey'in odasına yöneliyor. Olmadık kötülemelerle rektörü işinden çekilmeye zorluyorlar. O da bir kâğıt imza ederek çekildiğini bildiriyor. Böylece yakasını kurtarıyor. Ertesi gün olayın en akıllı yorumunu Hukuk Fakültesi hocalarından Vasfi Raşit Sevig yapıyor: "Şevket Aziz Bey büyük bir fırsat kaçırdı. Bağımsız üniversiteyi korurken ölecekti. Böyle ölüm fırsatı insanın eline bir daha geçmez!" Suçlular cezalanacakken, Milli Eğitim Bakanı Sirer, hücuma uğrayanları suçluyor. Fakültemizden üç hoca bakanlık emrine alınıyorlar. Ama bağımsız üniversite organları direniyor. Hele İstanbul Üniversitesi üyeleri baş eğmiyorlar. Hocalarımız yeniden kürsülerine dönüyor. Dil Tarih'in kantininde düzenlediğimiz bir törenle dönüşü kutluyoruz. Gecenin ilerlemiş saatinde, masaların birinden bir ses yükseliyor. Enver'le ben. Plevne türküsünü günün koşullarına uygulamışız: "Tuna nehri akmam diyor, etrafımı yıkmam diyor, şanı büyük Pertev Hoca, Dil Tarihten çıkmam diyor." Bu türkünün kalabalıkların diline düşmesi o yıllarda başlar. 27 Mayıs'ta Kızılay'da yeniden duyulacaktır.

Yıl 1947 sanırım. Enver Gençler Derneği davasından tutuklu. Mahkemedeyiz. Akıllı, olgun ve taraf tutmayan bir yargıç var. Celil Cevheroğlu. Tanıkların hepsi ellerinde birer kâğıtla geliyor. Papağan gibi kendilerine yazdırılanları okumak istiyorlar. Yargıç doldurmanın farkında, eline kâğıdı alanı tersliyor: "Koy bakalım cebine o kâğıdı. Tanık yazdırılanları değil, bildiklerini söyler," diyor. Kâğıt gidince söyleyecek bir şey de kalmıyor tabii. Fakülteden tanıdığımız bir arkadaş Enver'i suçluyor. "Ben Türkçüyüm, ben milliyetçiyim" filan gibi şeyler de söylüyor. Yargıç Enver'e soruyor: "Ne dersin Enver?" Enver

karşılık veriyor: "Sayın yargıcım bu tanığa, bu Türkçü ve milliyetçi tanığa lütfen sorun. Türk grameri dersinden dört defa sınıfta kaldığı için fakülteden kovulmuş mudur, kovulmamış mıdır?" Salon gülüşmelerle doluyor.

Başka bir gün Fakültenin önünde yürüyoruz. Ben uzun, Enver kısa ve tıknaz. Yapısı Enver'i andıran bir Türk Dili hocamız var. Yanımıza geliyor. Ve nükte yapıyor: "Çocuklar yan yana gelmişsiniz de 10 numara olmuşsunuz." Hocayı pek sevmeyiz. Enver karşılığı yapıştırıyor: "Siz de yanımıza geldiniz, şimdi yüz numara olduk hocam."

Enver az konuşurdu. Ağır adamdı. Ama eskilerin "nüktedan" dedikleri insanlardandı. Sırası gelince taşı gediğine kordu. Bu ağırlık yüzünden hiçbirimiz Enver'in iç dünyasına giremedik. Bizimle hep şiirleri ve yaptıkları ile konuştu. Bu yüzden, uykusuz geceler boyunca, nelerin çilesini çektiğini ben de bilmem. Haftalar geçer ablası, annesi ve yeğeni ile bir söz konuşmazdı. Eve konuk gibi girer çıkardı. İçinde devrilen dünyalardan, yeniden kurulan dünyalardan kimsenin haberi olmazdı. Çevremizde genç ve güzel kızlar vardı. Enver'i beğenirlerdi de. Enver'in ciddi bir sevgilisi olmadı. Başından sevda geçmediğini biliyorum. Elinin bir kadın eline değmediğinden de kuşkum yok. Enver kendisini daha büyük davalara adadı. Bir ara Mukaddes adlı bir arkadaşımıza tutkun görünürdü. Ama dilindeydi. Her sabah karşılaşınca şaka yapardık. "Bugün sevgilimi gördüm. Beni seviyor." "Nerden anladın Enver?" derdim. "Bana günaydın dedi." Bir başka gün, "Bana gelecek, ama ben istemedim." "Neden Enver?" "Arızası varmış" gülüşürdük. Kızın bu sevgiden elbet haberi olmadı. Bir komşusu vardı Enver'in. Pek tanınmış bir adli tıp profesörü. Adamcağız bir kalp krizi geçirince eskiden solcu olduğunu hatırladı. Enver'i sık sık evine çağırır, onunla konuşur oldu. Ufak tefek bir kızı vardı hocanın. Evli miydi de eşi ile geçinemiyordu, yoksa ayrılmış, babasının evinde mi oturuyordu, şimdi aklımda kalmamış, bu profesör, kızı ile Enver'in arasında bir şeyler olsun istemiş. Kız

sık sık Enver'e uğrardı. Bir iki defa da Gençlik Parkı'na kadar yürüdüklerini sanıyorum. Ama bu iş de orada bitti. Enver'in başında hapis, işkence ve sürgün yelleri esiyordu. Enver'in ruh çöküntüsüne düşmesinde bu suskunluğun, bu içine kapanmışlığın yeri olduğunu çok sonraları anladım. Dışına dönük, duygularını paylaşır bir insan olsaydı, çektiklerinin içinden, belki, tümden yıkılmadan çıkardı.

Enver'le 1953 yılında bir daha karşılaştım. Sansaryan Hanı'nın 3 numaralı odasında Enver duvar yazıları olarak karşıma geldi. El yazısından hemen tanıdım. Eline nerden kalem geçirmiş de yazmış bilemem. Belki de ifadeni yaz diye vermişlerdir. O da fırsatı kaçırmamış yazmış duvara: "Bu dünyayı seninle sevmişim ben, benim sensiz bu dünya nemdir ey dost!" Sonra İnce Mehmet türküsünden bir dörtlük: "Yüce dağ başında bir koca kartal / açmış kanadını dünyayı örter / bazı yiğit vardır ölümden korkar / ben korkmam ölümden er geç yolumdur." Enver orada olmalıydı. Kapıya failatün'le vurdum. Biraz sonra 12 numaradan da kapıya aynı ölçü ile vurdular. Enver'in 12 numaralı hücrede kaldığını böylece öğrendim. Bir de Divan edebiyatının işlevi bitmiş derler. Ondan sonra Enver 5 yıl da hapis yattı. Romatizmaları eskiden vardı. Ama hapiste iyice arttı. Enver hapisten posası kalmış bir insan olarak çıktı. Artık yaşamayacaktı. Onun en çileli yılları bundan sonra başladı. Ben de bu yıllarda Türkiye'den ayrıldım.

Enver'den kötü haberler geliyordu. Yürüyemiyormuş, pantolonunu çekemiyormuş. Kışın Çit köyüne dönüp, eski evlerinde vakit geçiriyor, yazın İstanbul'da ya da Sirkeci otellerinde, ya İhsan'ın yanında kalıyormuş. Dostlarının çoğu aramaz olmuşlar. Yazamıyor, okuyamıyor, iş göremiyormuş. 1967'de Türkiye'ye dönüşümde ilk işim Enver'i aramak oluyor. Yusuf Atılgan'ın evinde kalıyormuş, evi de Yaşar Kemal biliyormuş. Yaşar'a uğruyorum. Enver'in odasına varıyoruz. Enver bir yer yatağına bağdaş kurup oturmuş. Yatağın yanında, yerde bir sigara tablası var. İzmarit dolu. Geceyi gene uykusuz geçirmiş ol-

malı. Kucaklaşıp ağlaşıyoruz. Enver sandığımdan da kötü, elleri titriyor. Ayağa kalkamıyor, kalksa ayakta duramıyor. Enver bitmiş. Karşılıklı oturup bakışıyoruz. Olanlardan ben suçluymuşum gibi geliyor. Birkaç cümle ya buluyor konuşacak, ya bulamıyoruz. Her şey ne kadar değişmiş. "Enver pul dari, ya ne? Kardeşim" diye bile soramıyorum. Paran var mı anlamına gelen bu Farsça sözü Enver'le, her bir araya gelişimizde, birbirimize sorardık. Elimizin pek para gördüğü olmazdı ama, kimde bir kahveye oturacak, yahut keşküllü dondurma yiyecek kadar para varsa, gerisini düşünmez, soluğu Samanpazarı'ndaki tatlıcıda ya da bir kahvede alırdık. Enver'e para bırakmak için türlü çeşit yollar arıyorum. Ertesi gün Sirkeci'de buluşmak üzere ayrılıyoruz. Sirkeci'de bir lokantaya giriyoruz. Enver yürüyemediği için başka bir yere gidemiyoruz. Enver eski dostlardan dert yanıyor. "Bunlar halkçı değil balıkçı, kardeşim," diyor. "Sen burada olsan ben bu hallere düşmezdim." Belli tutunacak bir dal arıyor. Bu balıkçı sözü Talibi Coşkun'dan bize geçmedir. 942-43 yılları olacak. Talibi'yi Halk Partisi'nin ileri gelen şairleri Ankara'ya çağırıyor. Talibi zehir dilli bir âşık. Sazı yok ama sözünü hiç esirgemez. Onlara yergiler ve taşlamalar okuyor. Hoşlanmıyorlar bu şiirlerden. Talibi ile de pek ilgileri kalmıyor. Talibi Altındağ'da bir oda tutarak, bir zaman Ankara'da süründü. Pazar yerlerinde tek yapraklık destanlarını satarak geçinmeye uğraştı. Bir gün Ülkü dergisine geldi. Enver'le oradayız. Uzun boylu dert yandı. Sonra dedi ki, "Beyim bunların hiçbiri halkçı değil, hepsi balıkçı. Suyun başına oturmuşlar, balığın büyüğünü yakalamaktan başka bir şey düşündükleri yok!" Enver'in evinde peynir ekmek yiyerek, onun fasulyesini ve turşusunu paylaşarak sanat hayatına adımlarını atan nice dost şimdi köşe başlarındadırlar. İyi de para kazanıyorlar. Ama Enver'e Yusuf Atılgan bir oda göstermese, Enver hasta başı ile yatacak yer bulamayacakmış.

Enver'in bu kötü yılları ölümüne dek sürdü. Son birkaç ay-

dır, iyilik haberlerini alıyordum. Ama iyi günlerini ben göremedim. 1970'lerin sonuna doğru sanat çevrelerimiz Enver'i yeniden buldular. Eski dostları, geç de olsa, onu hatırlar oldular. Şiir kitapları, çevirileri basıldı. Enver'in eline para da geçer oldu. Ama o asıl, yeniden tanınmasına seviniyor, yeni kuşakların ilgisinden onur duyuyordu. Yeniden dirilmenin Enver'e faydası olmadı değil. Hele huzurevine girdikten sonra yavaş yavaş kendini toplamaya başlamıştı. Sonunu getiremedi.

1978 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nde idim. Öğrencilerimden biri, Barika olacak, Enver Gökçe adlı bir şairi tanıyıp tanımadığımı sordu. Ne yaman tuzağa düşmüşüm meğer? Hey koca Enver hey! Demek seni tanır mıymışım?

Türkiye'de olsam Enver'in tabutunu Doğu ekspresine koydurur, Kemaliye'nin Çit köyüne yollardım. Bir yerlere de onun şiirini yazardım: "Beni şehir şehir beni, beni köy kent beni, usul, beni yolca götür kardeşlik treni." Enver'i kötü günlerinde, adı haritalarda bile bulunmayan bu köy arkalamış, yaralarını bu köy sarmıştır. Enver'in mezarı en çok oraya yakışacaktır.

Enver hayatı boyunca kendisi için hiçbir şey istemedi. Hep başkalarının ağrısını, sızısını taşıdı. Enver, kardeşim, dilerim "İncinmesin kolların, ayakların, ellerin".

Yazko Edebiyat, Nisan 1982, sayı 19

Enver Gökçe'nin Şiirinde "Hapishane"

Nihat Taydaş

Sevgili edebiyatçı dostlarım, saygıdeğer konuklar, sözlerime başlarken hepinizi yürekten selamlıyorum. Hoş geldiniz.

Burada, Enver Gökçe'nin şiirlerindeki "hapishane izleği" üzerine konuşmak istiyorum. Önce Enver Gökçe'yi nasıl tanıdığımı anlatacağım...

Enver Gökçe'yle ölümünden kısa süre önce tanıştırıldım. Tarih: 5 Temmuz 1980... Şimdi İngiltere'ye sığınmacı olarak yerleşmiş arkadaşım Mustafa, her zamanki ivecenliğiyle bize geldi. Mustafa, içeri girer girmez "Dost Kitabevi'nde Yaşar Miraç'la Enver Gökçe'nin imza günü var. Sen de Gökçe'nin kitaplarını al, oraya gidelim," dedi.

Mustafa, üsteleyen bakışlarını üstümde tuttu, elinde Enver Gökçe'nin kitapları vardı. Hemen çıkmamızı istiyordu. Başucumdaki *Dost Dost İlle Kavga*'yı aldım. Çıktık.

Mustafa, otobüsle Sıhhiye'ye giderken Enver Gökçe için yazdığı şiiri çıkarıp gösterdi. "Enver amcaya ben okuyacağım," dedi.

Şiirin, yazı makinesinden çıkardığı kopyasını alıp okudum. Hoşuma gitti. "Sen şiir okumayı beceremezsin. Gökçe'nin yanında bu şiiri ben okuyayım," dedim.

İnadı tuttu. "Ben yazdım, ben okuyacağım," diye tutturdu.

Zafer Çarşısı'ndaki Dost Kitabevi'ne girdiğimizde, Enver Gökçe Yaşar Miraç'la birlikte, kitaplarını imzalıyordu. Mustafa, Gökçe'nin gönlünü hoş etmek amacıyla içtenlikle konuştu: "Merhaba. Nasılsın amca?"

Ben de Gökçe'yi selamladım... Yaşar Miraç'a "Kolay gelsin," dedim. Mustafa, Yaşar Miraç'a, "Yorulmuş gibisin," diyerek incecik gülümsemesiyle laf attı.

Yaşar Miraç'la tanışıklığım vardı. Ona, röntgen filmlerini içine koymak için kullanılan turuncu renkli, kalın kâğıtlardan toplamıştım. Miraç, röntgen filmlerinin o turuncu renkli kâğıtlarına, "Yeni Türkü Yayınları" adı altında, bir formalık şiir kitapçıkları bastırmıştı.

Mustafa, Enver Gökçe için yazdığı şiirini çıkardı... Gökçe'ye, "Amca, sizin için şiir yazdım," dedi.

"Ben okuyayım," dercesine, Mustafa'nın gözlerine baktım. Yaşar Miraç atıldı, "Mustafa ver ben okuyayım," dedi... Mustafa'nın elinden kâğıdı aldı. Miraç, ilk okuduğundan olacak, şiirin kafasını gözünü yardı.

Enver Gökçe, koyu renkli gözlük camlarının ardından sessizce dinledi şiiri. Kağıdı, Yaşar Miraç'ın elinden alıp göz gezdirdi. Kısaca "Güzelmiş," dedi.

Kitabevine girdiğimden beri, Gökçe'yi gözledim... Küskün, yorgun tavırlı, az konuşan bir insan.

Mustafa, Enver Gökçe'ye, "Yanınıza gelmek, sizi görmek istiyorum amca. Yerinizde misiniz?" diye sordu.

Gökçe, "Genellikle yerimdeyim," dedi.

(Bu arada, Mustafa'nın birkaç kez Enver Gökçe'yle Seyranbağları Huzurevi'nde görüştüğünü belirteyim.)

Ben de Gökçe'ye, "Mustafa'yla birlikte, sizi ziyaret etmek istiyorum üstad," dedim.

Kitaplarımızı, imzalaması için Gökçe'nin önüne koyduk. Enver Gökçe ancak kendisinin rahatça okuyabildiği, kargacık

burgacık yazısıyla *Dost Dost İlle Kavga*'ya şunları yazıp imzaladı: "Nihat arkadaşa sevgilerle 5.7.980"

Yirmi ikisinde bir delikanlıydım... Büyük ozanın beni, "arkadaş" sözcüğüyle değerlendirmesinden kıvanç duydum. Gökçe'nin imzaladığı, *Dost Dost İlle Kavga*'yı, yaşamımın en büyük anısının belgesi olarak saklıyorum.

Enver Gökçe'yle ilk karşılaştığımda edindiğim izlenimi yineleyeceğim: Küskün, yorgun tavırlı, az konuşan bir insan.

Mustafa'yla, Gökçe'nin kaldığı Seyranbağları Huzurevi'ne gidecek, ona kitaplar götürecektik. Ozanla ileriye uzanacak bir dostluğu kurmaya çalışacaktım. Olmadı. Çünkü araya 12 Eylül 1980 darbesi girdi. 1980 darbesiyle cadı fırtınasına tutulduk, savrulduk. Bu büyük savrulmada, Enver Gökçe'nin yanına gitmemiz olanaksızdı.

Nereden bilirdim, o karşılaşmamızın ilk ve son görüşme olduğunu?

***

Toplumumuzda iki kuşak var, itilmiş, sahipsiz bırakılmış: 1940 kuşağı ve 1978 kuşağı.

1940 kuşağı, itilmişliklerini, sanat alanındaki verimleriyle aşmıştır.

1978'liler yani benim de içerisinde olduğum kuşak, 12 Eylül'e 20'li yaşlarında yakalandılar ve şimdi orta yaşlı oldular... Darbeyle bölünmüş bir gençliğin ortasında alabildiğine örselendiler. 1978'liler, içeri düştüklerinde, karanlık hücrelere gömdüler gençlik heyecanlarını... Dışarıda kalanlar ise içeride işkence görenlerden daha çok acı çektiler. 12 Eylül'ün cadı fırtınası dindiğinde, 1978'lilerden geriye; yanlış evlilikler, yitirilen dostluklar, yalnızlıklar, "dönek arkadaşlar", işkencelerin korku nöbetleri kaldı. 1978 kuşağı, bunca olumsuzluğa ve sahipsiz bırakılmışlığa karşın, karınca kararlılığınca, sanatta varolmayı başardılar.

Enver Gökçe, "İtilen, sahipsiz" 1940 kuşağının ozanların-

dandı. 24 Kasım 1981 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan, kendisiyle yapılan son söyleşide, "Size karşı takınılan ilgisiz tavra ilişkin olarak söyleyecekleriniz?" sorusuna, "iki damla yaşla" yanıt verir. Gökçe'nin "iki damla yaşla" verdiği yanıt, 1940'ların "sahipsiz" sanatçılarının da katıldığı yanıttır. O "iki damla yaş", baskılara direnenlerin; unutturulmalarına, ne denli üzüldüklerini gösteren yanıttır.

Yazınımızda, hapishaneyi anlatan şiirleri, düşüncelerini açıklama suçundan hapishaneye düşmüş ozanlar yazmıştır... Pek çok ozan, hapishaneyi türlü yönleriyle işlemiştir. Hapishaneyi anlatan seçkin ozanlarımızın başında Enver Gökçe gelir.

Enver Gökçe'nin hapishaneye nasıl girdiğini göz önüne serelim...

Enver Gökçe, ilk kez 1948'de Türkiye Gençler Derneği'ne üye olduğu için tutuklanır. Üç ay tutuklu kalır.

Türkiye Gençler Derneği, 1946'da Ankara'da kurulmuştur. Bu dernek, İstanbul Yüksek Tahsil Gençliği Derneği'yle özdeş çalışmalar içindeydi. Türkiye Gençler Derneği 35 yaşını aşmamış her genci (Turancı olanların ve Turancı olarak tanınanların dışında her genci), çatısı altında toplayarak "anti-faşist bir cephe" yaratmak istiyordu... O yıllarda, Ankara'daki ilericilerin etkin olduğu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden (DTCF'den) de birçok kişi, Türkiye Gençler Derneği'nde yer alıyordu. DTCF'de okuyan Enver Gökçe de derneğin kol başkanlarındandı.

Arif Damar, Türkiye Gençler Derneği'nin üyeleri ve derneğin çalışmaları hakkında, Yazko Edebiyat dergisinin 17. sayısında şunları yazar:

" (...) Üyeleri arasında zamanın tanınmış şairleri de bulunuyordu. Kimi yaşı otuzun üstünde olduğundan onur üyesi olarak C. S. Tarancı, Melih Cevdet Anday, Necati Cumalı, Fethi Giray'ı anımsıyorum. Ceyhun Atuf Kansu da vardı. C. A. Kansu'nun doktoru olduğu bir poliklinik açmak, köylünün hasat kaldırma çalışmalarına kırk-elli kişilik ekiplerle yardımcı ol-

mak, üyelerine oldukça zengin kitaplığından faydalanmalarını sağlamak, dernek lokalinde kültür çalışmaları yapmak, üyelerin toplumsal konularda bilinç düzeylerini yükseltmek gibi etkinliklerde bulunuyorduk.

Üç yüze yakın üyesi vardı ki, bu o yıllarda hiç de küçümsenecek bir sayı değildir.

14 Temmuz 1947 günü Ankara'dan on iki kişilik bir grupla İstanbul'a yürüyüşe çıkıldı. Yol boyunca hiçbir taşıta binmeden gerçekleştirilen bu yaya yürüyüş, Derneğin adının duyurulmasına büyük katkı sağladı. Şevki, Enver, İhsan Hasırcı da vardı. İstanbul'da en büyük gazetelerde röportajlar yayımlandı. Derneğe sempati duyduğunu bildiğimiz Varlık dergisini de ziyaret ettik.

Dernek kapanmadan önce katılan üyeler arasında Hilmi Artan'ın arkadaşı Ahmed Arif de vardı. Ahmet Oktay, Yılmaz Gruda da bu sırada tanıştığımız bu günün ünlülerindendir..."

(Enver Gökçe, Arif Damar, *Enver Gökçe Üzerine; Eleştiri-Tanıtma-İnceleme ve Söyleşiler* adlı kitaptan; Hazırlayanlar: Özgen Seçkin-Metin Turan, Damar Yayınları, 1. basım, Şubat 1991, Ankara, s. 121)

Enver Gökçe, özyaşamını anlattığı yazıda, Türkiye Gençler Derneği'nin etkinliklerinden, basılmasından ve üyelerinin tutuklanmalarından şöyle söz eder:

" (...) Derneğin Ankara Denizciler caddesinde bir ahşap evde merkezi vardı. Faaliyetleri arasında halka her türlü yardım vardı. Örneğin, halkın hasatına bilfiil iştirak etmek, katılmak gibi faaliyetler bunlar arasındaydı.

(...)

Turancılar Rahatsız Oluyorlar:

Derneğin birçok yapıcı işe yönelmesi, Ankara çevresinde bulunan ırkçı Turancıları rahatsız etmeye başladı. Dernek fakülte ve Ankara çevresinde yaygınlaşmaya başlamıştı. Bu ne-

denle ırkçı Turancılar derneğin gidişine karşı birtakım eylemlere giriştiler. Gösteri yapmaya başladılar. Derneğin yıkılması etrafında tehditler çoğaldı.

Biz o zaman safça, yirmi otuz kişi, bir odacık yerde toplandık ve elimizde sopalarla gelenleri bekledik.

Turancıların etkinliği çoktu o zamanlar.

Turancılar saldırdı. Dernek yıkıldı birkaç saat içinde. Kitaplar yırtıldı. Sokaklara atıldı. Dernek üyelerinden yakaladıkları birkaç kişiyi dövdüler. Fakat dernek faaliyetine devam etti. Dernek etrafında birtakım provokasyonlar aldı yürüdü.

Dernekçilik Tutuklulukla Sonuçlanıyor:

Sonucunda dernek üyelerinden iki kız arkadaş Melahat Kürşal, diğeri Nural ve ben, Mehmet Kemal, Şevki Akşit tevfik edildik. Gerekçe olarak dernek üyelerinin komünizm propagandası yaptıkları ileri sürülüyordu. Bu yüzden tutuklandık. Ankara cezaevine götürülüp tıkıldık.

Üç ay devam eden sorgudan sonra hiç kimseyi mahkûm edemediler. Hepimiz beraat ettik. Böylece üç ay boşu boşuna geçti..."

(*Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, Enver Gökçe, Ayko Yayınları, 4. baskı: Aralık 1988, Ankara, s. 10-11)

(Az önce sunduğum alıntıdaki iki yanlışı düzeltmek istiyorum... Bu iki yanlışın Gökçe'nin el yazısının zor okunmasından kaynaklandığını sanıyorum. Ayko'nun yayımladığı, *Enver Gökçe-Yaşamı ve Bütün Şiirleri* başlıklı kitapta, Gökçe'nin kaleminden veriler bilgilerde, iki isim yanlışını saptadım. Ayko'nun çıkardığı kitapta, Enver Gökçe özyaşamından söz ederken birlikte tutuklandıklarını söylediği iki kız arkadaşının, Melahat Kürşal ve Nural olduğunu bildiriyor. Melahat Kürşal'ın soyadı Türksal'dır. "Nural" biçiminde dizilen kişinin adı ise Nuran'dır.)

Kemal Sülker, Yeditepe dergisinde, Gökçe'nin ölümüne iliş-

kin kaleme aldığı yazısında, Türkiye Gençler Derneği hakkında şunları söyler: "(...) Gökçe, Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde okurken edebiyatla içli dışlı oldu. 1946'da Ankara'da kurulan Türkiye Gençler Derneği'nin İkinci Yönetim Kurulunda Gökçe, Edebiyat Kolu Başkanı seçildi. Dernek 1947 yılında bazı gruplarca basıldı. Gökçe 'mimlenmişti..."

(*Ölüm, Adın Kalleş Olsun* Yeditepe-Sanat Dergisi, sayı: 429, 7 Aralık 1981, s. 2)

Enver Gökçe, özyaşamını anlattığı yazısında, hapishanede kaleme aldığı "Fakültenin Önü" şiirinde, derneği basmaya gelenlerin önce Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne baskın verdiklerini dile getirir.

Mehmed Kemal, Türkiye Yazıları dergisinin 4. sayısında, Türkiye Gençler Derneği'nin kuruluşunu ve basılışını şöyle anlatır: "Dil-Tarih'te öğrenci derneğini bizim elimizden almışlar, bizi fakültenin dışına çıkarmışlardı. Biz de tuttuk fakülte dışında, birçok gençleri içine alan bir dernek kurduk: Türkiye Gençler Derneği.

Sanatçılar, şairler üyemizdi. Daha yaşlı olanlar onur üyesi oluyorlardı. Bu derneği de yaşatmak istemediler. 4 Aralık 1945'te Tan Matbaası ve İstanbul'daki başka yayınevleri ve matbaalar yıkılırken Ankara'da bizim derneğe baskın verdiler. Bütün kitapları, eşyaları bir kalabalık basıp yağma etti. Derneğin bazı kurucuları ile eylemli üyelerini tutukladılar. Bunlar arasında ben de vardım. İlk kez hapisliği de tattım. Şevki Akşit, Enver Gökçe, Melahat Türksal, Nuran, ben tutuklandık. Birkaç ay yattıktan sonra çıktık. Aklanmıştık."

(Kendileri / Mehmed Kemal -Yaşam Öyküsü, Türkiye Yazıları, sayı: 4, Temmuz 1977, s. 29)

Enver Gökçe, 1948'de, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin o zamanki adıyla Türkoloji Bölümü'nü, yani Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirir. Bitirme Tezi, Eğin Türküleri'dir.

Fakülteyi bitirdiği yıl, Türkiye Gençler Derneği'nin üyesi olduğundan üç ay tutuklu kalan Gökçe, cezaevinden çıktıktan sonra, Yurtlar Müdürlüğü'nde işe girer. Birçok yurdun kuruluşunda görev alır. En son Kadırga Öğrenci Yurdu'nda yöneticilik yapar. Bu yurtta yönetici konumundayken 1951 Türkiye Komünist Partisi tutuklamalarında, 168 kişiyle birlikte, hapishaneye girer. Hapishaneden, 7 yıl sonra, 1958 yılında çıkar. İki yılı Sansaryan Hanı'nın karanlık hücrelerinde geçen 7 yıllık mahpuslukta, Gökçe, bir daha kurtulamayacağı akut romatizmaya yakalanır.

Enver Gökçe, önce Çorum'un Sungurlu kasabasına sürgün olarak gider. Sonra Sungurlu mahkemesine başvurarak sürgünlüğünün geri kalan bölümünü, Ankara'da geçirmek istediğini bildirir. İsteği olumlu karşılanarak Ankara'ya gönderilir. Ankara'da sürgünlük günlerini doldururken yeniden tutuklanır. Ankara'da sıkıyönetim vardır. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, Gökçe'ye; Ankara'nın, İstanbul'un ve İzmir'in dışında, seçeceği bir yerde sürgününü tamamlayabileceği bilgisini verir. Enver Gökçe, uzun bir yolculuktan sonra köyüne gelir.

Gökçe, köyünde sıkıntılıdır... Hapishane yaşamının yol açtığı kaygılardan, güvensizlikten ve sessiz yapısından ötürü, insanlarla sıkça görüşmez. Köyünde, yüksek öğrenimli olmasına karşın, kente yerleşmediği için "başka ülkelerin ajanı" sanılarak ihbar edilir. Kemaliye Kaymakamı'nın başında olduğu jandarma birliği, Gökçe'nin köyündeki evini basar... Ev didik didik aranır, birkaç kitabın dışında hiçbir şey bulunamaz.

İki buçuk yıllık sürgün yaşamı, 1960 İhtilali'yle son bulur. 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra, Haziran ayında Ankara'ya döner.

Gökçe, hapislikten sonra ilk kez 1968'de, tutulduğu hastalık yüzünden İstanbul'a gider... Mehmed Kemal, ozanın ölümünün ardından, 24 Kasım 1981 günlü Cumhuriyet gazetesinde, Gökçe'nin İstanbul'daki günlerini şöyle yazar:

"(...) 69 yıllarından 70 ortalarına değin İstanbul'da geçirdiği günler acılı oldu. Sirkeci otellerinde yatardı, hangisindeydi, bilemezdiniz... Aradığınızda ya Yerebatan'da eski arkadaşı Yelfe İhsan'dan soracaktınız, ya da Talat'ın ortancalı kahvesinde bulacaktınız. Yakınları ancak böyle bulurlardı, uzakları ise iz sürmek zorundaydılar."

(Enver Gökçe'nin Ardından, Mehmed Kemal, Cumhuriyet gazetesi, 24 Kasım 1981.)

***

Enver Gökçe'nin, Nüfus Cüzdanı'ndaki adıyla söylersek Mustafa Enver Gökçe'nin şiirlerindeki "hapishane izleğini", onun kitaplarına giren ve girmeyen şiirlerini gözeterek inceleyeceğiz.

Enver Gökçe'nin şiirinin, 2. Dünya Savaşı'mn alevleri arasında geliştiğini anımsatmak istiyorum. İlk yapıtında yer alan şiirler, 1943-1948 yılları arasında yazılmıştır.

Mustafa Enver Gökçe, hapishanedeki yaşamım olgunlukla karşılar. Mahpusluğuna kimseyi acındırmaz. Onun için önemli olan, akıp giden zamanın içinde, hapishanede ağlayıp sızlamadan "gürül gürül" yatabilmektedir. Hemen hemen bütün bölümleri yitmiş, "Yusuf ile Balaban Destanı"nın elde kalan parçalarından biri olan, "Başlangıç" adlı şiirinin başında, halk ağzıyla şöyle der: "Zaman akar, zaman geçer / Zaman zindan içinde / Biz mapusta gürül gürül yatardık / Yılan çıyan içinde" (*Dost Dost İlle Kavga*, Doğrultu Yayınevi, 4. baskı: Nisan 1978, s. 33)

Hapishanedeki insanın, zincirini kırmasının bir sürecin sonunda olacağını, yine "Yusuf ile Balaban Destanı"nın elde kalan bölümlerinden "Kirtim Kirt" başlıklı şiirinde şöyle belirtir: "Öyle bir vakte erdi ki devran / Ha dedi kırdı zincirini / İçerdeki adam" (*Dost Dost İlle Kavga*, Doğrultu Yayınevi, 4. baskı: Nisan 1978, s. 41)

Hapishanedeki adam, gelişen eylemlerin sonunda, zincirini

kırıp özgürlüğüne kavuşacaktır... Zincirlerini kırmada, "proletaryanın" (işçi sınıfının) örgütlü gücü etkin olacaktır. Ozan, toplumsal ilerlemeyi sağlayacak olanın, işçi sınıfının örgütlü gücü olduğunu, yine "Kirtim Kirt" şiirinin sonunda duyumsatır: "Evvel madde / Ahir Fikir / Dolan göğümdeki hava / Salın yanımdaki fakir / Salın proletarya (*Dost Dost İlle Kavga*, s. 44)

"Yusuf ile Balaban Destanı"ndan geriye kalan "Kirtim Kirt" başlıklı şiir, ritmik yapısıyla olduğu gibi, özüyle de şiirimizin temel taşlarından biridir... Bu şiirde, diyalektik gelişme anlatılır. "Kirtim Kirt" şiirinde, toplumsal evrimde, "işçi sınıfının önemi" vurgulanır.

Enver Gökçe ile Ahmed Arif'in şiirleri birbirine benzetilir... iki ozanın şiirleri, biçim bakımından birbirlerine benzerler ancak "içerik" açısından değişiktirler. Ahmed Arif şiirlerinde, haramiyi, yani yol keseni-soyguncuyu güzelleyip aşiret töresine bağlı kaldığını açıklarken, Enver Gökçe, işçi sınıfının örgütlü gücünü öne çıkarır. Gökçe'nin şiirinde, işçi sınıfı, direncin kaynağıdır.

Mustafa Enver Gökçe, içeride, kendi deyişiyle "mapus damında" yatarken "Vatandaş" başlıklı şiirinde; dışarıdaki toplumsal gelişimin görünümünü sunar: "Ve bir yanda yıkılmış zulmün kalası / Bir yanda salınır devasa gövden / Bir yanda sevmediklerin / Bir yanda demir pencere, bir yanda tarih / bir yanda sen / Yani bir yanda / Yüzyıllar boyunca saflarında / Yangınlar çıkardıklarımız / Bir yanda –hayal etmesi zor– / Ferah ve cömert dünyamız / Ve mürettip, hasatçı, öğrenci, öğretmen" (*Dost Dost İlle Kavga*, s. 50)

Enver Gökçe'yi hapishaneye götüren, faşizme karşı demokrasi cephesinde yer almasıdır. "İlk Adım" adlı şiirinde, faşizme eylemsel olarak karşı koymayı şöyle anlatır: "–Kız kardeşlerimiz, annelerimiz, şairlerimiz– / Dumdum kurşunuyla vursalar da / Her zaman böyle döğüşeceğiz / Gırtlak gırtlağa, diş dişe, tank tanka / Demokrasi için / Eşitlik ve hürlük uğruna" (*Dost Dost İlle Kavga*, s. 61)

Hapishanede olsa da ozan, geleceğe umutla bakar, örgütlü toplumsal güce olan güvenini, "Dost" şiirinin 4. bağlamında şöyle dile getirir: "Gel günlerim gel de dol / Gel Aydınlım, İzmirlim / Gel aslanım Mamak'tan / Erzincan'dan Kemah'tan / Düşmanlar selâm ister / Gözden, gezden, arpacıktan!" (*Dost Dost İlle Kavga*, s. 69)

Ozan, yine "Dost" adlı şiirinde, özgürlüğü elinden alınsa bile iyimserliğini yitirmez, kendisi gibi zulme boyun eğmeyenleri selamlar: "Sana selam olsun / Zincirin, zulmün kâr etmediği / Kırbacın kâr etmediği / Büyük tahammül!" (*Dost Dost İlle Kavga*, s. 72)

Gökçe, bu dizeleriyle ilericilerin, "insanca bir düzeni" kurma savaşımındaki dayanma gücünü de vurgular.

Mustafa Enver Gökçe, "Görüş Günü" başlıklı şiirinin bütününde, hapishanede görüşme sırasındaki duygularını yansıtır: "Bu gün görüş günümüz / Dost kardeş bir arada / Telden tele / Mendil salla el salla / Merhaba! / İzin olsun hapishane içinde / Seni / Senden sormalara doyamam / Yarım döner cigaranın ateşi / Gitme dayanamam" (*Dost Dost İlle Kavga*, s. 81)

Ozan, yokluğu-yoksulluğu-tutukluluğu, "kardeşçe hayata" erişmek için çektiğini "Oy Beni" adlı şiirinde, I. bağlamın son dizelerinde açıklar: "Uğruna çekilen / Derttir, mihnettir / Senden yana olduğumuz sebeptir / Kardeşçe hayat!" (*Dost Dost İlle Kavga*, s. 82)

Dost Dost İlle Kavga adlı kitabının, "Ne Fayda" başlıklı son şiirinde Enver Gökçe, hapishanede "gürül gürül yatarken" özgürlüğü tek başına savunmanın yetersizliğini şöyle belirtir: "Telden / Demirden geçsen / Mapusu delsen / Ne fayda!" (*Dost Dost İlle Kavga*, s. 92)

Mustafa Enver Gökçe'nin, 1977'de yayımlanan ikinci şiir kitabı: *Panzerler Üstümüze Kalkar*. Bu kitapta, her dize, tek sözcükten oluşur. *Panzerler Üstümüze Kalkar*'da Gökçe, önceki kitabındaki gibi Tek Parti Dönemi'ne değinir... Sonra "üstümüze kalkan panzerlerden, sokakta kurşunlanıp düşenler-

den, kıtlıktan, pahalılıktan, faşizmden, üzerimize çevrilen namlulardan" söz eder.

Ozan, ikinci şiir kitabı olan *Panzerler Üstümüze Kalkar*'da, "Meri Kekliğim" başlıklı şiirinin sonunda, ilk kitabındaki gibi "hapishanede olup bir şey yapamamanın umarsızlığını" şöyle dile getirir: "Kore / Dağlarında / Tabakam / Kaldı / Mapus / Damlarında / Özgürlüğüm / Hey / Meri / Kekliğim / Yeter / Çektiğim." (*Panzerler Üstümüze Kalkar*, Doğrultu Yayınevi, İstanbul 1977, s. 37)

***

Baskıya, hapishaneye, sürgüne boyun eğmeyen eşsiz bir insandır Enver Gökçe... Savaşsız, sömürüsüz ve sınıfsız bir dünyada yaşamanın savaşımını vermiştir. Duru bir şiir diliyle insanların, özgürce, eşitlik içinde ve kardeşçe yaşamaları gerektiğini söylemiştir. Enver Gökçe, "korkak, cesur, cahil, hakim ve çocuk" olan bir halkın ozanıdır.

Sözlerimi, beni Enver Gökçe'yle tanıştıran arkadaşım Mustafa'nın, Gökçe için yazdığı; "Enver Gökçe'ye" adlı şiirle bitireceğim: "İki kırmızı karanfille girdik odasına / Hastir lan diyebilenin / Gider olana / Çekip gidene / merhaba dedik / Hoş geldin yüreğimize / Gücünü karanfilin kırmızılığından al / meri keklikliği bırak / Yüreğimizi açtık sana / Kapkara gözlüklerinin arkasından çekingen bakan / Gözlerin görmedi / Özünde duydun onu / sıkıldınsa bağışla / Elin kazmanın izleriyle kalemin nasırlarıyla / yorgun muydu acep / Tatlı ılıklıktaki sevgiyle dolu elin / ellerimizi zangır zangır titretip terletti / Utanç terleriydi ayamızdaki / Yarana merhem olak / deşilmesi dursun artık yaranın / demeye geldik / ezim ezim ezilerek / dudaklarımızla değil / Yalan söyler dudaklar / yüreğimizle geldik huzuruna / Bağışla ve kucakla bizi / Sana merhaba / Sana hoş geldin / Yürek dolusu sevgiyle, iki karanfil / Beden dolusu utançla, iki karanfil / Evren dolusu öfkeyle, iki karanfil"

Dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum.

19 Kasım 1999 tarihinde, Edebiyatçılar Derneği ile Sanat Kurumu'nun Ankara'da ortaklaşa düzenlediği, Enver Gökçe'yi Anma Günü'nde yapılan konuşma. Konuşma, yayımlanmak üzere verildiğinde, alıntı yapılan kaynaklar, yazının içinde belirtildi. Ayrıca, sonradan konuşmanın içine yerleştirilen kaynakların ve konuşmada açıklanmayan kaynakların hepsi, yazının sonuna eklendi.

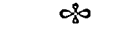
KAYNAKLAR

1.) Enver Gökçe'nin Ardından/ Toplumcu Gerçekçi Şiirimizin Bir ustasıydı, Cumhuriyet gazetesi, 24 Kasım 1981, s. 4.
2-) *Sosyalist Kültür Ansiklopedisi*, 8. cilt, May Yayınları, İstanbul, 1980, "Türkiye Gençler Derneği" Maddesi, s. 1139.
3-) Enver Gökçe, Arif Damar, "Enver Gökçe Üzerine (Eleştiri-Tanıtma-İnceleme ve Söyleşiler) adlı kitaptan, hazırlayanlar: Özgen Seçkin, Metin Turan, Damar Yayınları, 1. basım: Şubat 1991, s. 121.
4-) *Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, Enver Gökçe, Ayko Yayınları, 4. baskı, Aralık 1988, Ankara, s. 10-11.
5-) Ölüm, Adın Kalleş Olsun, Kemal Sülker, Yeditepe (Sanat Dergisi), sayı: 429, 7 Aralık 1981, s. 2.
6-) Kendileri / Mehmed Kemal - Yaşam Öyküsü, Türkiye Yazıları, sayı: 4, Temmuz 1977, s. 29.
7-) Zaman Zaman İçinde Işık Duman İçinde, Enver Gökçe ile Bir Söyleşi, Esen Yel, Enver Gökçe Üzerine (Eleştiri-Tanıtma-İnceleme ve Söyleşiler) adlı kitaptan, s. 101.
8-) Enver Gökçe, Orhan Suda, a.g.e, s. 21.
9-) Ayten Şinik ile Söyleşi, Konuşan: Aydın Doğan, Yaba (Genç Kuşağın Yazın Dergisi) Enver Gökçe Sayısı, sayı: 23, Temmuz 1982, s. 8.
10-) Enver Gökçe'nin Ardından, Mehmed Kemal, Cumhuriyet gazetesi, 24 Kasım 1981.
11-) *Enver Gökçe'nin Acılı Büyük Yaşamı*, Mehmet Bayrak, Enver Gökçe Üzerine (Eleştiri-Tanıtma-İnceleme ve Söyleşiler) adlı kitaptan, s. 110-111.
12-) *Enver Gökçe ile Söyleşi*, Tahir Abacı, a.g.e. s. 62.
13-) *Bu Kavganın Ozanı: Enver Gökçe*, Mehmet Ergün, a.g.e, s. 71.
14-) *Enver Gökçe'ye Merhaba*, Arif Damar, a.g.e, s. 34.
15-) *Dost Dost Ille Kavga*, Enver Gökçe, Doğrultu Yayınevi, 4. baskı, Nisan 1978, s. 33-41-44-50-61-69-72-78-81-82-92.
16-) *Panzerler Üstümüze Kalkar*, Enver Gökçe, Doğrultu Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 37.
17-) Vecihi Timuroğlu İle Konuşma, Ankara, Saat:14.00, 5 Kasım 1999.
18-) *Uzun Sürmüş Bir İntihar*, Can Dündar, Yarim Haziran adlı kitaptan, İmge Kitabevi Yayınları, 7. baskı: Ekim 2000, s. 102-103.

Enver Gökçe ve Şiiri

Metin Turan

I

Enver Gökçe'yi ve şiirini anlamak için, özellikle onun yaşadığı ve siyasal/toplumsal mücadelesiyle birlikte yürüttüğü sanat uğraşını kavramak kimi yerde "özel tarih" sayılabilecek noktalara, kimi kez de bu özel tarihten toplumsal yaşama taşan etmenleri anlamamıza ve yorumlamamıza bağlıdır. Bunun için de 1940'lı yılların toplumsal/siyasal atmosferine değinmek gerekecek.

Çünkü, dönüp baktığımızda kendimize has bir tarihin, bir yaşam tarihinin anlatılamıyor olduğunu gören bizler için, toplumsal kişilik edinmiş sanatçıların, düşün insanlarının özel tarihleri önemli. Yan yana durduklarımızla aramızdaki ilişkiyi sağlayan dinamikleri kavramak açısından gerekli. Bireysel olarak benim, bir sanatçıyı olduğu kadar, ilişkimi önemsediğim insanlar için de sorduğum "kimdir", "nerelidir", "hangi kitapları okur", "nelerden hoşlanır", "yaşamında hangi önemli dönemeçlerden geçmiştir" vb. sorular, Enver Gökçe gibi bir sanatçıyı anlamaya çalışma bağlamında çok daha gereklidir diye düşünüyorum.

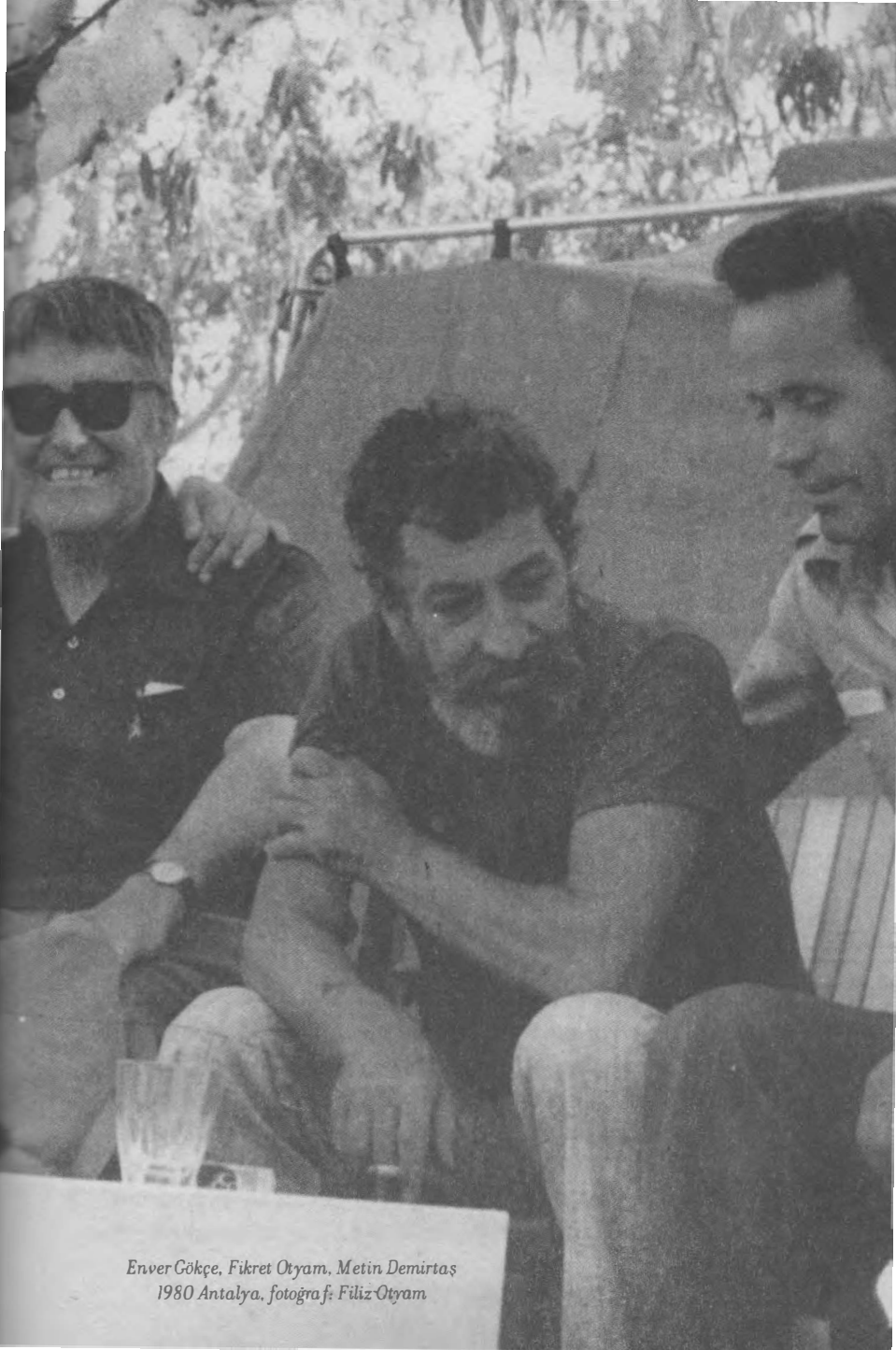
Böyle bir açıdan, 1940'lı yıllara baktığımızda, İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte dünyada esmeye başlayan faşizm rüzgârının Türkiye topraklarında da etkili olduğu; tek parti iktidarı ve kapıya dayanmış savaşın çığırtkanları arasında göveren ve toplumsal muhalefeti hepten yok etmeye yönelik baskıların

kurumsallaşmaya doğru gittiğini görürüz. Enver Gökçe'nin 1920 doğumlu olduğunu; sol üzerinde ağır baskı uygulanan dönemlerde yetiştiğini; İkinci Dünya Savaşı'nı üniversite öğrencisi olarak yaşadığını; üniversite öğreniminin DTCF'deki "solcu hocalar"ın "tavsiye"sine tanıklık ettiğini; 1939'da Erzincan, 1943'te Adapazarı depremini yaşadığını; ilk şiirlerinden biri olan "Ağıt"ı (Ülkü, 1943) bu dönemde yazdığını; 1944'te Turancıların, 1945'te solcuların tutuklandığını, 1946'da DP'nin kurulduğunu... anımsarsak bütün bunların sanatsal kişiliği şekillenmekte olan Gökçe'nin yaşamında önemli tarihsel dilimler oluşturduğu görülecektir.

Başka kimi verilere de değinelim: Savaş bittiğinde nüfusun yüzde 80'ini kırsal kesimde yaşayan küçük çiftçiler oluşturuyordu. Elektrik, sadece kent yaşamına ilişkin bir olguydu, elektriği olan köy sayısı 10'u geçmiyordu. 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti milletvekillerinin niteliği, Türkiye'nin özellikle 1940'lara değin sürdüre geldiği, hemen her alandaki politikaların değişeceğinin ipuçlarını vermekte idi. Çünkü bu milletvekillerinin yaş ortalaması, geçmiş yıllarda vekillik yapmış olanlardan çok daha gençti ve daha önceki dönemde milletvekilliği yapanların büyük bir bölümünü bürokrat ve asker kökenlilerin oluşturmasına karşın, yeni dönemin çoğunluğu ticaret ile uğraşıyordu. Değişik bir seçkin kümenin iktidara geldiğini işaretleyen bu gerçeklik, geldikleri toplumsal kesim dolayısıyla yeni iktidarı oluşturan unsurların liberal bir ekonomiyle birlikte liberal bir kültür politikası güdeceklerine de işaret eder.

II

Cumhuriyetle birlikte, ülkenin yeni bir biçimde inşaasına başlanıldığı yılların hemen öncesinde; 1920 yılında dünyaya gelir Enver Gökçe. Anadolu'nun herhangi bir kasabası olmaktan türküleriyle ayrılan, Eğin'in Çit köyündendir. On yaşında, "bir godik arpa için" Sivas kapılarından geri gönderildiği yıllarda Erzincan'dan Ankara'ya göç ederler. 1930'da ilkokula

Enver Gökçe, Fikret Otyam, Metin Demirtaş
1980 Antalya, fotoğraf: Filiz Otyam

Ankara'da başlar. Ortaokul ve liseden sonra yüksek öğrenimine Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Türkoloji Bölümü'nde devam eder. Enver Gökçe'nin üniversiteye başlamasıyla birlikte sanat-edebiyata ilgisi de yoğunlaşır. Üniversite yaşamıyla birlikte hem sanat-edebiyat ortamıyla tanışır, hem de devrimci tutumu onu etkin eylemlere iter. Dernek ve yayınlara yönelir. Halkevlerince yayımlanan Ülkü dergisinde düzeltmen olarak çalışmaya başlar. Böylece edebiyat çevresiyle iç içelik, giderek onun dostlarıyla buluşmasına da etmen olur. Örneğin, yaşamında önemli yeri olan Sefer Aytekin'le burada, Halkevleri dergisinde tanışır. Sonraları da Ant dergisini birlikte çıkarırlar.

Yine bu yıllarda onun şiir dünyasında çok önemli yeri olan halk ozanlarıyla tanışır. Âşık Ali İzzet, Âşık Veysel, Habib Karaaslan gibi ozanlarla tanışır. Halk ozanlarına olan yakınlığını şöyle vurgular: "O gün iki şey vardı benim için. Bir yanda Garip, hasta sanat anlayışı, diğer yanda dinamik halk edebiyatının yüzü. Bunlar karşı karşıya getirilince ben elbette ki kendi sınıfımdan gelme halk ozanlarından taraftım. Bu yüzdendir o devrede bu şiirlerin yanında olmam." Arif Damar da o yıllara ilişkin anıları anlatırken, Enver Gökçe'nin, çağdaşı edebiyatçıların belli yerlerde (Şükran Lokantası gibi) toplanıp ürünlerini okumalarına, sohbet etmelerine pek katılmadığını, Âşık Veysel, Habib Karaaslan, Talibi Coşkun, Ali İzzet Özkan gibi halk ozanlarıyla ahbaplık ettiğini vurgular.

Bir sanatçının Şükran Lokantası yerine halk ozanlarıyla birlikte olmayı yeğliyor olması, anlamaya çalıştığım "özel tarih" bağlamında, önemli ipuçları verir. Bu durum, bugünden dönüp baktığımızda yan tutmanın kaba bir yansıması olarak algılanabileceği gibi, sanatını halkının hizmetine sunmayı özünde içselleştirmiş bir sanatçı için çok özel anlamlar taşıyacağı açıktır. Böyle bir tavrın "Ben sınıf edebiyatı yapıyorum" diyen Enver Gökçe'nin ne yapmak istediğini anlamak açısın-

dan; bugün hiç de ağza alınmayan "sosyalist gerçeklik", "toplumcu gerçeklik" kavramlarının o yıllarda taşıdığı anlamı algılamak açısından da önemi vardır.

İlk sayısı 15 Mart 1945'te çıkan Ant dergisinin büyük oranda yükünü Enver Gökçe çekmektedir. Dizgisi, düzeltilmesi, dağıtımı, ayrıca günlük yükü... 1946'da da Türkiye Gençler Derneği'ni kurarlar. Dernek, her türlü anti-faşist ve demokratik düşünceli insanları bir araya getirmeyi amaçlamıştır.

Bu yıllarda gelişen devrimci potansiyelle birlikte, ilericiyurtsever insanlara karşı ırkçı-Turancı saldırılar başlamıştır. "Fakültenin Önü" şiiri o yılların, o atmosferin ürünüdür: "Fakültenin yanı demirden köprü / Fakültenin önü bir sıra kavaktı / Biz bir garip yiğit kişiydik / Bütün hürriyetler bizden uzaktı / Faşistler camlara yürüdüler / Kürsüleri kırdılar, höykürdüler / Tığ teber şahı merdan / "Tanrı Dağı kadar Türktü bunlar / Hıra Dağı kadar Müslüman." / Ve de kanlı bıçaklı düşman / Gökler ışıyordu yer yer / Ortalık ala şafaktı."

1948 yılında derneğin etkinliklerinin yayılması, yapılan gösterilerin geniş yankılar uyandırarak iktidarı rahatsız etmeye başlaması, onu ve arkadaşlarının Ankara çevresinde bulunan ırkçı Turancıların şiddetiyle karşı karşıya bırakır. Dernek basılarak tahrip edilir, kitap ve eşya yırtılıp, kırılarak dernek üyeleri dövülür. Dernek yöneticileri bu saldırılara karşı direnirseler de iktidarla iç içe geçmiş faşizm odaklarının çabasıyla Enver Gökçe'nin de aralarında bulunduğu sekiz kişi, komünizm propagandası yaptıkları savıyla tutuklanarak üç ay cezaevinde tutulurlar.

Türkiye'de çokça görüldüğü gibi, adalet sonradan tecelli eder, üç ay sonra beraat ederler. Serbest bırakılırlar. Ama yıldırma ve sindirme politikası sürecektir. Yakaları bırakılmaz. Sokakta, çarşıda, pazarda izlenirler.

1951 yılında görev yaptığı Kadırga Öğrenci Yurdu'ndan alınarak, meşhur 951 Tevkifatı sanığı olarak tutuklanır. Bu

olayı şöyle anlatır Enver Gökçe: "Gene tabutluklar, falakalar ve her türlü insanlık dışı işlemler yapıldı. Ve sonuçta yüz altmış sekiz insan askeri mahkemede yargılandı. Gereği şekilde hepsi de cezalandı. Ben şahsen bu davada hiçbir fayda görmediğim için avukat bile tutmadım. Ayrıca, gene hapishaneden tanıdığım pek çok insan da savunmalarını kendileri verdiler. Epeyce direndik. Sonuç olarak şunu söyleyeyim, yüz altmış sekiz kişi bu davada hepsi hüküm giydiler... Sonuçta yedi seneye mahkûm edildim. Ayrıca bu cezanın üçte bir bölümlük kısmı kadar da sürgün cezam vardı. Böylece mahkeme sonuçlandı ve herkesi cezaevlerine dağıttılar."

Sürgünden sonra İstanbul'da Yaşar Kemal'in yardımıyla Meydan Larousse'da iş bulur. Gökçe buna o dönemdeki "en önemli işim" diyor. Ne var ki, bu iş de uzun sürmez, sakıncalı olduğu söylenerek ilişiği kesilir. Yine İstanbul'da çocuk yayınları yapan bir yayınevine Dünya Masal ve Efsaneleri adlı bir dizi için 7-8 kitaplık Çin, Hint, eski Mısır gibi dünya uluslarının efsane ve masallarından çeviriler yapar. Ekonomik sıkıntılar İstanbul'da yaşamasına elvermeyince köyüne döner. Çevirilerinden de bilgi alamaz. Bu durumu "bir kazık da böylece," diye anar Gökçe.

III

Şiirin kaynakları üzerinde düşünürken kuşku duymadan söylenecek bir söz varsa, o da Gökçe'nin halk kültürü ile olan içli-dışlılığıdır. Bu bakımdan şu kolaylıkla söylenebilir ki, Enver Gökçe'nin şiirini halk kültürü beslemiştir. Bunu söylerken düşünüyorum; belirtmeye gerek var mı, Arif Damar'ın demesi gibi Gökçe zaten halktır; bu halkın kültürünü, geleneğini anlamaya, değerlendirmeye gösterdiği çabayı kaç yazıncımızda bulabiliriz ki? Kimi kez onun dilinden, söyleyişinden duruluğundan ipucu elde ederek Gökçe'nin salt halk edebiyatından, halkbilim ürünlerinden yararlandığı, halk şiirini çağdaşlaştırdığı sanılır. Oysa Enver Gökçe, ideolojik olarak, kendi sınıfı-

nın ürünü gördüğü halk edebiyatına özellikle düşkündür, ama bir sanatçının sadece kendi sınıfının ürettikleriyle yetinmeyeceğini de bilmektedir. İlhan Başgöz, Gökçe'yle olan anılarını anlatırken özellikle vurguladığı gibi, Enver Gökçe iyi bir Divan Edebiyatı bilgisine de sahiptir. Bu vurgulamayı daha derinleştirmek gerekiyor, bir dönem –1942'lerde– Divan Edebiyatı hayranıdır: Baki'nin, Fuzuli'nin, Nedim'in beyitlerini severek mırıldanır. Gökçe "gönlümüzce", "evvel madde, ahir fikir", "şol aşkı bilmezlenenler", "Hayal etmesi zor", "ben berceste mısraı buldum" derken, sadece Divan şiirinin usta söyleme geleneğini yansıtmaz, onun sözcükleri ile de konuşur.

Enver Gökçe, ayrıca, dünyanın başka büyük ozanlarını, yurtsever ozanlarını tanımaya çalışmış bir sanatçıdır. Pablo Neruda'nın şiirlerini daha Nobel Ödülü'nü almamışken Türkçeye kazandırması, Ge Sinoviç'ten, Panova'dan, Hayyam'dan çeviriler yapması onun sanatçı kişiliğini değerlendirirken gözden ırak tutulmaması gereken noktalardır. "Bence şiir" der Enver Gökçe, "her şeyden önce bir dil sorunudur: Türk dilinin bütün kollarını inceledim. Türkmence, Kırgızca, Karaimce, Göktürk ve Oğuz lehçeleri ve İstanbul ağzı... bunlar arasındadır. Ayrıca gene dilimizin güzel örneklerinin bulunduğu Dede Korkut gibi destansı halk hikâyelerini de saymak gerekir. Ben isterdim ki şiirlerim halkımızın bir türküsü, bir 'hoyrat', bir 'elâ gözlü', yahut bir 'bozlak' gibi ezgili bir şekilde okunabilsin. Ta ilk zamanlarda şiire ilk başladığım zamanlarda bile, bu düşüncede idim. Bu yolla şiirlerimin daha etkin ve vurucu olma niteliğine varabileceğini sanıyordum. Bütün çabalarım bu yönde gelişmiştir."

Sanata bakış açısı, onun tavır alma konusunda neyi, hangi değerleri hesaba kattığını da göstermesi bakımından önemlidir: "Biz sanattan, sanat eserinden söz ettiğimizde, devrimci bir görüş açısından hareket ederiz. Yani dünyamızı insanca yaşanacak bir hale getirmek için şiiri ve sanatı sosyo-politik bir mücadelenin tamamlayıcı araçları olarak görürüz. Bu açıdan

bakıldığında asıl mesele insanın, bir bütün halinde kavranılması ve bu bütünselliğin dile getirilmesidir. Sadece namuslu olmak da yetmez. Hem namuslu hem de sapına kadar bilinçli olmak şarttır. Gerçek sanatçı pazarlıkların, kuşkuların, küçük hesapların insanı değildir ve olamaz da."

Gökçe'nin şiiri tavır almanın şiiridir; onun bir devrimci olarak sanatçı kişiliği, sanata yaklaşımındaki tutum, şiirlerinin biçimini de belirler. O bilinçli bir sosyalisttir ve o tutumundan da asla ödün vermez.

Şiirleri ancak 1973 yılında kitap halinde (*Dost Dost İlle Kavga*) yayımlanır. 1977'de ise *Panzerler Üstümüze Kalkar* adlı ikinci şiir kitabı yayımlanır.

Enver Gökçe, *Dede Korkut Hikâyeleri*'ni günümüz Türkçesine uyarlamış, özgün masallar yazmış, sanat görüşünü yansıtan yazılar yayımlamıştır.

* * *

Okul bitirme tezi olan *Eğin Türküleri* ise ölümünden kısa bir süre sonra Yaba Yayınları'nca yayımlandı.

Bütün Şiirleri ise 1981'de yayımlandı.

19 Kasım 1979'da Seyranbağları Yaşlılar Huzurevi'ne girer. Aslında orayı seçmesi zorunluluktan başka bir şey değildir. Aydın Doğan o günleri anlatırken şunları söyler: "Huzurevinde, kim ne derse desin acı günler yaşamıştır. Gerçi zaman zaman güldüğü, sevindiği günleri de oldu. Remzi İnanç'ın da bir yazısında belirttiği gibi bunlardan biri Antalya'da adına düzenlenen bir gecenin verdiği moral, diğeri de çok sevdiği, saydığı hocası Pertev Naili Boratav'ın Fransa'dan gelip onu görmesi olmuştur. Bu görüşmeyi bana sevinerek, heyecanlanarak anlatmıştı. Üçüncü bir sevgi tadımı daha var onda iz bırakan. Kendisi için çıkardığımız "Halkın Cönk Defteri" adlı güldestenin ona verdiği moral ve sevgi yadsınamaz kanımca. Her girişimde bu kitapçığı başucunda görürdüm."

Gülebildiği, sevinebildiği olayların sayılı olduğu bu dönemini ozan Metin Demirtaş da doğrular. Antalya'da düzenledikleri geceden sonra dinlendiği çadırda hemen hiç konuşmaz. Küskündür Enver Gökçe. O dönemde Sanat Emeği Dergisi'nin 1980 yılı 24. sayısında yayımlanan bu şiirinde Gökçe bütün sitemini, bütün yalnızlığını, bütün hüznünü açığa vurur: "Ben gider oldum / Kardaşlar / Ve de / Kız kardaşlar / Ben gider oldum / Gayrı haram bana / Bu toprak damlar / Bu ağaçlar / Bu taşlar bana / Döğülmüşüm / Söğülmüşüm / Koğulmuşum / Siktir çekilmişim yani / Kendi öz yurdumda / Bir meri keklik gibi / Çeker giderim."

Nihat Behram'ın belirttiği gibi, ölümünden kısa bir süre önce, 12 Eylül darbecilerinin, Anadolu'yu bir ucundan bir ucuna kana ve kire buladıkları günlerde yazdı bu şiiri. Ve çekip gitti, güz yapraklarının birer birer döküldüğü bir 19 Kasım günü...

** Bu metin, 20.11.1999 günü, Dağarcık Halkbilim Merkezi'nde düzenlenen anma toplantısına sunulmuştur.*

Enver Gökçe'nin Eğin Türküleri

Pertev Naili Boratav

"Eğin Türküleri" ile onlara giriş olarak eklenen incelemeyi Enver Gökçe, 1947'de Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenci bitirme ödevi olarak hazırlamıştı.

O yıllarda Fakültenin o bölümünde öğretim yapan bu satırların yazarı, yurdun çeşitli bölgelerinden Fakülteye okumaya gelmiş olan öğrencilerini, Türk Folklorunun ve özellikle Türk Halk Edebiyatı'nın türlü konularında derlemelerle görevlendirirdi. Bu derlemelerin, "bitirme ödevi" olarak geliştirmeden kalan bölüğü de, o tarihlerde kurulması tasarlanan Folklor Arşivine ham gereç olarak malediliyordu.

Enver Gökçe'nin, 34 yıl öncelere çıkan derleme ve incelemesi Eğin'de –ve başka yerlerde– "Eğin Türküleri" ve benzerleri halk yaratmaları üzerine çalışmalar yapacak olanlara yararlı belgeler niteliğini taşır kanısındayım. Bu küçük kitabın başına, 1937'de Ankara'da "Ülkü" dergisinde yayınladığım sonra da *Folklor ve Edebiyat* kitabıma aldığım bir önceleme eklendi. Orada da Gökçe'nin denemesinde, Eğin Türküleri'ne yansıyan "gurbet"in anlamı üzerine yorumlamalara girişiliyor. Son 30-40 yıl içinde Türkiye toplumundaki gelişmeler, Eğinlinin türkü-

lerinde simgeleşmiş, "gurbet"e yepyeni ve çok daha karmaşık anlamlar kazandırmıştır. "Gurbet" artık İstanbul'un tekelinden çıkmış, başka büyük kentlere, "gecekondu" şehirlerine, daha da ötelere, Almanyalara kadar yayılmış, "İstanbulcular" katarına "Almanyacılar" katılmıştır.

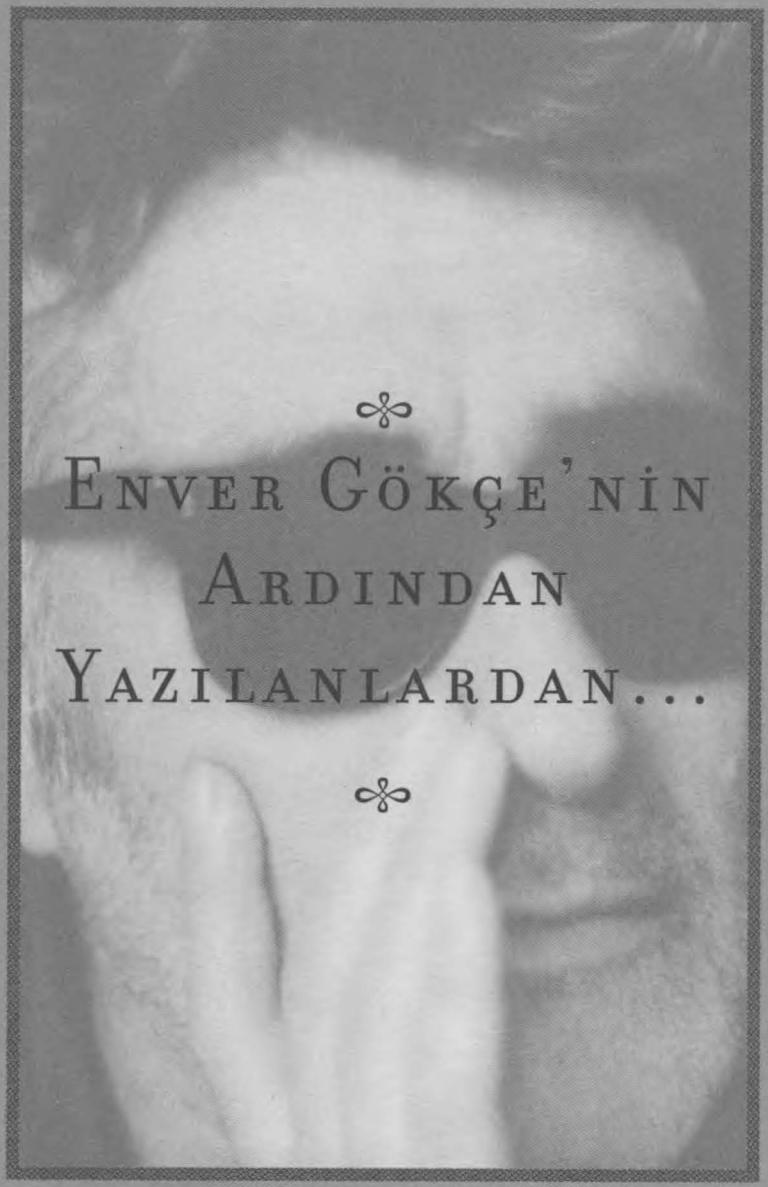
Ben o yazımda, Anadolu insanının Eğin Türküleri'nde dile getirdiklerini, çağdaş görüş, söyleyiş ve biçimlerine işleyecek sanatçılarımızı beklediğimizi söylüyorum. Eğinli Enver Gökçe ile, onun kuşağından ve sonraki kuşaktan şairler kadar nice hikâyeci ve romancılarımız, Eğin Türküleri'nin dilini, anlatımını daha da güçlendirerek, topraklarından kopmuş insanlarımızın acı-tatlı gerçeklerini, yurtiçi ve yurtdışı gurbetlerdeki alın yazılarını yazıya döktüler. Demek istiyorum ki, "Eğin Türküleri" konusu, kültür sosyolojisi, folklor, karşılaştırmalı halk ve aydın edebiyatı alanlarında araştırmalara girişecek olanlar için bu bakımdan da bir çıkış noktası değerindedir. Enver Gökçe'nin derleme ve incelemesinin yayınlanmasında bu düşünce ile yarar görüyorum.

İlhan Başgöz'le bu hayırlı işi gerçekleştirmeyi düşündüğümüzde Başgöz'ün elinde Gökçe'nin derleme metinleri ile incelemesinin küçük bir parçası vardı. Gökçe'nin ve Ankara'daki dostlarının yardımı ile eksik bölümleri tamamlamak mümkün oldu. Bu satırlar onlara uzak gurbetteki dostlarından selam ve sevgi iletsin.

Ivry (Fransa), 9 Ekim 1981
İnsan Dergisi, sayı: 8, Nisan 95

1980 Antalya

Enver Gökçe'nin Ardından Yazılanlardan...

Ölüm, Adın Kalleş Olsun

Kemal Sülker

Şair Enver Gökçe öldü. Bu acı haberi gazeteler yazdı (21 Kasım 1981). Habere göre şair, 19 Kasım Perşembe günü Ankara'da yeğeninin evinde susmuş.

Bunları öğrenince dilimde Gökçe'nin bir dizesi tomurcuklandı!

"Ölüm, adın kalleş olsun."

Daha altmışındaydı, ama yetmişindeymiş gibi daha ağır yük taşıyordu, yaşından çok... Tutuklanma, hapislik yılları ve işsizlik, yokluk, tedirginlik... Ve de ilgisizlik, asıl bu ilgisizlik.

Bir ara Türkiye Yazarlar Sendikası'nın, hasta Gökçe'yi yurtdışında tedavi ettirme, ona el uzatma iyiliği de olmasaydı belki bugüne ulaşmadan, ömrü ellili bir sayıyla sona erecekti.

Tam, Gökçe gibi bir kavga şairinin daha nice dizeler ve nice şiirler ve de nice yapıtlar verecekken susması insana acı geliyor.

Çelimsiz yapısı içinde dinç bir kafa ve bilinçle, karamsı cam arkasında pırıldayan gözleri olacağı da görür, ama direncini, umudunu yitirmemeyi de bilirdi. Örneğin "şiddetin sabahı yakındır" dizesini yıllar öncesinde, 1973 gelmeden söylemiş, ardından kendine direnç vermişti: "Dayan dizlerim, dayan..."

Şiir anlayışını şöyle açıklamıştı Suphi K. Demirci'ye: "Şiirlerimin bir memleket türküsü, bir bozlak, bir hoyrat gibi okun-

masını isterken, onların bir senfoni bütünlüğü göstermesini arzu ederim. Bu nedenle şiirsel biçimi, dizede değil, öbekte yoğunlaştırmayı hedef aldım... Gerçek toplumcu şair odur ki, 'ben' derken daima 'biz'i kasteder. Tikel olgularla uğraşırken bile onları genel olanla iç içe verir... Ben'in tutsağı olmaktan kurtulmak, kendini biz'e adamak. Ben toplumcu bir ozan olarak şiirlerimde hep bu anlayışı sürdürdüm."

Gerçekten de Enver Gökçe, ben, derken o, nitelediği ben'de onlarca, yüzlerce, binler ve onbinlerce kişiyi anlatırdı. Nitekim "Yusuf ile Balaban" adlı şiirinde nice nice topraksız köylünün çilesi ve kimliği destansı bir anlatımla yürekleri güm güm çarptırır.

Gökçe'nin şiiri ne 1940 kuşağını etkileyen akıma dayalı, ne de 1940 kuşağının izleyicisi denebilir. Hatta, daha sonra Orhan Veli, Rıfat Ilgaz'da en uç noktasına varan sade anlatımın şiirsel, düşünsel boyutuyla da Gökçe'nin ilgisi olmadı. O kendi anlatım ustalığının temsilcisi kaldı.

Erzincan'ın ünlü Kemaliyesi'nde bir köyde doğan (1920) Gökçe, Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde okurken edebiyatla içli dışlı oldu. 1946'da Ankara'da kurulan Türkiye Gençler Derneği'nin ikinci Yönetim Kurulu'nda Gökçe, Edebiyat Kolu Başkanı seçildi. Dernek 1947 Aralık ayında bazı gruplarca basıldı. Gökçe "mimlenmişti". İstanbul'da Kadırga Öğrenci Yurdu'nda yönetici durumundayken, suçlandı, tutuklandı, hüküm giydi. Cezası bittikten sonra sürgünde genel gözetim altında idi; özgür kalınca Ankara'da şairliğiyle, bilgisiyle pek uyum sağlamayan işlerde çalıştı. Bu arada Pablo Neruda'dan şiirler çevirmede başarılı bir yol izledi (1962).

1945 Temmuz'unda Ant'ta yayınlanan "Memleketimin Şarkıları" başlıklı şiir, Gökçe'ye duyulan sevginin ve ilginin artmasını sağladı. Söz, Gün, Meydan, Yağmur ve Toprak, Türk Solu dergilerinde şiirleri yayımlanan Gökçe'nin daha çok yapıt vereceği olgun yaşındayken Ankara'da bir huzurevinin konuğu olma biçimindeki yalnızlığının acısına dayanamadan

kalp krizi geçirerek susması, şiirin bir kanadının kırılması dense yeridir.

Yaşamında uysal, şiirinde kavgacı, anlayışında özgün ve anlatımında evrensel öğelerden yararlanmayı bilen Gökçe'ye "rahat uyu" demekten başka şu anda elden ne gelir?

Yedi Tepe Sanat Dergisi, sayı: 429, 7 Aralık 1981

Ölüm, Adın Kalleş Olsun...

Remzi İnanç

Şimdi anlatacaklarım aslında aylar önce bir başka nedenle yayınlanacaktı. Enver Gökçe'nin sağlığında yani... Ama olmadı. Bu sayıya kısmetmiş.

1981'in Nisan ayı sonlarında Paris'ten gelen Pertev Naili Boratav, kitabevine uğramıştı. Ordan burdan konuştuk. Enver Gökçe'yi sordu. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde, otuz yıl önce, Gökçe'nin hocası olmuştu Boratav. "Enver'i görmeyi çok isterim," dedi. Epeydir görmemiştim Enver Ağabeyi. "Çok iyi olur," dedim, "isterseniz yarın sabah Kızılay'da buluşup gidelim." Konuşmamızı dinleyen Ece Ayhan, "Ben de Enver Gökçe'yi tanımak isterim," dedi. Fen Fakültesi'nde asistan olan dostum Osman Gürel de gelmek istediğini söyledi.

Ertesi gün Cumartesiydi, Kızılay'da Gökdelen'in önünde buluştuk. Bilim ve Sanat'tan fotoğraf sanatçısı arkadaşımız Vecdi Başkesik de katıldı. Hoca, Enver Gökçe'ye baklava aldı. Biz de meyve. Bir taksiye doluşup, doğru Seyranbağları'ndaki huzurevine gittik. Geleceğimizden haberi yoktu. Ama sanki bizi, birilerini bekler gibiydi. Odasının kapısı açıktı ve Enver Gökçe giyinik bir biçimde karyolasının üstünde oturuyordu. Bizleri görünce ayağa kalktı. Sarıldık birbirimize. Hocasını tanımadığını sezdim. Kulağına eğildim. "Enver abi," dedim, "tanıdın mı Hocayı?.." Biraz mahçup: "Valla çıkaramadım," dedi. "Pertev Naili Boratav," dedim. Pek duygulandı. Hocaya yaklaştı, bu kez dost ve ağlamaklı

küçük seslerle sarıldı. Hemen hemen otuz yılı bulan bir ayrılık, bir özlem... Ece Ayhan'ın gelişine de sevindi. Şiir anlayışları ayrı da olsa, dilimizin bu iki has ozanı birbirlerini tanır, anlar ve severlerdi elbet. Ece, Gökçe'nin "Sanat Emeği" dergisinde çıkan "Hastir" şiirini (Şubat 1980) çok sevdiğini söyledi, birçok dizelerini ezbere okudu. Güzel bir kaynaşma oldu.

Enver Gökçe'nin odasından çıktık. Geniş koridorun oturma bölümüne geçtik. Ortalık çok tenhaydı. Hemen hemen kimseler görünmüyordu ortalıkta. Huzurevinin sakinleri odalarında dinleniyorlardı o saatte. Küçük yuvarlak masanın etrafına yerleştik. Boratav ve Gökçe yılların özlemini gideriyorlardı. Sorular, sorular... Boratav bir ara Gökçe'ye, "Eğin Türküleri" çalışmasını sordu. Gökçe boynunu büktü. Acıklı bir sesle "Kim bilir nerde?" dedi. "Eğer başına bir iş gelmemişse fakültededir." Konuyla ilgilenen ve babası Ziya Gürel'in de birkaç kitap halinde basılmış halk şiirleri çalışması olan Osman Gürel söze karıştı: "Hocam," dedi Boratav'a, "eğer Dil Tarih'te ise, söz veriyorum, size o çalışmanın fotokopilerini çıkartabilirim." Daha bir süre oturduk. Bir dolu sigara içtik. Enver Gökçe'nin sağlığı iyi değildi. Gözleri, kulakları ve bacakları iyice yorulmuştu. Görevlerini yeterince yapamıyorlardı. Elleri zaman zaman titriyordu. Boratav'm gizlemeye çalıştığı üzüntüsü hepimizi oldukça etkiliyordu. Uzun uzun vedalaşıldı. Dışarı çıktık. Dışarıda açık masmavi bir gökyüzü, üşütmeyen bir ilkyaz. Mayıs'ın eli kulağındaydı.

Osman Gürel sözünde durdu. Bir yakını aracılığıyla Enver Gökçe'nin Eğin Türküleri çalışmasının, hem de birkaç fotokopisini getirdi. Birini, o gün çektirdiğimiz fotoğraflarla birlikte Paris'e, sayın Boratav'a gönderdim. Öbürlerini de Gökçe'ye ulaştırdım. Aylar sonra Hoca bu çalışmaya ek çalışmaları içeren dosyayı adresime gönderdi. Eğin Türküleri'ne önsöz yazmış, gerekli düzeltme ve düzenlemeleri de yapmıştı. Vecihi Timuroğlu ile birlikte basıma vermemizi istiyordu. Timuroğlu'na durumu anlattım. Gökçe ile baş başa verip bir kez daha ince

lemesi için dosyayı kendilerine teslim ettim. Bu iki dostumuzun birlikte çalıştıklarını öğrendim. Artık basıma hazırdı. Durum bu aşamada iken, Enver ağabeyin ölüm haberi geldi. (19 Kasım 1981) Yıllar önce çalışıp derlediği ve çok sevdiği hocasının otuz yıl sonra önsöz yazıp basıma hazırladığı, doğduğu yörenin türkülerini kitap halinde göremeden öldü.

***

Enver Gökçe'yi çok özledim. Bu has insanımızın, Pir Sultan'dan, Yunus'tan, Karacaoğlan'dan ve Nâzım'dan gelen, gerçekten onlara layık bu değerli ozanımızın yüzüne baktıkça, içinde bulunduğu koşulları düşündükçe, kendimden utanıyordum. Utanmakla birlikte acı çekiyordum.

"Zaman akar, zaman geçer
Zaman zindan içinde,
Biz mapusta gürül gürül yatardık
Yılan çıyan içinde..."

Buralardan geçmişti Enver Gökçe ve şimdi bir huzurevinde tek başına yaşıyordu. Kemaliye'nin Çit köyünde, 1920'de dünyaya gelmiş, sayısız sıkıntı ve tersliklerden sonra Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni bitirmiş, kendi kendine, çeviri yapacak kadar Fransızca öğrenmişti.

Yıllarca hücre, hapishane ve işkence, bu "kardeşçe dünya" ozanının kozasını örmesine engel olamamıştı. Yazmaması, yazamaması için sayısız gerekçeleri olduğu halde, yine de yazmaya çalışmış, son gücünü harcamıştır. Ne zaman onu görmeye gitsem, masasında Fransızca kitaplar ve sözlük, yeni çıkan Türkçe dergiler ve kâğıt kalem... Aynı damardan gelen, kan kardeşi sayılabilecek Neruda'yı ilk kez dilimize o kazandırmıştır. Neruda daha Nobel'i almamıştır o yıllarda (1963-64). Gesinoviç'in ünlü "Pugaçef Ayaklanması" çevirisi de onundur.

Bağlandığı ve benimsediği dünya görüşü, Gökçe'nin şiirlerini evrensel boyutlara ulaştırmıştır. Diyalektik yöntemle Ana-

dolu insanının yaşamını ve özlemlerini doğru yorumlamıştır. Edebiyatımızda bunu yapabilen ancak birkaç ad sayılabilir. Halkının maddeci tanımını ve eğilimlerini iyi saptamıştır. Bu yüzden Enver Gökçe'nin şiirlerinde ümitsizliğe yer yoktur.

Enver Gökçe'nin genç-yaşlı, ünlü-ünsüz birçok edebiyatçıyla tanışmasına, konuşmasına tanık oldum. Ne ünlüye alttan aldı, ne ünsüze tepeden baktı. Hepsine sevgiyle "Merhaba" dedi. "Nasılsın canım?" dedi. Rahatsızlıklarını, sıkıntılarını bir gün olsun söz konusu etmedi. Yakınmadı. Hep az konuşurdu. Dinlerdi çokça. En çok gençlerdi ahbapları... Metin Demirtaş'ı, Yaşar Miraç'ı, Ahmet Telli'yi, Ahmet Erhan'ı ve daha nice genç ozanları severek okurdu. Ayrıca tanışmıştı onlarla... Belki de diyorum, doğru dürüst yaşamadığı gençliğini görürdü onlarda.

Enver Gökçe, son yıllarda iki güzel olayı yaşadı. Biri Türkiye Yazarlar Sendikası aracılığıyla Bulgaristan'da tedavi görmesiydi. Yeteri kadar orada kalmamasına karşın, sağlığı hayli düzelmiş olarak dönmüştü yurduna. Oldukça ilgi ve yakınlık görmüştü orada. Ne var ki, sıla özlemi ağır basmıştı.

İkinci olay, 1979 yılında, Şair Metin Demirtaş'ın, Antalya Belediyesi eliyle düzenlediği "Enver Gökçe Gecesi ve Şenliği"dir. Gökçe, Belediyenin konuğu olarak Antalya'ya çağrılmış ve birkaç gün ağırlanmıştı. Hatta daha çok kalması, dinlenmesi istendiği halde kendisi kalmamıştı. Şenliğe değerli ressam, şair ve sanatçı dostlar katılmış, Gecede Gökçe'nin şiirleri okunmuş, sanatçı kişiliği uzun uzun anlatılmıştı. Gökçe adına rozet ve plaket hazırlanmıştı. Bu ilerici ve yurtsever ozanımıza il ölçüsünde sevgi ve saygı gösterilmişti.

***

Ölümünden tam sekiz gün önce kitabevine gelmişti. Öğleden sonraydı. İki saate yakın oturdu. Bir arkadaşını bekliyordu. Yanlış anlama olmuş, arkadaşı gelmemişti. Sıkıldı biraz. Gelen genç edebiyatçılarla, kimi okurlarla tanıştırdım. İlgilen-

di, hatırlarını sordu. Sonra oradan buradan çektiği dergi ve kitapları gözlerine iyice yaklaştırarak okumaya daldı. Fazla konuşmayı sevmiyordu. Ermiş kişilere özgü bir sükunetin içinde onur ve vekar anıtı gibi duruyordu. Edebiyat cephemizin önemli komutanlarından biriydi. Ve gerçekten 'kendisi için hiçbir şey istememiş', davranış ve düşüncesiyle tam devrimci, has bir ozandı.

Kırk yıl önce ölen, sevdiği saydığı hocası Saffet Korkut için yazdığı ağıtın başlığı da "Ölüm, Adın Kalleş Olsun" idi. Sevgili ağabeyimiz için yazdığımız bu yazının başlığına da bu ilenci uygun gördük.

Bilim Sanat. sayı: 13, Ocak 1982

Enver Gökçe'nin Acılı Büyük Yaşamı

Mehmet Bayrak

Önce iki küçük anı:

Enver Gökçe'yi ilkin Yaşar Kemal'in evinde gördüm ve tanıdım.

1973 yılıydı. Ümit Kaftancıoğlu ile gitmiştik Yaşar Kemal'e. Yanımızda karı-koca iki doktor arkadaş vardı. *İnce Memed*'i Ermeniceye çevirmek ve romancıyla yapılmış bir konuşmayı da yayımlamak istiyorlardı. Konuşma yapıldı ve sanıyorum yayımlandı.

Yaşar Kemal büyük bir coşkuyla karşılamıştı bizi. Ancak bu karşılama anında bir kişinin gölge gibi yanımızdan süzülüp hızla uzaklaştığını gördüm. Hiçbir anlam verememiştim bu sessiz ve tedirgin kaçışa... Yaşar Kemal'e, gidenin kim olduğunu sorduğumuzda, aldığımız yanıt, bizi daha da üzmüş ve düşündürmüştü... Enver Gökçe'ydi insanlardan kaçan bu kişi... Yaşar Kemal'le dost olmuş, ama hâlâ ürküyordu insanlardan... Tek parti döneminin baskıları, Demokrat Parti dönemindeki uzun tutukluluğun yol açtığı ezinç ve Çit köyündeki sıkıntılı yaşam, gücendirmiş, soğutmuş, ürkütmüş, insanlardan uzaklaştırmıştı onu... O sessiz ve tedirgin kaçış, tüm bunları çağırmıştı birden...

İsteğimiz üzerine, Yaşar Kemal geri çağırdı Gökçe'yi. Hepimiz yeni tanışıyorduk kendisiyle. Görüşme süresince hiçbir şey

konuşmadan oturdu. Bir şey sorulunca kısaca yanıtlıyor, yeniden dalıyordu...

Dost Dost İlle Kavga (1973) daha yayımlanmamıştı görüştüğümüzde. Çok önceleri Yurt ve Dünya dergisinde rastladığım "Köylülerime" şiirinin, ilk şiiri olduğunu orada öğrenmiştim.

Dostluğumuzun pekişmesi kendisiyle huzurevinde yaptığım konuşmadan sonra (bkz. Demokrat, 6 Ocak 1980) ve daha sonraki görüşmelerimizle gerçekleşmişti.

Gökçe'yle ilgili ikinci anım daha da üzücü ve düşündürücüydü.

TRT'deki görevim sırasında, kaymakamlıktan gelme bir iş arkadaşım, Türkiye'de güncelliğini bir türlü yitirmeyen "ihbar mekanizması" üzerinde dururken, kaymakamlığı sırasında yaşadığı bir olayı anlatıyordu.

12 Mart 1971'den sonra, arkadaşım Kemaliye Kaymakamı'yken, kendisine sürekli ihbarlar gelmekteymiş. Çit köyünde kuşkulu bir kişi oturmaktaymış. Bu adam yüksek öğrenimli olduğu halde kente gitmez, köyde kalmakta direnirmiş... Kimseyle de görüşmezmiş bu adam. Yapayalnız kalırmış in gibi bir evde... Bazı ülkelere haber sızdırdığı kuşkusuna kapılmaktalarmış... Yoksa neden kente gitmeyip burada kalasıymış?.. Mış, mış da mış mış...

İhbarlar öylesine yoğunlaşmış ki, Kaymakam arkadaş bir jandarma birliğinin başında köye gitmiş ve kuşkulu adamın evine baskın düzenlemişler... Ev didik didik aranmış, ancak birkaç edebiyat kitabı dışında hiçbir şeye rastlanamamış...

Kaymakam arkadaş, olayı anlatırken, söz konusu kişinin o kötü koşullar içinde nasıl yaşayabildiğine hâlâ şaşmaktaydı. "O bir kovuğa, bir ine benzeyen evde hayvanlar bile yaşayamazdı," diyordu.

Eski kaymakam arkadaşım, sözünü ettiği kişinin büyük ozan Enver Gökçe olduğunu, yaklaşık 10 yıl sonra benden öğrenecek ve şaşakalacaktı...

Erzincan'ın Çit köyünde başlayıp, Seyranbağları Huzurevi'nde noktalanan çileli, acılı, zor ama "büyük" bir yaşamı var Enver Gökçe'nin. Tıpkı Meri Kekliğim'de anlatıldığı gibi, emekçilerinkiyle özdeş bir yaşamdır bu.

"Bir / Elde / Çatal / Bir / Elde / Dehre / Dalar / Dikenlerin / Kengerlerin / Peşinde / Kaderimmiş / Söğerim / Oy / Meri / Kekliğim / Yeter / Çektiğim. / Dut / Kurusu / Süpürge / Tohumu / Yediğimiz / Ve / Bir / Godik / Arpa / İçin / Sivas / Kapılarından / Geri / Çevrildiğimiz / Günleri / Defledik / Meri / Kekliğim / Yeter / Çektiğim / Yol / Parası / Veremedim / Diye / Şu / Dağları / Bana / Açtırdılar / Şu / Yolları / Bana / Hacizlere / Gitti / Suna / Gibi / Keçim / İneğim / Meri / Kekliğim /Kore / Dağlarında / Tabakam / Kaldı / Mapus / Damlarında / Özgürlüğüm / Hey / Meri / Kekliğim / Yeter / Çektiğim"

A. Kadir, Rıfat Ilgaz, Cahit Irgat, Ömer Faruk Toprak, H. İ. Dinamo, Mehmed Kemal, Sabri Soran ve Fethi Giray'larla 1940 toplumcu şiir hareketi içinde yer alan Enver Gökçe, Ahmed Arif'le birlikte, bu hareket içinde yer alan ozanlardan bazı yönlerle ayrılıyor. Halk söyleşinden yararlanma ve folklor öğesi bu iki ozanın şiirlerinde belirgin bir özellik olarak ortaya çıkıyor. Her iki ozanın da daha ilk şiirlerinden bu yana değişmeyen bir özellik bu. Ayrıca bu iki ozanımız, yüzyıllarca Osmanlılarla Safeviler arasında kalmış, istismar edilmiş bir halkın, macerası günümüzde de değişik boyutlarla devam eden insanlarımızın dramını yansıtırlar. Rastgele doğup, ezbere büyüyen ve yanlışlıkla ölen insanlardır bunlar. Bir türkü gibidir bunların şiirleri. Memleketin ahvalini öğrenmek, köyümüzü, köylümüzü yeniden bellemek için okunası türküler. Mis gibi insan, mis gibi doğa kokar bu türkü-şiirlerde...

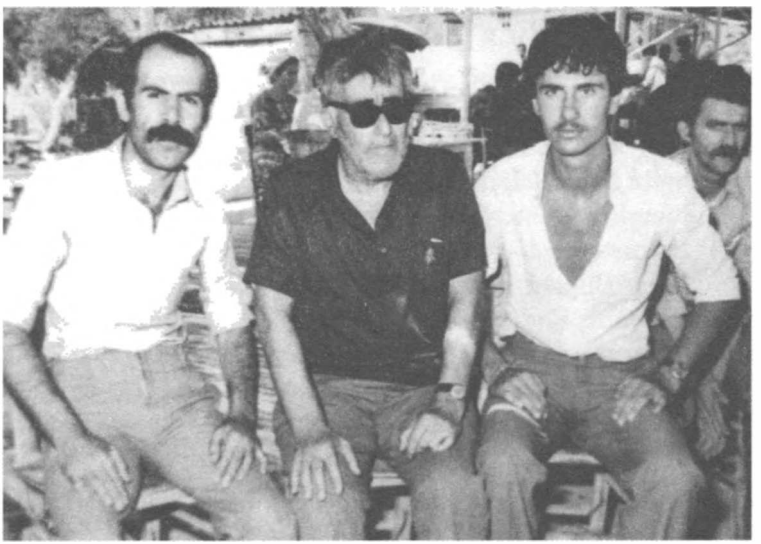
Bu türkü-şiirlerde, bir yandan insanımızdan görüntüler izlerken, bir yandan da düşünüp, türküyle söyleşmeyi bir gelenek haline getirmiş insanlarımızın türkülerini buluruz.

Yüzlerce yıllık bir yaşam deneyiminin izlerini taşır bu in-

sanlar. Ezilmiştir, horlanmıştır, sahip çıkılmamış geri bırakılmıştır... Bu yüzden kırgındır, dargındır, güceniktir, mahzundur bu insanlar. Yaşamlarından kaynaklanan bir hüzün taşırlar içlerinde... Tarihe dargın, topluma güceniktirler... Bundandır mahzunlukları, bundandır çevreye güvensizlikleri... Dışardan köstek, doğadan destek buldukları için doğaya sığınmışlardır. Bir bakıma tüm acımasızlığına, tüm çetinliğine karşın yine doğaya yaslanmakta bulmuşlardır çareyi... Doğanın saflığını ve içtenliğini taşırlar bu yüzden... Kimi zaman çocuklar gibi gülüp, kimi zaman mağaralar gibi inlemeleri bundandır. Bundandır türkü-şiirlerin insan ve doğa kokması... Üzüntünün ve sevincin ve de insana dair ne varsa buram buram tütmesi bundandır bu türkü-şiirlerde...

Her şeye, ama her şeye karşın yitirmedikleri bir şeyleri var bu insanların: İnsancıl özleri ve geleceğe umutla bakmaları... Enver Gökçe insanları da tüm insanlar gibi umutla bakıyor geleceğe... Tüm kırgınlıklarına, tüm dargınlıklarına karşın, güzel bir geleceğin özlemini taşıyor bu insanlar da içlerinde... Üstelik Gökçe'nin genç insanları, bu özlemi daha bir bilinçle taşıyıp götürüyorlar yarınlara... Enver Gökçe, daha ilk şiirinde ne diyor bakın:

Anamız birdir, aynı memeden emmişiz dostlar.
Kan kardeşiz, sizlere kanım kaynıyor
Sizlerle beraber herk ettik toprağı,
Beraber yattık hapiste, beraber tezkere aldık.
Ve maniler yaktık hasret için;
Gülemediysek de boş verdik beraber...
Halay mı çekmedik kol kola
Horon mu tepmedik diz dize,
Cepken mi vermedik rüzgâra?
Koyun koyuna yattık toprak duvarlarda
Sıtmayla, Sığırla, Davarlarla...
Daha da yatarız dostlarım daha da...
Gün gelirse eğer
Halay söyler, türkü söyler gibi yan yana
Mavzer mavzere verip de

Düşmana kurşun da atarız.
Sizlere kanım kaynıyor, yabancı değilsiniz bana...

"Sanatçı, ne körü körüne halk hayranlığına kapılmalı, ne de ona tepeden bakmalıdır. Halka ışık utacak bir yaratmanın, devrimci sınıfları sömürü çarkından kurtaracak bilimsel öğretinin doğru kullanılmasından ve bu uğurda savaş verilmesinden geçtiği unutulmamalıdır" diyen büyük ozan Enver Gökçe, konuşmamızda, toplumumuzun geleceğine ilişkin görüşlerini şöyle dile getiriyordu: "Tüm toplumlar gibi toplumumuzu da aydınlık ve güzel bir geleceğin beklediğine inanıyorum..."

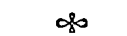
Sözlerimizi noktalarsak, büyük ozan Enver Gökçe, acılı "büyük" bir yaşamın simgesi ve bir "halk türkücüsü" olarak sonsuza dek yaşayacaktır.

Yarın, Sanat Edebiyat Dergisi, sayı: 5, Ocak 1982

Enver Gökçe'nin Akdeniz'i Seyrettiği Yerde Onunla Söyleşir Gibi

Metin Demirtaş

Sevgili Enver Abi, dün ekmek içi köfte ile bir şişe şarap alıp denizin kıyısına indim. Akdeniz'i seyrettiğin yerde, seni şiirlerinle andım. Anımsarsın, sabahları kahvaltıdan sonra seni konuk ettiğim çadırın önünden alır, burada bir masaya yerleştirir, işime giderdim. Masanda her zaman bir sürahi su olurdu: Çocuklarımdan bir bardak su isterken bile çekingen davrandığını bilirdim. Kimi zaman oğullarım üstlenirlerdi seni buraya getirme işini. Yenice tay taya kalkmış bir çocuk gibi ayağını yere sürterek, küçük küçük adımlar atarak yürürdün. Bu rahatsızlık sanırım yattığın ıslak hücrelerin armağanıydı sana. Servis otobüsüne yetişmek için koşar adım durağa doğru giderken arada döner bakardım. Dirseğin masaya bağlı, yüzün Akdeniz'e dönük, bir yontu gibi devinimsiz, denizi seyrederdin. Edip Cansever'in "Mendilimde kan sesleri" şiirini anımsar, onun, "Ahmet Abi" seslenişini "Enver Abi'ye" çevirir, şiiri içimden okurdum.

"(...) Boynu bükük duruyorsam eğer / İçimden böyle geldiği için değil / Ama hiç değil / Ah güzel 'Enver Abim' benim / Gülemiyorsun ya, gülmek / Bir halk gülüyorsa gülmektir / Ne kadar benziyoruz Türkiye'ye Enver Abi / Bir güzel kadeh tutu-

şun vardı eskiden / Dirseğin iskemleye dayalı / Bir vakitler gökyüzüne dayalı, derdim ben."

O sıralar Hurma köyünde Antalya Belediyesi'nin kum-çakıl eleme şantiyesinde çalışırdım. Köy-Koop kapanınca işsiz kalan arkadaşlarımla Belediye Başkanı Tonguç'un isteğiyle bir atölye kurmuştuk. Öğle yemekleri şantiyede yenir, ayrılamazdım. Ama ben seni merak eder, o dar zaman aralığında bir yolunu bulur, yanına gelirdim. Seni burada, oturduğun gölgenin altında, Akdeniz'i seyrederken ya da oğlum Umut'la tavla pullarını şıkırdatırken bulurdum. Akdeniz'i seyretmenin senin için ne denli bir keyif olduğunu bilir, Umut'a ayırdığın zamanı bir özveri olarak değerlendirirdim. Karıma sıkça, "Enver Abi'nin bir isteği oldu mu?" diye sorar, aldığım yanıtla içim rahat etmez, aynı soruyu yineler, Günsel'in alındığını duyumsar, susardım.

Sen zaten bir şey istemezdin ki Enver Abi! Önüne konan yemeği artırmadan yer, dokunduğun ekmeği son lokmasına dek bitirirdin. Sevdiğin yemeği öğrenmeye çalışır, öğrenemezdik. Böyle sorular karşısında dudaklarından dökülen kırık-dökük bir-iki sözcüktü yalnızca: "Ne olursa... Sağolun... Ne olursa..." ilk hecelerini kuran çocuklar gibi yavaş, tutuk konuşurdun.

Genç bir arkadaş uçakla seni Ankara'dan alıp gelmişti. Bir çay içimi oturup gitti. Kimdi bilmiyorum.

Yıllar önce arkadaşım Kemal Burkay'la huzurevinde ziyaretine gelmiştik. O gün de böyle küskün ve suskundun. Bunu bildiğim için bu durumu yadırgamadım. Hemen yanımızda kurduğum küçük çadırda konuğumuz oldun. Geldiğin gün dört-beş günlük sakalın vardı, bilerek bıraktığını sanmıştım, değilmiş. Öğretmen M. Ali bir güzel traş etti seni. Meğer arkadaşımız bu işin erbabıymış. Kolonya, masaj, krem vs. derken yüzün pırıl pırıl oldu. Yeni bir gömlek giydirdik. Umut: "Enver dede, böyle güzel oldun be!" dedi. Güldün! Kıkır kıkır güldün Enver Abi!

Geldiğin günlerde, Ağustos 1980, bizler tüm Türkiye'de devrimcilik adına kalın kütükler yuvarlıyorduk. Bu kalın kü-

tüklerin altında ezilen dostluk, kardeşlik, dayanışma gibi soylu duygulardı. Örselenen bu duyguların çığlığını ne yazık ki pek az insan duyabiliyordu. Gülten Akın'ın, "Ah, kimselerin vakti yok / Durup ince şeyleri anlamaya" dizeleri o günlerde dilimden düşmez olmuştu.

>> Faşizm Geliyorum Diyordu

80 Ağustosunun ortalarıydı ve bela geliyorum diyordu. Seziyordum. Bir yıl önce şiirden çok slogana yakın, kalın sesli bir şiir yazmış, şiir, "Sanat Emeği" dergisinde yayımlanmıştı. Şöyle başlıyordu: "İpini yağlarken cellat / Kuşanırken kılıcını faşizm / Karanlık odalarda / Ve cümle puştluk pusuya yatmışken yolumuz üstüne / Çiğnenirken ekmeğimiz / unumuz / çiğnenirken papatyaların / kırlardaki / çocuklarımızın uykularındaki gülümseyişi..."

Ve bizler yumruklarımızı birbirimize çevirmiştik. Akıl değil, duygular egemendi davranışlarımıza. Ne zaman akıl egemen oldu ki!.. Öyle günlerdi ki, kardeş kardeşe düşman, kimse kimseyi beğenmez. Ben kendimce bir şeyler yapmak için çabalıyorum. Çatımın çekebileceği yükü sırtlamış, bunun sorumluluğu ve bilinci içinde ağır aksak yürümeye çalışıyorum. Şiir, her zamanki gibi sığınağım. Beni dinlendiren, olgunlaştıran, incelten, barışçıl duygularla donatan sığınağım... Kimi siyasi gruplar arasındaki kırgınlık ve sertlikleri de şiirle, sanatla yumuşatabilir miydik? Bu konuyu ilgili arkadaşlarla Antalya Sanat Derneği çatısı altında oturup konuştuk. Enver Gökçe'ye bir "Onur Gecesi" düzenleme düşüncem coşkuyla kabul gördü. Sevindim. Ortak düşüncemizi ivedi yazılmış bir mektupla sevgili arkadaşım Abdülkadir Bulut'a haber verdik. O da mektup içeriğini bir haber biçimine dönüştürüp Cumhuriyet'te yazdı (Temmuz 1980). Bu haber bizi hızlandıran bir etken oldu. Arkadaşlarla ikinci bir toplantı yaptık. Genç arkadaşların çoğu seni tanımıyordu. Seni dilimin döndüğünce tanıtmaya çalıştım. Daha doğrusu şiirlerin seni bize anlattı.

"Ben, bizden olan bütün insanların dostu / Adı, haritalarda

bile bulunmayan / Bir köyünden Anadolunun / Güzel şeylere hasrettir memleketim / Güzel şeylere hasret bu dünya."

İmece başlamıştı. İmeceye katılan arkadaşlarımı anmalıyım: O. Aydın, A. Gündüz, M. Çakmak, N. Erkal, M. Kavakalanlı, Belediye Kültür Müdürü, Müzik Öğretmeni Hasan... ve her eğilimden devrimci gençler.

>> SENİ ÜZEN AHMED ARİF DARGINLIĞI

Hatırlayacaksın, Rıfat Ilgaz, Filiz-Fikret Otyamlar gelmeden önce, bir akşam çaylarımızı içerken konuşmuştuk bu konuyu seninle. "Politik gruplar arasındaki gerginlikleri gidermek, barışçıl bir hava yaratmak için köprü yapıyoruz seni," demiştim. Böyle bir açıklamadan sonra senden bir alınganlık beklerken, teşekkür edip, şunları söylemiştin: "Böyle bir amaç için beni seçmeniz yerinde. Kimse size sitem etmez. Benim tüm şairlerle aram iyi. Biri hariç!.."

Bir süre sustun, Ahmed Arif'in adını andın, kederli bir ses tonuyla... Söylemesen de biliyordum kimi demek istediğini. Dargınlığınızın nedenini, ayrıntılarını da... Ahmed Abi'nin sevmediği, dargın olduğu insanlardan konuşurken nasıl zehirli sözcükler seçtiğini de... Seni ne denli yaralamış olduğunu tahmin edebiliyordum. Sizi barıştırmaya yönelik girişimlerde bulunan kimi "kadim" dostlarını da kırmıştı Ahmed abi. *Dost Dost İlle Kavga*'nın ilk baskısında geçen, "Gökten zembille mi indin..." sözlerine (haklı olarak) öfkesini dökmeye başladığı bir sırada araya girmek yürekliliğini gösterip, seni korumaya yönelik yatıştırıcı bir şeyler söylemek istedim. Ahmed Abi'den sert bir azar işittim (Sert az söz). Önsöz'de geçen o sözlerini ve bu olaya neden olduğuna inandığı, "Enver Gökçe'yi kışkırtan" diye tanımladığı bir başka kişiyi ömrü boyunca hiçbir zaman bağışlamadı. Ama bu olaydan önce Ahmed Arif seni her zaman, her yerde "Enver Abi" diye saygılı bir dille anardı. Bunu da biliyordum.

Bütün bunları konuşabilirdim seninle. Bu gibi açıklamalar üzüntünü artırmaktan başka neye yarardı? Elimde *Dost Dost*

İlle Kavga'nın 4. baskısı vardı. O. Suda'nın seni, şiirlerini anlatan, "Enver Gökçe 'kardeşçe bir hayat için' yola çıktı" diye başlayan yazısından altını çizdiğim satırları okudum. "Enver Gökçe, harabelerde açan çiçeklerden güller devşiren bir devrimcidir" diyordu O. Suda. Yazıyı özenle usul usul okudum. Sen de ilk kez dinliyormuş gibi dinledin. Bir dostun, bir dost diliyle yinelenen sözleri seni gönendirmişti. Kederin dağılır gibi oldu.

O gece bu anının üzüntüsüyle çadırına uzanıp yattın. Öğle üzeri Rıfat Ilgaz, Fikret Abi'yle çıkıp geldiler. Onları görünce yüzünde sevinçten gülücükler göğermişti. "Eski tüfek eski tüfeği görünce" demiştim. Alaca akşam hemen çadırın önünde yanıveren mangalın üstünde pişen köftelerle teklemeden içtiğin iki duble rakı seni iyice keyiflendirmişti. Gecenin başlamasına bir-iki saat vardı ve sen elle tutulur bir coşku içindeydin. Rıfat Ilgaz'la uzak anılara dalıp gitmiştiniz.

>> Şiirler, Türkülerle Geçen "Onur Gecesi"

Gece'nin yapılacağı TÖB-DER plajına vardığımızda kapalı bölüm dolmuş, insanların çoğu kumsala serilmişti. Cıvıl cıvıl bir kalabalık. Kapalı bölümün duvarları Fikret Otyam'ın Gece için yaptığı resimlerle bezenmişi. Desenlerin altında resim öğretmeni arkadaşlarımızın senden seçip yazdıkları dizeler okunuyordu. Sahnede Belediye Kültür Müdürlüğü'nün piyanosu koro biçiminde söylenecek 'Meri Kekliğim' için hazır bekliyordu.

Adın ünlendi, alkışlarla hemen sahnenin yanındaki koltuğa buyur ettik seni. Oturduktan sonra bile alkışlar sürdü. Sen biraz şaşkın ve bir çocuk sevinciyle seni alkışlayanları seyrettin, el sallayıp karşılık verdin. Hasan arkadaşımız bu gece için Meri Kekliğim şiirini bestelemişti ve biraz sonra koroyla piyano eşliğinde sunacaktı. Şiirlerini koro biçiminde seslendirecek olan ortaokul öğrencileri de sahnede yerlerini almışlardı. Sen herkesin görebileceği bir yerdeydin ve esrikliğin, mutluluğun yüzünden okunuyordu. Meri Kekliğim seyircilerin de yer yer katılımıyla söylenmiş, öğrenciler şiirlerini okumuş, arada adın

hep bir ağızdan söylenir olmuştu. İzlence güpgüzel, kayan bir yıldız gibi pürüzsüz akıp gidiyordu. Bir arkadaşımız sahneye geldi, hepimizi duygulandıran lirik bir ses ve doğru bir yorumla 'Dost' şiirini okumaya başladı. Sen duyduğun sesle yetinmemiş, başını şiir okuyan arkadaşa iyice çevirmiş, hayran, kımıldamadan izliyordun.

(...) Biz olmasak gökyüzü, biz olmasak üzüm / Biz olmasak üzüm göz, kömür göz, elâ göz / Biz olmasak göz ile kaş, öpücük, nar içi dudak / Biz olmasak ray, dönen tekerlek, yıkanan buğday / Ayın onbeşi / Biz olmasak Taşova'nın ütünü, Kütahya'nın çinisi / Yani bizsiz / Anne dizi, kardeş dizi, yâr dizi / Güzel değildir... Adana'nın pamuğu dokumada / Diyarbakır, Afyon, Kütahya fabrikada / Ümit işkencede mahzun / Emek işkencede mahzun / Tenim, ayaklarım üryan / Ekmek işkencede mahzun / Ve Divrik'in demiri arabada / İşçi-köylü ve işçi bir arada / Söyle türküler yadigârı kardeş!.."

Şiirin bu bölümü okunurken bir alkış ve sevgi gösterisi sergilenmişti. Ve sen tam bu sırada usulca ağlamaya başladın. Hemen yakınında Rıfat Ilgaz'la, Fikret Otyamların arasındaydım ve gözlüklerin altından siğim siğim inen gözyaşlarını görebiliyordum. Duygulandım, sarılıp seni öptüm, yüzüm ıslandı gözyaşlarından. Az önce terden sırılsıklam, ağrıyan sol bacağımı sürükleyerek oradan oraya koşturup duruyordum. Gelmiş, sandalyeme yenice oturmuştum. Sevinçli ve tedirgindim:

Bir gün önce değişik siyasal görüşlere sahip arkadaşlarla oturup konuşmuş, bir anlaşmaya varmıştık. Enver Gökçe, egemen güçlerce ezilmiş, horlanmış, onurlu bir şairimizdi. Biz bilmezsek onun değerini kim bilecekti? Bütün siyasi görüşlerin katılımı ve bir imece ruhuyla düzenlediğimiz bu gece ona sunabileceğimiz bir armağan olacaktır. Gece süresince slogan yarışı yapılmamalı, ayrılıklar bir kıyıya atılmalı, düşmanlıklar, dargınlıklar kaldırılmalıydı. Dileğimin, anlaşmamızın özü buydu.

Gece, şiirler, türkülerle sürüp giderken bir arkadaş çıktı, su-

nucu arkadaşın elinden mikrofonu aldı, bilinen bir bildiriyi sert bir tonlamayla okumaya başladı. Ardından değişik siyasi görüşlerin slogan yarışı başladı. Pil ve dokuma fabrikası işçileri susup kalmışlardı. Ben o sıra, anımsayacaksın, ayağımın nasırına basılmış gibi ayağa fırlamıştım. Sen bana şaşkın bakakalmıştın. İzlencenin akışı ve sunuculuğunu yapan arkadaşa (Abdulkadir Gündüz) hemen bir pusula uçurdum. Pusulayı okudu ve mikrofonu senin eline tutuşturdu. Konuşma güçlüğünü biliyordum, slogan yarışını önleyebilmek için bir umardı bu. Sen sessiz öylece kalakaldın. Dudaklarından duyulur duyulmaz bir iki sözcük çıktı, yine sustun. Adın tempoyla söylenmeye başladı. Bu coşkun sevgi gösterisiyle duygulandın, dudakların titredi, sustun kaldın.

Senin suskun duruşunla salonda sessizlik sağlanmıştı.

Neye yarar... Mavinin gözüne sarımsak kaçmıştır bir kez!

Mavi üstüne düşen bu küçük gri gölgeye karşın, gece başladığı gibi güpgüzel bitti.

Sabah erken kalktın. Bizim çocuklar uyuyordu ve ben çayı hazırlıyordum. Yüzün güleçti. Çayını keyifle içtin. O gün mutluydun, moral bulmuştun ve yürüyüşün kolaylaşmış, konuşman değişmişti. Arkadaşlarımızdan birinin anlattığı, sarı sıcak yaya yollara düşmüş fukara köylünün, gücü tükenince, 'Allahım bana ya bir at, ya bir atlı' duası üzere, tepenin ardından çıkıp gelen iki atlı jandarmanın kısrağını doğurtup, yeni doğmuş kulini omzuna yüklenip, jandarmanın atları önünde tin tin koşturmak zorunda kalan adamın öyküsünü anıp anıp kıkır kıkır gülüyordun. Bu fıkrayı sevmiştin ve 'faşizmi anlatan fıkra' diye sınıflandırmış, dağarına koymuştun.

>> Ankara'ya Uğurlarken

Dönüş günün gelmiş, uçak biletin alınmıştı. Yol hazırlığı yaparken arkadaşımız O. Aydın uğurlamaya geldi. Elinde bir zarf ve zarfta, gece satışa sunulmuş ve üstünde dizelerin yazılı olduğu desenlerden elde edilen hatırı sayılır bir para vardı.

Zarfın içine gece özenerek yazdığım mektubu da eklemiştim. Zarfı seni incitmeyecek bir dille sunduk. Parayı gördün ve almadın, "Bana sunduğunuz onur yeter," dedin. Yalvarmalarımız kâr etmedi. Öyle soylu bir tavır sergiledin ki, duygulandım. Taksiye binerken gömleğinin cebine beş yüz lirayı sokuşturduk. Elinde baston ve çanta vardı ve cebinden parayı çıkarıp geri verebilmen olanaksızdı. Taksinin camından el salladın ve gittin.

Biliyor musun Enver Abi, o beş yüz lirayı da Ankara'ya varınca derneğe geri yollamışsın. Bunu nice sonra arkadaşım Osman Aydın'dan öğrendim.

Sevinç uzun sürmedi, biliyorsun, 20 gün sonra başımıza '12 Eylül' düştü! Benim sol bacağımdaki ağrılar artmış, Hacettepe Hastanesi'ne yatmıştım. Bir bacağım üstten alınmış, Antalya'ya dönmüştüm. Ankara'ya kontrole geldiğim bir gün Küçükesat'ta kaldığın huzurevine uğramış, seni bulamamış, kaldığın odanın kapısı altından bir not atmıştım. Eline geçip geçmediğini bile bilmiyordum. 15 gün sonra postadan mektubun çıktı geldi. Elinle yazılmış, yürüyen bir karınca ordusunu anımsatan incecik satırlardı. Birçok sözcüğünü daha sökebilmiş değilim. Mektup 13 Ocak 1981 tarihini taşıyordu. Şunları yazıyordun: "... bıraktığın pusulayı aldım... Kapının altından attığın yazıyı okuyunca başıma kaynar sular döküldü... Zaten ben orada iken senin topalladığın dikkatimi çekmişti... Karın Günsel'e selam ederim. Senin gözlerinden öperim. Çocuklarını hasretle kucaklarım."

Kimsenin dikkatini çekmeyen aksamam senin nasıl dikkatini çekti hâlâ şaşarım. 'Durup ince şeyleri anlamak' senin gibi bakmasını bilen yüce gönüllü şairlere özgü olsa gerek...

Seni yağmurlu bir kasım günü toprağa vermiştik. Yanımda Mehmet Kemal, Kemal Çınar ve Vedat Türkali de vardı. Yaşar Kemal'in yaptığı konuşmayı dinlerken İlhan'a seslenen dizelerimi mırıldanıyor ve kendimi tutmaya çalışıyordum:

"Merhaba İlhan
İşte Enver abiyi de getirdik yanına
Şu dünyada / Ayrılık var, ölüm var
İlle de zulüm var diyen ozanı
Gülüşünden, su içişine kadar
Halk olan adamı
Mezarlarınız biraz aralı
Ama atsan
Ulaştırırsın herhal sigaranı
İki gözüm ona iyi bak
Dünyaya küskün gitti biraz
Zemheride çiçek açmış
Acılı, suskun bir topraktır o
Seslenmezsen
Merhaba demez
Hastadır, koluna gir
Yürüyemez
Ayakları tutuk / Bağışla İlhan
Öyle ya senin de kaburgaların kırık."

Biliyor musun Enver Abi, Natalie Wood da aynı günlerde ölmüştü. TRT Radyo ve TV'de onunla ilgili geniş haberler yapıldı. Sana sıra gelmedi. Seni ananlar yalnızca dostların ve Eğin türküleriydi. Sevgili Enver Abi, sana 1980 Ağustos'unda oturup saatlerce denizi seyrettiğin yerden sesleniyor ve bize bıraktığın, Muzaffer İlhan Erdost'un tanımıyla "güz ekinleri gibi dayanıklı" güzel şiirler için teşekkürler ediyor, ellerinden öpüyorum.

Cumhuriyet Kitapları
Dağınık Satırlar
İçinden şiir geçen yazılar

Anadolu Acısı Bir Şair Enver Gökçe

Vecihi Timuroğlu

...
Ben şairim
Halkların emrinde, kolunda, safında,
Satırlarım vardır kahraman,
Satırlarım vardır cılız, cesur ve sıtmalı.
Ahdim var:
Terli atlet fanilalı göğüslerden
Püfür püfür geçeceğim.
...

Bu dizeler, Enver Gökçe'nin (1920-1981) "Memleketimin Şarkıları"ndan alındı.

Bir gün bana: "Umutsuzluğumuz arttıkça, geçmişi suçluyoruz ve sanıyoruz ki, o koşullar hep varlar. Oysa, bireylerin birbirleriyle ilişki kurdukları toplumsal koşullar, kişiliklerinin koşullarıdır. Hiçbir zaman bizim dışımızda olmayan bu koşullar, kendi eylemlerimizin koşullarıdır ve kendi eylemlerimizden doğmuştur..." Sonradan öğrendim, bu sözler, Hegel'in estetik kuramından alınmış. Ama, Enver Gökçe'nin şiirine yansıyan yaşamını anlatması bakımından çok önemli. Ömer Can'ın evinde konuktu bunları konuştuğumuzda. O günlerde Yaşar Kemal, henüz, "Ben Enver'i yakından tanıdım, büyük bir şiirin nasıl oluşturulduğuna tanık oldum" sözlerini söyle-

mişti. Onu gömdüğümüz mezarın başından ayrılırken düşündüm bunları. "Büyük bir şiirin nasıl oluşturulduğuna." Kendi sözleri tanıktır. Çehov, *Üç Kız Kardeş*'te (1900), kahramanına şunları söyletiyor: "Yeni bir çağ doğuyor, halk hepimizin üstüne yürüyor; güçlü, sağlıklı bir fırtına yaklaşıyor; çok geçmeden bize ulaşacak, tembelliği, vurdumduymazlığı, çalışma konusundaki önyargıları ve toplumumuzu saran o yozlaşmış sıkılığı silip süpürecek." Enver Gökçe, işte bu fırtınayı halk duyarlığıyla sezip üstün bilinç düzeyinde şiirleştirmiştir.

Tarih, kendi koşulları toplumsal koşullarla çatışanların, toplumsal koşulları değiştirmek isteyen küçük devleri, acılara boğduklarını yazıyor. Çoğu kez, tarihe ters düşenler, tarihi temize çekmek isteyenleri, ya bir ipin ucunda sallandırırlar, ya bir baltanın ağzında kana belerler, ya bir ateşin yalazında cazırdatırlar, ya da derilerini yüzerler. Şorul şorul akıtılan kanların tümüne de halk sahip çıkmıştır. "Ben de halimce Bedrettinem" sözü, üryan asılmaya karşı bir tepkidir. Mansur'un şah damarından fışkıran kanın "Ya Hak!" yazması, yerini bulacak gerçekliğin anlatısıdır. Nesimi'nin yüzülen derisinden şorlayan kanın toprağı "La ilahe illallah" tanıklığıyla süslemesi, toplumsal gelişmenin ileriye atılan çizgisini belirler. Ya o "*De la causa, pirincipio et uno*" ile "*De L'infinito, universo et mundi*" adlı büyük kitapların yazarı Giordono Bruno'nun Engizisyon ateşinde kül olan bedeninin gökleri mavi bir aydınlığa boğması denli, karanlığı dağıtan bir ışık var mı? Bunların tümü de, toplumsal devrimlere karşı zulmün örnekleridir. Zulümler, korku bile yaratamıyorlar. Tarih, önüne oturtulan engellere karşın, ileriye doğru bir yol buluyor.

Enver Gökçe'nin şiiri, işte bu yolu bilmiş şiirlerdendir. Onu bir ipin ucunda sallandırmadılar, bir baltanın keskin ağzında parçalamadılar, derisini yüzmediler, ateşlere de atmadılar. Ama onu şiirden yoksun kılarak yaşamın dışına attılar. Gökçe'yi, bu soylu şairi, şiirden uzaklaştırmak denli büyük zulüm olamaz. O, şiirlerinde halk duyarlığını örgülüyordu. Bunu, kültür top-

lum biliminin tüm gerekleriyle yapıyordu. Yaptıklarının tümünde üstün bir bilinç düzeyinin olduğunu da görüyoruz. Örneğin, belli kütlelere, tarihsel bilinci taşırken halkımızın kültür düzeyini gözden ırak tutmayarak masal öğesini kullanır:

"Zaman akar, zaman geçer / Zaman zindan içinde / Biz mapusta gürül gürül yatardık" dizeleri, "evvel zaman içinde, kalbur saman içinde" diye başlayan masal başlangıcına göre kurulmuş. Ama, arkasından acı gerçek gelir: "Getirdiler ite kaka bir yiğit..." "Kırmızı parıltılı ve narin / Irgalandı / Bir kiraz dalı / Has bahçenin içinde" dizelerindeki "has bahçe" masal motifidir. Böylesi motifler, salt bir deyiş öğesi olarak kullanılmamıştır. Bir bilinç ürünüdür. "Has bahçe" padişahların mülkiyetindedir. İçine karınca sızamaz, üstünden kuş uçamaz, has bahçenin kirazı çiçeğini dökerken, Eğinli Bekir kükrer:

"Bu ne bok kader
Toprağım yok, tarlam yok.
Ne kadar
Toprak var dünyada oysa
Ömrübillah herkese yeter."

Has bahçeden topraksız köylüye uzanan bu dizeler, Gökçe'nin özdeksel izlenimlerini nerelerden algıladığını gösterir. Cumhuriyet şiiri, Atatürk Devrimi'nden esinlenmiş ve ulusal sanatın bir bölümü olarak gelişmiştir. 1940 kuşağı diye adlandırdığımız şairler, şiirlerini halkçı ilkelere oturtmuşlardır. Ulusal çizgiyi halkçı ilkelerle güçlendirmişlerdir. Enver Gökçe, Nâzım Hikmet'in açtığı yolda kendi özgün şiirini büyük bir ustalıkla yaratmıştır. Şiirini kitlelere yaklaştırırken, kütleleri de şiirine yaklaştırmayı başarmıştır. Bu başarısında tüm Türk lehçelerini incelemesi, Anadolu Türk şiirini çok iyi özümlemesi büyük etken olmuştur. Halk duyarlıklarının halk dilinde geçeceğini çok iyi sezmiştir. "Demiri eriten kömür, Yiğidi eriten kahır" dizeleri, hem sözcük ekonomisi bakımından, hem söz dizimi bakımından, tümüyle halk dilinin kendisidir. "Yiğidi

dert değil, kahır öldürür" sözünün Enver Gökçe şiirinde aldığı biçimdir bu. Kimi zaman şiirseli, tam halk ağzıyla yakalar: "Bu belalı başınan / Kime gidem yavri." Yerel deyişlerle birlikte sözcüklere takılan ekler de halk diline uygundur. Giderek, bu halk dili, Türkçenin büyük olanaklarıyla parıldar:

"Aklı karalı seçilirken su,
Aklı karalı seçilirken ova,
Aklı karalı seçilirken dağ."

Halk dilinin sözlüğünden seçtiği sözcüklerle kurduğu dizeler, halkın acısını da yansıtır. "Rusvay, malamat, üryan" gibi, yalın gerçekliği yansıtan dizeler kurar. Böylesi dizeler, kompozisyonun bütünlüğü içinde acısının özdeksel kaynaklarını yansıtırlar. Bu büyük şiirin kuruluşu, salt halk diliyle söyleşmekten gelmiyor. Tüm Türk kültürünün harmanlanmasından doğuyor. Zaten, salt halk ağzıyla, bilinç düzeyi yüksek bir şiiri yaratmak da olanaksızdır. Enver Gökçe'nin şiiri, Dede Korkut'a değin iner. Şimdilik şiirlerini ondan bir dost kokusu, bir türkü, Anadolu toprağından, halkından bir parça olarak bağrımıza basmaktan başka ne yapabiliriz ki.

"Adı görklü Marx yadıma düşende / Uyan derim Alim / Uykudan uyan!.." Toplumsal uyanışın yönünü, bilincini, işte böyle geleneksel deyişlerle, halk duyarlığıyla birleştirir.

"Zalım / Hemi de kötü dinli gavur / Nasıl da bağdaş kurmuş toprağıma / Gülümü harmanımı savurur!.." Bir ulusal kurtuluş türküsünde, "gülü harmanı savurmak" gibi hüzün dolu yumuşak bir deyişi, "kötü dinli gavur" gibi bir öfkeyle birleştirmek Türk dilinin ve kültürünün de harmanını savurmakla olanaklıdır. Dede Korkut'tan Derviş Yunus deyişine değin harmanlar Türk yazıtını: "Kınadık, yüz çevirdik, düşman kesildik / Şol aşkı bilmezlenenlere."

O aşk, Pir Sultan ve Karacaoğlan biçiminde, toplumsal bir devrim türküsüne dönüşür: "Kutlayalım şol kurtuluş cengini / Engini de deli gönül engini"

Ama, hep kendisi olur: "Hayım / Kompradoru, pezevengini / Vur / Kara yeğenim vur!.."

Enver Gökçe, Türk şiirinin büyük bir ustasıdır. Gökçe şiiri, iyiden iyice incelendiğinde, görülür ki, büyük yeteneğinin yanında, Türk şiirine bir saygının da ürünüdür. O, salt halk deyişlerinin, halk şiirinin, halk dilinin bir yansısı değildir. Anadolu sınırlarının ötesindeki Türk şiirini de incelemiştir. Türk duyarlığının taştığı şiirlerinde salt Eğin kokusu yoktur. "Aklı karalı seçilirken su / Aklı karalı seçilirken ova / Aklı karalı seçilirken dağ" dizeleri, onun kendine özgü türküsüdür. Ne ki, bu türkünün sesi, "Turnam gelir aklı karalı" deyişini çağrıştırdığı gibi, çağıldayan bir Tuna coşkusunu da tattırır. Yunus dilini bile, İnce Memed türküsünün destan coşkusuna ulaştırır:

Karşıdan gelirdi Balaban
Ak yelek, gümüş köstek
Atı zorlayı zorlayı.
Yusuf bağırttı barutu
Yalağın kenarından:
"Al" dedi "lan"
Düştü Balaban
Kanı şorlayı şorlayı

Gökçe'nin türkülere başvurması, bir deyiş özelliği kazanmak ya da bir hüzün yaratmak için değildir. Türkülerde, halk duyarlığının lirizmini buluyor. Onlardaki lirizmin hüznüne sığınmamıştır hiçbir zaman. Onun aradığı, o halk duyarlığının billurlaştığı söz ve ezgi ürünlerindeki toplumsal öğedir.

"Bir yandan demirciler
Demir döğer denge denk
Bir yanda boyacılar
Boya vurur renge renk
Bir yanda
Kurtuluş savaşları
Bir yanda esaret..."

Gökçe, kurtuluş savaşlarına, bir toplumsal devrim yaklaşımıyla bakar. Toplumsal devrim, toplumsal yapının özüne ilişkin köklü bir değişimi anlatır. Toplumun gelişimindeki niteliksel sıçramadır. Gökçe, evrenseli, toplumsal devrimde yakalar. Devrimlerin genel etmenleri, sınıflı tüm toplumlarda vardır: Sömürü ve eşitsizlik. Ama, genel etkenin varlığı, bir devrimin başarıya ulaşmasını gerektirmez. Ezilen kütlenin savaşımı sonuna dek götürecek bilinçleri yoksa, böyle bir savaşıma hazırlanmamışlarsa, tüm ezilenleri bir araya getirecek öncü bir güç oluşmamışsa, kütleler deneyimli değillerse, savaşın birikimlerini yaşama geçirecek olgunlukta değillerse, kısası, toplumsal devrimin önel etkenleri tamamlanmamışsa, devrimden söz edilemez. Enver Gökçe, Türk toplumunun toplumsal yapısını çok iyi bildiğinden, kurtuluş savaşlarına saygı duymaktadır. Ama, dünya görüşünden ödün vermeden. Yığınlara götürülmesi gerekli bilinci unutmadan: "Bir yanda termonükleer çağ / Bir yanda balistik şirret / Ahir fikir / Dolan göğsümdeki hava / Salın yanımdaki fakir..."

Ulusal kurtuluş devrimleri, emperyalizmle onun sömürgeleri arasındaki bir çatışmadır. Ve Enver Gökçe, toplumsal devrim deneyinin, özellikle yığınları birlikte hareket etmeye yönelteceğini umar.

"Kara gözlerini / Sevdiğim oğlan / Topla Antep'i, Çukurova'yı / İzmir'i, Urfa'yı, Konya'yı / Haydi ha / Ne durursun Munzur!.."

Ve bu bütünsel eylemin türkü duyarlığıyla coşkusunu yansıtır: "Eğini de deli gönül eğini / Kutlayalım şol kurtuluş cengini..."

Türkülerin şiirleşmiş sözlerini de toplumsal ve çağdaş değişim üzerine arar bulur. Şu dizelerdeki türküsel anlatıma ve çağdaş ağırlığa dikkat etmek gerekir: "Benim arzumanım kaldı / Hürriyet boylarında tank oynatanlarda..."

Sonra da, Nâzım denginde dizeler kurar: "Bütün kıtalarda / Tulû arzda, islam içinde, küffar içinde / Mülhit, mümin ve vatanseverim."

Gökçe, türkülerle halkın derdini ve mihnetini yansıttığını, ülkesinin acısını onlarda bulduğunu, bu yüzden onların diline ve özüne girdiğini şu dizelerde anlatıyor: "Bende türküler oldu ağlamaklı / Bende türküler oldu dizim dizim / Doldurdum sineme, ciğerlerime / Doldurdum derdi mihneti / Pamuk tozunu, kömür tozunu / Memleketimin şarkıları kadar acı çektim."

Sanatçıyı da acılar yaratır: "Sana düşman oldum / 939 harbi / Beni dostlarımdan ettin / Beni mahzun ettin / Sefil ettin / Şair ettin / Sana bin teşekkür / Büyük ızdırap / Bana sevmeyi / Bana sevilmeyi / Bana hakikatı / Bana insanları öğrettin..."

Bir halk türküsünden yola çıkarak, bir halk deyiminden yararlanarak, en bireysel acıyı toplumsal bir sonuca bağlar: "Bir türkü bilirim / 'Var git oğlan var git / Mekanın ara / Nerede karnın doyarsa / Vatanın ora' / Hey anam hey / Yine de hey hey / Mürettip Hasan deyip de geçme / Ben adamın anasını bellerim / Punto hesabı / Katrat hesabı..."

Demiştik ki, Enver Gökçe, salt halk diline ve halk şiirine yaslanmıyor. O, tüm Türk şiirini ve yazınını inceliyor. Bir tek dizenin mihnetini, acısını çekiyor. Bir imgeyi yaratırken, Türk şiirinin tüm inceliklerini ve olanaklarını araştırıyor ve "berceste mısrayı" yakalıyor. Berceste mısra, bir Divan terimi değil mi? Kimi zaman, bu şiirden, "gelincik yüzlü" imgeler geliştirir, "Evvel madde-ahir fikir" dizeleri de Divan şiirinin deyişiyle kurulmuş diyalektik bir anlatıdır. "Demir ve ekmek aşkına mesuduz" dizesi, bende her zaman bir Naili hazzı bırakmıştır. "Yetişmedi daha Cemal Paşa kolu"ndaki Evliya Çelebi ağzı, Enver Gökçe coşkusundadır.

Gökçe şiirinin köklü öğesi, kuşkusuz, materyalist felsefedir. Gökçe'nin görklü deyişiyle, diyalektik düşüncenin bilincini taşır kütlelere: "Can yok ki sevdalara düşe / Kurt yok ki kızıl kana üşe / Yoktun ki yol geçe / Yoktun ki haber ulaşa / Gül yoktu ki, dal yoktu ki... / Ve döne döne ateş / Döne döne madde / Gökler yarıla dürüle / Dağlar savrula dürüle / Kırıla döküle yıldız / Sular

evrile çevrile / Döğüşe döğüşe madde / Değişe tokuşa madde / Öyle bir vakte erdi ki devran..."

Bu "öyle bir vakte erdi ki devran" dizesindeki şiirsel tat, ondaki halk ve Divan şiiri karmasının vardığı yücelik bir yana, diyalektik "inkâr"la Enver Gökçe'nin vardığı şiir yükünü açıklamaya yeter. Bu ilke, toplumsal değişimin yöntemini ve bilincini gösterir. Şiirin üstlenmesi gereken bilinç taşıma ve işlevinin nasıl kullanılabileceğine klasik bir örnektir.

"Öyle bir vakte erdi ki devran / Ha dedi kırdı zincirini / İçerdeki adam..."

"Kirtim Kirt" şiirinde, şiir öğretiminde ve eğitiminde, her zaman klasik bir örnek olarak göstereceğim bir başka özellik de kullanılışıdır. Maddenin kendisini tek başına var ettiği süreç anlatılırken eylemin edilgen çatısı kullanılmıştır. "Gökler yarıla dürüle" maddeyi oluşturduktan sonra, karşıtların çatışması başlıyor. Bundan sonra eylemlerin çatıları işdeş olarak kurulur. Yaşar Kemal'in "Bir büyük şiirin nasıl kurulduğuna tanık oldum" dediği, budur işte.

Enver Gökçe, şiire ağıtla başlamıştır. Onun, kitaplarında yer almayan, ama Yaba'nın bu sayısında yayımladığımız Ağıt'ın, onun yayımlanmış ilk şiiri olduğunu sanıyoruz. Milli Kütüphane Genel Müdürü Sayın Müjgan Cumburoğlu vermedi. Sorumluluğu da "Paşamıza sorayım" diye, bilinmedik kimselerin üzerine attı. Oysa, kültürümüzün büyük taşları hakkında yapılacak araştırmalarda, araştırmacılara yasak yayımları inceleme olanağı verilse, çok önemli durumlar aydınlığa kavuşur.

Evet, Enver Gökçe'nin yayımlanmış ilk şiiri saydığımız şiiri, toplumsal ve doğasal bir acının, Adapazarı depreminin şiiridir. Ülkü'nün 1 Temmuz 1943 günü 43. sayısında yayımlanmış. ("Gelmeyen Bahar"ın dili, daha sonra yazıldığını gösteriyor.) Üçlü kıtalarla yazılmış bu şiirde, onun savaşımcı, insanın acılarla ve mihnetlerle yoğrulmuş ırasını görebiliyoruz. Sevdaya

uymadan, Harput Diyarbakır ağzına benzemeyen, Eğin havalarından da başka türkülerle ağlayan bir yürek vardır onda. Bir dize dizmeden dosta ağıt düzen bir büyük şairin materyalist dünya görüşü, daha o ilk ağıtta kendisini gösterir. Onun Yeni Ankara'da çıkmış "Sarı Çiçek Yaylası" adlı bir şiiri daha vardır ki, toplumsal özün nasıl yakalanacağını, yerelden evrensele nasıl ulaşılacağını göstermesi bakımından çok önemlidir. Bu şiiri de, dergilerde kalmıştır. Ağıt'tan, Sarıçiçek'ten, "Ne, bizden geri, deniz aşırı şarkılar / Ne tadılır ne bölünür nimetler bizsiz / İnan kardeşim inan / Ne yalan bu dünya / Ne insan fani..." dizelerine geçmek, sarsılmaz ve ödün vermez bir ıranın, özümsenmiş bir kültürün ürünüdür ancak. Bunları söyleyen şairin kavgası bitmez. "Mesut insan için bühtan edici" her şeye kafa tutar. Sınıfsız ve ayrıcalıksız bir toplum için savaşır. Enver Gökçe'nin şiiri, bu dünya görüşünün dünsüz ürünüdür. Adı için değil, dava için şiir yazmıştır.

"Dal kırsak, toplasak, ateşlesek / Broy broy desek dağlarda / Gül gülistan içinde görseler bizi" dizeleri, eylemci bir şairin coşkusunu yansıtır. Gökçe'nin şiiri, eylemsel bir şiirdir kaynağında.

–Kız kardeşlerimiz, annelerimiz, şairlerimiz–
Domdom kurşunuyla vursalar da
Her zaman böyle döğüşeceğiz:
Gırtlak gırtlağa, diş dişe, tank tanka
Demokrasi için,
Eşitlik ve hürlük uğruna...

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında söylenmiş bu dizeler, faşizme karşı demokrasi cephesine destek olan insanlığı dost bakışlarla kucaklayan bir şairin inancıdır. Hiçbir şiir oyununa kaçmadan, dümdüz, dilin açık olanaklarından yararlanarak, sağlıklı ve dünya görüşüne bağlı imgeler kurarak yaratılmış büyük bir şiirin örneğidir bu. Ve de insana dayalıdır. İnsanın mutluluğu uğruna verdiği savaşımın hazzıyla, "berceste mıs-

rai" yakalamıştır. *Dost Dost İlle Kavga.* Kavganın koşulları bellidir. Sırtlarını düşmana verdikçe, Ilgaz'ın çam ormanları, Murat Dağları güzel değildir. Her şey, emeğiyle yaratan insan içindir: "Biz olmasak gökyüzü, biz olmasak üzüm / Biz olmasak üzüm göz, kömür göz, elâ göz / Biz olmasak göz ile kaş, öpücük, nar içi dudak / Biz olmasak ray, dönen tekerlek, yıkanan buğday / Ayın onbeşi / Biz olmasak Taşova'nın tütünü, Kütahya'nın çinisi / Yani bizsiz / Anne dizi, kardeş dizi, yâr dizi / Güzel değildir..."

Dünya sömürüsüz, sınıfsız ve ayrıcalıksız bir toplum kurulduğunda güzel olacaktır. Ne ki, berceste mısra olmadan da düzelmez. Enver Gökçe, bunları slogan olarak söylemez. İçeriği dolu, deyişi zengin dizelerle söyler. İşin kaynağını bildiği, çilesini çektiği için, sözün künhüne varmayı yeğler. Çünkü o, şiirin işlevinin bilinç taşıma olduğunu bilir. Bu bildiğinin yanında, kalıcı şiirin ne olup olmadığını da anlamıştır. Bilinci, işçi köylü (köylü değil) ve işçi ortaklığına yöneltmiştir onu.

"Tenim ayaklarım üryan / Ekmek işkencede mahzun / Ve Divrik'in demiri arabada / İşçi-köylü ve işçi bir arada..." İşçilerin terli fanilalarında püfür püfür eserken, köylü işçi bağdaşıklığına varır: "Gün gelirse eğer / Halay çeker, türkü söyler gibi yan yana / Mavzer mavzere verip de / Düşmana kurşun atarız..."

Sırası gelince, ilk şiiri gibi yine ağıtsal dizeler kurar, ama sloganlara yaslanmaz. İşte Saffet Korkut için yazdığı şiirde, tıpkı Kağızmanlı Hıfzı gibi: "Gavur müslüman demezdi / Kendisi için bir şey istemezdi / Yatak ölümü beklemezdi / Gitti vadesiz, gencecikken / Yiğitken, güzelken, incecikken / Ölüm, adın kalleş olsun" der, ve kendi dizesini ayırır. Biçimsel ve öze değin bir ayırmadır bu. "Ölüm, adın kalleş olsun!" kargışlaması, çok evrensel ve ideolojik bir içerik taşır. Yiğidin, gencin ölümünden, Yunus'ça bir acı duyuyor. Gök ekini biçmiş gibi bir acıdır bu. Canlının ölüm karşısındaki öfkesidir, salt hüzün

değildir. Bu dizede kararlı, kendiliğinden bir coşkuyla ve manevi değerlerle zenginleşmiş bir insanın ifadesini buluyoruz. Turan Emeksiz'in ölümünde de bir Yozgat ağıtındaki gibi yanar, ama şiir kurgusunun kökeninde özgürlük yattığını unutmadığından, gerçeği dünya görüşünün coşkusuyla besler: "29 / Nisandı / Yavri / Hey / Ham meyveyi / Kopardılar / Dalından..."

"Yavri", Doğu ve Güneydoğu Anadolu mayalarının hüzün büyüten ünlemidir. Özellikle, Harput ağzının meyanıdır. Bu hüzün, Yozgatlı Ziya'ya yazılmış bir ağıtın "Ham meyveyi kopardılar" dizesini, gelecek günlerin aydınlığını coşkuyu anlatan "hey" ünlemiyle okuyan Köroğlu yiğitliği vardır bu ünlemde. Kısası, Turan Emeksiz'in ölümü gerçeği, gelecek günlerin halkımıza aydınlık getireceği umudunun yarattığı coşkuyla destekleşir.

Yaratıcılıkta, "kahramanlık" ortamı, yaratanın eylemlerini öznel iç bütünüyle, nesnel dış bütünlüğünün uyumlu ve karşılıklı alışverişini gerektirir. Gökçe'nin şiirindeki doku, dizelerindeki örgü, onun yaşamıyla bütünleşebiliyor. Demokratik savaşımın ilk görüntüsü, anti-faşist savaşımdır. Sansaryan Han'ın küf kokan rutubetli odalarında, onun yaşama sevinci kırılmak istenirken, Türk şiirine büyük bir darbe vurulmuştur. Bu darbenin tek nedeni de, Enver Gökçe'nin anti-faşist olmasıdır. Tanı bir türkü havasıyla anlatır, yaşamının önemli bir gününü: "Fakültenin yanı demirden köprü / Fakültenin önü bir sıra kavaktı / Biz bir garip yiğit kişiydik / Bütün hürriyetler bizden uzaktı / Faşistler camlara yürüdüler / Kürsüleri kırdılar, höykürdüler..."

Enver Gökçe, bir olayı, bir olguyu ya da bir duyguyu ve düşünceyi alırken, olayın, olgunun, duygunun ve düşüncenin önce yerel kimliğini, sonra da ulusal kimliğini ortadan kaldırır. İşte bu yöntem, onun evrenseli yakalamasına yol açar. Aleksandır Fadeyev'in şu cümlelerine bakalım: "Büyük halk göçün-

den bu yana stepler, böylesine bir kütle yürüyüşüne tanık olmamıştı. İnsanlar yürürken olgunlaşmış ya da olgunlaşmak üzere bulunan mısırları ezip geçiyorlardı. Ama, buna kimseler üzülmüyordu. Ne mısırları ezenler, ne de onları ekenler." (Genç Nöbetçi'den) Burada, tümelleşmiş bir coşku vardır. Stepte yürüyen insanlarla, onları izleyenlerin coşkuları bütünleşmiştir. Bu coşkunun kimliği belli değildir artık. Evrenselleşme budur işte. Tüm türkülerin özünde, ilk söyleyenin kimliği kalmamıştır. Özlem, acı, gurbet ya da sevda, sahiplerinin kimliklerini taşımaz. Hani, Muhammet "Mezarın iyisi, kendiliğinden yitendir" demiş. Acının doğayla bütünleşmesi, kime özgü olduğunun bilinmemesi, sahibini uyarmaması, bunların yerine herkesi ilgilendirmesi söz konusu. "Dur yolcu, bilmeden gelip bastığın, -Bu toprak..." sözlerinde saklı olan dram da buradadır. Enver Gökçe, özlemleri, acıları, gurbetleri, sevdaları kimliklerinden sıyırıp insana özgü kılmayı başaran nadir şairlerdendir. Halk türkülerindeki duyarlığa, bu yüzden değer vermiştir. "Çeper çektim yol açtım -Kızıl güle dolaştım", "Sallan gel de boylarına bakayım", "Ak gerdanına beşibirlik takayım", "O yarin göğsüne bir ak gül taksam", "İndim has bahçeye güller sokundum" gibi, türkü ve ozan dizelerinden: "Saçlarına / Kızıl güller takayım / Salın da gel / Bir o yana / Bir bu yana" dizelerini süzmüştür.

Genellikle, sanat, halktan kopuk bir davranıştır. Siyasal gücü ellerinde tutanlar, sanatı, kendi konutlarının ve toplantılarının süsü gibi korumuşlardır. Gerçeği arama, toplumda ve halk içinde olup bitenleri aslıyla astarıyla arama işlevi, kütlelerle sağlıklı ilişki kurma çabası, kütlelere ilgi gösterme eğilimi, çoğunca sanatçıya ve sanata yasak edilmiştir. Bu yüzden, çağlar boyunca, sanatçıların, Kanweiler'in dediği gibi, akademik olmaları bile bir şeydir. Genellikle, saraylı olup çıkmışlardır. Sanatın toplumsal arayışa başlaması, ulusal toplumların ortaya çıkmasıyla olmuştur. Gerçi, her çağda, gerçeği toplumsal

yaşamın ortasında arayan soylu sanatçılar yaşamışlardır. Ne ki, onlara da yaşam zehir zıkkım edilmiştir. 19. yüzyılın ilk yarısından sonra, gerçeğin sınıfsal niteliğinin arayışı yaygınlaşmıştır. Çağdaşlaşmaya yeni yeni başlamış toplumlarda, bu açılış kolay olmamıştır. Bizde de Cumhuriyet şiiri, ilk bakışlarda, kabukçu bir niteliktedir. Estetik gelişmenin organsal mantığının dışavurumu, hece ölçüsünün kullanılması ve halk şiirinin biçimsel araştırması biçiminde görülmüştür. Ancak, 1940 kuşağı şairleri, gerçeği aramanın yolunun halkın kafasında olup bitenleri derinden araştırmaktan geçtiğini anlamışlardır. Ve bunca derine inmenin cezasını da çekmişlerdir. Enver Gökçe de onlardan biridir. Açıkça söylemek gerekirse. 1940 kuşağı içinde, halkın şu ya da bu etkinlik alanında biriktirdiği bilgi ve deneyimleri, şiirine en iyi yansıtmış olandır.

Bu Anadolu acısının, halk sızısının büyük şairini, ileriki kuşaklar çok daha iyi anlayacaklardır.

Yaba, sayı: 23, Temmuz 1982

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI - 1974 -

TYS
Türkiye
Yazarlar Sendikası

No 0181

ADI ENVER GÖKÇE

BASIN
PRESSCARD

Baba Adı MEHMET

Ana Adı HANİFE

Doğum Yeri ve Yılı ERZİNCAN 1336

Nüfusa Kayıtlı Olduğu Yer ERZİNCAN - KEMALİYE

Uyruğu T.C.

Ev Adresi Çit Köyü Aşutka-Kemaliye

BASIN

Kartın Düzenlendiği Tarih 1977

Genel Başkan V. / V. Başk.

Genel Sekreter

Şiirin Işığa Dönüştüğü Yerde

Muzaffer İlhan Erdost

Cezaevlerinden sesler kaynıyor. Küçük gözelerden kaynayan sular gibi. Derecikler oluşturuyorlar. Irmaklaşacaklar. Taşacak, büyüyecek, durgunlaşacak, olgunlaşacaklar.

Enver Gökçe Şiir Yarışması'na katılan şiirlerin çoğu cezaevinden, birincilik ve üçüncülük alan ozanlar da cezaevi sürgünü. Şu anda açlık direnişindeler. 1 Ağustos Genelgesi'nde "anarşist ve terörist" olarak nitelenenlerden.

Cezaevleri, son yıllarda bu "anarşist ve terörist" olarak nitelenen insanlarımızın ürünlerini döktüğü bahçeler oldu. Şiirde, öyküde, romanda, resimde, fotoğrafta, karikatürde. Ya da olanak bulduysa, bir iğne, biraz iplik, bir avuç boncuk edinebildiyse, küçük bir çantanın üstüne oyalanmış çiçekte, onlar, duyguda, düşüncede, seste yeni estetikler üretiyor. İnsanın insanlaştığı değerleri üretiyorlar. Özlerine uygun olarak. Ama onlar, insanın insanlaştığı, insanı yücelten değerleri yok eden, kırıp parçalayan, hiçbir değer tanımayan kişiler olarak niteleniyor resmi ideolojide. Kuşkusuz değiştirmek istedikleri koca bir dünya var, kuşkusuz değiştirmek isteyecekleri nice köhne değer yargısı da var. Şimdi onlar, ürettikleri ürünlerde, gündüzün ve gecenin duvarla çevrili aralığından, bir ışık hüzmesi gibi, dışarıya nice güzel değer sızdırmakta duraksamıyorlar. Bu yapıtlar, bu ürünler, onların kendilerine yönelen nitelemelere,

yalnızca bir yanıt oluşturmuyor; umudun tükenmezliğini, insanın tükenmezliğini, özgürlüğün sürekliliğini de vurguluyor. Bu ürünleri üretenlere selam olsun.

Burada kesişen bir şey de var. İhsan Atar dostumuz Enver Gökçe'nin yaşamını dile getirirken, cezaevlerinden geçişini ve şiirinin cezaevlerinde olgunlaştığını da ekliyor. Enver Gökçe'nin anısında, onun şiirinin süregelen halkaları olarak gene bu şiirlerin birçoğunun cezaevlerinden çıktığı, çıkmaya devam ettiği de dolaylı olarak dile getirilmiş oluyor. Yani özgürlük düşüncesi, özgürlük savaşımı daha da büyüyerek devam ediyor.

Atar, aynı zamanda, 1951 tutuklamasını "Büyük Tevkifat" olarak dile getiriyor. Büyük Tevkifat denince, bugün böyle "büyük" nitelemesi kullanılmadığına göre, aklınızdan bir soru olarak geçebilir. Aklımda kaldığına göre, ya 168 kişidir, ya 183. Küçüksemiyorum bu sayıyı. Ama bir başka şeyi vurgulamak istiyorum. 12 Eylül'le birlikte 650 bin insanımız gözaltına alındı. Bu, halkın özgürleşme bilincinin büyüdüğünün, arttığının da bir anlatımıdır. Aynı zamanda, bu, halkın, özgürlüğün kendi ellerinde olduğunun, kendi elleriyle özgürlüğünü yaratacağının sayısal anlatımıdır da.

Enver Gökçe'nin şiiri, güz ekini gibidir. Kırsal alandan gelenler bilirler, sonyazda, yani güzün ekilen buğday, ilkyazla birlikte, eriyen karın altından filizlenir. Soğuğa, kırağıya dayanıklıdır. Kurağa dayanıklıdır. Nice boralar, fırtınalar ya da Anadolu'nun kavurucu sıcağı ortasında, eğilip dökülmez, boy verir, başak verir. Böyle dayanıklıdır, Enver Gökçe'nin şiiri. Enver Gökçe'nin şiiri harman olur, bağ olur. Savrulur. Enver Gökçe'nin şiiri, bir yandan bizim bilincimizi ve direncimizi pekiştirirken, bir yandan da devrimci şiirimizde özgün bir tohum olarak yineler kendini.

Bilinir Enver Gökçe'nin cezaevlerinden aldığı, cezaevlerinin ağır koşullarının bedenine sızdırdığı sayrılıklar. Onun gövdesini

saran sayrılıklar, kuşkusuz bedeninin özünü, beynini de kuşatır. Bu nedenledir ki, destansı uzun şiirler, uzun dizeler, gövdesinde yürüyen hastalıklarla birlikte, boyundan ve eninden daralır. Yani giderek kısalır dizeler, tek sözcüklere, sözcükler az heceli sözcüklere dönüşür. Ama süt filizi ekinin taneleşmesi gibi, daha yoğunlaşır, daha sertleşir. Çünkü, dünkü cezaevi gerçeğinden bugünkü cezaevi gerçeğine uzanır gibi, açlık direnişlerinin bağrında tohumlanır gibi, devrimci düşünce, devrimci inanç, onun bedeniyle bütünleşir, tüm varlığı bilince dönüşür, şiiri de, bilincin ışığa dönüştüğü şiir olur. Bu ışıktır yeniden cezaevlerinde doğan, onunla bütünleşen.

Hepsine kucak dolusu sevgi. Gönül dolusu selam.

16 Kasım 1988'de Ayko tarafından düzenlenen Enver Gökçe Şiir Yarışması ödül töreninde yapılan konuşma. Onu Anlat İşte / Onur Yayınları, 1989

Enver Gökçe Merhaba

Zihni Anadol

İkiyüz yıldır neler çekti aydınlarımız, sanatçılarımız yurdumuzu geri bıraktıran yöneticilerden. Ne değerlerimiz zindanlarda öldü, hapislerde eritilip çürütüldü... Her seferinde koca T. Fikret'in haykırdığı gibi: "Kanun diye kanun diye kanun tepelendi!.."

Hem bu kanunları çıkardılar, hem de bunları kendileri tepelediler.

Enver Gökçe, düşünceleri uğruna zindanlarda yatan, bu zindanlarda eritilen yakın arkadaşlarımdan biridir. Bugün onun şiirleri şarkı olmuş, dilden dile her toplantıda söylenen, okunan, kitlelere mal olmuş şiir dünyamızın yüzakıdır. Onun kadri kıymeti, ölümünden sonra daha da artmış, büyümüş, fakat onu yok etmeye çalışan devrin anlı sanlı yöneticilerinden tek bir isim kalmadığı gibi, anıldıklarında sadece kötülüklerinden başka bir şey kalmamıştır.

Bilindiği gibi, Enver yüksek öğrenimini tamamlamış, yöneticilik yaparken tutuklanıp 1951'de hapse atılarak yüz atmış sekiz arkadaşla birlikte altı yıl zindanlarda ve sürgünlerde yaşamıştır. Sonraları Ankara'ya gelmiş, on yıl çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yazarak, şiirlerini yayınlayarak ve de geçimini sağlamak için düzeltmenlik görevlerinde bulunmuştur. Daha sonraları İstanbul'a gelmiştir. O günlerde İhsan Hasırcı'nın atölyesinin yanındaki otelde kalıyor, yakın arkadaşlarından özellikle Şevki Akşit'ten yardım görüyordu. Sessiz, siyah göz-

lükler gözlerinde, hemen hemen her gün görüşüyorduk. Bahçeli kahveye Mehmed Kemal gelir, İhsan Hasırcı'yla sürekli tavla oynardı. Enver Gökçe sadece onlara bakar, çok az konuşur, genellikle susardı. Yorgundu, zorunlu bir dinlenceye gereksinimi vardı. T. Yazarlar Sendikası onu Sofya'ya dinlenceye, bir yerde de hastaneye gönderdi. Orada, 1951 tutuklamasından arkadaşımız, onun da en yakın arkadaşı Bilal Şen, her türlü yardımı esirgemedi. Uzun süre sayrılar evinde kaldıktan sonra geldi. İstanbul'da çok kalmadı, köyüne gitti. Ve orada yaşamını tamamladı.

Enver'den elimizde bugün kalanlar: *Dost Dost İlle Kavga*, *Panzerler Üstümüze Kalkar*, *Eğin Türküleri* ile Pablo Neruda'dan çeviri. Özellikle şarkılaşmış şiirleri hemen hemen her yerde kulaklarımızda çınlıyor. "Kavgaya" diye haykıran direnç şiirleri, Enver'i hiçbir zaman unutturmayacaktır. Ölümünün onbirinci yılında onu saygıyla anarken ona mendil salla, el salla diyorum, kendi sesiyle: "Bugün görüş günümüz / Dost kardeş bir arada / Telden tele / Mendil salla el salla / Merhaba / İzin olsun hapishane içinde / Seni / Senden sormalara doyamam / Yarım döner cigaranın ateşi / Gitme dayanamam."

Ben de dayanamıyorum Enver yoldaşın yokluğuna on bir yıl sonra bile.

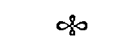
Sana mendil sallayarak el sallayarak merhabalar sunuyorum güzel yoldaşım.

Öykü Şiir Aylık Yazın Dergisi, sayı: 11, Kasım 1992

Yok Edilmiş Bir Halk Cevheri: Enver Gökçe

Nihat Behram

Portre / Enver Gökçe

1920 yılında Erzincan'da doğan Enver Gökçe, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 1951-57 arası politik bir derneğe üye olduğu için yedi yıl hapis yattı. Hayatını gazetelerde çalışarak kazandı. Ant dergisinin yöneticiliğini yaptı. Şiirleri 1951'e kadar toplumcu dergilerde görüldü. Gökçe'nin şiir kitapları: *Dost Dost İlle Kavga, Panzerler Üstümüze Kalkar, Şiirler* ve *Eğin Türküleri.*

"Hey benim kara sevdam kalleş kaderim!"

Shakespeare, "Belki kaderimi değiştiremem, fakat aklıma yatmayan şeylere de boyun eğecek değilim" demişti. Akla yatmayan şeylere boyun eğmemek "kader" diye nitelenen şeye başkaldırının kendisidir zaten. Enver Gökçe'nin acılar denizi olan hayatını düşünürken hep bu söz dolaştı içimde: "Hey benim kara sevdam, kalleş kaderim!"

E. Gökçe yazık ki yok edilmiş bir halk cevheridir. Şiir dolu yüreği açmadan soldurulmuş bir çiçek gibidir. Meyveye duracakken yolunmuş bir tomurcuk gibidir. Zehirlenmiş bir akarsu, ana rahminde öldürülmüş bir çocuk gibidir. Bala durmuş bir kovanın arıları nasıl dağıtılmışsa, öylece ziyan edilmiştir bu halk cevheri.

Bir düzen ki halkı pazarlamış satıyor; yeraltı, yerüstü zenginliklerini pazarlamış satıyor... Aynı günlerde Gökçe'nin düşünmesi, duygulanması, konuşması yasaklanmış.

Bir düzen ki köylüsünü, işçisini, gençliğini kırbaç altında tutuyor. Aynı günlerde Gökçe'yi de hücreye koymuşlar, zincirlere vurmuşlar.

Bir düzen ki ahtapot gibi kollarıyla halkın kanını emiyor. Aynı günlerde Gökçe'yi de bir dilim ekmeğe muhtaç etmişler.

İlk gençlik günlerinden, düşkünler evinde yoksulluk içinde öldüğü güne dek hayatının her anında teniyle, yüreğiyle, acılarına ortak olmuş halkının. Yani kara sevdası kalleş kaderi olmuş.

Enver Gökçe her şeyden önce onurlu bir hayat mirası bıraktı geriye. Acının iğnesi ipliğiyle dokunmuş onurlu bir hayat. Bıraktığı şiirler, bir elin parmakları, bir kitapçığın sayfalarında sayılacak denli az. Az fakat her satırında yaşadığı acı denizinin destanı gizlidir. Her satırı halkına duyduğu kara sevdanın ışığıyla yazılmıştır. Her satırı kalleş kaderine başkaldırının hıncıyla yazılmıştır. E. Gökçe'nin şiirleri, katliamdan kurtulmuş bir çocuk gibidir. Her şeyi anlatan bakışlarıyla usul usul büyür. Hıncını, öfkesini büyütür. Hesap sorulsun diye büyütür.

Gökçe'nin halkına ve halkının kültürüne olan derin tutkusu, halkının acılarına duyduğu öfkeyle pekişti. Bu birlikten Gökçe şiiri doğdu.

Gökçe'nin şiiri bir halk danteli gibidir. Gökçe şiirine dantel gibi işlediği memleketini, en ince güzelliklerine, en ince özelliklerine dek tanıyordu: "Böğürtlen / Köklerinden / Yayla / Çiçeklerinden / Ve de / Yarpuzlardan / Pırıl pırıl / Cam / gibi / Serin / Sulardan / Doğar / Çemişkezek / Suyu."

Derin inceliklerine dek soluduğu bu tanışmayı, o doğanın üstündeki insanlarla olan tanışmayla pekiştirmişti: "Ve / Yamada / Allı / Pullu / Beyaz / Peştemallı / Başörtülü / Üç / Etekli / Kadınlar / Kimi / Göbek / Toplar / Kimi / Madımak / Ve /

Keban / İle / Elazığ'ın / Arası / Un / Uçmaz / Kepek / Kaçmaz / Viraneler / Var."

Halkıyla bu tanışması sıradan bir tanışma değildi. Onun görüntülerini acı gerçeğiyle betimliyordu: "Sırtımda / Alaca / Mintan / Boynumda / Yazma / Afilli / Kasketim / Düşmüş / Yere / Ayağımda / Soğuk / Kuyu / Lastiği / Boynu / Buruk / Kalmışım / Böyle / Ah / Len / Ah."

Ve bu sentezi, toplumcu gerçekçi sanat anlayışının ölçüleriyle, bilincin danteline işliyordu: "Anamız birdir, aynı memeden emmişiz dostlar / Kan kardeşiz, sizlere kanım kaynıyor dostlar / Sizlerle beraber herk ettim toprağı / Beraber yattık hapiste, beraber tezkere aldık / Ve maniler yaktık hasret için / Gülmediysek de boş verdik beraber / Halay mı çekmedik kol kola / Horon mu tepmedik diz dize / Cepken mi vermedik rüzgâra / Koyun koyuna yattık toprak duvarlarda / Sıtmayla / Sığırla / Davarlarla / Daha da yatarız dostlarım daha da / Gün gelirse eğer / Halay söyler, türkü söyler gibi yan yana / Mavzer mavzere verip de / Düşmana kurşun da atarız / Sizlere kanım kaynıyor, yabancı değilsiniz bana."

Halkı, her ulustan, her inançtan insanlar bütünlüğü içinde tanıyordu. Gökçe'nin halk olgusuna bakışındaki bu boyutun örneği, Türk sanat dünyasında çok azdır: "Ve / Kürtler / Aleviler / Çingeneler / Yaşar / Toprak / Damlar / Ve / Çadırlarda / Külli / Topraksız / Külli / Arkasız / Ve / Horlanmış."

Duygu, düşünce ve gözlemleriyle, doğasıyla, yaşamıyla, ulus ve inanç farklarıyla tanışı olduğu halkı işlerken, sanatçının çıkış noktasını da zengin halk kültürünün kaynağından alıyor, bu kaynağın damarlarından besliyordu. Halk efsaneleri, masalları, türküleri, manileri, Gökçe şiirinin rengini, tadını veriyordu: "Zaman akar, zaman geçer / Zaman zindan içinde / Biz mapusta gürül gürül yatardık / Yılan çıyan içinde / Getirdiler ite kaka bir yiğit / Ayak çıplak / Ak bir mintan içinde / Zaman zaman içinde / Işık duman içinde..."

Halk masallarının, 'masal başlangıcı' ölçülerine göre yazılmış bu şiirde, görünen biçim, yani halk kültüründen esinleme, Gökçe'nin tüm şiirlerinde değişik tatlarla kendini hissettirir. Bu biçimin özüne işlediği devrimci düşünce, halkın güncel acılarından, çağsal boyutlara kadar bir yelpaze oluşturur: "Kore dağlarında tabakam kaldı."

"Bayburt dağlarında mendilim kaldı" türküsüne acısını işleyen bir halka, Gökçe'nin şiirindeki öz, hiç de yabancı değildir. Bilir, duyar ne söylemek istediğini.

Sevgisiyle, sevdasıyla, acısıyla, halk denizine savrulmuş, o denizin bir parçası olmuş Gökçe, daha ilk gençlik günlerinden başlayarak, öldüğü güne dek, sonu gelmez baskılara hedef oldu ve tüm zorlukları arasında, kültür adına, değeri çok sonraları ancak anlaşılabilecek çalışmalar yapıyordu. Çağımızın en engin şairlerinden Pablo Neruda'yı, Türkçeye 1960'ta ilk kez Gökçe çevirmişti. Neruda'dan yapılmış en güzel çevirilerdir. Büyük kent sanat dukalığında gizemciliğin, karamsarlığın, soyutluğun egemen olduğu bir dönemde, şiir dünyamıza Neru-

da'yı çağırmıştır. Bu çabaları da görmezden gelinmiştir.

Binbir acıya ve zorluğa hedef olması yetmiyormuş gibi, bir de horlanıyordu: "Döğülmüşüm / Söğülmüşüm / Koğulmuş / Siktir çekilmişim yani / Kendi öz yurdumda / Bir meri keklik gibi / Çeker giderim"

Ölümünden kısa bir süre önce yayımladı bu şiirini. Eylül darbecilerinin, bir ucundan bir ucuna Anadolu'yu kana buladıkları günlerde, 19 Kasım 1981'de bir düşkünler yurdunda, acılarına sarınarak sessizce ayrıldı aramızdan.

Her birinde yüreğinin gürültüsü, onurlu bir hayatın gürültüsü duyulan şiirlerini bıraktı halkına.

Yaşadığı acı hayat nedeniyle, halkına armağan edebileceği zenginliğin çok azını başarabildi. Yıkılıp yakılmış ormanların, talan edilip peşkeş çekilmiş madenlerin, işkencelerin, katliamların, sömürünün, soygunun, ayrı düşürülmüş sevdalıların, darağacının, gurbetin, zindanın hesabıyla birlikte, Gökçe'nin hesabı da sorulmalıydı.

O bir de bu mirası bıraktı halkına: "Bir mermi de benden aslanım / Bir mermi de benden / Bir mermi de benden / Zafer topları, mübarek namlular!"

Halkı için düşünen beyin, çarpan yüreklerin yambaşında, Gökçe her zaman soluyacak...

Cumhuriyet, 22 Kasım 1992

Bigüzel Adamdı
O da Binip Gitti Ölüm Atına

Fikret Otyam

Çekip gitmiş köyüne...

Kendi toprağına kendi kendini sürgün etmek mi bu?

Kırgınlık mıydı? Türlü çeşitli faklar, arkadaş, dost hayınlıkları canının içinde canından mı usandırmıştı?

Gazetecilik yaşamımda, yerine getiremediğim için tarifsiz pişmanlıklar duyduğum olaylar vardır... Bu kelli olmadı, bir dahaki sefere deyip o seferleri hiç bulamamak! Adamsendecilik değildir bu, baştan atmak hiç değil, önemsememek mi, bu hiç değil... Tüm iyi duygularınıza karşın, niyetinizi tam yerine getirecekken, bir başka gazetecilik olayının pat diye ortaya çıkması!.. Olmadı, bir dahaki sefere!

İki mi, üç mü anımsamıyorum, köyüne değil ama ilçesine teğet geçmiştim. O'na bir "merhaba" demek benim için tarifsiz bir mutluluk olacaktı... Acaba onu bu merhaba sevindirecek miydi? Aranmanın hazzını görebilecek miydim yüzünde? Fotoğraflar çekecektim, ses alma aracını açıp, dereden tepeden, eskiden yeniden, köyden kentten, şiirden miirden laflayacaktım, bu "ziyaret" aslında bir yürek adamının "vefa" borcu olacaktı. Halkı için onulmaz acılar çeken, çektirilen bir insana salt

bir merhabadan öte bişey olacaktı. Aramakla, ona bir nebze mutluluk verecektim.

Olmadı, olduramadım!.. Kendimi dün de affetmedim, bugün de affetmiyorum.

Onunla ilgili fotoğraflar, söyleşi sırasındaki sözleri, açıklamadığı anıları, görüşleri, düşünceleri bir belge olarak (başkalarını bilmem ama) benim için çok değerli şeyler olacaktı. Evet olmadı, kendimi affetmiyorum.

Gözden ırak olan, gönülden de ırak olurmuş ya, bunu da kırmak istemiştim, ıraktasın ama güzel adam, gönlümüzdesin, bunu diyemedim...

Acaba o tarihlerde, bir şair ya da bazı şairler ağır mı basmıştı? Ona, onlara pek önem verip bu köye göçmüş insanı ol nedenlerle boşlamış mıydık?

İstanbul'da yaptığım bir söyleşiden çıkarken Arif Damar: "Otyam, bir dakika," demişti; "Senden önemli bir ricam olacak, biliyorum Ahmed Arif senin sözünden çıkmaz, yahu Enver şu sıralar hasta, n'olur, Ankara'ya gidince Ahmed Arif'le konuş, bitsin bu kırgınlık, dargınlık."

Bu benim de acımdı.

Ahmed'le bu konuyu bir kez konuşmalıydım ve daha ilk cümlede, o bana karşı her zaman aşırı, ama gerçekten aşırı saygılı, sevgili olan Ahmed, yerinden fırlayıp: "Bu adamdan bana söz etme, ne barışması," diye aslanlar gibi kükremişti!

Bugün Ahmed Arif yok, o da binip gitti ölüm atına.

Keşke yaşasaydı, bazı konuları ıcığını cıcığını çıkartarak konuşsaydık, bazı iddialara ışık tutsaydık.

Yanıt veremeyeceklere ilişkin şeyler yazmadım. Yazacaklarınızda haklı da olsanız, eğer o yanıt verecek durumda değilse, bunu o kişiye bir saygısızlık, bir haksızlık olarak gördüm ve şimdi bazı konularda Ahmed Arif için de susuyorum.

Ahmed'in yirmi bilmem kaç baskı yapmış tek kitabı *Hasretinden Prangalar Eskittim*'in ön sayfalarına bakınız, bu satır-

ların yazarının uzunca bir yazısını bulacaksınız ve arka kapaktaki yazı da bana aittir. Yazım, sanırım yedinci ya da sekizinci baskıdan sonra yoktur! Ahmed bana kırılmıştır ve kitabından o çok sevdiği yazılarımı resmen ve alenen atmıştır!

Bir sanat dergisinde Enver Gökçe için, ona gereken saygıyı, sevgiyi, ilgiyi gösteremediğimizden de yakınan uzun bir yazım çıkmıştı. Şiirlerinden örneklerin de yer aldığı ve Enver, köyde bir başına, sanırım acılar içindeydi.

Bu yazı, Ahmed Arif'i iyice delirtmeye yetmişti bile!

Neden?

Nedenini, nedenlerini açıklasam Ahmed Arif yanıt veremeyecek. Açıklamıyorum. Üzgünüm.

Ahmed'in sevgisi de endersizdir, nefreti de!

Enver Gökçe'ye geç de olsa sahip çıkmam, baştan sahip çıktığım Ahmed'i adeta "çıldırtmıştı".

>> İlla Pasaport

Ankara'da Remzi İnanç diye hoş bir adam yaşar.

O hoş insan bir gün telefon etti. Enver'in hasta olduğunu, tedavi için yurtdışından çağrıldığını, ancak pasaport verilmediğini bildirdi, "Acaba bişey yapabilir misin?" "Hemen bana gönder," dedim. "Pek yürüyemiyor ağabey!" "Yavaş yavaş al getir."

Gelmesi zorunluydu, telefon edeceğim yerlerin telefonları değişmiş... Ve bir soru anında Enver gerekliydi ve elinde son kitabı geldi, özür diledim, durumu anlattım ve yanından ilgililere telefonla durumu arz ettim, uzatmaya gerek yok, çok zor da olsa pasaportunu alabilmiştik ve yirmi gün sonra Bulgaristan'dan bir kart geldi selam eden.

>> Ne Demek Elbette Gelirim

Antalya'nın Bey Dağlarına vurgunumdur. Şiirler, türküler düzülen bir dağdır Bey Dağları... Akdenizli ozan Metin Demir-

taş'a bakarsanız orası Bey Dağları değil Çoban Dağlarıdır, mısralar dizmiştir Metin bu dağlara, dağ kadar güzel... Bizim Çobandağlı Metin telefon etti Antalya'dan, 170 kilometre ötedeki bizim Gazipaşa'ya. Enver için gece düzenlemişler, eğer bir iki dizesini resimlersem açık artırmada satılacakmış. Yirmi adet hazırladım ve evimizde yine bir güzel insan konuğumuzdu, Rıfat Ilgaz ve Rıfat ağabeyi bize getiren Kemal Bayram Çukurkavaklı... Dedim, Rıfat ağabey hal böyle böyle, sordum geceye katılıp katılamayacağını, anında yanıtladı: "Ne demek, elbette gelirim."

Eski meski ama yine de Mercedes, soğuk hava donanımlı araba Kemal Bayram'ın arabası. Bizden yetmiş kilometre ötemizdeler. Kemal'lere otobüsle gideceğiz Filiz'le, sonra Kemal bizi götürecek Antalya'ya. Filiz, "Kendi arabamızla gidelim," dedi, belki araba gerekirmiş, gittik. Kemal Bayram'larda şenlik var, yemek şenliği. Kemal götürecek ya bizi Antalya'ya, biz öğlen öğlen o canım yaz sıcağında Rıfat ağabeyle özlem gidere gidere, açıkları kapata kapata vurduk rakıların gözüne ve sonunda Kemal götüremedi!

El içinde vasiyet ettik, ölmeyince olmaz, Enver'in gecesine muhakkak gideceğiz. Akşam güneşi, rakılı başıma olancasıyla vuruyordu. Metin Demirtaş'a, Enver'e kavuşuncaya kadar neler çektiğimi ben bilirim.

Güzel bir geceydi. Rıfat Ilgaz konuştu, 12 Eylül zulmü olancasıyla esiyordu Bey-Çoban dağlarında da.

Ve açık artırmadan epey gelir elde edilmişti.

Ve Enver Gökçe, bu parayı kabul etmedi!

Gönlü de gözü de tok bir insandı.

Enver'e, bilmem başkalarını, benim geç kalmış bir vefa borcum vardı o canım dizeleri için, bu borcumu eda edebilmek için ölene dek çabaladım.

Bu çabalar Ahmed'i daha da deli ediyormuş.

"Manevi oğlum" diye takıldığım Ahmed, benimle selamı sabahı çoktan kesmişti!

Yetmedi, öfkesi nasılmış ki, ölümünden pek az önce benim nasıl bir insan olduğumu soran birisine "Orospu çocuğunun birisidir," yanıtını reva görmüştü. Ahmed, anamın yüzünü görmedi, ama sık sık "Ah Naciye anam, ne iyi etmiş de seni doğurmuş," derdi. Peki bu "orospu çocukluğu" nereden çıkıyor?

Enver Gökçe'ye geç de olsa sahip çıktığım için!

Enver'i ve Ahmed'i sevenler, yani şiirlerini.

Kitaplarını alınız, şiirleri yazılış tarihlerine göre bigüzel okuyunuz.

Ahmed'in bana ölümüne öfkesini anlayacaksınız, ben de o yazımda biraz bunlara değinmiştim ve Ahmed, Otyam Babo'sunu bu haklı değinmelerden dolayı affetmedi, "orospu çocuğunun biri" diyecek kadar çıldırarak!

İkisini de çok, ama çok özledim, Rıfat ağabeyi, Kemal Bayramı da.

Şimdi hepsini okumak zamanı ve yeridir.

Gazipaşa, 29 Ekim 1993

Ölümünün 12. yıldönümünde
Enver Gökçe Kitapçığı'ndan; DE Yayınları

Bir Şiir... Bir Şair... Birkaç Ani...

Adnan Satıcı

>> Bir Şiir

"Affan Dede'ye para saydım
Sattı bana çocukluğumu..."

Ortaokul yılları. İnsanın çocuklukla yetişkinlik arasında kararsız bir sarkaç gibi gidip geldiği günler... Ağzından sözü alan herkesin "Daha çocuksun!" dediği; yine de sen odaya daldığında kadınların eteklerini çekiştirdiği cehennemi günler... Ağırbaşlı güzelliği hâlâ belleğimin tıkır tıkır işleyen köşesinde dimdik ayakta duran Türkçe öğretmeni Feyza (Pamir) hanımın "Kim okumak ister?" sorusunu, parmağımı kendimce en yükseğe kaldırarak yanıtlamıştım. Hemşehrim ve şiir akrabam Cahit Sıtkı amcamın "Çocukluk" adlı şiirini çocuklara özgü bir yapaylıkla (coşkuyla mı demeliydim?) okumaya başladığımda, yaşamımın ilk önemli dönemecinde olduğumu elbette bilemezdim.

"Artık ne yaşım var, ne adım
Biliyorum kim olduğumu."

Bu dizelerden çocuk evrenime sızan esenlik duygusu, içimde bir türlü kabuk tutmayan ergenlik yaralarımın üzerinden büyülü bir merhem gibi sağaltıcı bir etkiyle geçmişti. Diyarba-

kır'ın Arnavut taşı döşeli daracık sokaklarına yüreğinden kan damlatarak geçen yaralı tay; bedenine yürüyen ergenlik özsuyunun çıldırtıcı ağırlığını duyan kambur; ağzında iğreti duran ve dudaklarına ne yapsa yakıştıramadığı kalın sesinden ürken cezbedar ben değildim artık. Komşum Cahit Sıtkı'nın doğduğu evin kapısının önünde, küçücük parmaklarımın arasına sıkıştırdığım bilyeyi (Diyarbakır'da 'gar' derdik) savurduğum iki yıl öncesine bu şiirin sayısız türevlerini yazarak dönmüştüm.

Hiçbir şeyden korkmuyordum artık; zamandan bile. Her şeyin mümkün olduğu bir dünyadaydım. Şiirin dünyasında. Her türlü savaşı sona erdiren bir ateşkes olanağı elde etmiştim. Barışmıştım zamanla.

Ben türkü söylerken, ders çalışıyormuş gibi davranıyordu sevgilim.

>>Bir Şair

I

Liseli haylazlık yıllarım. Milad aldığımız Eylül sarsıntısının eli kulağında. Milli Güvenlik dersindeyiz. Şimdi adını unuttuğum yarbayın rütbelerle ilgili sözlü sınav sorusunu susarak yanıtladığım için cezalandırılmıştım: Ya bir şarkı söyleyecek, ya fıkra anlatacak, dilersem şiir okuyacaktım. Enver Gökçe'nin ezberimde gezdirdiğim "Kirtim Kirt" şiirini bir solukta okudum. Ders öğretmeni yarbayın –kulakları çınlasın– şiiri algılayamayacağından kuşkum yoktu. "Evvel madde, ahir fikir" der demez yarbayın kırmızı suratının renkten renge girdiğini, sınıfı terk etmek üzere çantasını toplamaya başladığını diğer arkadaşlarımla birlikte tedirginlikle izliyordum. Yarbay, kapı eşiğinde, 'dikkat!' çekmeye çalışan sınıf başkanımız sevgili Funda'ya hiddetle bir şeyler söyleyerek çekip gitmişti: "Söyle o serseriye saçlarını sıfır numaraya vurdururum!"

Nedense şiirden korkmuştu yarbay.

II

1980'di sanırım. Türkiye Yazıları'nda Enver Gökçe'yle ilgili bir yazının ortasındaki –bana o günlerde oldukça çarpıcı gelen– desen dikkatimi çekmişti. Desenin altına kondurdukları "Panzerler üstüme kalkar" dizesiyle de desendeki güçlülük imajı pekiştirilmişti. Aynı yıllarda, Nâzım, Ahmed Arif, Neruda, Cigerxun, Ritsos, Ataol Behramoğlu gibi şairlerin şiirlerinden taşan direniş duygusu, duyarlığımda birer çağdaş menkıbeye çoktan dönüşmüştü. Bu desendeki şair-yiğitlik eşitliği, on sekiz yaşımın bilinç panosuna, diğer yiğit-şair imgelerinin yambaşına, doğruluğu sınanarak saptanmış bir not olarak iğnelenmişti.

III

Ankara, 1981. Zafer Çarşısı, yaklaşan güzü koridorlarını dolduran iğne atsan düşmez kalabalıktan çıkarsıyor. Remzi İnanç'ın kutu gibi Toplum Kitabevi, her cumartesi olduğu gibi konuklarla şenlenmiş. Köşedeki tabureye bacaklarını özenle bitiştirmiş oturan, oturuşuyla insanlara saygısını daha bir öne çıkaran; çok da utangaç ve utangaçlığını koyu renkli gözlük camlarının ardında bile gizleyemeyen o şairle karşılaşınca, Türkiye Yazıları'ndaki o desenle, o desenin konusu arasındaki karşıtlığı sarsılarak yadırgamıştım. Büzülmüş, yorgun bir beden; nedensiz bir tedirginlik; abartılı denecek denli alçakgönüllü yumuşak bir ses... "Kirtim Kirt"in bu yiğit şairini burkularak izliyordum. Çok sürdü mü, bilmiyorum. Ayağa kalktı. Orada bulunanlarla –tanıştırılmadığımız halde benimle bile– vedalaşarak, koluna girdiği genç şairin (Yanılmıyorsam Akif Kurtuluş'un) yardımıyla ağır ağır yürüyüp gözden kayboldu.

O an içimde bir şeylerin çatlayıp yıkıldığını ben duydum ya, o duydu mu, bilmiyorum.

IV

İstanbul. 1983 mü desem, 1984 mü? Sevgili Mumoş'la (Muammer Karadaş) kan ter içinde Babıali yokuşunu tırmanıyoruz. İçimizde *Mai ve Siyah*'ın Ahmet Cemil'inin hülyası. Yanımızdan yöremizden geçenler, bu hırpani kılıklı iki genç şairin ayrıcalıklı duygusuna ilgisiz. Olsun. Nasılsa tanıyacaklar bir gün. Divan Caddesi üzerindeki bir caminin kapısından, elimi yüzümü yıkamak için, içeri dalıyorum. Cami avlusunun ortasındaki şadırvanın çevresine üç beş çocuk toplanmış. Hepsi de yarı çıplak. Ayak parmaklarına varıncaya dek bütün bedenlerini kaplayan küf yeşili kirden, sabunlanarak arınmaya çalışıyorlar. Ne iş yaptıklarını merak ediyor, soruyorum. Kuyumcuda çalıştıklarını söylüyor çocuklardan biri. Acıyla ekliyor bir diğeri: "Altınları parlatırken biz kirleniyoruz ağbi."

On iki-on üç yaşlarındaki bu çocuğun şaşırtıcı hayat bilgisi Enver Gökçe'yi anımsattı bana. Onu ilk görüşümde duyduğum burukluktan utandım. Toprağa karışan anısı önünde saygı duruşuna geçtim sessizce. O gün anladım: Şair, başkalarının yüreklerini bilerken, kendi eriyen bileytaşıymış meğer.

V

Geçenlerde Yavuz söyledi, daha dik oturmalıymışım.

Evrensel Kültür, sayı: 21, Eylül 1993

Umudu İşkencede Bir Şair

Hüseyin Atabaş

Türkiye'nin en zengin şiir devinimlerini barındıran dönem 1940'lı yıllardır. Bir yanda "hece" şiiri ve onun uzantıları, bir yanda bağımsız kimliğe sahip Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Muhip Dıranas, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Cahit Sıtkı Tarancı, Ceyhun Atuf Kansu, Cahit Külebi, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Behçet Necatigil vb. en verimli yıllarını yaşarken; 1920'lerin sonlarındaki "Yedi Meşale"cilerin sönük çıkışından sonra, akım olma adına "Garip" hareketi bütün hızıyla sürmektedir 1940'lı yıllarda. Her tür baskı ve yıldırma çabalarına karşın, 1920'lerin sonlarından itibaren dev gibi bir Nâzım Hikmet şiiri süregelmektedir. Onun izinden yürüyen ve Cumhuriyet dönemi şiirimizin onurlu bir damarı olan toplumcu gerçekçi "40 Kuşağı" şiiri de yürüyüşünü sürdürmektedir. Kuşkusuz bu çıkışların kökeni önceki yıllardaydı. Ama 40'lı yıllar, dünyada faşizmin yükselişine ve İkinci Dünya Savaşı'na tepki olarak, şiir devinimlerinin zenginleşmesine yol açmıştı. 40 kuşağının önde gelen şairlerinden hemen aklımıza gelenler şunlardır: A. Kadir, Niyazi Akıncıoğlu, H. İzzettin Dinamo, Enver Gökçe, Arif Damar, Ahmed Arif, Mehmed Kemal, Cahit Irgat, Rıfat Ilgaz, Şükran Kurdakul ve daha başkaları. Bu kuşağın düşünsel ortak paydası "toplumcu gerçekçilik" ise, yaşamdaki ortak paydası da tümünün kovuşturmaya uğramış, hapislerde yatmış ve sürgünlere gönderilmiş olmasıdır. Mehmed Kemal'in bu kuşağı anlattığı kitabına, çok yerinde olarak *Acılı Kuşak* adını verme-

si boşuna değildi. Kimi az, kimi çok; bu kuşaktan herkes payına düşeni almıştı. Yüklü pay alanlardan biri de hiç kuşkusuz Enver Gökçe'ydi.

Enver Gökçe ilk kez 1948 yılında tutuklanmış, 1950'li yıllarda yedi yıl hapis yatmış, üç yıla yakın bir süre de sürgünde kalmıştır. Bunları hak etmiş olmak için ne yapmıştı? Sol dünya görüşüne inanmış ve o görüş doğrultusunda şiirler yazmıştı. Hepsi bu!.. Sol dünya görüşünü ideoloji olarak benimsemiş ve o doğrultuda sanat ürünü vermiş olanlar, 1930'lardan bu yana sıkı bir biçimde hep kovalanmıştır. Hani, "devletin sürekliliği esastır" derler ya, bu kural çok başarılı(!) olarak, solcuların üzerinde uygulanan baskı ve yıldırma çabalarında titizlikle yerine getirilmiştir. Örneğin, "1940 Kuşağı"nın önde gelen şairlerinden Enver Gökçe, Türk Dili ve Edebiyatı öğrenimi görmüş olmasına karşın, yasal hakkı olan öğretmenliğe atanmamıştır. İstanbul'da bulduğu küçük memurluklarda bile rahat bırakılmamış, üstelik 1951 Tevkifatı'na dahil edilmiştir. "Yasal cezası" bittikten sonra, soruşturmasız ve mahkemesiz, üç büyük kentin dışında bir yere kendini sürgün etmesi istendiğinde, kurtuluşu, gidip doğduğu köye sığınmakta bulmuş, 1960'tan sonra büyük kente döndüyse de, sürekli bir iş bulamadığından yeniden köyünün yolunu tutmuştu. 1973 yılında *Dost Dost İlle Kavga* adlı şiir kitabı yayımlanıncaya kadar da kendisini anımsayan da olmadı... İşte, ben de Enver Gökçe'yi, Erzincan'ın Çit köyünden Ankara'ya gelip gittiği o yıllarda tanıdım... Şiirlerinde "Dost dost ille kavga" diyen o gürül gürül şairin, pek de azımsanamayacak boyuna bosuna karşın sessiz sedasız, karıncayı incitmeyen, az konuşan bir kişiliği vardı. Kara gözlüklerinin altındaki gözleri nasıl bakardı? Mahzun mu, cin gibi mi, kurnaz mı, sert mi, yumuşak mı, sevecen mi? Herhalde sevecenlik ona daha çok yakışıyordu. Yüz görünümü, köy kökenli olmasının getirdiği ezikliğe ve kentte çektiği büyük acılara karşın inanmışlığının ip uçlarını ele veriyordu.

Gözlerini göremesem de karşısındaki insana dikkatle baktığını sezinlerdim. "Yaşamında hiç ödün vermemiş insan kimdir?" diye sorsalar, düşünmeden, Enver Gökçe'dir derim. Onunla birlikte Ceyhun Atuf Kansu ve Muzaffer Hacıhasanoğlu adlarını da anımsarım. Onların üçünü bir arada görme mutluluğum da oldu. Birkaç kez dost sofralarında birlikte olduk ama, Enver Gökçe ile gerek yaş farkımız, gerekse onun ve benim çekingen kişiliğimiz nedeniyle birbirimize çok yakın olmadık. Ne ki: "Ümit işkencede mahzun / Emek işkencede mahzun / Tenim, ayaklarım üryan / Ekmek işkencede mahzun" diyen o şairi hep yüreğimin sıcağında barındırdım.

Enver Gökçe büyük şair miydi, cins şair miydi, iyi şair miydi? Bu nitelemeler bana yapay görünüyor. Enver Gökçe "adam gibi şairdi" demeyi daha gerçekçi buluyorum. Nedir adam olmak ya da adam gibi şair olmak? Sanırım; "Can yoktu ki sevdalara düşe / Kurt yoktu ki kızıl kana üşe" diyecek kadar yoksunluk içindeyken bile "sevdasından" vazgeçmemek ve o sevdayı bu kadar içtenlikli ve güzel söylemiş olmaktır. Tüm yokluklara, yoksunluklara, baskılara, kıyımlara karşın: "Devril başımdaki kader / Dökül dilimdeki yalan / Tutuş beynimdeki kibrit / Kirtim kirt / Kirtim de kirt / Kirtim de kirtim / Kirtim kirt" diye umudu ve yaşamı yeniden dokuyabilmenin savaşımını vermektir...

En insanca hakkı olan umudu, tek varlığı emeği ile ekmeği bile işkencede iken, şiir yazarak yaşamı güzelleştirmeye çalışan ve on iki yıl önce sonsuzluğa uğurladığımız Enver Gökçe'yi saygı ile anıyorum.

Anma Konuşması, 20 Kasım 1993

Halkın Şairi Enver Gökçe

Öner Yağcı

Kanayan çiçeklerin arasında; acıları, geceleri, ölmeyi, aydınlıkları, kahramanları görerek, "şol aşkı bilmezlenenlere düşman kesilerek", dağlarda "broy broy" diyerek, "gül gülistan içinde" kardeşçe bir yaşam için; mapusta "gürül gürül" yatan; düşmanlarına "gözden gezden arpacıktan" selam gönderen; "taşların çukurların içinde" bile "bizim caddelerimizde de bayram olacak / Halkın üstüne böyle kalksa da faşist namlular" diye şarkı söyleyen; "insan daha özgür olsun" diye girdiği "dirlik düzenlik kavgasında", yedikleri "yoksul eti", içtikleri "kan" olanlara karşı "kocaman yüreği"yle direnen bir halk aydınıdır. Enver Gökçe halkla yoğrulmuş, halk kaynağından aldığı şiiriyle yaşadığı dönemleri destanlaştıran halk duyarlığına kattığı sosyalist dünya görüşünün bilinciyle halkın bilinçli sözcüsü olma halkasını yakalayabilmiş devrimci bir şairdir.

"Olanca sevgimi sana bağladım", "Hasretliğin iki gözü kör olsun", "Yürekten özledim haberin olsun", "Ah ayrılık iki gözün kör olsun", "Can gerektir bu hasrete dayana", "Ben seni ömrümde düşürmem dilden" gibi, Enver Gökçe'nin derlediği *Eğin Türküleri*[1] adlı kitapta da yer alan halk deyişleri; Enver Gökçe şiirinin temeli olarak yerelliği evrenselliğe taşıyan yeni güzellikler oluşturmuştur. Onun "ömrünce" söylediği "berceste mısra", şiirlerinde halk yaratısının bilinç süzgecinden geçmiş dizeler olarak geleneği geleceğe taşıma görevini yerine getirmektedir. Halk dili, halk söyleyişi

kaynaklı Enver Gökçe şiiri; onu 1940'lar Türkiye'sinin onurlu şairlerinden kılan şiirlerinin yer aldığı *Dost Dost İlle Kavga*[2] ile ancak yaygın okurunu bulduktan sonradır ki şiir tarihimizde hak ettiği ilgiye ve sevgiye kavuşmuştur. Çoğu 1943-1948 arasında yazdığı şiirlerinden oluşan, bunlara 1968-1969 yıllarındaki tavır alışını belirleyen Turan Emeksiz, Uyan Alim, Bir Milli Kurtuluş Türküsü, Ne Fayda gibi yaşamı sahiplenen şiirlerini eklediği bu kitabından birkaç yıl sonra Enver Gökçe'nin ikinci şiir kitabına kavuşmuştuk: *Panzerler Üstümüze Kalkar*[3]. Tümüyle tek sözcüklü dizelerden oluşan bu kitabındaki şiirleriyle de Enver Gökçe, şiirinin içeriğini güçlendiren imgeleri, yalın ve açık söylemiyle, yaslandığı halk şiiri kaynağını çağa taşıyarak sürdüren ve şiirsel gerçekliği yaşamın gerçekliğiyle bütünleştiren bir şair olarak okurunun karşısına çıkmıştı. "And / Olsun / Şart / Olsun / Yerde / Kalmaz / Ahım", "Bizim / Caddelerimizde de / Bayram / Olacak", "Unutma / Sen / Şu / Bitmeyen / Kavgayı", "Dayan / Ha / Yıkılma", "Yürü de / Şu / İşler / Bitsin / Hay / Babey", "Döner / Ha / Dönerim / Şimdi / Alıcılar / Gibi / Düşmanım / İman / Tahtasına" gibi dizelerde gördüğümüz, şiirin yaşam gerçeğinde bir silah gibi kullanılması ve yaşamın aydınlatılması için ışık olabilmesi Enver Gökçe şiirinin umut ve güven dolu bir şiir olduğunu gösteriyordu.

"İyi bir sanatçı olmak için önce kendi halkını sevmek, daha doğrusu bu halkın içinden, bu halkın en devrimci sınıfına bağlılık göstermek, bunu içtenlikle yapmak şarttır" diye genç sanatçılara öğüt veren Enver Gökçe ekliyor: "Hayatı tüm yönleriyle seveceksiniz. Bunu sevdiğiniz sürece, bunları yapıtlarınıza geçirebildiğiniz ölçüde büyük ve yol gösterici olacaksınız."

Ölümünden sonra yayımlanan *Yaşamı ve Bütün Şiirleri*'nde[4], "Kendi Diliyle Özyaşamı" bölümünde yer alan yukarıdaki sözlerini şöyle tanımlıyor Enver Gökçe: "Ben, Türk halkının içinden çıkmış, halkımızın özelliklerini yapıtlarında yansıtmaya çalışan genç sanatçı arkadaşlarımı şimdiden kutlarım."

Enver Gökçe'yi daha yakından tanımak isteyenlere Özgen Seçkin'le Metin Turan'ın hazırladıkları *Enver Gökçe Üzerine / Eleştiri, Tanıtma, İnceleme ve Söyleşiler*[5] adlı kitabı öneriyorum. Kitapta yer alan 22 yazı, tam anlamıyla olmasa bile Enver Gökçe'yi şiir okuyucusuna yakınlaştırıyor.

Kitaplarında yer almayan, Yarın dergisinin 39. sayısında yayımlanan bir şiiriyle selamlamak istiyorum, "Senin emekçin olaydım / Şen olası türküsü / dost kokusu, dost selamı Türkiye" diyen Enver Gökçe'yi:

"Dünyanın / Yarısı / Kızıl / Çağla / Yarısı / Kan / İrin / Ve / Çok / Şükür / Hayvanlar / Gibi / Sürüp / Çıkarılır / Faşizm / Harlı / Yangınında / Devrimin"

1 *Eğin Türküleri*, Enver Gökçe, Yaba Yayınları, 1982.
2 *Dost Dost İlle Kavga*, Enver Gökçe, Yücel Yayınları, 1973.
3 *Panzerler Üstümüze Kalkar*, Enver Gökçe, Doğrultu Yayınları, 1977.
4 *Yaşamı ve Bütün Şiirleri, Enver Gökçe*, Ayko Yayınları, 1983; 7. basım, Belge Yayınları, 1993.
5 *Enver Gökçe Üzerine/Eleştiri, Tanıtma, İnceleme ve Söyleşiler*, Damar Yayınları, 1991.

İnsan Aylık Yazın-Düşün Dergisi, sayı: 9, Nisan: 1995

Enver Gökçe Güzelliği

Özgen Seçkin

Enver Gökçe "kardeşçe (kolektif) bir hayat" için elli üç yıllık bir ömür verdi.

"Türkiye yaşanmaz oldu!
Her gün bir başka zehir
Görmedik,
Bir bahçe, bir çiçek, bir şehir
Görmedik bir gülen,
Hasılı bir ferah, bir rahat:
Uğruna çekilen,
Derttir, mihnettir
Senden yana olduğumuz sebeptir
Kolektif (kardeşçe) hayat!"

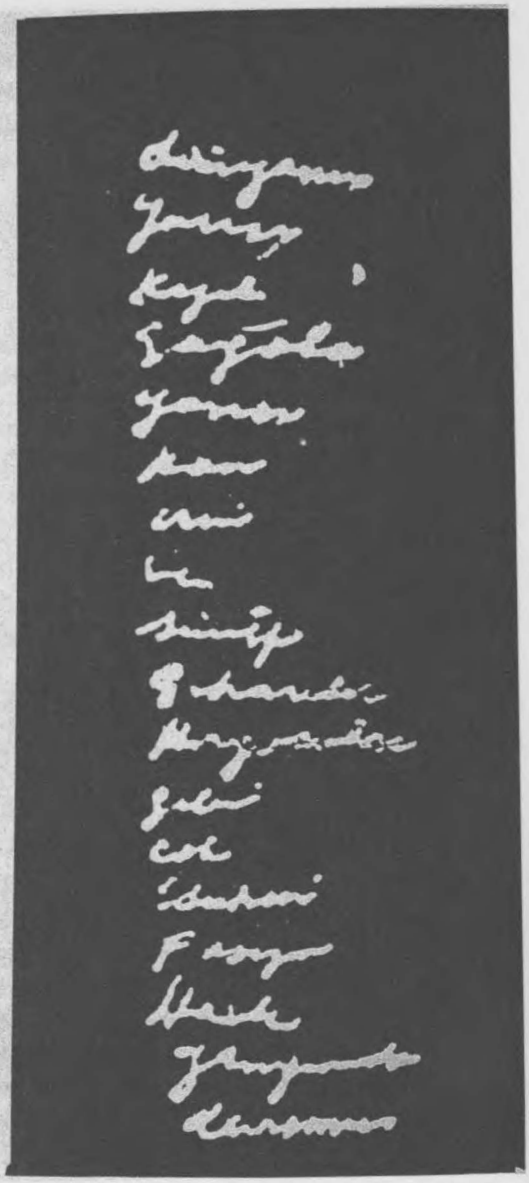
Nasıl ki Nâzım Hikmet, "Yaşamak, bir ağaç gibi tek ve hür / Ve bir orman gibi kardeşçesine" diyerek hayata bakışını özetliyorsa, Enver Gökçe de hayat kavrayışını aynı temelde "kardeşçe (kolektif) bir hayat" deyişiyle özetliyordu.

Bir kavrayıştır ki, "yılan çıyan içinde" bile "gürül gürül yatan", yatabilen devrimci bir şairin içtenliğini sergiler bize.

"Zaman akar, zaman geçer,
Zaman zindan içinde;
Biz mapusta gürül gürül yatardık
Yılan, çıyan içinde"

Enver Gökçe, Türkiye gibi ülkelerde, faşizmin yedeğinde

"Dünyanın
Yarısı
Kızıl
Çağla
Yarısı
Kan
İrin
Ve
Çok
Şükür
Hayvanlar
Gibi
Sürüp
Çıkarılır
Faşizim.
Harlı
Yangınında
Devrimin."

sürüklenen tüm ülkelerde şairliği bir kahramanlık olarak görürdü. Şaire ayrı bir misyon yüklerdi; bu misyon kolaycı, ayrıcalıklı değildi; kavganın ortasında, hakların safında olan zor bir misyondu. O, bir şiirinde şunu diyordu:

"Ben şairim
Halkların emrinde, kolunda, safında,
Satırlarım vardır kahraman
Ahdim var:
Terli atlet fanilalı göğüslerden
Püfür püfür geçeceğim."

Sansaryan Hanı'nda iki yol sorgulanan, işkence edilen ve iki yıl hücrede yaşatılan Enver Gökçe'nin kararlı, içten, direngen şiirlerini onun hayatı da doğrulamaktadır. Ayrıca onun şiirleri, hayat ve savaşım konusundaki net tavrını gösteriyor bizlere. O günlerde ona yapılanlar, daha sonra birçok şaire, yazara, aydına ve halk çocuğuna yapılacak olanların bir başlangıcıdır.

O, bir senteze varmıştır. Çoktan bilinç-duyarlık ikilemini aşmış, bunların dizelerde kendini bulacağı bir büyük senteze ulaşmıştır. Bu, toplumcu gerçekçi şiirdir. Kent ve köy emekçilerinin de içinde yer aldığı sosyalist aydınlanmanın bir toplumsal duyuşa bağlandığı sanat anlayışıdır. İkircikli tonlamaların, ifadelerin yerlerini, insani olana, insanın gerçekten mutlu olabileceği bir anlayışa devridir. İnsanca ve kardeşçe yaşama sevdasının ete kemiğe bürünüp o düzeni arama, o yolda yürüme bilincine eklemlenmesidir. Teori ile pratiğin birliğidir ki sanatı gerçek ve büyük sanat kılar; hayatı hayat kılar ve bu hayat ancak o zaman yaşanır olur.

Sanatın amacı da dünyayı insan için yaşanabilecek hale getirmektir. Bunu böyle algılayabilmek bir devrimci özü, hümanist bir duyarlığı gerektirir. Bunun için de şiiri-sanatı, sosyopolitik bir savaşın tamamlayıcı aracı olarak görmek gerekir. Sanatı, sanatçıyı ulaşılmaz düşünerek fetişleştirmek, metafizik bir anlayıştır. Sanat, ister eğlendirsin, ister kavgaya davet etsin

toplumsal bir işlevi hep üstlenir. Ama en önemlisi, bunların bir bütünsel olarak kavranması gerçeğidir.

Enver Gökçe, ömrünü verdiği düşünsel tavrında hiç yılgınlık göstermedi. Artık o, kendini değiştirip dönüştürmüştür. Hiçbir zaman yaşadıklarından dolayı hiçbir kimseye serzenişte de bulunmamıştır. Kendi acıları bile onu bir an düşüncesinden uzaklaştıramamıştır. Diyor ki:

"Sana düşman oldum
939 harbi
Beni dostlarımdan ettin,
Beni mahzun ettin,
Sefil ettin
Şair ettin!
Sana bin teşekkür
Büyük ızdırap
Bana sevmeyi
Bana sevilmeyi
Bana hakikatı
Bana insanları öğrettin."

Burjuva sınıfı, yaşamın bir çeşitlilik gösterebileceğini kabul etmez. Gündelik yaşamın tüm çelişkileriyle bir bütünlük arzettiğini görmezlikten gelir. Burjuvazi, bütünsel değil, parçacıdır. İdeolojisi gereği, hükmetme fikrinden kaynaklanan bir yönetme biçimidir, bu. Her şeyi ayrı bir yere koymak, her şeye ayrı bir anlam yüklemek ister. Çünkü her şeyin birbirine bağlı olduğu, bütünsellik taşıdığı ortaya çıkarılırsa, bu gerçekçiliğin materyalist-diyalektik olması gerçekliğinden korkulur. Burjuva sanatçısı kendini ayrı bir yere koyup anlamlandırıyorsa, bu, onun ideolojik yönsemesiyle ilgilidir. Sarayda cazgır, soytarı olur da halkın yanında halktan biri olmaz. Sonra kendi aleminde derinlik sunduğunu sanır, ama sığdır; çünkü, hayatı bütünlüğü içinde kavrayamamıştır. Kendi "ben"sel derinliğini gerçek derinlik olarak görür. Bu yüzden ayrıcalıklı sayar kendini. Böyle ayrıcalıklarının olduğunu sanan sanatçı, hayatın

bütünleşmesi kavgasına neden girsin? Bu kavga, ekonomik, demokratik, politik kavgaların bütünselliğini algılayan, bilince ulaştıran bir kavgadır. Enver Gökçe, böyle bir kesişme noktasında buluşur halkla, okurla, savaşım içinde olan insanla. Burjuva şairi, ayrıcalıklarını bırakıp gelmediği bu noktada, Enver Gökçe evrensel derinliği yaşamaktadır. Oysa burjuva şairinin bu ayrıcalığı soytarılıktan pek farklı da değildir.

"Ne bizden geri, deniz aşırı şarkılar,
Ne tadılır, ne bölünür nimetler bizsiz.
İnan kardeşim inan
Ne yalan bu dünya
Ne insan fani."

Kötü işleyen bir düzenin parçası olmayan sanatçının, hayatı bütünüyle kavrayıp onu ürünlerinde de göstermek zorunluluğu vardır. Kendini dünya insanlarıyla birlikte düşünen, bölüşmede, paylaşmada kardeşçe davranan insan için mekân, zaman kavramı her durumda mutluluk nedeni olur.

Enver Gökçe, "İşçi-köylü ve işçi bir arada" diyerek sınıfsal bakışı kırsal alana da çevirmek istemiştir. Kent ve köy emekçisi birlikte eziliyorsa, çıkışları da birlikte olmalıdır. Sınıfsal olarak bu olguyu gören Enver Gökçe asla popülizmin batağına da düşmez. Önemli olan, değerleri yaratan emektir. Emek, insanı diğer emekçilerle bütünleştiren bir özdür. Bu bilince ulaşan insan, bencilliğiyle, bireyselliğiyle bunalan insanlar gibi bocalamaz. Beni biz yapan bir bilince ulaşır:

"Biz olmasak gökyüzü, biz olmasak üzüm
Biz olmasak üzüm göz, kömür göz, elâ göz;
Biz olmasak göz ile kaş, öpücük, nar içi dudak;
Biz olmasak ray, dönen tekerlek, yıkanan buğday
Ayın onbeşi;
Biz olmasak Taşova'nın tütünü, Kütahya'nın çinisi,
Yani bizsiz
Anne dizi, kardeş dizi, yâr dizi
Güzel değildir."

Enver Gökçe'yi burjuva şairlerinden ayıran özellik işte bu noktada uçverir. Diyalektik, bir eylem kılavuzudur onun bilincinde. Hayatı, diyalektiği doğrulayan bir araç olarak görmez, başkaları gibi. Doğru bilinci, hayatı kurtarmaya ve savunmaya katkı sağlaması için kullanır.

Enver Gökçe şiirinin kesintiye uğratılması, Yusuf ve Balaban destanı gibi çok sayıda şiirin polisin elinde kalması, bizim için bir kayıptır. Bu Enver Gökçe için de reva görülen en büyük acılardan biridir; normal koşullarda çok daha farklı ve özgün ürünler verebilirdi.

Enver Gökçe şiiri "dargeçit" döneminin şiiridir. Faşizmin saldırganlığının dorukta olduğu yılların şiiri. Hem dünya hem de Türkiye emekçi ve aydınlarının bir mengeneye kıstırılmışlığının yaşandığı yıllardır, Enver Gökçe şiirinin işlevsel olduğu yıllar. "Dişe diş" bir savaşımın ortasında şiirin içsel sorunlarıyla da uğraşıyordu Enver Gökçe. Nâzım Hikmet'in bir kanaldan fışkırması şiire yeni boyutlar getiriyordu. Enver Gökçe de bir başka kanalı zorluyordu. Türkiye Toplumcu Gerçekçi şiiri işte bu iki kanaldan boyutlanıyordu yeni yeni. Bu gelişmelerledir ki, şiir, eski gömleğini parçalayarak kabuk değiştiriyordu.

Enver Gökçe şiiri, 1950'lerde unutturulmaya, yok sayılmaya bırakılmasaydı etkisini daha çok hissettirebilecekti.

Enver Gökçe şiirini şemalaştırırsak şunları hemen görebiliriz.

A. Düşünsel olarak Enver Gökçe şiirinin nitelikleri üç öğeden gıdasını alır:

I. Özgünlük
II. İçtenlik
III. Yiğitlik

B. Öz olarak (içerik):

a-) Nesnellik, bilimsel dünya görüşü
b-) İmgesel somutluk
c-) Yalınlık

C. Biçimsel olarak da üç öğe belirgindir:
1. Ses öğesine özen
2. Haykırış
3. Duyarlık, coşku
D. Zaman-mekân bağlamında:
a-) Yerellik-ulusallık-evrensellik
b-) Dün-bugün-yarın birliği
c-) Güncellik-gelecekçilik

Bu şemalandırışta özgünlük, içtenlik ve yiğitlik, Enver Gökçe'nin bütün şiirlerinde kendine bir ayrıcalık yaratır.

Bilimsel bir dünya görüşü doğru kavranmış olarak yansır şiirlerde.

İmgesel somutluk, "yaşam fukarası" burjuva şairlerdeki imge ile çok farklıdır. Yaşamın ortasındaki şairin de imge kurgusu bu olur zaten.

Enver Gökçe, şiirini özellikle yalınlaştırmaya özen göstermiştir. Halk şiiri sesini yakalamıştır ve tüm geleneksel şiirden yararlanarak kendine özgü bir ses yapısına ulaşmıştır. Ses pekliği, sözcüklerden değil, daha çok içerikten güç alır. İçeriğin itelemesiyle sessel haykırışa yönelir. Duyarlık ve coşku ise Enver Gökçe şiirinde hemen fark edilen şiir öğeleridir.

Enver Gökçe şiiri, yerellik-ulusallık-evrensellik boyutunda kendini var eder. Dün-bugün-yarın bağlamı mekânın somutlaşması aşamasında kendini gösterir. Mekân, dünya ve dünyadaki en küçük bir köy olabilir. Anlatılanlar, dünde, bugünde ve yarında olan gerçekliklerdir. Bir bakıma dünde olan bir olay dünyanın neresinde olursa olsun insanlık için örnek oluşturmaktadır. Diğer zamanlarda da öyledir; yerel olan aynı zamanda ulusaldır, ulusal olan bütün insanlar için geçerli bir örnek olduğundan da evrenseldir. Çünkü sınıfsız ve ayrıcalıksız bir toplum, tüm dünya insanlarının ortak ütopyası olmalıdır.

Enver Gökçe, İkinci Dünya Savaşı döneminin haklara yaşattığı acıları, içinde duyuyordu. İnsanlığın uğradığı yıkımları

şiirleştirirken ülkesinde yaşananları da dile getirdi. Faşizm, halk demokrasilerini boğmaya çalışıyordu. Bu savaş, halk demokrasilerinin de savaşıydı. Bunun için Enver Gökçe savaşa karşı oldu. Bu savaşımda yerini aldı. Savaşı benimseyenlerle savaştı. Sonuçta halk demokrasileri kazandı.

"Şimdi, gözaydın etme zamanıdır.
Yeni bir dünya doğuyor
Şorul şorul giden kanı pahası.
Müjdeler, müjdeler olsun
Yeni bir dünya doğuyor
Zincir seslerinden
Verem basillerinden uzakta..."

İşte Enver Gökçe'yi evrensel kılan bu duyarlıktır:

"Ben, bizden olan bütün insanların dostu;
Adı haritalarda bulunmayan
Bir köyündenim Anadolu'nun
Güzel şeylere hasrettir memleketim,
Güzel şeylere hasret bu dünya."

Şairi yerelden ulusala, oradan evrensele bağlayan işte bu görüş genişliğidir.

Enver Gökçe, folklorun, halk dilinin, halk şiirinin zengin verilerinden yararlanmıştır. Bu da onun şiirini kentte ve kırsal alanda yaşarlı kılmaktadır.

Enver Gökçe'yi bugün unutmayan halktır. Emperyalist kent kültürünün çamuruyla yoğrulanlar, bir ekmek için savaşım veren büyük kitleleri görmezden gelerek yaşarlar. Onların yaşayışım dile getiren şairleri, romancıları ve benzerlerini yok sayarlar. Bugün Enver Gökçe'yi yaşatanlar, halkın içinden çıkıp yine halka dayanan insanlardır. Bu halk hep yaşayacaktır. Onlara çektirdiğimiz acıları her şiirde duyarak, duyumsatarak.

Sınıfsal toplumlardaki gerçekliği bir türlü kabullenemeyen elit tabaka, öyle görülüyor ki postmodernizm rüzgârlarıyla in-

sanları etkilemeye çalışıyor. Globalleşme, Yeni Dünya Düzeni adı altında oyalamalarını sürdürüyor. Halklara pompalanan kültürle, sanatla, politikayla geçici bir süre daha rahatlarını sağlayacaktır. Ama inancım odur ki, buna katılanlar dünyayı iyiye götürmüyorlar. Bu aşamada halk, dünyayı seviyle donatan, kardeşlikle kuşatan bir çözüme ulaşmak zorundadır. Nice Enver Gökçe'lere, her dönemde iş düşecektir. Bu bilinçle, bu inançla hayata bağlanmak istiyoruz.

Damar, sayı: 104, Kasım 1999

Enver Gökçe İçin Yazılan Şiirlerden

ENVER GÖKÇE'YE

Sene 1966
Kayınvaldenin evinde oturuyoruz Kınalı'da
Gözü yaşlı bir sonbahar günü
Güler sökük dikiyor pencerenin önünde
Ben odanın gerisinde masa başında
Hatırımda kalmamış kimden
Çeviri yapıyorum harıl harıl
Telifini parça-buçuk alacağımı bile bile...
Yau diye seslendi Güler
Bir adam geçti önümüzden. Tam bir eski tüfek...
Bu kadar olur ama!..
Demeye kalmadı zır kapı!
Gittim açtım,
Karşımda bizim Enver!

Can Yücel

BİZİM ENVER GÖKÇE

Bizim Enver Gökçe ne bıraktı geride?
Ne yaslı bir ev, ne ağlayan çoluk çocuk
ne bir kara çatkılı, ne bir baba, ne bir kardeş
ne bir yatak, ne bir kilim, ne bir ayna, ne bir hasır
ne bir testi, ne bir cezve, ne bir kaşık
ne de beş on kuruş.
    Bizim Enver Gökçe, gecelerimizin tavanına
    çakıp bıraktı gitti,
bir gündüz.

A. Kadir

ENVER GÖKÇE

Kadersizdi
Kadersizliği
Ölümünden sonra da devam etti
Natalie Wood ile
Aynı günlerde ölmesiydi
TRT'de ona da sıra gelecekti
Bir ağlayan
Eğin türküleriydi
Ona da şükretsindi

Metin Demirtaş

ENVER HOCA

Puslu bir günde akşamleyin
Gitti o ışıltılı gülüş, çoban ateşi
Toplayıp tümcek sevdiklerini
Gitti son kez seyredip dünyayı
Türküler kadar engin elbet
Ve yıkılmamış ve yiğit ve cömert
Her dakka çarpan bir yürekle

Serin zindan rüzgârlarıyla yaralı
Kutlu ve özgür göğsü
Hemencecik ısınsın diye
Göğsel türkülerden örülü
Yün çorap-kazak getiren
Can köylüleri arasında
Seçildi ümitli alnı
Gitti son kez seyredip dünyayı

Ve Enver dedikleri
Cevahir yiğitti
Gitti söve söve üstüne
Gitti döne döne üstüne
Mermisi buldu düşmanı
Çiçek açtı nergisi dört bucakta
Dostuna sıcak ellerini sakladı
Gitti son kez seyredip dünyayı

Ahmet Ada

ENVER GÖKÇE

Biri bana bir gün sordu
Tanıdın mı Enver Gökçe'yi
Düşündüğümü söyledim
Panter boynuydu boynu
Elleri panter elleri
Ayakları panter ayakları, dedim
Tarihi düşündüren yaralı bir panter
İğvasız ve zeki
Alçakgönüllü, hayret içinde
Sesi boğuk
Gürül gürüldü
Dövüşmüş belli
Ama sakindi

Ölümünden sonra da düşündüm onu
Bir gün bir dostu ona dediğinde
"Senin kitaplarını basmak istemiyorlar
Hani başına bir şey gelir diye"
Yumuşayışım sesinin
Adı geçmiş gibi düşmanın
Panterin toplanışını
Şimdi diyorum
Senden önce geçen adamda gördün olanı
Orda tanı düşmanı

"Harami var diye korku" saldılar
Sanki onun "can vermeye" zamanı mı var

Veysel Öngören

Enver Gökçe Şiiri'nden

KİRTİM KİRT*
Can yoktu ki sevdalara düşe,
Kurt yoktu ki kızıl kana üşe
Yoktum ki yol geçe
Yoktun ki haber ulaşa
Gül yoktu ki, dal yoktu ki...
Ve döne döne ateş
Döne döne madde
Gökler yarıla dürüle
Dağlar savrula devrile,
Kırıla döküle yıldız
Sular evrile çevrile
Döğüşe döğüşe madde
Değişe tokuşa madde
Öyle bir vakte erdi ki devran
Döne döne esir
Döne döne gaz
Döne döne atom
Döne döne madde
Döğüşe çekişe madde
Vuruşa vuruşa madde
Ve zaman değişe değişe
Yosun titreşe yeşilleşe
Işık dura değişe
Öyle bir vakte erdi ki devran
Ha dedi kırdı zincirini
İçerdeki adam

Demir bağrışa bağrışa

Zindan çağrışa çağrışa
Şöyle buyurdu ki Yusuf
Dört kitaptan daha büyük:
"Demek bu hayat,
Önce sana bana yük
Demek su kimin
Toprak kiminse
Motor, elektrik ve ışık kiminse
Demek sultan odur.
Demek insan bölük bölük.
Yaşıyorsan ölüyorsun demek.
Nasıl yaşıyorsan öyle düşünüyorsun demek
Demek insan
En yüce mertebede hayvandır
Yeni anladım
Alet kullanan ve yapan.

Tilki tarlayı masallarda sürer,
Manyetoyu çeviremez tavşan.
Devril başımdaki kader
Dökül dilimdeki yalan
Tutuş beynimdeki kibrit
Kirtim kirt
Kirtim de kirt
Kirtim de kirtim
Kirtim kirt"
Bir yandan demirciler
Demir döğer denge denk
Bir yandan boyacılar
Buya vurur renge renk
Bir yanda
Kurtuluş savaşları
Bir yanda esaret

Bir yanda termonükleer çağ
Bir yanda balistik şirret
Evvel madde
Ahir fikir
Dolan göğsümdeki hava
Salın yanımdaki fakir
Salın proletarya
Geber başımdaki bit
Kirtim kirt
Kirtim de kirt
Kirtim de kirtim
Kirtim kirt

* *Dokuma tezgahlarının çalışırken çıkardığı ses*

Çeviri Şiirlerinden

HAYYAM'DAN ÇEVİRDİĞİ RUBAİLER

(1)
Gerçeği bildiysen, hesaplaş kendinle,
Önce ne getirdin, sonra götüreceğin ne?
Şarapta ölüm var içmem diyorsun,
İçsen de öleceksin, içmesen de!

(2)
Ne mescite yararım, ne kiliseye
Tanrı yaratmış gönlünce beni
Benim ben orospunun pisi, gavur fukarası
Hiç iş yok bende, ne din, ne dünya, ne cennet ümidi.

(3)
Asılacağım bu gece, batmanlık kadehe,
İki kadehte tamam, dünyalar benim!
Siftah bir: Boşadım sizleri üç kere, yallah akıl, yallah din,
Gel canım üzüm kızı, girelim gerdeğe!

OĞULLARI ÖLEN ANALARA TÜRKÜ

Onlar ölmediler yok
Ateş fitiller gibi
Dimdik ayakta
Barut ortasındalar!

Karıştı, bakır tenli
Çayır çimene,
Karıştı
O canım hayalleri:
Zırhlı bir rüzgâr
Perdesi gibi;
Bir set gibi:
Kızgın çehreli,
Göğüs gibi:
Göğün görünmez göğsü gibi!

Analar, onlar ayakta
Buğday içindeler onlar,
Yücelerden yüce dururlar:
Dünyayı doruktan seyreden
Bir öğle güneşi gibi.
Bir çan darbeleri gibi
Onlar.
Ölmüş gövdeler arasında
Zaferi çekiçleyen bir ses gibi
Onlar.
Kara bir ses gibi.
Ey canevinden vurulmuş
Toz duman olmuş bacılar
İnanın oğullarınıza.
Kök oldular onlar
Sade kök:
Kan suratlı

Taşlar altında.
Karışmadı toprağa
Dağılmış kemikçikleri.
Ağızları ısırır hâlâ
Kara barutu
Ve demir bir okyanus gibi
Titreşirler hâlâ.
Ben ölmedim der
Yumrukları;
Yukarı kalkık yumrukları
Daha.

Bunca yere düşmüşlerden
Yenilmez bir hayat doğar:
Bir tek beden olur
Analar, bayraklar, çocuklar
Hayat gibi canlı tek bir beden;
Bir yüz bekler karanlıkları
Ölü gözleriyle,
Kılıcı dopdolu
Dünya ümitlerinden

Dursun
Dursun yas esvaplarınız.
Yığın, derleyin
Gözyaşlarınızı;
Bir metal oluncaya kadar:
Bununla vuracağız
Gündüz gece;
Bununla çiğneyeceğiz
Gündüz gece;
Bununla tüküreceğiz
Gündüz gece,
Kin kapılarını
Kırıncaya kadar.

Oğullarınızı bilirdim
Unutmadım acılarınızı.
Ölümleriyle nasıl kıvandıysam
Hayatlarıyla da öyleyimdir.
Onların gülüşleridir
Karanlık atelyeleri ışıtan.
Her gün metroda, yanıbaşında
Onların ayak sesleridir
Çın çın.
Akdeniz portakallarında
Güney dağları içinde
Yapılarda
Basımevi nürekkeplerinde
Kalplerini tutuşur gördüm onların
Güçle, yangınla.

Ben de sizler gibiyim, analar.
Benim kalbim de yas dolu, ölüm dolu.
Gülüşlerinizi öldüren kanla
Serpilip gelişmiş
Bir orman gibidir kalbim.
Günlerin kahredici yalnızlığı
Uyanışın sisli öfkeleri
Girmiştir içine.

Susamış sırtlanları,
Bitip tükenmez ürmeleriyle
Afrika'da gürleyen hayvan sesini;
Öfkeyi, iniltileri, hoşgörmeleri
Bırakın, bir yana bırakın.
Ölümün ve tasanın
Çemberinden geçmiş analar,
Doğan ulu günün ortasına bakın:
Bu topraktan güler ölüleriniz
Kalkık yumrukları titrer
Buğdayın üstünde
Bilesiniz.

PABLO NERUDA

Enver Gökçe, 40 karanlığını, şiirin ışığı ile aydınlatmaya girişen sosyalist kuşağın şairlerindendir. Örgütlü mücadele içinde yer alan, şiirleri derin bir toplumsal duyarlılık taşıyan bu büyük şairimiz, ağır bedeller ödemek zorunda bırakıldı. Han köşelerinde, hapishanelerde, sürgünlerde, hastalık ve açlık içinde süren yaşamı ne yazık ki kimsesizler yurdunda son buldu. Şiiri de bu durumdan nasibini aldı. Çok sayıda şiiri kayboldu; edebiyat ortamına hakim gerici anlayış tarafından on yıllar boyu görmezden gelindi, antolojilere, şiir yıllıklarına alınmadı. Ama, temsil ettiği şiir anlayışı ne kadar gözden düşürülmeye çalışılsa da Enver Gökçe şiiri "geçicideki sürekliyi, günceldeki yaşayanı" kapsadığı için daima yüreklerde yer buldu, belleklerden silinmedi. Bugünün toplumsal sorumluluk taşıyan genç şairleri için de büyük bir örnektir Enver Gökçe.

"Kültürümüzün Çınarları" dizisi içinde yayınladığımız bu armağan kitapta şairin kendi kaleminden yazılara, onunla yapılmış söyleşilere, hakkında yazılan yazı ve şiirlere yer veriliyor. Şiirimizin ışıklı ırmağı Enver Gökçe'nin hayatı, sanat anlayışı ve şairliği genel çizgileri ile okurun önüne getiriliyor.

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

ISBN 975-6106-13-1
9 799756 106135